

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYET SOSYALİST
CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN ORTA AVRUPA VE
BALKANLARA YÖNELİK POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Neslihan ÜNLÜ**

**Niğde
Mart, 2019**

T.C
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYET SOSYALİST
CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN ORTA AVRUPA VE
BALKANLARA YÖNELİK POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Neslihan ÜNLÜ

DANIŞMAN : Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN
ÜYE : Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ
ÜYE : Doç. Dr. Mehmet EKİZ

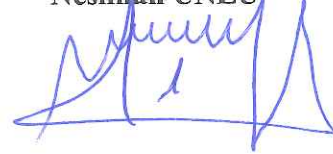
Niğde
Mart, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Orta Avrupa ve Balkanlara Yönelik Politikası” başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 20/03/2019

İmza

Neslihan ÜNLÜ

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN danışmanlığında Neslihan ÜNLÜ tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Orta Avrupa ve Balkanlara Yönelik Politikası” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 20/03/2019

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN

Üye : Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ

Üye : Doç. Dr. Mehmet EKİZ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun Tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Tarih:/...../2019

ÖN SÖZ

Neslihan ÜNLÜ

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN ORTA AVRUPA VE BALKANLARA YÖNELİK POLİTİKASI

1917 yılında gerçekleşen Ekim devrimiyle başlayan süreç sonunda Rus Çarlığı'nın ardından bir sosyalist federasyon olarak Avrasya'da ortaya çıkan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, özellikle dünyanın iki kutuplu sistem etrafındaki ilişkilere sahne olduğu Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yanında en önemli uluslararası aktör olarak kabul edilmektedir. Sovyetlerin ortaya koyduğu ideolojik, ekonomik ve siyasi sistem sadece kendi bünyesindeki bağlı cumhuriyetler için değil, özellikle Doğu Avrupa ve Balkan devletleri üzerinden Asya'dan Avrupa'ya uzanan geniş bir coğrafya için de etkili olmuş ve savaş sonrasına yansıyan etkiler bırakmıştır.

Merak edilen bir husus, Sovyetler Birliği'nin sosyalizmi bu bölge ülkelerine ideolojik ve siyasal olarak yerleştirme sürecinin nasıl yaşandığı ve Soğuk Savaş'ta ne gibi etkilerin izlenebildiğidir. Bu tez çalışmasının amacı, işte bu sürecin nasıl geliştiğini, bölge ülkeleri üzerindeki etkilerinin neler olduğunu araştırmak, sonuçta Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin dış politikasındaki yerlerini tespit etmektir.

Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı bünyesinde almış olduğum eğitim, Avrasya'da geçmişte ve günümüzde yer alan devlet düzeyindeki aktörlerin ve bu devletlerin politikaları sonucunda sistemler ve toplumlar üzerindeki etkilerini görebilmem ve anlayabilmem açısından ciddi bir altyapı oluşturmamı sağlamıştır. Dolayısıyla bu tez çalışması, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı kapsamında programın içeriğine uygun şekilde disiplinler arası bir yapıda gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla sadece bir tarih çalışması olarak kronolojik bir anlatımın ötesine geçebilmek için, kavramsal altyapı oluşturulurken uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi literatürü üzerinden de yaklaşımlar ve yöntemler değerlendirilerek kullanılmıştır. Dönemin kendine has dinamiklerini ifade etmesi açısından realist/neo-realist kavramsal yapı teze temel oluşturmuştur.

Tez çalışmam boyunca yol gösteren ve destek veren tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN'e teşekkür ve saygılarımı sunarım. Ayrıca maddi ve manevi anlamda hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen ve beni sürekli yüreklendiren sevgili aileme de sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER
BİRLİĞİ'NİN ORTA AVRUPA VE BALKANLARA YÖNELİK POLİTİKASI**

ÜNLÜ, Neslihan

Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN
Mart 2019, 184 sayfa

1917 Ekim Devrimi ile birlikte Sovyet sosyalizmine giden yol açılmış, 1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulmasıyla federatif bir sosyalist devlet Avrasya coğrafyasında tarihteki yerini almıştır. Dış politikası ilk yıllarda ılımlı ve zayıf bir siyasi yapıya sahip olmuş ancak zaman içinde Avrupa'da yayılcı bir politika izleyerek tüm dünyayı etkilemeye başlamıştır. ABD ve SSCB'nin iki merkezi aktör ve iki kutuplu sistemin liderleri olduğu Soğuk Savaş döneminde bu etki en üst düzeyde yaşanmıştır. SSCB, sosyalist ideolojik yayılcı politikalarıyla Avrupa coğrafyasında, özellikle Orta Avrupa ve Balkanlar'da etkili olmuştur. Tez çalışması SSCB'nin II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya siyasetinde siyasi, ekonomik ve askeri anlamdaki politikalarını, bu politikaların uydu devletler olarak Orta Avrupa ve Balkan devletlerine yansımalarını araştırmakta ve değerlendirmektedir, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Orta Avrupa ve Balkanlara yönelik genel politikasının işleyişini ve sonuçlarını ele almaktadır.

SSCB'nin dünya siyasetinde söz sahibi olduğu Soğuk Savaş dönemi politikaları siyasi tarih, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda oldukça geniş bir literatür taraması yapılmış, kavramsal ve teorik altyapı üzerine, Sovyetler'in ülkeler özelinde (Orta Avrupa'da Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Doğu Almanya ve Balkanlarda Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya) politikaları ve dönem gelişmeleri incelenmiştir. Sonuç olarak SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde Orta Avrupa ve Balkanlara yönelik politikasının ana hatlarının yanı sıra, tek tek ülkeler özelinde hangi süreçlerde işlediği, etkilerinin ve sonuçlarının neler olduğu, bütün olarak Doğu bloğunun oluşumunu da

ifade eden bu politikaların çözülmeye ve SSCB'nin de dağılmasına giden yoldaki etkileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Dış Politika, Soğuk Savaş, Orta Avrupa, Balkanlar.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**THE UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS' POLICIES TOWARDS
CENTRAL EUROPE AND THE BALKANS IN THE COLD WAR ERA**

ÜNLÜ, Neslihan
Eurasian Studies
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Çiğdem ŞAHİN
March 2019, 184 pages

The road to Soviet socialism opened along with the October Revolution of 1917. The Soviet Unions's foreign policy had a moderate and weak political structure in the early years, but the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), which in time pursuing an expansionist policy in Europe, began to affect the whole world. The Western States which were worn out by the Second World War lost their influence in world politics, and as a continental state, the United States of America (USA) started to be effective in world politics. The USA and USSR have been two influential elements of the Cold War. The USSR has become a political actor affecting the whole world. The general aim of the thesis is to analyze the political, economic and military policies of the USSR towards Central Europe and the Balkans after the Second World War and the reflections of these policies to those satellite states.

The USSR's Cold War politics have been evaluated within the scope of political history, political science and international relations disciplines. In this context, a very wide literature review was conducted and policies and period developments of the Soviets in countries (Czechoslovakia, Poland, Hungary and East Germany in Central Europe and Yugoslavia, Albania, Bulgaria and Romania in the Balkans) were examined. As a result, in addition to the outlines of the policies of the USSR in Central Europe and the Balkans during the Cold War period, the processes in which the individual countries faced, the effects on and the consequences in the individual countries, these policies which paved the way of forming the Eastern bloc as a whole, will be analyzed.

Keywords: USSR, Foreign Policy, Cold War, Central Europe, The Balkans.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİ ŞEKİLLEN FAKTÖRLER

1.1. II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN SOĞUK SAVAŞA GİDEN ORTAM	7
1.1.1. İki Savaş Arası Dönem.....	8
1.1.2. İkinci Dünya Savaşı.....	11
1.1.3 Tahran Konferansı.....	14
1.1.4. Moskova Yüzdeler Antlaşması	15
1.1.5. Yalta Konferansı	16
1.1.6. Postdam Konferansı.....	18
1.2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ.....	20
1.2.1. Soğuk Savaş Nedir?	20
1.2.2. Soğuk Savaş Yaklaşımları.....	21
1.3. SOĞUK SAVAŞ'TA BLOKLAR	26
1.3.1. Batı Bloğunun Kurulması.....	26
1.3.2. Doğu Bloğunun Kurulması	27
1.3.2.1. Kominform	29
1.3.2.2. Comecon.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE DIŞ POLİTİKA

2.1. İDEOLOJİK ALTYAPI.....	33
-----------------------------	----

2.1.1. Marksizm.....	33
2.1.2. Sosyalizm	36
2.1.3. Komünizm.....	38
2.1.4. Sosyalizm ve Komünizm Arasındaki Farklılıklar	40
2.2. BOLŞEVİK DEVRİMİ.....	41
2.3. LENİN DÖNEMİ.....	43
2.3.1. Marksist-Leninist Doktrin	44
2.3.2. Savaş Komünizmi ve Yeni Ekonomi Politikası	47
2.3.3. 1921-27 Dönemi Siyasi Yapı	49
2.4. STALİN DÖNEMİ	51
2.4.1. Stalin ve Beş Yıllık Planlar	53
2.4.2. Stalin Döneminde Sovyet Dış Politikası	55
2.5. STALİN SONRASI SOVYET DIŞ POLİTİKASI.....	58
2.6. SSCB'DE SİYASAL KURUMLAR VE DIŞ POLİTİKA	63
2.7. ORTA AVRUPA VE BALKANLARA YÖNELİK YAYILMA POLİTİKASININ ANAHATLARI	64
2.7.1. Kurtarma Aşaması.....	65
2.7.2. Koalisyon Kabineleri.....	65
2.7.3. Muhalefet Partilerinin Tasfiyesi.....	66
2.7.4. Yerli Komünistlerin Tasfiyesi.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SSCB'NİN ORTA AVRUPA'YA YÖNELİK POLİTİKASI

3.1. ÇEKOSLOVAKYA.....	70
3.1.1. Çekoslovakya'da Stalizasyon.....	73
3.1.2. Prag Darbesi	75
3.1.3. Pilsen Ayaklanması	76
3.1.4. Halk Demokrasileri ve Sosyalist Cumhuriyet	77
3.2. POLONYA	81
3.2.1. Polonya-Rusya İlişkilerine Tarihsel Bakış.....	81
3.2.2. Sovyet Rusya ve Polonya	84
3.2.3. Polonya Poznan Ayaklanması	86
3.2.3. Polonya'nın SSCB'den Uzaklaşması	88

3.3. MACARİSTAN	90
3.3.1. Komünist İktidar Dönemi.....	90
3.3.2. İmre Nagy Hükümeti.....	93
3.3.3. 1956 Macar İhtilalı	94
3.3.4. Janos Kadar ve Siyasi Restorasyon	96
3.4. DOĞU ALMANYA.....	98
3.4.1. Almanya’da Komünist Parti.....	98
3.4.2. Savaş Sonrası Almanya ve Alınan Kararlar	98
3.4.3. Sovyetler Birliği ve Alman Sosyal Demokrat Partisi.....	100
3.4.4. Almanya’nın Bölünmesi	101
3.4.5. Doğu Berlin Ayaklanması	103
3.4.6. Batı Almanya ve Ostpolitik Dönem.....	104
3.4.7. Doğu ve Batı Almanya’nın Birleştirilmesi.....	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SSCB’NİN BALKANLARA YÖNELİK POLİTİKASI

4.1. YUGOSLAVYA.....	111
4.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yugoslavya’nın Durumu.....	111
4.1.2. Tito ve Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti.....	116
4.1.3. Yugoslavya ve Stalin.....	117
4.1.4. Yugoslavya’nın Kominform’dan Çıkarılması.....	118
4.1.5. Tito ve Bağlantısız Bloğu.....	119
4.2. ARNAVUTLUK.....	123
4.2.1. Arnavutluk’ta Komünist Hareketin Başlaması	124
4.2.2. Arnavutluk ve SSCB	126
4.3. BULGARİSTAN	129
4.3.1. Bulgaristan ve Sosyalist Oluşum.....	129
4.3.2. Bulgaristan Vatan Cephesi	131
4.3.3. Bulgaristan ve SSCB	132
4.4. ROMANYA.....	134
4.4.1. Romanya ve Sovyet Rusya.....	136
4.4.2. Romanya ve Stalizasyon	137
4.4.3. Çavuşesku ve SSCB’den Kopuş	138

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİNİN ZAYIFLAMASI VE DAĞILMASI

5.1. MİLLİ GÜVENLİK ALANINDA SOVYET GÖRÜŞÜNÜN DEĞİŞMESİ	142
5.2. SOVYET EKONOMİSİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	142
5.3. MARKİST- LENİNİST İDEOLOJİNİN ÇÖZÜLÜŞÜ	143
5.4 . SSCB’NİN EKONOMİK YAPISI.....	144
5.5. UYDULUKTAN BAĞIMSIZLIĞA DOĞU BLOĞU’NUN ÇÖZÜLÜŞÜ	145

SONUÇ

EK:KONOLOJİ	153
KAYNAKÇA	158
ÖZGEÇMİŞ	166

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Almanya- Polonya Sınırı.....	17
Harita 2. Orta Avrupa ve Balkanlarda Halk Demokrasileri.....	66
Harita 3. İki Savaş Arası Dönem Polonya Sınır Değişimi.....	83
Harita 4. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Bölünmüş Balkanlar.....	109
Harita 5. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti.....	117
Harita 6. Savaş Sonrası Romanya Sınır Değişiklikleri.....	135

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD-** Amerika Birleşik Devletleri
ASDP- Almanya Sosyal Demokrat Partisi
AVNOJ- Anti -Faşist Ulusal Kurtuluş Örgütü
COMECON- Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
ÇKP- Çekoslovakya Komünist Partisi
DAC- Demokratik Almanya Cumhuriyeti
FAC- Federal Almanya Cumhuriyeti
KP-Komünist Parti
MCK- Macaristan Komünist Partisi
NATO- Kuzey Atlantik Paktı
NEP- Yeni Ekonomik Politika.
PKP- Polonya Komünist Partisi
PPR- Polonya İşçi Partisi
SB- Sovyetler Birliği
SBKP- Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UKC- Ulusal Kurtuluş Hareketi
YFHC- Yugoslavya Fedaral Halk Cumhuriyeti
YKB- Yugoslavya Komünist Birliği
YKP- Yugoslavya Komünist Partisi
YSFC- Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti

GİRİŞ

1917 Ekim Devrimi Rus İmparatorluğu'nun sonunu getirmiş, Rusya'da 1918'de kurulan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin merkezde olduğu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetler - Sovyetler Birliği - SSCB) 1922 yılında Marksist ideolojinin üzerine temellendirilen ancak kendine has bir sosyalist yapı inşa eden sosyalist-federatif bir yönetim şekliyle Avrasya tarih sahnesinde yerini almıştır. Orta Asya ve Kafkaslar Sovyet sistemi içinde doğrudan yer almışken, dış politikası ilk yıllarda ılımlı ve zayıf bir siyasi yapıya sahip olmuş olan Sovyetler zaman içinde Avrupa'da Moskova'ya bağlı uydu hükümetler kurma yoluyla yayılcı bir politika izleyerek 1940'lardan itibaren tüm uluslararası politikayı etkilemeye başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sının oluşturduğu tehdit ve coğrafi yayılım yönü nedeniyle, Batılı devletler Almanları durdurmada Sovyetler Birliği'ni kendisine duyulan ihtiyaç nedeniyle desteklemiş, özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ortak Alman tehdidine karşı Sovyetler Birliği'ne çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Sovyetlerin Almanya'yı yenilgiye uğratması doğal olarak güçlü devlet imajını yerleştirmiş, savaş sırasında ve sonrasında önemli bir yönlendirici güç haline gelmiştir. Teknolojik ilerlemeleri özellikle askeri alanda benimsemesi ve nükleer çalışmaların da etkisiyle Soğuk Savaş'ta blok lideri haline gelmiş olması, bu gelişmelerin en önemli somut sonucu olmuştur. Avrupa coğrafyasında, özelde Orta Avrupa ve Balkanlar bölgelerindeki etkinliği, Soğuk Savaş boyunca Sovyetlerin Batı'ya yönelik politikalarında önemli sahaları teşkil etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda Avrupa devletlerinin yıpranması ve etkinliklerinin azalması sonucunda, Avrupa'nın uluslararası sistemin merkezi olma niteliğini yitirmesi sonucunda ABD'nin öne çıktığı süreçte, bu gücün karşısında yer alan asıl rakip devlet olarak SSCB de dünya politikasında söz sahibi olmaya başlamıştır. Böylelikle ABD ve SSCB Soğuk Savaş döneminin iki merkezi aktörü olmuşlardır. SSCB, sosyalist ideolojik yayılcı politikalarıyla Avrupa coğrafyasında Orta Avrupa ve Balkanlar üzerinden batıyla olan rekabetini de somutlaştırmış, Avrupa'nın 1990'lara kadar kıtasal bütünleşmesini engelleyerek Avrupa'yı yaklaşık yarım yüzyıl Batı Avrupa'ya hapsedmiştir. Bir diğer deyişle, bu dönemde Avrasya coğrafyasını

Doğu Avrupa'yı siyasal olarak tamamen kapsayacak sınırlara ulaştırma ve yeni bir jeopolitik alan haline getirme iddiasını yürürlüğe koymuştur. Bu tez çalışmasının amacı, işte bu dönemde Sovyetler'in Doğu Avrupa ve Balkanlar'da yürüttüğü politikayı genel hatlarıyla ortaya koyarak hangi yöntemleri uyguladığını, çeşitli devletlerde sürecin nasıl işlediğini ve sonuçlandığını analiz etmek, Sovyet sosyalizmi temelinde oluşturulmaya çalışılan Soğuk Savaş dönemi jeopolitik alanının nasıl sona erdiğini, bu dönemin sonunda Sovyet uydu sahasındaki ülkelerde kalan etkileri de kısmen ortaya koymaktır. Bu kapsamda Soğuk Savaş döneminde, Sovyetlerin bu iki bölge ülkelerine, yani Orta Avrupa'da Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Doğu Almanya ve Balkanlar'da ise içinde çok dinli ve çok uluslu bir yapıya sahip olan Yugoslavya ile birlikte Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan'a yönelik politikaları ele alınmıştır.

SSCB siyasi, ekonomik, askeri gücü ve kendisine has dış politikası ile uluslararası platformda dünya dengeleri üzerinde belirleyici rol oynamış ülkelerden biri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Avrasya'da bu sistemi nasıl geliştirdiği, Orta Avrupa ve Balkanlar'daki yapısal etkisini anlamak oldukça önemlidir. Bu sistemi iyi analiz edebilmek adına konunun ele alınmasında farklı disiplin ürünlerinden faydalanılmaya çalışılmıştır. Özellikle tarih ve uluslararası ilişkiler-siyaset bilimi disiplinleri kapsamında oluşturulmuş literatür tez çalışmasının hazırlanmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Tezin yazılmasında en çok başvurulan kaynaklar siyasi tarih çalışmaları olmuştur. Fahir Armaoğlu, Rıfat Uçarol, Faruk Sönmezoğlu, Ahmet Emin Dağ, Oral Sander, Edward Hallet Carr, John Lewis Gaddis gibi yazarların çalışmaları, konunun genel çerçevesinin oluşturulmasında ve araştırmanın yönteminin sınırlılıklarının belirlenmesinde önemli katkı sağlamıştır. Bununla birlikte özellikle tez çalışmasının ikinci bölümünde yer alan Sovyetler'in ideolojik yapısının temelinde yer alan ve geliştirilen Marks ve Engels'in görüşlerini, bu bağlamda sosyalizm ve komünizmi anlamak ve aktarma açısından siyaset biliminin önemli yazarlarından Andrew Heywood, Ülker Gürkan ve Erel Tellal gibi yazarların bilimsel çalışmalarından faydalanılmıştır. Sovyet sistemini anlamak elbette dönemin liderlerinin görüşlerini kısmen de olsa anlamaktan geçmektedir. Bu nedenle Lenin, Stalin, Kruşçev ve ek olarak Gorbaçov'un kaleme aldığı eserler de kaynak olarak dâhil edilmiştir. Bunlar dışında ülke ve bölge uzmanlarının çalışmalarından da tezin yazılmasında faydalanılmıştır.

Bu çalışmanın asli hedefi Avrasya'nın önemli bir aktörü haline gelmiş olan SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde Orta Avrupa ve Balkanlara yönelik politikasının objektif ve kapsamlı olarak ele alınabilmesidir. Bu amaçla ilk bölümde tezin kapsama aldığı Soğuk Savaş dönemini şekillendiren faktörler hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bunun için öncelikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki etkisi bulunan olayla, önemli konferanslar ve bu konferansların ardından meydana gelen gelişmeler, kısaca Soğuk Savaş'ın alt yapısını oluşturan aşamaların hangi koşullar altında ortaya çıktığına değinilmiştir. Ardından SSCB'nin ABD karşısında beliren ve uluslararası politikayı etkileyen ikinci büyük aktör olarak dünya siyasetinde belirginleştiği Soğuk Savaş'ın ne olduğu ve buna ilişkin yaklaşımlar değerlendirilmiştir. İki kutuplu sistem denilen ve her iki devletin ve bunlara bağlı olan çevre devletlerinin ideolojik, siyasi ve ekonomik sistem açısından birbirinden ayrıldığı uluslararası sistemin kısaca değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Bu dönem ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerin son derece gergin olduğu ve kısmi çatışma biçiminde her iki tarafın diğer tarafa üstün gelme mücadelesine sahne olmuştur. Bu üstün gelme mücadelesi, iki kutuplu dünya düzeninin liderliğini üstelenen iki kıta devleti etrafında çevrelenmiş uyduları da bu yapının içine dâhil etmiştir. İlişkiler sıcak savaşı meydana getirecek unsurları içinde bulundursa da (tarafların birbirini kötüleme, propaganda kampanyalarının aktif bir şekilde kullanılması) kapsamlı sıcak savaş meydana gelmemiş, bundan dolayı Soğuk Savaş terimiyle nitelendirilmiştir. Soğuk Savaş günümüzdeki uluslararası alana da etkiler bırakmıştır. İki kenar devleti olan ABD ve SSCB arasında meydana gelen güç savaşında diğer devletler bu iki gücün yanında öbekleşmiş, Doğu ve Batı Blokları oluşmuş ve bu blokların geliştirdikleri askeri, siyasi ve ekonomik politikalar adeta birbiri ile yarışmıştır. Dolayısıyla bu bölümde blokların ortaya çıkışı da ele alınmış, SSCB'nin Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki etkili politikalarını da kapsamı itibariyle Doğu Bloğu gelişmeleri daha ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yakın geçmişi ve kısaca sistemi ele alınmış, dış politikasının dönemler itibariyle gelişimi değerlendirilmiştir. Öncelikle SSCB'nin ideolojik altyapısını oluşturan unsurlara değinilmiş, ardından Bolşevik devrimi ile birlikte ortaya konan sistemde Ekim devriminin en önemli aktörü olan Lenin ve Lenin'in dış politika anlayışı özetlenmiştir. Yapılan araştırmada Sovyetlerde ki ideolojik yapının esasında sınıf

farklılıklarının yok etme çabası ile ortaya çıktığı ve bu çaba yolunda bir Sovyet insanı yaratmaya çalışıldığı görülmüştür. Marksist ideolojide de sınıfsız bir toplum yaratma süreci özel mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılacağı, üretim araçlarının devlete ait olacağı sınıfsız bir toplum yaratmayı amaçlanmıştır. Komünist Parti'nin başat rol oynadığı SSCB'de bu parti, merkezi yapısına uygun bir yönetim anlayışı ile örgütlenmiştir. Kısaca Lenin'in başarılı görülebilecek politikaları, yeni rejimin Sovyet topraklarında hayatta kalabilmesini mümkün kılmıştır. Çünkü Lenin savaştan yeni çıkmış ülkede ekonomik reformlar yaparken aynı zamanda başarılı bir dış politika da izlemiştir.

Lenin'den sonra SSCB tarih sahnesine Stalin çıkmıştır. Stalin dönemi oldukça tartışmalı uygulamaların olduğu bir dönemdir. Siyasi anlamda idareyi tek elde toplayan Stalin kendisine muhalif olan herkesi cezalandırmıştır. SSCB'nin Orta Avrupa ve Balkanlarda yürüttüğü politikalara Stalin'in politikaları denmesi dahi mümkündür. Stalizasyon adı verilen Stalinleştirme politikasında Stalin bölge ülkelerine kendisi gibi düşünen isimleri yönetime getirilmesini sağlamıştır. Stalin'in ölümünün ardından Stalin yıkılması gereken bir put olarak görülmüş ve uygulamaları bir bir terk edilmiştir. Tezin üç ve dördüncü bölümlerinde Stalin uygulamaları ve sonraki etkileri ülkeler bazında detaylı olarak ele alınmıştır.

Stalin sonrasında özellikle Kruşçev döneminde ilk hedef olarak Stalin'in uygulamalarına alternatif yeni uygulamalar getirilmeye çalışılmış, son döneme doğru özellikle glasnost ve perestrojka adlı uygulamalar gündeme gelmiştir. Bu uygulamaların uydu devletlere yansımaları da kısaca tezde ele alınmıştır. Bu uygulamaların getirdiği aksaklık toplumsal anlamda muhalefet unsurlarının harekete geçmesine neden olmuştur. Kruşçev dönemi dış politikasının Orta Avrupa ve Balkanlara yansımaları, meydana gelen ayaklanmalar ve ülkelerde meydana gelen ekonomik sorunlar Soğuk Savaş'ın oldukça önemli olayları olmuştur. Sonuçta SSCB ilk olarak içinde çözülmeye başlamıştır. Uygulamaların çözüm üretmemesi, ülkelerde meydana gelen ekonomik, sosyal ve siyasal çöküntüler dağılmayı da beraberinde getirmiştir.

SSCB rejimini yaşatmak ve her ülkede yeşermesini sağlamak için dünyadaki sosyalistlere ulaşmıştır. Ancak uygulamalarda alınan kararlar tamamen Sovyet Rusya tarafından yaratılmıştır, bu uygulamaların dışındaki bir sisteme imkân verilmemiştir. İkinci bölümde son olarak bu politikaların Orta Avrupa ve Balkanlar'daki aşamaları

değerlendirilmiştir. Elbette bu her ülkede aynı hızda olmamış, ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. SSCB'nin nispeten başarılı olması çok sağlam bir plan dâhilinde ve genel olarak şu aşamalar kapsamında mümkün olduğu tespit edilmiştir: Kurtarma aşaması, koalisyon kabineleri aşaması, muhalefetin tasfiyesi aşaması ve yerli komünistleri tasfiye aşaması.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde Orta Avrupa Balkan ülkelerinde bahsedilen Sovyet politikalarının nasıl geliştiği, süreçlerin nasıl işlediği ve sonuçlarının neler olduğu, ülkeler bazında değerlendirilmiştir. Orta Avrupa'da Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Doğu Almanya'da, Balkanlarda ise Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya'da komünist rejimler kurulmuş olması nedeniyle, bu ülkeler ilgili bölümlerin konusunu teşkil etmiştir. Bu ülkelerde Sovyet rejiminin gereklilikleri uygulanarak bütün üretim araçları devletleştirilmiş, mülk sahipleri mülksüzleştirilerek, Sovyet tipi sanayileşme başlatılmıştır. Bir şekilde Doğu bloğuna giden süreç de görülmeye başlanmıştır. Ancak bu süreç çok büyük sorunları da beraberinde getirmiş, ayaklanma ve grevlerin habercisi olmuştur.

Sonuca giden değerlendirmeler bölümü olarak kurgulanan beşinci bölümde ise, Doğu bloğunun çözülmesine de giden yolda Sovyet milli güvenlik görüşünün değişimi, ekonominin yeniden yapılandırılması ve Marksist-Leninist ideolojinin çözülmesi başlıkları değerlendirilmiştir.

Bu çalışma Sovyet sisteminin tarihsel arka planda kökenleri ve nasıl geliştiği, uygulamaları, tek merkezde (Sovyet Rusya) toplanması ve burada hazırlanan politikalar aracılığıyla ilgili bölge ülkelerini nasıl ve hangi yollarla etkilediğini anlamak açısından önemlidir. II. Dünya Savaşı'nın ardından oluşan iki kutuplu dünya düzeninde yaklaşık yarım asırlık sürede SSCB'nin Orta Avrupa'da (Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Doğu Almanya) ve Balkanlarda (Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya) yarattığı etkiler, her ülke için ayrı ayrı ele alınıp yorumlanmış ve dönemin şartları kapsamında değerlendirilmiştir. Böylelikle sonuç bölümünde gerek ülkeler özelinde gerekse Sovyet sistemi bütününde Soğuk Savaş'ın sonunda ortaya çıkan tabloya dair değerlendirmeler mümkün olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİ ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER

II. Dünya Savaşı neredeyse dünyanın tamamını etkileyen, tarihin bugüne kadar gördüğü en ağır savaşlardan biri olmuştur. Avrupa'da daima savaşlarda aktif ve ekonomik güçleri yerinde olan İngiltere ve Fransa, II. Dünya Savaşı'nda oldukça yıpranmıştır. Bu durum ise, savaştan sonra başka iki devletin süper güç olma yarışına fırsat vermiştir: Batı'nın yeni gücü Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Doğu'nun etkin unsuru olarak olacak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren sosyalizmi sistem olarak yayma eğilimi, merkezinde ABD'nin olduğu Batı coğrafyasının büyük bölümünü tedirgin etmiştir. Bu tedirginlik Soğuk Savaş'la somutlaşmış, Doğu ve Batı blokları (kutupları) halinde öbeklenen devletler karşılıklı tehdit algılamalarıyla birbirini tanımlamaya başlamışlardır. Bu açıdan Soğuk Savaş dönemini kısaca, "... fiziki olarak iki devletin birbirine saldırmadığı ancak merkezde ABD ve SSCB arasındaki sürekli ideolojik gerginlik, siyasi, psikolojik, ekonomik, bilimsel ve teknolojik alanlarda görülen çatışmaları kapsayan bir dönem..." (Dağ, 2004: 89) olarak tanımlamak mümkündür.

Soğuk Savaş'ın tam olarak hangi tarihte başladığı konusunda kesin bir uzlaşma olmamakla birlikte, II. Dünya Savaşı'nın sonuna giden süreçte birlikte, bu savaş sonunda ortaya çıkan düzenin yapı taşlarının Soğuk Savaş'a giden koşulları da beslediği görülmektedir. Bu amaçla birinci bölümde öncelikle II. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'a giden gelişmeler ele alınacak, Soğuk Savaş dönemini hazırlayan koşullar, konferanslar ve anlaşmalar, Soğuk Savaş'ın ortaya çıkması ve kısa gelişimi, blokların ve özellikle Doğu bloğunun oluşuma altyapı sağlayan unsurlar dönemin koşulları çerçevesinde genel olarak ortaya konacaktır.

1.1. II. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'a Giden Ortam

II. Dünya Savaşı tarihin gördüğü en etkileyici savaşlardan biri olmuştur. Savaş Avrupa'da başlayıp diğer kıtalarda devam etmiştir. Bu coğrafyası ve etkisi geniş savaşta yenilen başlıca devletlerden Almanya, İtalya ve Japonya'nın yanında, galip olan ve savaş öncesinin güçlü devletleri olan İngiltere ve Fransa da savaştan büyük ölçüde yorgun ve tahribat alarak çıkmışlardır.

Savaştan sonra, Avrupa'da Almanya'nın, Asya'da Japonya'nın yerini tek başına dolduracak kıta devleti bulunmamaktaydı. Güçlü olarak ayakta kalabilenler ise, siyasi ve ekonomik doktrinleri birbiriyle çatışan ve Avrupa'ya göre iki 'kenar' devlet olan ABD ile Sovyetler Birliği olmuştur. ABD aslında ilk etapta I. Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi yeniden kıtasına çekilme eğilimi algısı oluştururken, Sovyetler ise sosyalist yayılcı bir tercihe yönelmiştir. (Uçarol, 2006: 810).

Savaş sonunda barış ve güvenliğin sağlanmasına ihtiyaç duyan batılı devletler barışı kurmak ve korumak için Birleşmiş Milletler (BM) örgütünü kurmuşlardır. Yaklaşık altı yıl süren savaşın sonuçları Avrupalı devletlerin bünyesinde savaş ortamından uzaklaşma ihtiyacını doğurmuştur, bu nedenle ellerinde olan silahlı kuvvetlerin tamamına yakınını terhis etmişlerdir. Buna karşılık Sovyetler, büyük ve güçlü ordularını daha da takviye etmiştir. Savaş sanayini çalıştırmayı da hızlandırmıştır. Bu durum da Avrupalıların büyük bölümü ve Sovyetler arasında bir dengesizlik meydana getirmiştir.

Uçarol'un ifadesiyle, "Sovyetler Birliği ile Batı Avrupa arasındaki bu dengesizlik, askeri alanda olduğu gibi, sanayi alanında da Sovyetlerin açık üstünlüğü şeklinde bulunuyordu" (2006: 811). Böylece Sovyetler, Avrupa alanında kendi istediği şekilde hareket imkanına sahip olan devlet olarak Avrupalıları tedirgin ederken, onun karşısında durabilecek tek güç olarak ABD kalmıştır.

Böylesi bir tabloda yaşanan gelişmeler, iki kutup liderinin davranışları etkisiyle devletleri kısa sürede bir Soğuk Savaş'ın ortasında bırakmıştır. Thomas Hobsbawn'ın "Savaş sadece meydan muharebesinden ya da çatışma eyleminden ibaret değildir. Savaş iradesinin hangi yönde olduğu bir zaman dilimi içinde yeterince anlaşılabilir." (1996: 421) ifadesi, aslında kabaca Soğuk Savaş'ın ne anlama geldiği

ya da asıl var olma temelinin ne olduğu hakkında bir fikir vermektedir: 20. yüzyılın ABD ve Sovyetler Birliği'nin iki merkezi olduğu ve diğer devletlerin bunlar etrafında kamplaştığı ve sıcak çatışma yönünde olmayan bir savaştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlama nedenleri, çok tartışılan bir konu olmuştur. Genel kabule göre savaşın asıl başlama nedeni Nazi Almanya'sının saldırgan politikaları ve Hitlerin Nazizm'i yayma amacıdır. (Heywood, 2013b: 65). II. Dünya Savaşı başlamış ve ortaya bir güvensizlik sorunu çıkmış, aynı zamanda değişen dengelerin yeniden yapılandırılması gereği ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'a giden bu yola temel oluşturan dengesizliklerin yeni bir dengeye kavuşturulması yolundaki girişimler ise, aslında daha II. Dünya Savaşı bitmeden ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla öncelikle kısaca II. Dünya Savaşı hakkında kısa bir değerlendirme yapılacak, ardından hem Soğuk Savaş ortamına temel hazırlayan hem de Sovyet sosyalizminin daha sonra yayılmasına imkan verecek gelişmelere altyapı sağlamış olan, savaş sonrası düzene ilişkin anlaşma ve konferanslardan Moskova Yüzdeler Anlaşması ile Yalta ve Potsdam Konferansları ele alınacaktır.

1.1.1 İki Savaş Arası Dönem

Birinci Dünya Savaşının sonucunda yapılan barış antlaşmaları dikkate alındığında, Avrupa diplomasisinin ve kuvvetler dengesinin temel unsurlarını meydana getirmiş olan üç büyük imparatorluğun; Rus Çarlığı, Avusturya- Macaristan İmparatorluğu ve Alman imparatorluğunun tarih sahnesi içindeki sürelerini tamamlaması Avrupa'da bir boşluk ortaya çıkarmıştır.

Avrupa'da barışın sağlanması yolunda, milletler ilkesinin uygulaması ile yeni devletlerin kuruluşunun milli birlikler üzerine inşa etme konusu, denge yaratmak isteği ile karşımıza çıkmaktadır. Avusturya- Macaristan İmparatorluğunun kalıntılarının üzerine düzen inşa etme konusu tam gerçekleşmemiş, Çekoslovakya ve Yugoslavya farklı unsurları kapsamaktan geri kalmamıştır. Balkanlarda planlanan toprak düzenlemeleri anlaşmazlıkları çözmek yerine yeni anlaşmazlık ve kavgalara zemin hazırlamıştır.

Çarlık Rusya'sının yıkılmasına ve komünist rejimin başarılı bir biçimde kurulmasının ardından, Sovyet Rusya ilerleyen aşamalarda gerek Avrupa gerekse bütün dünyada güçler dengesini derinden değiştirmek üzere, kabuğuna çekilmiştir.

Alman imparatorluğu savaşın sonucunda yıkılmıştır, müttefikler Alman halkını cezalandırmak için Versay Barışını ortaya koymuşlardır, bu anlaşma Almanya'da çok büyük soruna neden olacak ve ileride dengeleri değiştirecek gelişmelere zemin hazırlayacaktır. (Armaoğlu, 1991: 153-154).

Oral Sander iki savaş arası dönemi üç ana devreye bölmüştür; 1. Barış Antlaşmalarının Korunması Dönemi (1919-1924), 2. Lokarno Dönemi (1925-1930), 3. Yıkılma Dönemi (1930-1939).

Barış Anlaşmalarının Korunması Döneminde 1919-1924: ABD'nin Milletler Cemiyetine girmemesi, Fransa'nın öncülüğünde hazırlanmış olan anlaşmaları da onaylamaması üzerine Fransa, Almanya'nın doğu ve güney komşuları ile çok yönlü ittifak anlaşmaları yapmıştır. Fransa'nın amacı savaş sonrası düzeni korumaktır Almanya, Sovyetler Birliği ve Avusturya- Macaristan imparatorluğunun parçalanmış şeklinin değişmesini istememiştir. (Sander, 1989:3).

Almanya'nın savaştan ağır yenilgi ile çıkması Balkanlara yönelik yayılma arzusunu bir süreliğine durdurmuştur. İki savaş arası dönemde bölge iç dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda başka bir ülkenin yardımı olmadan kendi kendine yetebilme sistemini geliştirme yolunda siyasi, ekonomik ve askeri alt yapılara sahip olmadıkları görülmektedir.

Balkanlarda her ülkenin kendi geleceği için doğru olarak gördüğü bir takım farklılıklar vardır; I. Dünya Savaşı'nın kazanan taraflarının yanında olan Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yunanistan savaştan kazançlı çıkmışlardı doğal olarak bu kazanımları kaybetmek istememişlerdir. Bulgaristan savaşın kaybeden taraftı ve Nöyyi antlaşması ile Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'yı Yunanistan'a, Strumitsa vadisi, Tsaribrod ve Bosilegrad'ı Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı'na bırakmak zorunda kalmıştı. Bütün bu gelişmeler Bulgaristan'da halk ayaklanmalarına ve revizyonist grupların ülkede güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunan, İtalyan, Sırp, Karadağ ordularının saldırılarını uğrayan Arnavutluk 1920 yılının bitiminde savaş öncesi sınırlarına kavuşmuş ve Milletler Cemiyetine üye olmuştur. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yunanistan, Arnavut toprakları üzerindeki hedeflerinden vazgeçmemiş bu durum Arnavutluğu dikkatli olmaya sevk etmiştir.

Savaşın ardından 1920 yılında Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya bir bölgesel ittifak sistemi olan Küçük Antant adlı anlaşma çevresinde birleşmişlerdir.

Fransa Macar revizyonizmine ve Habsburg monarşisinin yeniden canlanmasına karşı Küçük Antantı desteklemiştir. (Kelkitli, 2017: 424-425).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliğinde Komünizm, Almanya'da ve İtalya'da tutuculuk devri başlamıştır.

Savaşın bitmesinin ardından 1918 Kasım ayında imparatorluğunun yıkılması ve cumhuriyetin kurulmasını izleyen süreçte Alman Sosyal Demokratları Partisi yeni rejime sahip çıkmıştır. Almanya'da 1933 Hitler'e kadar olan süre "Weimar Dönemi" merkez, merkez-sol ve liberal partilerin sürekli koalisyon kurdukları süredir.

Savaşın getirmiş olduğu ağır koşullar ülkede militarizm ve saldırgan milliyetçiliğin hız kazanmasını da beraberinde getirmiştir. 1920 yılında Wolfgang Kapp'ın önderliğinde bir darbe girişimi gerçekleşti, ilerleyen zamanda önce Alman iç ve dış politikasını ve tüm dünya barış dengesini değiştirecek olan bir olay meydana gelmiştir. Bu olay Ocak 1919 tarihinde Münih'te kurulan Alman İşçi Partisi'dir. Adolf Hitler Eylül ayında partinin siyasi komitesine katılmış 1920 yılında partinin adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nazi) olarak değiştirilmiştir. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi yayınladığı programında Yahudi ve komünizme olan karşıtlığını dile getirmiştir, 1923 yılında Hitler önderliğinde bir darbe girişimi planlanmış ancak başarısız olunmuştur.

Almanya'da meydana gelen diğer önemli bir gelişme ise Sovyetler Birliği ile imzalanan Rapallo Antlaşmasıdır. Bu Almanlaşma ile Almanya, Sovyetler Birliği'nin yeni rejimi tanımıştır. Yapılan bu antlaşma İngiltere ve Fransa'ya karşı da iki ülkenin birbirinin yanında olduğu mesajını vermiştir. (Sander, 1989: 6-9).

İtalya, savaşın ardından faşist bir yönetim altına girdi, savaş ülkede büyük sarsıntıları da beraberinde getirmişti, ülkenin mevcut durumu çeşitli fikir akımlarını ortaya çıkarmaktaydı, ülkede istikrarın olmayışı 1919 yılında temelleri atılan 1921 yılında olgunluğuna erişen Benito Mussolini önderliğindeki Faşist Parti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Komünizm ve liberal demokrasiye karşı olan faşistler 1921 seçimlerinde 35 milletvekili ile parlamentoda aktif olmayı başardılar, zaman içinde parti, aydın kesimin yanında halk ve askeri kesimden de destek bulmuştur. 30 Ekim 1922 yılında Mussolini Başkanlığa geçmiş ve 1943 yılına kadar sürecek diktatörlüğünü başlatmıştır. Mussolini iktidarı Akdeniz'de Roma

imparatorluğunu yeniden inşa etmek istemiş bundan dolayı yayılmacı bir politika izlemiştir. (Armaoğlu, 1991: 171-172).

Almanya ve İtalya'da bu gelişmeler olurken Rusya'da 1917 Ekim İhtilali gerçekleşmiş, Lenin Savaş Komünizmi ve Yeni Ekonomik Politikaları uygulamaya koymuştur.

Lokarno Dönemi (1925-1930): Fransa'nın Almanya'yı güçsüzleştirmek amacı ile yürüttüğü tamirat borçları politikası ardından Versay yükümlülükleri dolayısıyla iki ülke arasında gerginlik meydana gelmiştir. Ekim 1925'de imzalanan Locarno antlaşması ile karşılıklı güven sağlanmıştır. Bu anlaşma şu maddeleri içermiştir. (i) Alman- Fransız ve Alman-Belçika sınırlarını silahtan arındırma. (ii) Fransa, Belçika, Çekoslovakya ve Polonya arasında anlaşmazlık ortaya çıktığında hakemlik anlaşmaları (iii) Fransa ile Çekoslovakya ve arasında karşılıklı güvence anlaşmaları, anlaşmaya göre Almanya bu iki devletten herhangi birine saldırırsa, Fransa askeri yardım yapacaktır.

Yıkılma Dönemi (1930-1939): Dünyanın bir savaşa doğu gitmesi 1929-1931 yılları arasında etkisi hissedilmiş büyük ekonomik çöküntü ile başlamaktadır. Bu bunalım Almanya ve İtalya gibi ülkelerde diktatör yönetimlerin güçlenmesine ortam hazırlamıştır. Almanya'da Hitler iktidarı döneme damgasını vuracak politikalar üretmiştir. (i) Almanya'nın Versailles Barış Antlaşmalarının kısıtlamalarından kurtarılması, (ii) Almanya dışında yaşayan tüm Almanların Alman sınırları içinde 'bir ulus devlet' ilkesinin gerçekleştirilmesi ve (iii) "Lebensraum" Hayat sahası politikasıyla, Alman halkının refah düzeyinin üst seviyelere çıkarılması.(Sander, 1989: 23-27)

Hitler'in yukarıda anlatılan politik hedefleri İkinci Dünya Savaşına zemin hazırlayacaktır.

1.1.2 II. Dünya Savaşı

İnsanlık tarihinin görüp geçirdiği en kapsamlı, en kanlı çatışma olan II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş'a giden sürecin de alt yapısını oluşturmuştur. Bu savaş dünyaya yeni stratejiler, politik hamleler ve değişiklikler getirmesiyle birlikte dünya tarihinde milletler için önemli bir etkiye sahne olmuştur.

Savaş, Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlamış, görünmekle birlikte; aslında Avrupa'nın en güçlü devleti olarak adlandırılan İngiltere ve Almanya arasında, dünya siyasetinin yürütülmesi bakımından doğrudan doğruya bir anlaşma ortamının bulunmamasından dolayı meydana gelmiştir. Bir tehdit unsuru olarak görülen Almanya'nın ekonomik ve askeri gücü diğer devletleri rahatsız etmeye başlamıştır. Savaş Avrupa'da başlamış, kısa sürede bir dünya savaşı haline gelmiştir. (Uçarol, 2006: 743).

Almanya I. Dünya Savaşı sonrası oluşan düzenden memnun olmamış, 1933 yılında Adolf Hitler'in iktidara gelerek "Nasyonal Sosyalizm (Nazizm) adı verilen devletçi ve milisliğe dayanan partizan bir rejim kurması, Almanya'nın yeni bir savaş isteğini artırmıştır" (Gözaydın, 2007: 7). I. Dünya Savaşı sonunda galipler tarafından dayatılan Versay Antlaşması'nın hükümlerini kabul etmemiş, dolayısıyla savaşı başlatan taraf Almanya olmuştur. II. Dünya Savaşı 1 Eylül 1939 sabahı Almanya'nın Polonya'ya saldırması üzerine başlamıştır. Bunun üzerine 17 Eylül'de Sovyet orduları da Polonya'ya girmiştir.

3 Eylül'de İngiltere ve aynı gün içinde birkaç saat sonra Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi üzerine savaş resmileşmiştir. Polonya bütün bu saldırılara karşı koymaya çalışmış olsa da Polonya kısa sürede tamamen yenik düşmüştür. Varşova 27 Eylül'de teslim olmuş, Sovyetler Birliği de 24 Eylül 1939'da Sovyet-Alman saldırmazlık Paktı'nın gizli ek protokolü gereğince Doğu Polonya'yı işgal etmiştir. Batılı müttefikler savaşa iki amacı gözetmek için girmişlerdi. Birincisi ve yakın vadede olanı Polonya'nın bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak, ikinci ve nihai olanı ise kendilerine yönelebilecek bir tehlikeyi ortadan kaldırmak olmuştur. (Hart, 1998: 13) .

İngiltere ve Fransa Almanya'nın dışarıyla bağlantısını kesmişler, hareket alanını daraltmışlardır. Bu arada Baltık devletleri olan Letonya, Litvanya ve Estonya, Sovyetler Birliği'ne katılmıştır. Sovyet-Finlandiya görüşmelerinden bir sonuç çıkmayınca, Sovyet birlikleri 30 Kasım 1939'da Helsinki'ye girmiş, bu yüzden Milletler Cemiyeti Sovyetler Birliği'ni üyelikten çıkarmıştır. Almanya 1940 yılında Yıldırım Savaşları yoluyla Danimarka, Belçika ve Hollanda'yı teslim almış, ardından Norveç'i işgal etmiştir (Akalin, 2003: 3; Armaoğlu, 1991: 363).

Daha sonra Hitler batıya yönelme kararı almıştır. Alman kuvvetleri 14 Haziran 1940 yılında Fransa'ya girmişlerdi. Bu arada İtalya da Fransa'ya savaş ilan

ederek, Almanya'nın yanında savaşa katılmıştır. Fransa bu zor durum karşısında İngiltere ve Amerika'dan yardım istemiş, bunları alamayınca ülkede yeni kabine kurulmuş ve Almanlarla temasa geçilmiştir. Mütareke antlaşması imzalanmış bu antlaşma sonucunda Almanya, Fransa'da bağımsız bir hükümetin bulunmasını kabul etmiştir. Almanya'nın bundan sonraki hedefi İngiltere'dir, ancak ada devleti İngiltere ile olan savaş sonucunda kazanan taraf İngiltere olmuştur. Bu savaşın bilançosu iki taraf içinde çok ağır olmuştur.

6 Nisan 1941 yılında Alman hava kuvvetlerinin Belgrad'ı bombalaması ile Yugoslavya işgali başlamıştır. Yugoslavya'nın teslim olmasının ardından müttefikleri arasında paylaştırmaya başlamıştır Banat kısmını Macaristan'a, Makedonya'yı Bulgaristan'a ve Slovenya'yı da İtalya'ya vermiştir. Hırvatistan ise Yugoslavya'dan bağımsız olmuştur. Alman kuvvetlerinin bir sonraki hedefi Yunanistan olmuştur. İngiltere'den yardım almasına rağmen Yunanistan teslim olmak zorunda kalmıştır. 22 Haziran 1941 yılında Almanya Sovyetler'e savaş açmıştır ki, bu savaş Almanların Avrupa'daki üstlüğünü sona erdirecek bir savaş olacaktır (Armaoğlu, 1991: 374-375). Almanya ile Sovyetler Birliği arasında savaşın patlaması İngiltere'yi harekete geçirmiş ve Başbakan Winston Churchill, Sovyetler ile iş birliği yapmak istediğini dile getirmiştir. 12 Temmuz 1941 yılında Moskova'da İngiltere ile Sovyetler arasında bir Ortak Hareket Antlaşması imzalanmıştır. ABD'nin de savaşa katılmasının ardından 26 Mayıs 1942'de İngiltere ve Sovyetler arasında ittifak yapılmıştır. İngiltere ve ABD Sovyetler'e dönem şartları içinde ciddi yardımlar yapmıştır (Armaoğlu,1991: 399-380).

Asya'daki savaş, Japonya'nın 7 Aralık 1941'de Hawaii'de bulunan Pearl Harbour Amerikan askeri üssüne saldırısı ile başlamıştır. ABD'nin savaşa girmesinin ardından savaş daha tehlikeli bir boyut kazanmıştır. Asya savaşının sonunda ABD Ağustos 1945'te Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atmıştır (Heywood, 2013b: 63). Amerika'nın gücü ortaya çıkınca ve Sovyetler kendi gücünü geliştirmek için ayakta kalınca, müşterek askeri güçleri nispeten dar olan mihver devletlerinin yenilgileri kesinleşmiştir (Hart, 2015: 987). Tüm bu gelişmeler neticesinde, II. Dünya Savaşı dünya tarihinin gördüğü çok büyük yıkıcı sonuçlara neden olmuş ve Avrupa çok büyük kayıpların verildiği kıta olarak savaş sonuna ulaşmıştır:

Her şeyden önce, beş buçuk yıl süren savaşta ölen 40 milyondan fazla insanın yarısından çoğu Avrupa'da hayatlarını kaybetmişlerdir. Kayıplar yalnız askeri kayıp

olarak ele alındığında Sovyet ordusunun kaybının 5.18 milyon ölü; hiçbir haber alınamayan ve esir düşenler ise 4.5 milyon kişidir ki, bunlardan en az 1-1.5 milyonu esarete hayatını kaybetmiştir. Buna 4.3 milyon Polonyalı, 4.2 milyon Alman, 1.7 milyon Yugoslav, 600 bin Fransız, 420 bin İtalyan, 390 bin İngiliz ve sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte 6 milyon tahmin edilen Yahudi, Çingene, Macar ve diğer halkların can kayıpları eklendiğinde ortaya korkunç bir manzara çıkmaktadır. Bu tablo Avrupa'nın ekonomik, sosyal ve siyasal yapısını alt üst etmeye tek başına yeterli bir sebep olmuştur (Bakır ve Karadağ, 2006: 72).

Avrupa ülkeleri II. Dünya Savaşı'nı hemen sonrasında, Sovyet tehdidinin giderek arttığı bir ortamda, Amerika'nın geleneksel izolasyonist politikasına kaldığı yerden devam etmek üzere yeniden kıtasına çekebileceğinden endişe etmeye başlamışlardır. Fakat büyük savaş dünyada çok şeyi değiştirmiş, Amerika'da da bu ülkenin dış dünyada liderliğe soyunmasını savunan yeni bir dış politika elit kadrosu yetişmiştir. İşte bunlardan biri olan Sovyet ilişkiler uzmanı George F. Kennan'ın 1946 yılında Moskova'dan gönderdiği uzun bir telgraf Washinton'daki karar odaklarının dış politikada yeni bir çizgiye yönelmemelerinde başlangıç hamlesini oluşturacaktır. Kennan'a göre, savaştan sonra dünya çok küçülmüş, Avrupa ve başka yerlerde otorite boşluğu doğmuştur. Bu boşluğu doldurması gereken ABD olmalıydı, yoksa dünyada yükselen Komünist hareket dolduracak ve böylece Sovyetler'in etkinliği daha da artacaktır (Acar, 2007: 133).

Kısaca bu şekilde özetlenen II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ve hemen sonrasında yapılan bazı düzenlemeler, Orta Avrupa ve Balkanlar'a Sovyet Sosyalizmin yayılmasının ve Moskova eksenli yönetimler kurulmasının da yolunu açarak sağlamlaştırmıştır. Bu kapsamda görülen en önemli gelişmeler, alt başlıklar halinde incelenmiştir. Aşağıda, Soğuk Savaş'a giden dönemin önemli konuları olan Moskova Yüzdeler Antlaşması, Yalta ve Postdam Konferansları ele kısaca alınacaktır.

1.1.3. Tahran Konferansı

Tahran Konferansı etkileri bakımından, üç büyüklerin toplandığı ilk önemli konferans olma özelliği taşımaktadır. 28 Kasım- 1 Aralık 1943 tarihleri arasında Tahran'da gerçekleşen bu konferansta müttefikler arası ilişkiler normal bir seyirde devam etmiştir. Konferansın toplanma nedeni savaş sonrası durumun ele alınması olmuştur. (Akalin, 2003: 56).

Tahran Konferansı öncesinde Churchill ve Roosevelt görüş ortaklığını pekiştirmek, buna ek olarak da Çan Kay-Şek ile görüşmek üzere 22- 26 Kasım 1943 tarihinde Kahire’de bir araya gelmişlerdir. Kahire’de Japonya ile yapılacak olan barış antlaşmaları üzerine kararlar alınmış bu kararlara göre Japonya’nın ele geçirdiği Kore ve Fermoza gibi ülkelerin kurtarılmasına, Kore’nin bağımsız olmasına ve Çin’den alınmış olan toprakların geri verilmesine karar verilmiştir. (Sander, 1989: 138).

Kahire Konferansının ardından Stalin’in de katılımıyla Tahran Konferansı başladı, konferansta; Savaşın ardından barış düzeninin sağlanması ve uluslar arası bir teşkilat kurulması yönünde kararlar alınmıştır. Polonya sorununun görüşüldüğü konferansta Sovyetler Birliği, Londra’da bulunan sürgün hükümetini tanımadığını tekrar vurgulamıştır. İkinci cephe sorunun da konuşulduğu konferansta Stalin, Balkanlar’da ikinci bir cephenin açılması konusuna karşı çıkmıştır.

Barış havasının egemen olduğu Tahran Konferansı, farklılıkların yavaşça ortaya konulduğu ancak Postdam Konferansına kadar olan süre için “anlayış Dönemi”ni başlatmıştır. (Akalin, 2003: 57-58).

1.1.4. Moskova Yüzdeler Antlaşması

Moskova Yüzdeler Antlaşması Doğu Avrupa’da etki alanlarının saptanmasını amaçlayan bir antlaşma olması nedeniyle önemlidir. Savaş sonrası döneme ilişkin belirsiz olan konulardan biri, Doğu Avrupa’nın özellikle Polonya’nın geleceği hakkındadır. Polonya hem Sovyetler hem de Batılar için stratejik bir öneme sahip olmuştur. Batılılar gerek Josef Stalin’in görüşlerinden gerekse Kızıl Ordu’nun ilerleyişinden Sovyetlerin Doğu Avrupa’yı kendi nüfuz alanı olarak kabul ettiği sonucunu çıkarırken, Stalin’in bu politikasına en başından itibaren karşı çıkan lider Roosevelt olmuştur (Akalin, 2003: 59).

Churchill, işte böyle bir ortamda, 1944 Ekim’inde Moskova’ya giderek Stalin’le bir araya gelmiştir. 9-20 Ekim tarihlerinde gerçekleşen bu konferansta tarihe Yüzdeler Antlaşması olarak geçen antlaşma yapılmış, her iki tarafın Doğu Avrupa’da sahip olacakları üstünlükleri yüzdelerle belirlenmiş, ancak Polonya konusunda herhangi bir uzlaşma sağlanamamıştır (Armaoğlu, 1991: 399). Bu kapsamda İngiltere ve SSCB, Doğu Avrupa’nın şu üstünlük oranlarıyla paylaşılmasında anlaşmışlardır: Macaristan ve Bulgaristan %80 Sovyetler-%20 ötekiler; Romanya %90 Sovyetler-%10 ötekiler; Yugoslavya %50 Sovyetler-%50 ötekiler ve Yunanistan %10 Sovyetler-

%90 ötekiler (Akalın, 2003: 60). Yüzdeler Antlaşması fiili durumu yansıtırken, imzalanacak olan barış anlaşmalarını da etkilemiştir (Gözaydın, 2007: 10). Yüzdeler Antlaşması Sovyetler'in ülkeler üzerindeki ağırlığına temel hazırlarken, daha sonra gerçekleştirilen Yalta ve Postdam Konferansları'nda alınan kararlar Soğuk Savaş döneminde Sovyetler'in bu ülkelerdeki etkinliklerini sağlamlaştıran zemini sağlamıştır demek mümkündür.

1.1.5. Yalta Konferansı

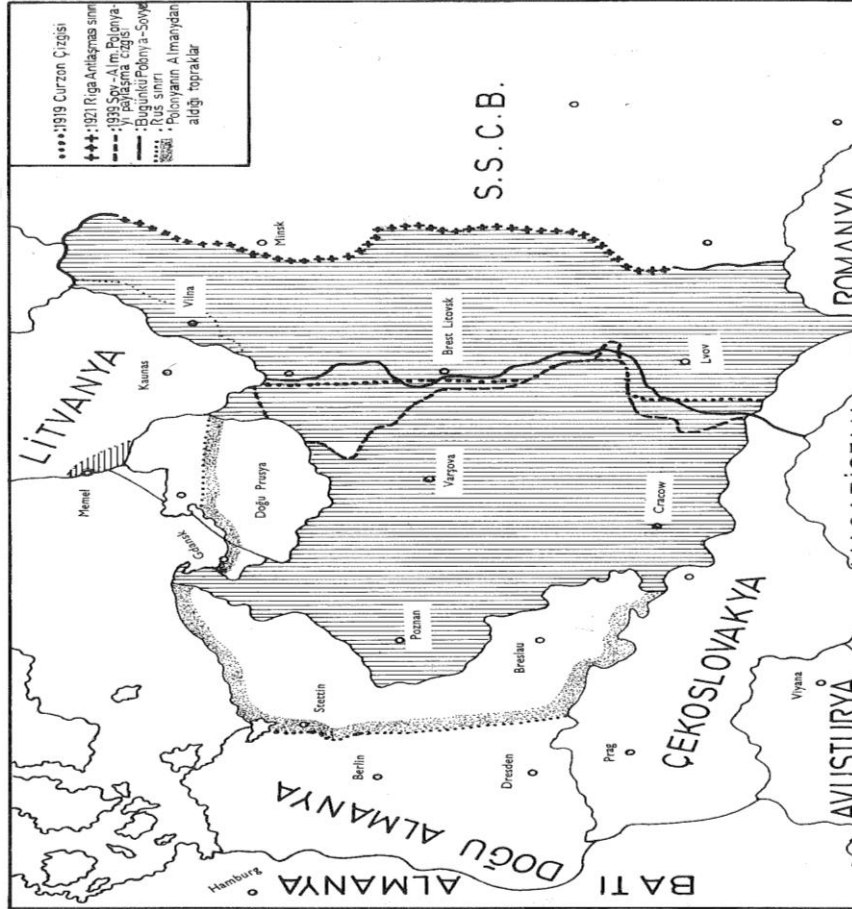
II. Dünya Savaşı sırasında Büyük Üçlü denilen Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği arasında gerçekleştirilmiş bir konferanstır. Müttefiklerin zaferi kazanacağına belli olmaya, yani savaşın sonunun görünmeye başladığı dönemde, gelecekteki barışın esaslarını saptamak üzere ortaya çıkmıştır. Yalta Konferansı, müttefikler arası güvensizlik tohumlarının atıldığı ve Soğuk Savaş döneminin ilk kıvılcımlarının ateşlendiği zirve olması nedeniyle önemlidir (Özdemir, Çalışkan ve Öztürk, 2017: 68; Uçarol, 2007: 770).

Kırım'ın Yalta şehrinde 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve Sovyetler Birliği Lideri Joseph Stalin savaş sonrası durumu görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. Argonaut koduyla gizli olarak gerçekleştirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya karşı verilen savaşta önemli bir konumda olması nedeniyle, Yalta Konferansı'na kadar geçen süreçte batılılar tarafından Sovyetler'e dostça yaklaşmıştır. Bunun yanı sıra "... Amerikalılar Stalin'e 'Uncle Joe' ve Kızıl Ordu'ya kahraman ordu demişlerdir. Roosevelt Sovyetler Birliği'ni 'barış projesinin vazgeçilmez ortağı' olarak görmüştür" (Akalın, 2003: 63).

Bu atmosferde Almanya, Polonya meseleleri önemli bir sorun teşkil etmiştir. Konferanstaki toplantılarda genel olarak Almanya'nın teslim alınarak silahsızlandırılması ve bölünmesi için strateji oluşturma hedefinin ortaya konulması, Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulması, Doğu Avrupa ülkelerinde düzenin sağlanması, Sovyetler ile Polonya sınırının net olarak belirlenmesi gibi sorunlar ele alınmıştır (Gözaydın, 2007: 12). Ayrıca Uzakdoğu, Tamirat Borçları, Kurtarılan Avrupa Hakkında Demeç, İran ve Boğazlar konusu da görüşülmüştür. (Armaoğlu,1991:401).

Polonya sorunu Yalta'da görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Çatışmanın nedenlerinden biri Polonya'da kurulacak hükümetle ilgilidir. Çünkü Polonya'da biri İngilizler tarafından desteklenen mültecilerin kurdukları Polonya hükümeti, diğeri ise Sovyetler'in işgal bölgelerinde kurulmuş olan Lublin hükümeti olmak üzere iki ayrı hükümet bulunmaktaydı. Asıl sorun ise, Sovyetler Birliği'nin Lublin hükümetini tek temsilci olarak kabul etmesi olmuştur (Akalin, 2003: 65). Neticede iki hükümetin bir koalisyon kurması kararlaştırılarak bu sorun çözülmüş, ayrıca Polonya'da serbest seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır. Polonya'yla ilgili ikinci önemli bir sorun ise sınırlar sorunu olmuştur. Bu konuda da Stalin istediklerini elde eden taraf olmuştur. Polonya'nın doğu sınırları için 1919 yıllarındaki Curzon Hattı kabul edilmiştir, batı sınırlarının tespiti İngiltere ve Sovyetlerin anlaşmazlığı sonucu ileri bir tarihe bırakılmıştır. Sovyetlere ayrıca Doğu Prusya'dan da toprak verilmiştir.

Harita 1. Almanya Polonya Sınırı

(Armaoğlu, 1991:855)

Almanya'nın üç işgal bölgesine ayrılması kararlaştırılmış, İngiltere ve ABD, savaşta yenilgine rağmen yeniden büyük devlet onuru kazanması için Fransa'nın Almanya çözümüne dâhil edilmesini sağlamışlardır. Berlin şehri Sovyet işgal bölgesinde bulunmakla birlikte, yine büyük güçler tarafından kontrol edilecek ayrı işgal bölgelerine ayrılmasına karar verilmiştir (Merih, 2006: 9; Akşin, 2014: 263). Bu gibi çözümler sonucunda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler geliştirecek, Almanya silahsızlandırılacak ve neden olduğu tahribatlara karşılık Sovyetler Birliği'ne ağır tazminat ödeyecektir (Roskin ve Berry, 2014:117).

Yalta Konferansı'nda alınan kararlar genel olarak Roosevelt tarafından olumlu olarak nitelendirilirken, Churchill için bu durum böyle olmamıştır. “Bunun içindir ki, Churchill, hatıralarında Yalta ile başlayan kısma ‘Demir Perde’ adını koymuş ve Yalta’yı finale olarak nitelendirmiştir”; Yalta Konferansı büyük devletlerarasında süre gelen ittifakın yerine yeni bir mücadele döneminin başlangıcı olarak da görülmektedir (Armaoğlu, 1999:402). Benzer bir şekilde Robertes'e göre Yalta Konferansı Avrupa'yı doğu ve batı olarak bölmüştür: “ Adriyatik'ten, Baltık'a uzanan dolambaçlı bir hatla işgal bölgeleri eski farklılıkların üzerine yenilerini yaratmıştır. Uluslararası komünizmin yayılmasında Sovyet orduları, devrimden çok daha etkili bir araç olmuştur” (1999: 395). Bu ifade, Soğuk Savaş sürecine yaklaşıldığının önemini vurgulayan önemli bir tespittir. Konferansın en önemli özelliği ise, toplandığı an itibariyle her ne kadar bir ortak düşmana karşı birlikte hareket etme amacı olsa da, savaşın getirdiği yıkım ve belirsizlik ortamında, düzeninin sağlanmasında her ülkenin ne oranda birbirinden ayırdıklarını göstermesi ve ileride ortaya çıkacak bazı çatışmaların ilk işaretlerinin verilmiş olmasıdır.

1.1.6. Potsdam Konferansı

Almanya'nın savaştan çekilmesi sonrası Avrupa'nın durumunun ve savaş sonrası statükonun belirlenmesi amacıyla ile konferansın Almanya'nın tam merkezinde, Potsdam'da yapılması netlik kazanmıştır. Potsdam Konferansı'na Roosevelt'in ölümü sebebiyle yeni Başkan Harry Truman, İngiltere adına yine Churchill, Sovyetler Birliği adına da Stalin katılmıştır. (Ganionskiy v.d., 2013: 506). O dönemde İngiltere'de yeni seçimlerin yapılmış ve Temmuz sonlarına doğru sonuçların açıklanmış olması nedeniyle, 28 Temmuz 1945'ten itibaren toplantılara

İngiltere adına yeni başbakan Clement Attlee katılmıştır (Köse, 2015: 245). Bu konferans, daha önceki konferansların aksine savaşın nasıl bitirileceğinden ziyade savaş sonrası barışın nasıl temin edileceğın görüşüldüğü bir konferans olmuştur. 17 Temmuz 1945 tarihinde toplanan konferansta ana gündem maddesi, Almanya ve Alman işgali altında kalan ülkelerin durumu olmuştur. Almanya'nın yenilgisinin kesinliğinin ardından müttefikler arasında Almanya hakkında çeşitli farklı istekler ortaya çıkmıştır. Churchill'in görüşü Almanya'yı parçalamaktan yana olmamış, Stalin ise Almanya'dan savaş tazminatı almak istemiştir. Bu konferansta Almanya'nın bütünüyle Nazizm'den arındırılması kararlaştırılmıştır (Akalm, 2003: 85).

Alınan kararlara göre, bütün Almanya'da Nazi kurumları kaldırılacak ve savaş suçluları yargılanacaktır. Alman toprakları dört devlet arasında işgal bölgelerine ayrılarak her bölgede demokratik rejim kurulacak, Alman sanayi halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenecek, ancak sanayinin tamamıyla yıkılmasına engel olunacaktır. Tamirat borcu meselesi Almanya lehine çözülecek fakat Alman donanmasının neredeyse tamamı tahrip edilecek, militarizme son verilecektir. İşgal edilen topraklardan Avusturya ve başkenti Viyana'da, tıpkı Almanya gibi işgal bölgelerine ayrılması ve serbest seçimlerin organize edilmesi kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, 1991: 404, Akalm, 2003: 87). Polonya sınırları; batı sınırı Almanya ile yapılacak bir barış antlaşmasına, doğu sınırı ise Sovyetlerle yapılan antlaşma neticesinde 1919 Paris Barış Konferansı'nda kabul edilen Curzon çizgisine göre belirlenmiştir.

Avrupa'nın geri kalanı hakkındaki meselelerde Sovyetler ve diğer Müttefik Devletler bir güç mücadelesine girişmiş, fikir ayrılıklarına düşmüştür. Sovyet uyduları adı verilen devletler Sovyet işgali altındaki ve komünist hükümetlerce yönetilen Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'dır. Sovyetler, bu devletlerin hükümetlerinin ABD ve İngiltere tarafından tanınmasını istemiş fakat İngiltere ve ABD bu ülkeleri barış yapılmadan tanımayı reddetmişlerdir (Bilgili, 2015: 58; Armaoğlu,1999: 405).

Potsdam Konferansı, II. Dünya Savaşı'nın ve bu üç lider ülkenin ortak son konferansı olmuştur. Potsdam Konferansı, daha çok Avrupa sorunlarıyla uğraşmış ve Avrupa'ya müttefiklerin istekleri doğrultusunda bir şekil verilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan konferansın aldığı kararlar Avrupa için siyasi, askeri ve nüfuz yapısı yönünden büyük öneme sahip olmuştur. Aynı zamanda bu kararla, yapılacak olan barış antlaşmalarının temel koşulları ve yönleri belirlenmiştir (Uçarol, 2006: 778).

Potsdam Konferansı savaş sonrasında barış ve düzen ortamının sağlanması için toplanmış olması açısından önemli bir konferanstır. Ancak bu konferans sonrasında anlaşmazlıklar şiddetlenmiş ve iki kutuplu dünyanın oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

1.2. Soğuk Savaş Dönemi

1.2.1. Soğuk Savaş Nedir?

Soğuk Savaş, ABD ve SSCB'nin önderliğini üstlendiği iki ayrı ideolojik, siyasal ve ekonomik blok arasında yaşanmış, kendine has dinamikleri olan klasik dışı bir savaş dönemidir. II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan dinamikler, Soğuk Savaşı'nı da başlangıç noktalarını teşkil etmiştir. Bu savaşın ardından yaklaşık kırk beş yıl süren gergin bir barış dönemi olduğunu da düşünmek mümkündür. Mihver grubunun tahribatının ardından, yönetim şekilleri, ideolojileri çok farklı sistemleri temsil eden, dünya çapında egemenlik kurmak için mücadele eden iki süper gücün doğmasına neden olmuştur. (Parker, 2006: 17)

Çift kutuplu dünya düzeni olarak da tanımlanabilecek bu dönem ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerin son derece gergin olduğu ve kısmi çatışma biçiminde her iki tarafın diğer bir tarafa üstün gelme mücadelesi olmuştur. Bu üstün gelme mücadelesi, iki kutuplu dünya düzeninin liderliğini üstelenen iki kıta devleti etrafında çevrelenmiş uyduları da bu yapının içine dahil etmiştir. Bu dönemde ilişkiler sıcak savaş meydana getirecek unsurları içinde bulundursa da (tarafların birbirini kötüleme, propaganda kampanyalarının aktif bir şekilde kullanılması) kapsamlı sıcak savaş meydana gelmemiş, bundan dolayı Soğuk Savaş terimiyle nitelendirilmiştir. Bu dönemde ABD ve SSCB arasında Avrupa ya da dünyanın diğer kıtalarından birinde başarıya ulaşılan görüşme olmamıştır.

Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın kazanan tarafları olan ABD ve SSCB ile bunlar etrafında öbekleşmiş olan devletler arasında, Oral Sander'e göre "... anlaşmazlık ve çatışmaya rağmen silah kullanılmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel sürece verilen addır. Avrupa'nın güç merkezinden çıkmış olması çift kutuplu dünya düzenini meydana getirmiştir" (Sander, 1996: 181). II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan iki süper gücün etki alanlarını genişletme mücadelesi

olarak da görülmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesindeki en önemli etken Sovyetler Birliği'nin etki alanının daralması olmuştur. Her ne kadar bu sürecin başlangıç ve bitiş tarihi tartışılsa da, Soğuk Savaş 1945-1950 yılları arasındaki gelişmelerle ortaya çıkmış ve 1989/1990 yıllarında sona erdiği kabul edilmiştir (Kolasi, 2013: 153).

Soğuk Savaş neredeyse bir yarım asır dünyanın merkezinde olmuştur. Dünyanın iki süper gücü olan ABD ve SSCB, deyim yerindeyse dünyayı kendi eksenleri etrafında döndürmeye çalışmışlardır. Soğuk Savaş döneminde meydana gelen politikaların etkisi iki gücün sadece kendi toplumlarında görülmekle kalmamış, dünyada var olan sistemi de değiştirmiştir. Devletler ait olduğu tarafı ya isteyerek ya da zorunda olduğu için seçmişlerdir. Bu kapsamda Soğuk Savaş'a yönelik yaklaşımlar ve bu dönemde hangi gelişmelerin meydana geldiği, dönemin şartları çerçevesinde kısaca hatırlanmalıdır.

1.2.2. Soğuk Savaş Yaklaşımları

Dünya yakın tarihinde yaşanmış ve etkisi bugün bile hissediliyor olan Soğuk Savaş'a yönelik yaklaşımlar çoğu noktalarda kesişmektedir. Örneğin Henry Kissinger'a göre Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasında dönemin liderlerinin motivasyonları şunlar olmuştur;

Nazi Almanya'sının çöküşü ve bunun sonucunda ortaya çıkan güç boşluğunun kimin tarafından doldurulacağı konusu devletlerarasında oluşan savaş ortaklığı projesinin dağılmasına neden oldu. Churchill, Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'yı hegemonyası altına almasını önlemek peşindeydi. Stalin ise, Sovyet askeri ve Rus halkının çektiği acıların karşılığının toprak şeklinde ödenmesini istiyordu (2002: 404).

Öte yandan Hobsbawn'a göre asıl sebep "iki süper gücün hükümetleri[nin], oldukça eşitsiz ancak kimsenin meydan okuyamadığı bir güç dengesine yol açan küresel dengeyi kabul etmeleri olmuştur" (1996: 264). Soğuk Savaş özünde, II. Dünya savaşının bitiminde Avrupa'da ortaya çıkmış düzensizliğin, otorite boşluğunun bir sonucudur. Kutuplar arasında kendisini gösteren bu karışıklık ortamı savaş sonrası döneminin temel özelliği olarak nitelendirilmiştir (Sander, 1996: 202; Çakmak, 2003: 114). Oluşan bu güvensiz ortamın etkileri çok geniş bir coğrafya ve zaman dilimine yayılmıştır. Bu düzensizliğin nedenlerinden öne çıkanı ise, ideolojik zıtlık olarak gösterilmektedir. Komünist ve kapitalist dünya yaklaşımlarında, emek ve sermaye

temelinde birbirine zıt iki ortam meydana gelmiştir. Öyle ki, Soğuk Savaş ideolojik bir mücadele olarak görenler bu savaşı meydana getiren kıvılcımı 1917 Bolşevik Devrimi'ne dayandırmışlardır.

Leffler ve Painter, Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışına ilişkin Ortodoks yaklaşımı özetlemiştir (2005: 4): Buna göre Soğuk Savaş'ın meydana gelmesinin sebebi Rusya'da meydana gelen ideolojik değişimdir. Bu değişim kendi içinde otokrasi ve aşırı kontrolcü bir yapıyı barındırmaktadır. Bu nedenle Soğuk Savaş'ın başlaması ve bitmesi komünizm ideolojisinin benimsenmesine ve terk edilmesine bağlı olmuştur. Özellikle Yalta Konferansı'nda Stalin'in uzlaşmadan uzak tavrı ve komünizmi yaymaya çalışması, ABD açısından bu yayılmacılığı engellemeye yönelik önlemler ve politik hamlelere yol açmıştır. Rekabet ve ideolojiyi içinde bulunduran bu yaklaşım Soğuk Savaş'ın sorumlusu olarak SSCB'yi görmektedir. Diğer bir yaklaşım ise Revizyonist yaklaşımdır. Revizyonistlere göre asıl yayılmacı politika izleyen ülke ABD'dir. Bu görüş 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır ve özellikle Vietnam Savaşı'nda ABD kritik bir rol oynamıştır. Bu yaklaşıma göre ABD yayılmacılığı, siyasi ve ekonomik yayılmacılık gibi birçok araç kullanmıştır (Leffler ve Painter, 2005: 4).

Heywood'un post-revizyonist bakış açısı ise daha fazla devletin davranışlarını kapsama almaktadır. Ona göre Soğuk Savaş, "...Almanya ve Japonya'nın yenilmesi kadar İngiltere'nin güçsüzlüğünün de neden olduğu, güç boşluğunun kaçınılmaz bir sonucudur ve her iki süper gücün hegomonik tutkuları kabul edilmiştir (2013b: 71).

Ortodoks yaklaşım, Soğuk Savaş' Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulan bir süreç olarak kabul etmiştir. Bu süreçte olan şey, ABD'nin yalnızlık politikasından vazgeçip, komünist rejimi ve rejimin yayılmasını bir tehlike olarak görmesi ve buna karşı politikalar uygulamış olmasıdır. Örneğin Marshall Planı (1947) Avrupa'da komünist partilerin iktidara gelmesini önlemeyi amaç edinmiştir (Fırıldak, 2009: 30). Taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlıklar günden güne etkisini göstermeye başlamıştır. Sovyetler, Stalin tarafından işgal edilen Orta Avrupa ve Balkanlar'da 1945-1948 yılları arasında Sovyet rejimini bu ülkelere yerleştirmek için 'Halk Demokrasileri' adı altında ideolojik olarak Moskova'ya bağlı hükümetleri desteklemiş ve başa geçirmiştir. Bütün bu gelişmeler II. Dünya Savaşı sonrasında belirgin bir nitelik olarak ortaya çıkmıştır (Fırıldak, 2009: 31)

Soğuk Savaş terim olarak ilk kez 1947 yılında Amerikalı Bernard Baruch tarafından kullanılmıştır (Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, 2000: 624). Ancak, Soğuk

Savaş'ın ne zaman başlamış olabileceği konusunda bir tarih göstermek gerekirse, Winston Churchill'in 5 Mart 1946 tarihinde Missouri, Fulton'daki Westminster Koleji'nde yapmış olduğu, Sovyetler Birliği'nin şüpheli eylemlerine ve müttefikler arasındaki ayrıma dikkat çektiği konuşmasındaki ifadeleri referans gösterilebilecek niteliktedir: "Sahneye gölge düştü ve son zamanlarda müttefik zaferi tarafından aydınlandı. Sovyet Rusya'nın ve komünist uluslararası örgütünün yakın gelecekte ne yapmayı planladığını kimse bilmiyor ya da geniş ısrarcı eğilimlerine rağmen sınırları nedir?" (Kasapsaraçoğlu, 2009: 6)

Churchill ayrıca, İran'daki Sovyet girişimleri yüzünden yaşanan huzurluğa ek olarak, 'Demir Perde' ile bölünen kapitalist ve komünist bloklar arasındaki kutuplaşmayı da açıkça vurgulamıştır:

Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar, kıtaya bir demir perde inmiştir. Eski Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bütün başkentleri bu hattın gerisinde kalmaktadır. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya; bütün bu şehirler çevresindeki yerleşik halklar tümüyle Sovyet nüfuz sahasında uzanmakta ve hemen hemen tamamı şu veya bu şekilde, sadece Sovyet tesirinde değil, aynı zamanda giderek artan bir oranda Moskova'nın tam kontrolüne maruz kalmaktadırlar. Avrupa'nın doğusunda yer alan bütün bu ülkelerde ki yakın geçmişim küçük komünist partileri, şimdi sempatican sayılarının çok üstünde güç ve nüfuz sahibi olma konumuna yükselmişler ve her yerde totaliter kontrolü ele geçirmenin yollarını aramaya koyulmuşlardır (Bodur, 2013: 479).

İşte bu 'Demir Perde' konuşması Soğuk Savaş'ı başlatan olay olarak kabul görmüştür. Soğuk Savaş'ın ne zaman başlayıp bittiği konusu çeşitli tartışmalara açık olsa da 1946-1991 yılları arası genelde Soğuk Savaş dönemi olarak kabul edilmiştir (Sönmezoglu, 2002: 44-45). Soğuk Savaş döneminin başlaması ve gelişmesinde, Sovyetlerin işgalci ve rejim yerleştirmeci politikasına karşılık Batının ilk kaygısı Sovyetler Birliği'ne karşı bir güvenlik kalkanı oluşturmak olmuştur. ABD 1947 yılında Truman Doktrini adıyla ekonomik bir yardım sistemi geliştirmiş ve bu sistem Marshall Planı ayağı ile hem ekonomik yardım sağlamış hem de komünizmi durdurmayı amaçlanmıştır (Fırıldak, 2009: 31). Gaddis'e göre Marshall Planı'nı biçimlendiren birçok dayanak noktası bulunmaktadır ki, merkezde yer alanı, Avrupalıların kendi komünistlerini iktidara getirme olasılığıdır (2007: 37). Dolayısıyla Avrupa'da baş gösteren açlık, fakirlik ve umutsuzluk, Sovyetler'in askeri müdahalesinden daha büyük bir tehdit oluşturmuştur. Bunlardan kurtulmak isteyen

Avrupalı halkların kendi komünistlerini iktidara getirmesi ve Moskova'ya bağlı şekilde hareket etmelerini önlemek için Avrupalılara ekonomik destek şart görülmüştür.

Batılı devletler komünizmi ciddi bir tehdit olarak görmüştür. Bu kutuplaşma neticesinde Batı Bloğunda askeri olarak da bir oluşum meydana getirme isteği 1949 yılında Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nü (NATO) ortaya çıkarmıştır. Doğu Bloğunun lideri olan Sovyet Rusya 1947 yılında ABD'nin Marshall Planı'na karşı komünist partilerin liderlerini bir araya getirerek ekonomik bir organizasyon olarak Kominform'u kurmuştur. NATO'nun kurulmasının ardından Doğu Bloğunun askeri adımı 1955 yılında Varşova Paktı'nın kurulması olmuştur (Fırıldak, 2009: 31; Roskin ve Bery 2014: 8).

İki süper güç arasında 'Güç dengesi mekanizması' önemli bir unsur olarak kendini göstermiştir. Soğuk Savaş dönemi bir nevi yarış ve krizler dönemidir. (Çin-Hindi Savaşı, Kore Savaşı, Orta Avrupa'da meydana gelen ayaklanmalar. Küba Krizi, 1959 yılında U-2 uçak krizi vb.) 1960 yılında Sovyetler Birliği ve Çin arasında meydana gelen anlaşmazlıklar ve ardından iki devletin yollarını ayırması ve 1961 yılında Berlin Duvarı'nın örülmesi gibi gelişmeler, iki blok arasında meydana gelen bir yarış ortamının ürünü şeklinde kendine göstermektedir.

Kapitalist ve komünist kamplar, kendi içlerinde ciddi bir denetim mekanizmasını da beraberinde getirirken, bu dönem, siyasi ve ekonomik gelişmelerinin yanında askeri bir süreci de içinde barındırmıştır (Fırıldak, 2009: 33; Halliday, 1985: 16). Bütün bu denge unsurların, Sönmezoğlu'nun üç döneme ayırdığı süreçte, silahlara ilişkin gelişmeleri de beraberinde getirmiştir (2002: 44-45): 1945-1953 yılları arasını ifade eden birinci dönemde, ABD atom bombasına sahip olmuş, dolayısıyla üstünlük ilk ABD'nin elindeyken, Sovyetler Birliği sonradan atom ve hidrojen bombasına sahip olmuştur. İkinci dönem olarak 1954-1957 yılları arasında ABD, Sovyetler Birliği'ne zarar verecek stratejik nükleer üstünlüğünü yaratmış, bunun ardından Sovyetler Birliği 1957 yılında *Sputnik* adlı aracını uzaya fırlatarak ABD'yi vurabilecek güçte olduğunu göstermiştir. 1958- 1968 arasındaki üçüncü dönemde ise, taraflar birbirini nükleer silahlanma yarışında sınırlandırma çabasına girmiş, sonuçta yumuşama (detant) dönemi başlamıştır. Bu gelişme ABD ve SSCB arasında SALT I antlaşmasının imzalanması ile sonuçlanmıştır.

Evans ve Newnham, Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemin tipik bir taraf diplomasisi örneğinin sergilendiği yıllardır. (silahlanma yarışı, müttefik arayışı, risk alma, ideolojik karşıtlık, zoraki, müdahalecilik vb.) ifade ederken, tüm bunlara rağmen Soğuk Savaş'ı sadece hiç değişmeyen bir düşmanlık, rekabet ve gerilim ilişkisi olarak değerlendirmenin de yanlış olduğu tespitinde bulunmaktadırlar. Bu duruma gerekçe olarak ise, üç zaman diliminde belirledikleri yumuşama örneklerini göstermektedirler: 1953 sonrasında Stalin'in ölümünü takip eden dönemde 1962 Küba füze krizinin sonuçlanması, Nixon Doktrini dönemi ve Gorbaçov Doktrini dönemi. Nihayetinde Gorbaçov yıllarında (1985-1991) ABD ile gerçekleştirilen bir dizi zirve konferansı yoluyla Soğuk Savaş'ı sonlandırma çabalarının anlaşmaya varılmasına zemin hazırladığını öne sürmektedirler (2007:557).

Soğuk Savaş'ın içinde meydana gelen 1962-1973 yılları arasındaki yumuşama (detant) dönemi, iki blok arasında silahların sınırlandırılması gibi örnekler yoluyla karşılıklı olumlu adımların atıldığı bir süreci ifade etmektedir. Bu dönemde ABD ve SSCB arasındaki ilişkiler farklı bir yapıya bürünmüştür. İki bloğun örgütlenme yapısında değişikliklerin de meydana geldiği bu dönemde SSCB ve uydularında Batı bloğu ile ilişkiler gelişmeye başlamıştır. ABD ise anti-komünist oligarşileri desteklemekten vazgeçmiştir (Arı, 2010: 507).

Bu dönemde genel olarak Sovyetler Birliği dışarıya açılma eğiliminde iken ABD statükocu yapısından nispeten uzaklaşmıştır (Sönmezoğlu, 2005: 720). Washington'da 1968 yılında Richard Nixon iktidara gelmiş, danışman Henry Kissinger'in de etkisiyle Nixon- Kissinger Doktrini uygulama konulmuştur. Bu doktrin ile Amerikan – Sovyet anlaşmazlığını yeniden gözden geçirmişlerdir (Langlois v.d., 2000: 298). Yumuşama dönemini ortaya çıkaran birçok etken bulunmakla birlikte, özellikle füze krizinin yaşanmış olması sonraki süreçte iki süper gücün yeni bir barış atmosferine doğru ilerlemesinde ciddi etki yaratmıştır. Telafi edilemez kazaları engelleyebilmek için Washington ve Moskova arasında nükleer alanda yapılan antlaşmalar gündeme gelmiştir. Bu sürecin ardından, genel kabule göre Soğuk Savaş'ın sona ermesinde çok etkili olan son bir gelişme: Sovyetler Birliği'nin son lideri olan Mihail Gorbaçov'un 1985'ten sonra yürüttüğü, demokrasiyi merkeze alan 'açıklık' (glasnost)- 'yeniden inşa' (perestroika) politikasına karşılık dönemin ABD Başkanı Ronald Reagen yönetiminin taviz veren adımlar atmış olmasıdır.

(Evans ve Newnham, 2007: 563). Dönemin nihayetinde Soğuk Savaş'ın gelmiş olmakla birlikte, Sovyetler Birliği de dağılma sürecine girmiştir.

1.3. Soğuk Savaş'ta Bloklar

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısını ifade eden Batı ve Doğu blokları ile merkezlerinde yer alan ABD ve SSCB politikaları, dönemin blok içi ilişkilerinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Tez çalışmasının odağı Sovyetler'in Orta Avrupa ve Balkanlar devletlerine yönelik Moskova eksenli sosyalizm yayılmacılığı politikası olduğundan, Doğu bloğu gelişmeleri daha kapsamlı olacak şekilde her iki bloğun ortaya çıkış süreçlerini kısaca değerlendirme gereği bulundurmaktadır.

1.3.1. Batı Bloğunun Kurulması

ABD ile Batı Avrupa devletleri arasında, bununla birlikte Avrupa devletlerinin de kendi aralarında yaptıkları iş birlikleri, antlaşmalar ve bunların sonucunda kurulan örgütler Batı bloğunu oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından, Sovyetler Birliği'nin komünist rejimi yaymak istemesi ve bunu sistemleştirme çabası ABD'nin kendi içine çekilme politikasını terk etmesine neden olmuştur. Savaştan sonra toplanan konferanslarda ABD, Sovyetler Birliği ile herhangi bir uzlaşmacı nokta görememiştir. ABD'nin dış politikasında meydana gelen bu değişimin başlangıç noktasını Truman Doktrini teşkil etmektedir. Çünkü Soğuk Savaş dönemi kısmında anlatıldığı üzere, Sovyetlerin yeni rejimi sadece Avrupa'ya değil bütün dünyaya yaymak istediği gözlemlenmiştir.

Sovyetlerin Avrupa anakarası dışındaki temel hedefleri Ortadoğu petrolü ve Türk Boğazları iken, geçmişin yönlendirici gücü olan İngiltere, savaş sonrasında artık bu durumu tek başına engelleyecek durumda değildir. Bunun üzerine ABD 12 Mart 1947 günü Türkiye ve Yunanistan'a mesaj göndererek süreci başlatmış, yapılan müzakereler sonucunda Türkiye ve Yunanistan'ın toprak bütünlüğünün korunması amacıyla Truman Doktrini çerçevesinde bu iki ülkeye askeri yardım yapmaya başlamıştır (Armaoğlu, 1991: 441-442).

Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapmasının asli nedeni, bu iki ülkenin doğrudan Sovyetler Birliği'nin baskısı altında bulunmaları olmuştur. Çünkü dönemde Avrupa'da ekonomik sıkıntılar gündemden güne büyümüş, Sovyetlerin kışkırtmaları ile İngiltere ve Fransa komünistlerinin sayısı artmaya başlamış, grevler baş göstermiştir. Bunun üzerine ABD'nin 1945 Haziran- 1946 yılları arasında Batı Avrupa'ya yaptığı yardım 15 milyar doları bulmuştur. 12 Temmuz'da İngiltere, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılımıyla bir toplantı düzenlenmiş ve 3 Nisan 1945 tarihinde Dış Yardım Kanunu çıkarılmıştır (Armaoğlu, 1990: 443).

Bu kanunun ardından ABD'nin Avrupa'ya göndereceği Marshall Yardımı'nın (Avrupa'nın Toparlanması Programı) organizasyonu amacıyla, 16 Avrupa ülkesinin katılımlarıyla 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) de kurulmuştur (1961 yılında Avrupa dışındaki devletlerin de katılımıyla Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü-OECD adını almıştır). Bu birlikte hareket etme motivasyonu Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki ortak hareketin iyice somutlaşmasına da zemin hazırlamış, yıllardan beri süregelen savaş ve çatışmalar neticesinde ortak bir tehdide karşı birleşme yolunu seçmişler ve netice olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu da ilerleyen yıllarda kurulmuştur (Uçarol, 2006: 828; Özdemir, 2012: 168, 186-189).

Truman Doktrini ve Marshall Planı, Sovyetlerin yayılcı siyasetine karşı alınmış ilk tedbirlerdir. 1948 yılında Berlin Krizi'nin ardından Sovyetlerin rejim yayma çabası daha iyi anlaşılmuştur. Bunun üzerine ABD'nin öncülüğünde, Sovyetler Birliği'ni durdurmak için 4 Nisan 1949 yılında 12 batılı ülke arasında NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü), bloğun askeri boyutu olarak kurulmuştur. Antlaşmanın başlangıcında "bu ülkelerin milletlerin, demokrasi ilkeleri ile kişi hürriyetleri ve hukuk üstünlüğüne dayanan hürriyetlerini ve ortak savunmaları ile barış ve güvenliklerini korumak için birleşmiş oldukları" belirtmiştir (Armaoğlu, 1991: 449). NATO'nun kurulması Batı bloğunun Sovyetler Birliği'ne karşı en önemli adımlarından biridir.

Batı bloğunu oluşturan organizasyonlar Sovyetler Birliği tarafından aynı çerçevelerde farklı organizasyonların oluşturulmasına neden olmuştur.

1.3.2. Doğu Bloğunun Kurulması

II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya enkazı ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa'da kısmen de Balkanlarda ortaya çıkan boşluk, esas olarak Sovyetler Birliği tarafından doldurulmuştur. Komünist partiler Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da Kızıl Ordu yardım ve desteğiyle, Arnavutluk ve Yugoslavya'da ise bir destek olmadan, doğrudan iktidarı ele geçirmişlerdir (Arıboğan vd., 2000: 625)

Sovyetler daha önce bahsedilen, 1945 Yalta Konferansı'nda yapılan anlaşma maddelerine katılmayınca Soğuk Savaş kendini göstermeye başlamıştır. Orta, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da özgür ve demokratik seçimler yapılmamış, Moskova'ya itaat eden komünist rejimler kurulmaya başlanmıştır. Birçok askeri birlik de bu ülkelerde konuşlandırılmıştır. Savaş sonrasında ABD ise hemen ordusunu terhis etmiş ve Batı Avrupa'da çok az birlik bırakmıştır.

Daha önce de bahsedildiği üzere, Churchill'in 1945 yılında yapmış olduğu ünlü konuşmasında belirttiği gibi Avrupa'ya bir Demir Perde inmiştir. Stalin, tıpkı bir zamanlar Hitler'in de görüldüğü gibi acilen durdurulması gereken bir diktatör olarak kabul edilmiştir (Roskin ve Berry, 2014: 81). Churchill'in bu düşüncesine sebep olan asıl neden, Orta ve Doğu Avrupa'nın Sovyet kontrolü altında tutuluyor olmasıdır.

Doğu Avrupa'nın Moskova'nın nüfuzu altına gireceği ABD açısından oldukça ihtimal verilen bir durum haline gelmiştir. 1945'te diplomat George Kennan, Rusların Doğu Avrupa'ya olan ilgisini şu şekilde hatırlatmıştır: “Unutulmamalı ki Büyük Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna etnolojik sınırlarının (Polonya, Finlandiya ve Baltık devletleri) ötesinde batıda yer alan bölgelerin özümsemesi Rusya'nın daha önce denediği ve başaramadığı bir şeydir” (Mazower, 2013: 23). Bu sefer de durumun farklı olmayacağı yönünde bir beklentinin olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü SSCB savaş sonrasında Doğu Avrupa devletlerinin artık farklıdır ve ele geçirilmeleri Sovyetler açısından çeşitli sıkıntılar doğurmuştur (Mazower, 2013: 23-24).

Sovyetler'in Doğu bloğunu kurmaya ilişkin ilk adımı 1947'de Kominform'u kurmasıdır. Moskova tarafından idaresi sağlanan Kominform'un amacı komünist hareketin koordinasyonu ve komünist ülkeler arasından işbirliğini sağlamaktır (Ataöv, 1964: 137). ABD'ye, Truman Doktrinine ve Marshall Planı'na tepki olarak ortaya çıkan diğer bir hamle ise Comecon'un kurulması olmuştur. Comecon 25 Ocak 1945 tarihinde yayınlaman bir bildiri ile doğmuş, Sovyetler Birliği, Bulgaristan,

Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantı sonucunda 1949 yılında kurulmuş Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'dir (Sampson, 1969: 55).

Askeri boyutta ise, Doğu bloğuna üye ülkeler arasında NATO'ya karşılık Varşova Paktı kurulmuştur. Bölgesel, kolektif bir savunma ve yardımlaşma örgütü olarak 14 Mayıs 1955 yılında kurulan Paktın üyeleri; Sovyetler Birliği, Polonya, Demokratik Almanya, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Macaristan'dır. Bu Paktı somutlaştıran Dostluk ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'na göre siyasal işleyişten sorumlu Danışma Komitesi'yle birlikte, askeri ayağı yürüten Birleşik Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı görev yapacak, üye ülkelerden birine yapılan saldırı halinde diğer ülkeler yardım sağlayacaktır (Bodur, 2013: 556).

Doğu bloğu ideolojik temellerin çerçevesinde (Kominform), ekonomik (Comecon) ve askeri (Varşova Paktı) boyutlarda da iyice varlığını göstermiştir. Burada Varşova Paktı hakkında kısa bir bilgi verilmiş, aşağıda ise Sovyetler'in ideolojik somut yapısını ifade eden Kominform ile blok üyelerini ekonomik düzlemde bir araya getiren Comecon hakkında ayrıca değerlendirme yapılmıştır. Ancak Kominform ve Comecon'u ele almadan önce III. Enternasyonal olan Komintern'e değinmekte fayda vardır.

Rusya'da iktidarı eline alan Lenin ve Trotski imzalarıyla yayınlanan bir bildiride yeni bir enternasyonalin gerekliliği üzerinde durularak şu görüşler açıklanmıştır. “1. Dünya'da kapitalist sistem yıkılma dönemine girmiştir. 2. Proletaryanın görevi siyasal iktidarı ele geçirmektir. 3. Yeni iktidar işçi sınıfı diktetaryo olmalıdır...” (Ataöv, 1964: 128). Sovyetler Birliği Komünist Partisi 4 Mart 1919'da çeşitli ülkelerin komünist temsilcilerini Moskova'ya çağırmıştır. Fransız, İtalyan ve Rusya'da komünist Partileri ile Doğu ve Orta Avrupa komünist partilerinin katılan partiler 3. Enternasyonal olan Komintern'i kurmuşlardır. Marksist-Leninist ihtilalini yaymak amacıyla kurulmuştur (Ulutan,1980: 256).

1.3.2.1. Kominform. Batı'da ilk defa bir terim olarak ortaya çıkan Cominform, daha sonra bir dizi Avrupa komünist partisinin uluslararası organı olan Komünist Partiler Bürosu için dünya çapında bir kısaltma haline gelmiştir. Resmi adı Komünist Partiler Haber Bürosu olan Kominform'un yayın organı olan Sürekli Barış ve Halk Demokrasisi İçin, Moskova'nın görüşlerini dünyanın dört tarafına on sekiz dilde yaymaya çalışmıştır. Kominform da tıpkı Üçüncü Enternasyonal gibi, dünya

komünizmini geliştirmek amacını gütmüştür (Ataöv, 1964: 137). 1947 yılında ABD'ye, Truman Doktrinine ve Marshall Planı'na bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Kurulan milletlerarası komünizm teşkilatının amaçları şu şekilde ortaya konmuştur: İşçilerin yegane vatani olarak Sovyetler Birliği'nin savunulması; ABD tarafından temsil edilen emperyalizme karşı mücadele edilmesi; Bütün dünyayı kapsayacak olan bir Sovyetler Cumhuriyeti'nin kurulması. Ayrıca yayınlanan bir beyanname ile dünyanın iki bloğa ayrılmış olduğu ve tarafları belirtilmiştir (Özkan, 2017:353; Sürgevil ve Özgün, 2014:130).

Sovyet Rusya bu şekilde Avrupa'da geniş bir nüfuz ve kontrol alanı bulmuştur. Özellikle uydu devletleri Moskova'dan idare edilen bir blok haline gelmiştir. Sovyetler bu demir perde bloğunu daha da kuvvetlendirmek için iki yola gitmişlerdir. Birincisi uydular arasında dostluk, iş birliği, saldırmazlık vb. antlaşmaların imzalanmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından emperyalizm sistemi ve bu sistemin getirdiklerine karşı bir bilinç oluşmuş ve halkların karşı direnişler daha örgütlü olmuştur. Rusya'da iktidarı eline alan Lenin ve Trotski imzalarıyla yayınlanan bir bildiriye yeni bir enternasyonalin gerekliliği üzerinde durularak şu görüşler açıklanmıştır. *"1. Dünya'da kapitalist sistem yıkılma dönemine girmiştir. 2. Proletaryanın görevi siyasal iktidarı ele geçirmektir. 3. Yeni iktidar işçi sınıfı diktetaryo olmalıdır..."* (Ataöv, 1964: 128)

Sovyetler Birliği Komünist Partisi 4 Mart 1919'da çeşitli ülkelerin komünist temsilcilerini Moskova'ya çağırımıştır. Fransız, İtalyan ve Rusya'da komünist Partileri ile Doğu ve Orta Avrupa komünist partilerinin katılan partiler 3. Enternasyonel olan Komintern'i kurmuşlardır. Marksist-Leninist ihtilalını yaymak amacıyla kurulmuştur. (Ulutan,1980: 256)

Bu toplantıya Üçüncü Enternasyonel (Komintern), bütün komünist partilerine yardım ve önderlik etmek için toplanmıştır. Proletarya ordusunun kurulmakta olduğu söyleniyordu. Örneğin Macaristan'da proletarya diktatörlüğü altı ay sürmüştür. Rejim İngiliz-Fransız desteğiyle bastırılmıştır. (Ataöv, 1964:132)

1947-1948 tarihlerinde yaklaşık 15 antlaşma yapılmıştır. İkincisi ise lağvedilen III. Enternasyonel'in yerine Kominform'un kurulmasıdır (Sürgevil ve Özgün, 2014:130). Kominform'da blok dışından dıştan yalnız Fransız ve İtalyan komünist partileri temsil edilmiştir.

Kominform, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Polonya, SSCB, Macaristan, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya komünist partilerince kurulmuştur. Bu teşkilatın kuruluş motivasyonu ABD'nin Marshall ve Truman Doktrinleriyle ekonomik ve siyasal teşkilatlanma yoluna gitmesine karşılık, Sovyetlerin de bu oluşum karşısında daha sağlam durabilme ihtiyaçlarıdır. Bu motivasyon ile belirlenmiş olan amaçlarını gerçekleştirmesi için kullanılacak vasıtalar olarak da, proleter hareketlerin, sömürgelerin bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi ve köylüler arasında propaganda yapılması belirlenmiştir (Armaoğlu,1991:437).

Faaliyetlerine 17 Nisan 1956 yılına kadar devam eden Kominform artık sosyalizmin bir dünya sistemi haline geldiği, farklı kıtalarda sosyalist olmayan devletlerle de birleşik bir barış alanının oluştuğu, kapitalist ve sömürülen ülkelerde dahi komünist partilerin güçlendiği ve işçi sınıfı hareketlerinin bölünmesinin engellenmesi gerekçeleriyle kapatılmıştır (Ataöv,1964:137). Ancak kuruluşuyla bile Doğu bloğunun bir kutup olarak belirginleşmesine en önemli ilk katkılardan birini sağlamıştır.

1.3.2.2. Comecon. Comecon uluslararası bölgesel ve ekonomik bir kuruluştur. 25 Ocak 1945 tarihinde yayınlaman bir bildiri ile kuruluşun ortaya çıkmasına giden başlamıştır. Marshall Planı'nın ortaya çıkması ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurulmasına bir cevap olarak gündeme gelmiş, 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da, Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantı sonucunda Comecon (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) kurulmuştur (Sampson, 1969: 55).

Comecon'un ilk çalışmaları ekonomik ilişkileri kolaylaştırmak olmuştur. Savaş sonrası ulusal ekonomileri yeniden canlandırma ve kalkınma amaçları gütmüştür; endüstrileşme düzeyini yükseltmek, üye ülkelerin haklarının, sürekli olarak çalışma ve refah düzeyinin yükseltilmesi hedefleri ortaya konmuştur. Comecon'un somut kapsamı ise "ekonomik tecrübe değişimi, ilkel madde, besin makine ve donatım yardımlaşması" sağlamak şeklinde belirlenmiştir (Uçarol, 2006: 817). Tüm bu kalkınma yardımlaşması amaçlarına rağmen, aslında ülkelerdeki komünist partilerin tam anlamıyla kontrol altına girmesi ile birlikte, yapılan anayasalarda ekonomik, sosyal ve siyasal düzen Sovyet sistemine göre kurulmasına da zemin sağlamıştır (Armaoğlu, 1991:434).

Sovyet etki alanını da kapsayan tüm Doğu Avrupa ülkelerinde uzun vadeli bir tarım reformu ile yürütülmüştür. Büyük topraklar köylülere dağıtılmıştır. II. Dünya Savaşı'na kadar Çekoslovakya bölgenin tek sanayileşmiş ülkesi iken Polonya ve Macaristan ise onları geriden takip etmiştir.

Doğu Avrupa'daki Alman varlıklarını ele geçiren Sovyet hükümeti, bunların Rusları, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da sanayi ve ticareti biçimlendirme çabalarını katkı payı olarak kullanmış ve Moskova, Rusların daha çok ihtiyaç duyduğu tüketim mallarını temin amacıyla Polonya ve Çekoslovakya ile ticaret anlaşmaları imzalamıştır (Vernadsky, 2015: 526).

Özetle Comecon, II. Dünya Savaşı'nın ardından dağılan uydu devletlerin ekonomisine hayat vermek, sanayileşme, ekonomik gelişmeleri hızlandırmak, üye ülkeler arasında iş birliği sağlamak amacıyla kurulmuş, ancak Sovyet etki sahasının genişletilmesi amacına da hizmet etmiştir.

Yukarıda görüldüğü üzere Sovyetler Birliği ABD'nin başını çektiği Batı bloğu önderliği ve politikalarına karşılık, tepkisel askeri ve ekonomik kuruluşlar meydana getirmiştir. Sovyetlerin Orta Avrupa ve Balkanlara yönelik politikası ilerleyen bölümlerde incelenirken, Doğu bloğuna temel olan bu organizasyonların faaliyetleri yeri geldikçe ele alınacaktır. Sonraki bölümde SSCB'nin ideolojik temelleri, kısa tarihsel gelişimi ve Soğuk Savaş döneminde uyguladığı dış politikayı şekillendiren unsurlar ele alınacak, Doğu Avrupa ve Balkan devletlerine yönelik sosyalist yayılma politikasının ana hatları belirlenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE DIŞ POLİTİKA

2.1. İdeolojik Altyapı

2.1.1. Marksizm

SSCB'nin teorik bir sistemi pratiğe döktüğü rejim Marksizm'dir. Marksizm, Karl Marks ve Fredrich Engels tarafından felsefi, iktisadi, siyasi ve içtimai olarak ortaya konulmuştur. (Gürkan, 1968:163) Bununla birlikte sosyalizm tarih boyunca filozoflar ve bilim insanları tarafından üzerine düşünülen önemli bir konudur. Örneğin ütopyacılar sosyalizmi adaletsizliğe bir tepki olarak yorumlarken Marks ve Engels'in Sosyalizmin temelini oluşturan mekanizmaları ise insanlığın tarih boyunca geçirmiş olduğu ekonomik ve toplumsal gelişmelerdir. Marks'ın Sosyalizm anlayışı ütopyacı sosyalizm olmamakla birlikte buna ek olarak aslında sınıf mücadelesi ve sosyal sınıf kavramını ilk ortaya atanlarda Marks ve Engel değildir. Bu kavramlar daha önce ütopyacı sosyalistlerden olan Thiery ve Guizat gibi isimler tarafından da kullanılmıştır. Marks'ın önemi şuradan gelmektedir.

Marks toplumun geçirmiş olduğu evreleri inceleyerek geçmişin geleceği şekillendirdiğinden yola çıkarak bunun üzerine gelecekteki toplumun nasıl dönüştürüleceği üzerine çalışmalar yapmıştır. Marks Sosyalizmi sadece bir ütopya olmaktan çıkarmış bilim haline getirmiştir. Toplumsal düzenin düşsel şeması bir yana bırakılmış ve toplumsal ilerleme teorisi geliştirilmiştir.

Sınıflı bir toplumdan nasıl sınıfsız bir topluma geçileceğini ortaya konulurken Bütün bunlara göre sosyalist toplumun ortaya çıkışı bir hayal ürünü olmaktan çıkmış, insanlık tarihinin bir evrimi olarak görülmüştür. (Mandel,1977: 107) Marks, 19. Yüzyıla egemen olan spiritualist felsefeye karşı Feuerbach ile başlayan maddiyetçi akımı işleyerek gelişim göstermiştir.

Marks gelişim gösteren her olayın altında olan asıl nedenin ortaya çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle 19. Yüzyıl Avrupası'nda, özellikle Fransa ve Almanya'daki işçilerin mevcut durumu, Marks'a sisteminin esaslarını ilham etmiştir. Hegel'in diyalektiği ile gözlemlerini birleştiren Marks, bilimsel sosyalizmin, daha doğrusu komünizmin kurucusudur. Marks'dan önce sosyalizm ile proletarya birbirinden kesin olarak farklı konular iken, Marks'da tek bir çatı altında birleştirilmiş ve proletarya yepyeni bir ruha kavuşmuştur. (Gürkan, 1968: 163).

Marks toplumun geçirmiş olduğu evreler ve yaşadığı dönemin şartlarındaki işçi hareketlerinden gördükleri Marks'ın birleştirici gücüyle bilimsel Sosyalizmi meydana getirmiştir. Marksizm olarak belirtilen düşünce, Mark'ın görüşlerinin ve öğretilerinin sistemidir. Marks, bu sistemi meydana getirirken dönemin ileri ülkelerinin önderliğinde 19. Yüzyılın başlıca ideolojik akımları olan klasik Alman felsefesini, İngiliz ekonomik politliğini ve genellikle ihtilalci Fransız doktrinleriyle birleşmiş bir halde olan Fransız sosyalizmini sürdürmüş ve tamamlamış bütün bunlar bilimsel sosyalizmi teşkil etmiştir. (Lenin, 1970: 16).

Mark'ın bilimsel Sosyalizmi 1848 yılında Engels ile birlikte yazılan Komünist Manifestosun'da ifade edilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Marks, İngiliz siyasi ekonomisi ve Fransız Devriminin sentezinden meydana getirmiştir. Bu noktada Marks, eşitsizlik ve istikrardan yoksun düzene dikkat çekerek kapitalizmi eleştirmiştir. Marks'a göre insanlığın gelişim evresinde komünizm kaçınılmazdır. Mark'ın klasik yapıları, üç cilt olan Das Kapital (1867, 1885, 1894) Engels ile birlikte yazılan ise Komünist Manifestosudur (1848). (Heywood, 2013a: 135).

Komünist Manifesto proletaryaya sınıf bilincini kazandırmayı hedeflemiştir. Bu anlamda Manifesto, işçilere sınıfsal mücadelenin önemini, yöntemini aktarmıştır. Bu sistemde kalıcı çözüm yolları aranmıştır. Örneğin; düşük ücretler önemli bir sorundur ancak bu sorunu ortadan kaldırmanın temeli ücret kavramını ortadan kaldırmaktır.

Engels ile birlikte çalışmış olan Marks, Marksizm'in temelini oluştururken Sosyalist hareketlerin ihtiyaçlarına uyan bir dünya görüşü geliştirmek üzere yola çıkmışlardır. Manifesto, bir yandan işçi sınıfının uluslar ve uluslar arası bir biçiminde siyasi yollarla yürütülmesi gerekliliğine vurgu yaparken bir yandan da bağımsız işçi partilerinin kurulmasını şart koymuşlardır. Proleter sınıfının birbirini desteklemesi ve

birlik olmanın önemini dile getirmişlerdir. (Mandel, 1977:107-108) bütün bunlar işçi sınıfının yönünü belirleyen şartların bir bütünü olmuştur.

Engels'in tarafında önemli görülen nokta ise 1876 yılında kaleme almış olduğu *Anti Dühring* adlı eserinde Marksizm yorumlanmış ve bilimsel sosyalizmin niteliği, diyalektik yöntem ve komünist dünya görüşünü tutarlı bir şekilde ele almıştır. Diyalektik Marksizm'i temsil eden Ortodoks Marksizm ilerleyen yıllarda Sovyet Rusya'nın komünizm anlayışının temelini oluşturmuştur. (Engels, 2003: 13, Heywood, 2013a:133). Sovyet Rusya doğuşunun özünü Marks ve Engels'in katkılarından almış diyebiliriz.

Marksist- Leninist Teori, diyalektik değişim ileri bir aşamaya varan rekabet eden güçlerin birbirleri ile olan etkileşim süreci ve tarihsel materyalizme (bireylerin yaşam mücadelesinde, hayatta kalabilmek için kendi geçim araçlarını ürettiği iktisadi hayat şartlarının önemini altını çizmektedir. (Heywood, 2006: 75). Buna bağlı olarak diyalektik ve tarihsel materyalizm teorik olan komünizmin temel yapıtaşıdır. (Peterson, 2014: 25). Marks'ı farklı yapan ise yine bu yaklaşımdır. Marks, Hegel'in idealizminden ziyade ve sosyal ve tarihsel bütün gelişmelerin maddi koşulların temeli olduğunu vurgular bu geçimlilik insanların hayata kalması için gerek bütün süreci tanımlamıştır. (Heywood, 2013a:134).

Stalin, Marksizm'i yalnızca sosyalizmin teorisi olarak saymaz aynı zamanda, bir dünya görüşü ve bir felsefi sistem olarak görür hayat sürekli hareket etmektedir. Durağan bir yapısı yoktur, bu hareket hali içinde inşa ve yıkılmaları kaçınılmaz kılar bu hareket hali eski-yeni, devrimci-karşı bir devrimci içeriği içinde barındırır (Stalin, 1974:5).

Hegel'in diyalektiği ise içinde idealist bir nitelik barındırmaktadır. İnsan düşüncesindeki değişikliklerle ilgilenmiştir. Marks, idealist diyalektiğini materyalist bir diyalektiğe dönüştürmüştür. Bu metoda göre bütün kavramların zıtları vardır; her önerme birbirine zıt kavramları da beraberinde getirmektedir. Hegel zıtlıklardan oluşan bu evreyi inkârın inkârı olumsuzlanmasının olumsuzlanması demiştir.(Faulkner, 2013:194, Beer, 1969:555).

Marks'a göre kapitalizm insanlar arasındaki yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu yabancılaşma bireyin kendi emeğine ve çevresine karşı olan bir yabancılaşmadır. Marksizm ideolojisini oluşturan diğer madde sınıf çatışması, burjuvazi olarak adlandırılan mal sahipleri ve ücretli köleler olarak adlandırılan işçi

sınıfı arasındaki çatışmadır. Bu çatışma proletarya devrimini kaçınılmaz kılmıştır. (Heywood, 2006: 76).

Engels'in yukarıda da adı geçen Anti Dühring eseri Marksizm'in yayılması için bir köprü niteliği taşır Marks'ın düşüncelerini dünyaya yaymayı amaç edinen Engels, Marks'ın kitaplarını yayınlara hazırlayarak gün yüzüne çıkarmıştır. Engels'in Marksizm'e diğer bir katkısı Uluslararası sosyalist hareketler arasında ağ kurması ve zamanla bu ağa yeni partilerin katılması 1889'da İkinci Enternasyonal oluşturmasıdır. Engels'in uğraşları 'Marksist' bir geleneğin yaygınlaşmasına neden olmuştur. (Eley, 2008: 97).

Yukarıda da bahsedildiği gibi Marks ve Engels sosyalizmin temelini oluşturmuşlardır. Marks klasik Marksist felsefesinde Saint Simon, R. Owen gibi ütopyacı sosyalistleri eleştirmiş ve asıl olan dünyayı yorumlamak yerine var olan dünya düzenini değiştirmek olduğunu öne sürmüştür. Marks ve Engels, yapmış olduğu çalışmalar ile dünyayı bilimsel sosyalizm ile tanıştırmışlardır. Tüm dünyada yankı uyandıran Komünist Manifestosu kaleme alınmış Ortodoks Marksizm Sovyet Rusya'da kendine uygulama alanı bulmuştur. Bu Marks ve Engels'in katkıları ile olmuştur. Aşağıda Sosyalizm ve Komünizm konusu işlenecek ve konu bütünlüğü sağlanacaktır.

2.1.2. Sosyalizm

Birleşmek ya da paylaşmak anlamına gelen sosyalist terimi Latince "sociare"den türemiştir. İlk olarak ne zaman kullanıldığına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. 1827 yılında Britanya'da Co-Operative Magazine'in bir sayısında kullanılmıştır. 1830'ların başına kadar Fransa'da Saint Simon'un (1760-1825) ve Britanya'da Robert Owen'in takipçileri, inançlarına sosyalizm olarak gönderme yapmaya başladılar ve 1840'lara kadar endüstrileşmiş ülkelerin çoğunda, özellikle Fransa, Belçika ve Almanya'da çok bilinen bir terimdir. (Heywood, 2013a: 117).

Sosyalistler bazen Thomas More'un Ütopyası veya Platonun Devletine kadar uzanan entelektüel mirasa sahip çıkmalarına rağmen 19. Yüzyıl'da Sosyalizm, endüstriyel kapitalizmin gelişmesiyle Avrupa'da meydana gelen sosyal ve ekonomik şartlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalist düşünceler hızla endüstrileşmenin getirdiği büyüyen sanayi işçileri sınıfının gelişimiyle ilişkilendirilir

hale gelmiştir. Sosyalizm, kapitalizme bir alternatif sunma teşebbüsü olarak tanımlanmıştır. (Heywood, 2013a: 117).

1789 Fransız İhtilalı liberal demokrasi ve endüstrileşme döneminin başlaması ve önemli dönüm noktalarının birini oluşturmuştur. Sosyalizmin karakterini şekillendiren dönem ise 19. Yüzyıldır. Bu dönemde köylü fabrikalarda çalışmak üzere şehirlere göç etmiş ve bu yeni dönemde işçilerin çalışma saatleri fazla iken çalışma koşulları da oldukça ağırdır.

Fransız İhtilalı ve Sanayi Devrimi sonucunda siyaset ve endüstri alanında gerçekleştirilen reformlar Avrupa’da yeni bir sosyal, siyasal ve ekonomik sistem ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte meydana gelen adaletsizlikler işçi sınıfın örgütlü bir güç olmasına zemin hazırlamış 19. Yüzyılın sonlarına doğru ise Sosyalizmin karakterinde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişim sendikaların işçi sınıfına çeşitli imkânlar sağlayarak toplum içine bütünleşmesine hizmet etmiştir. (Heywood, 2013a:116).

Sosyalizm teriminin babası Fransız iktisatçısı Pierre Leroux olarak da ifade edilmiştir. (Safa, 1966: 17). Sosyalizm içinde çeşitli öğeleri barındırır buna göre “hiçbir insan tek başına bir ada değildir”; herkes kıta'nın bir kısmı ve ana karanın bir parçasıdır. (Heywood, 2006: 72) bu sözde topluluğun önemi vurgulanmıştır.

Sosyalizm çeşitli kavramları içinde barındırır. Sosyalizmin temel taşı olan kavramlar şunlardır; ilk sıra kardeşliğe verilir çünkü *Kardeşlik* onları birbirine bağlar, bu yoldaş ve kardeşlikten beklenen ise rekabetin yerini iş birliğine bırakması olmuştur. Buna bağlı olarak *Sosyal eşitlik*, sosyalizmin temel ögesidir. Diğer önemli bir madde ise *ihtiyaç*, maddi amaçların sadece çalışma ve liyakat çevresi temelinde değil, ihtiyaç temelinde olmasını vurgulamıştır. Marks bunu “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre” şeklinde dile getirmiştir. Sosyalizm genel olarak sınıf politikasının bir şeklidir. *Sosyal sınıf*, sosyalistler toplumu gelir dağılımı bakımından gruplara ayırmıştır. Sosyalizm ezilen sınıf olarak tabir edilen işçi sınıfının yanındadır. Sosyalizmin hareket noktası bu gelir eşitsizliğinin önüne geçmek olmuştur. Bununla birlikte *Ortak mülkiyet* ise sosyalizmin bir amacı veya gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak için devletleştirmeyi beraberinde getirmiştir. (Heywood, 2006: 73).

Özel mülkiyet, piyasa ekonomisi ve kar esasına dayanan kapitalizme bir tepki olarak doğan sosyalizm sermaye sahipleriyle işçiler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Sosyalizm, bireysel çabalardan ziyade birlikteliğin vermiş olduğu güç ile sosyal ve ekonomik tüm problemlerin üstesinden gelinebileceğini,

'birlikten kuvvet doğar' şeklinde ifade etmiştir. Birliktelik kişisel çıkarları engeller ve bu durumda eşitsizlik ortadan kalkar. Sosyalizmde sosyal eşitlik toplumun ve işbirliğinin temelini oluşturur. Eğer insanlar eşit koşullarda yaşıyorlarsa onların kamu yararı için birlikte çalışmaları gerekir üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçmesi ve özel mülkiyet yerine kolektif mülkiyetin oluşturulması, toplumda sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılması hedefinde olmuştur. (Keat ve Neill, 1998:880; Hewwood, 2013:123). Sosyalizmde sınıfsal yapıyı Heywood şu şekilde özetlemiştir.

Sınıf ayrımları iş gücü ve sermaye arasında, yani üretici sermayenin sahipleri (burjuvazi) ve emeğin satımından geçimini sağlayanlar (proletarya) arasında bölünürler. Bu Marksist iki sınıf modeli, burjuvazi ve proletarya arasındaki uzlaştırılmaz çatışma ve proleter bir devrim aracılığıyla kaçınılmaz olarak kapitalizmin yıkılmasına sebep olması ile karakterize edilmiştir. Marks ve Engels, *Komünist Manifestosu'nun* sonuna "Tüm dünya işçileri birleşin! Zincirlerinizden başka kaybedecek neyiniz var" ibaresini koymuşlardır. Diğer taraftan sosyalist sınıfı, beyaz yakalı ve kol gücü ile çalışmayanlar (orta sınıf) ve mavi yakalı veya kol gücü ile çalışanlar (işçi sınıfı) arasındaki gelir ve statü farklarına göre tanımlama eğilimindedirler. (Heywood, 2013a: 125).

Komünizme geçişi sağlamak için Marksistlere göre ulaşılmaması istenen gerekli aşama olarak sosyalizm aşamasından geçmek gerekmektedir. (Günaydın, 1975: 13), Sosyalizm, kapitalizmin meydana getirdiği dünya düzenine tepki olarak ortaya çıkmıştır. İnsanları bireycilikten ziyade toplumculuğa yönlendirmek, kardeşlik, sosyal eşitlik, ortak mülkiyet gibi konulara dikkat çekmiştir. Aşağıda komünizm sistemi ele alınacaktır.

2.1.3. Komünizm

İnsanoğlunun yaşamını devam ettirebilmesi bireysel bir süreç değil, toplumsal bir süreçtir. Örgütlenme insan doğasında bir gerekliliği doğurmuş bu yüzden komünizm örgütlenmenin içinde ortak mülkiyeti içinde barındırmıştır. Ancak farklı toplumlar, bireyin haklarına veya görevlerine farklı düzeylerde vurgu yaptı örneğin Endüstriyel toplumlarda Batı, bireyin 'kendini özgürlüğe kavuşturmak için ekonomik ve entelektüel özgürlük uygulamalarında bireysel 'özgürlük' ilkesine yüksek bir prim

koymuştur. Bunun bir sonucu, eşitsizliğin kabul edilmesi, zenginlik ve yoksulluğun aşırılığına yol açmıştır. İşte tüm bunlar komünizm ideolojisini ortaya çıkarmıştır. Komünizm ideolojisinin ne zaman ortaya çıktığı düşüncesi eski tarihlere dayanır. Klasik Yunan ve Batı geleneğinde karşımıza çıkar, bununla birlikte Thomas More'un eseri olan Ütopya'da komünist teorilere rastlanmıştır. 19. Yüzyılda ise bir ideoloji olarak gelişmiştir (Sargent, 2005:131).

Hem üretim araçları, hem tüketim malları için özel mülkiyet asla söz konusu değildir. Bireyler eksikliklerini yığından, ihtiyacına göre alır. Komünizm aşamasına ulaşmak için geçici olarak bir sosyalist aşamadan geçme zorunluluğu vardır. Karakteristik olarak bu rejimde mülkiyet yoktur. Üretim, dağıtım ve değişiminin toplumda bütünleştiği, sınıfları olmayan bir toplumun doktrinidir. (Günaydın, 1977: 77).

Komünizm ideolojisi gelir eşitsizliklerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bunlara göre Komünizmin temel ilkeleri aşağıdaki gibidir.

1. Mülkiyetin kamulaştırılması: ülkedeki bütün üretim araçları ve gelir kaynakları devlete veya topluluğa aittir.

2. Ekonomik eşitlik: Komünist, bireyin ekonomik alandaki haklarının eşitlik ilkesine göre düzenlendiğini iddia eder ve her bireyin kendi gereksinimlerine uygun düzenlenmesi gerekir.

3. Rejim: Amaçlarına ulaşmak için tüm devlet proletaryanın egemenliğine verilir; bu tüm üretim araçlarını devir alır ve ekonomik özgürlük ve mülkiyet hakkı tamamen ortadan kaldırılır.(Rahman, 1975: 8).

Uygulamada uluslararası komünizm, 1917'de Sovyetler Birliğinde meydana gelen Bolşevik Devrimi ile gerçekleşmiş ve etkileri tüm dünyada hissedilmiştir. Yukarıda bahsedilen Komünist Manifestosu'nun yayımlanması uluslararası meselelerdeki hatırı sayılır bir etkiye neden olmuştur. Kapitalizm sistemine ve kapitalizmin getirdiklerine karşı ortaya çıkmış ve Birleşmiş uluslararası bir işçi hareketinin yani (proletaryan enternasyonalizm) yaratılması olmuştur. Bu sistem, komünizmin uygulanabilir olmasına dair bir gelişimdir. (Evans ve Newnham, 2007: 359).

Komünizm, kapitalist sistemin ortadan kaldırılması düşüncesini savunmuş ve komünizmin asıl vurgu yaptığı konu tüm üretim araçlarının tamamen devlete ait olmasıdır. Sosyalizm ve Komünizm arasında nasıl bir ilişki vardır, bunlar birbirinden

ayrı mıdır? Aşağıda önce Sosyalizme daha sonra ise Komünizm ve Sosyalizm Arasındaki Farklar ele alınacaktır.

2.1.4. Sosyalizm ve Komünizm Arasındaki Farklılıklar

Sosyalizmde iki toplumsal mülkiyet biçimi vardır, Biri, tüm halkın malı ortak malı devlet mülkiyeti, diğeri kolektif- işletme, kooperatif mülkiyeti. Oysa komünizmde tek bir toplumsal mülkiyet olacaktır. (Sosyalizmde ekonomin yönetimi halka aittir. Komünizm de bu tek bir parti tarafından sağlanmıştır. Sosyalizmden komünizme ilerleme, Sovyetler Birliğinde, tarım kooperatif birliklerinin yüksek gelişmesiyle ve tarımda gerekli makineleri, plana uygun bir katılmayla kooperatif birliklerinin emrine veren Devlet Makine –Traktör İstasyonları (MTI) ile kendini göstermiştir. (Dickhut, 1976: 59).

Sosyalizmde şehirle kırsal arasındaki ve kol işi ile kafa arasındaki çelişki, köyün şehir tarafından sömürüldüğü eski kapitalist toplum biçiminde olmasa da vardır.

Komünizmde ise tüm sınıf farkları ortadan kalkar, oysa sosyalizmde öyle değildir.

1. Sosyalizm komünizmden, daha ilkel bir bölüşüm ilkesiyle ayrılır,

a) Sosyalist bölüm ilkesi şudur: Herkes yetenekleri ölçüsünde çalışacak, herkes yaptığı iş kadar alacaktır komünizm de ise bireyin ihtiyacına göre almaktadır. Bu, çalışmanın hem hak ve hem de görev olduğu anlamına gelir. Çalışmayan yememelidir. Herkes başardığı iş ölçüsünde bölüşümden paylanır.

b) Sosyalist toplumda insanların manevi açıdan değiştirilmesi, işin çok yönlü makineleştirilmesi, daha iyi örgütlenmesi ve üretimin otomatikleştirilmesi yoluyla ekonomik temelin değiştirilmesiyle el ele gider. Bu sosyalizmden komünizme geçişte maddi şarttır.(Dickhut, 1976: 66).

Komünizm devletin yapısında bir değişiklik yapmak istediğinde bunu radikal temeller çevresinde yaparken sosyalizm de devletin belli organlarının ele geçirilmesi ile birlikte değişim sağlanabilir. Komünizm siyasal, ekonomik ve toplumsal bir bütündür. Aşağıda sosyalizmin uygulamaya geçişi olan Bolşevik Devrimi'nin gelişimi ele alınacaktır.

2.2. Bolşevik Devrimi

20. yüzyıl başlarında Çarlık Rusya'sının ekonomisi büyüme eğilimindeydi, seçilmiş parlamento ise Duma idi. Rus entelektüelleri Çarlık rejimini Rusya'nın geleceği olarak devam ettirmeyi istememişler ve bunun üzerine, Sosyalizm ve Marksizm'e yönelmişlerdir. Bazı Rus aydınları ise o dönemde küçük bir parti olan Sosyal Demokrat İşçi Partisine katılmışlardır.

Rusya'nın 1904-1905 Rus Japon Savaşında olan yenilgisi 1905 Devrimi tetiklemiş ve Birinci Dünya Savaşı sistemini çökertmiştir. Alman kuvvetlerinin Rusya'yı duraklatması ile Rusya bölünmeye başlamış ekonomi ve ordu çökme noktasına gelmiştir. 1917 Rusya tarihi için yeni bir dönemdir. (Roskin ve Berry, 2014: 112).

Ekim İhtilalı olarak adlandırılan Rus Devrimi, Sosyalist Devrimin Rusya'da meydana geliş biçimidir. Başka bir deyişle Rusya'da çarlık rejimin devrilmesi ile başlayan ve Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle sonuçlanan siyasi değişim sürecidir. Rus aydınları var olan siyasal düzene karşı tepkilerini göstererek alternatif sosyal ve siyasal düzenlemeler arayışına girmişlerdir. Hâkimiyetin Sovyet aydınları tarafından ele alınması oldukça büyük çaba gerektirmiştir. (Mandel, 1977:148).

Bu devrim Rus tarihinin öncüleri tarafından hazırlanmış, sonucunda ise Rusya'daki burjuva ve toprak sahipleri iktidarı devrilmiş, Bolşevik Parti yönetiminde, işçi-köylü ittifakına dayanan ve Sovyetik devlet biçimine bürünen proletarya hâkimiyeti kurularak, iktidar meselesi çözüme kavuşmuştur. (Sommer, 1970:5, Dukes, 1990: 219, Arıboğan, vd, 2000: 592).

Lenin'in başarılı olmasında 1917 Şubat ayından sonra halkın umut bağlayacağı bir dayanak olmaması Bolşeviklerin lehinedir. Böylece, halkın gözünde Bolşevikler bir umut ışığı haline gelmiştir. Bolşevik Marksist söylem, Rus halkını işçisinden köylüsüne aydınına kadar kitleleri etkileyen bir propaganda halini almıştı. Bununla birlikte *Sovyet* kavramının kökeninde "komite", "kurul", "şura" anlamını taşıyordu, bu kavram 1905 Ayaklanması sırasında karşımıza çıkmaktadır. Halkın bu sistemi benimsemesinin diğer bir yönü de halkın doğrudan seçimle seçtikleri yöneticiler ve meclislerin olmasıdır. Bu yüzden Lenin 'Bütün İktidar Sovyetlere' sloganı ile halkın sistemin içinde doğrudan aktif olmasını yönünde çağrı yapmıştır. (Uludağ, 2011: 187).

Çarlık Rusya'sı ile gelişen Rus politik geleneği Sovyet Sisteminin siyasal şekillenmesinde etkili olmuştur. Birinci devrim Şubat 1917'de Çarlığı bitiren ve Rusya'yı monarşiden Cumhuriyete dönüştürmüştür. Ekim 1917'de meydana gelen devrim ise: Lenin'in Bolşevik Partisi'nin iktidara gelmesine, cumhuriyetin çoğulcu parlamenter biçiminden tek partinin hâkim olduğu Leninist forma sokulmasına ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşından çekilmesine yol açmıştır.

Rus köylüsü (*mujik*), tarih boyunca Çarlık sistemine ve Ortodoks Kilisesine oldukça bağlı bir yapıya sahip olmuştur bu bakımdan halkın %80'ini oluşturan köylüler devrimin başarıya ulaşmasında bir engel gibi gözükse de Bolşevikler bunu kendi lehine çevirmeyi başarmışlardır. Devrimden kazanacak olan tarafın köylüler olması gerekiyordu, Rus köylüsünün en çok şikâyet ettiği konulardan olan toprak açlığı ve aristokrasiye olan tepki Bolşevikler için yeterliydi. 'Herkes toprak' ya da 'Toprak işleyendir' sloganı köylünün gönlünü kazanmıştır. (Uludağ, 2011: 187).

Devrimden önce genel durumu şu şekildeydi: 19. Yüzyılın ilk yıllarına kadar Rusya'da sınıf mücadeleleri gibi bir fikir yoktu ve "sınıf"ın sosyolojik bir anlayışı da bulunmamaktaydı. Bu yıllarda ihtilalcılar *noro* (halk) tabirini kullanmışlar ve bundan da köylüyü kastedilmişlerdir. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan sanayileşme, işçi sınıfının ortaya çıkmasına yol açmış, kötü yaşam koşulları, rejime tepki duyma sonucunu doğurmuştur. Zaman içinde işçilerin sesleri çıkmaya başlamış ve bu koşullar halk arasında ayaklanmalara neden olmuştur. Sendikaların sayısı günden güne artmış ve Çarlık rejimine duyulan tepkiler geniş destek bulan Rus Sosyal Demokratik İşçi Partisi (RSDIP) Marksist ihtilalın şekli ve partinin niteliği konusunda görüş ayrılığına düşerek Bolşevik ve Menşevik olarak iki gruba bölünmüştür. (Gürkan, 1968: 159).

Rusya'da faaliyetlerini sürdüren sosyalistler 1905'te ortaya çıkan bir işçi ayaklanmasına liderlik etmişler, Çar ayaklanmayı bastırmakla birlikte 'Duma'yı (Rus Meclisi) açması ile sonuçlanmıştır. On yıl süreyle devrimciler ve rejim arasında süren gerilim Rusya'nın I. Dünya Savaşı'na girmesiyle doruğa ulaşmış, günden güne kötüleşen hayat şartlarının da etkisiyle 8 Mart 1917'de Petersburg sokaklarında gösteriler ve grevler kendisini göstermiştir. Çar Nikola ülkesinde meydana gelen tüm bu gelişmeler karşısında idare gücünü elinde tutamamıştır.

Bolşeviklerin çabaları günden güne artarak yeni ayaklanmaları da beraberinde getirmiştir. Düzenin ve disiplinin büsbütün kaybolduğu bir ortamda Bolşevikler Leon

Trotsky liderliğinde bir Askeri ihtilal Komitesi oluşturarak hükümet darbesi girişiminde bulunmuştur. Darbenin Başarılı olması üzerine 8 Kasım 1917’de Lenin’de Petersburg’a gelmiş ve Bolşevikler bütünüyle iktidarı ele geçirerek Rus Devrimini gerçekleştirmişlerdir. (Gürkan, 1968: 159-160, Şimşir, 2010:164, Arıboğan ve diğerleri, 2000: 593 Bekcan, 2013: 75).

Eski devlet, Geçici Hükümeti tamamen ortadan kalkmış ve yeni rejimin 2. Kongresinde iktidarın işçi ve köylü sınıfının eline geçmesi çok büyük bir çoğunluk tarafından onaylanmıştır. 6 Kasım 1917’de Bolşevikler iktidarı ellerine almıştır. Lenin tarafından yazılan program dört noktayı içerir: Köylülere toprak, aç olanlara yiyecek, Sovyetlere iktidar ve Almanya ile Barış bu Brest Litovsk antlaşması ile gerçekleşmiştir. Troçki ve Lenin sadece bir devrim değil aynı zamanda kapitalist sömürüyü tamamen ortadan kaldırmak için yeni bir sosyalist toplumun inşası için barış ve eşitliğin sağlanması amacıyla Sovyet iktidarını yaratılmasını gerekli görmüşlerdir. (Mandel, 1977: 149-150).

Sovyetler iktidarı ele alarak partinin denetimi altında Sovyetler işçi konseylerini ülkenin dört bir tarafına kurmuşlardır. Partinin gücü kurulan iki örgütle artırılmıştır. “Karşı Devrim, Sabotaj ve Mali Spekülasyona Karşı Olağanüstü Rus Mücadele Komisyonu (OGPU, NKVD, MVD, KGB) bununla birlikte 1918 yılında Trotsky tarafından kurulmuş olan ÇEKA. Lenin yukarıda bahsedilen yeni parti, gizli polis ve Kızıl Ordu ile o dönemin totaliter tek parti diktatörlüğünü kurmuştur. Bütün bunlar komünizm ve milliyetçiliğin birleştirilmesi olmuştur. (Sander,1989: 12)

Yukarıda Ekim devriminin hangi koşullar altında meydana geldiği üzerinde duruldu, burada Lenin ve Troçki’nin proletarya diktatörlüğünü kurmak için ve güç dengelerinin işçi sınıfının lehine değiştirilmesi yolunda mücadele etmişlerdir. Ülkede millileştirme hareketi başlamış ve Paris Komünü’nün ardından dünya tarihinde yeni bir dönemin başlamasına hatta bu rejimin hatırı sayılır bir coğrafya ve zaman dilimine yayılması ile sonuçlanmıştır. Ekim Devrimi’nin en ön önemli liderleri olan Lenin kuşkusuz Marks’ın fikir öncülüğünde bunu gerçekleştirmiştir. Aşağıda Marksist Leninist Doktrin ve Lenin Dönemi gelişmeleri ele alınacaktır.

2.3. Lenin Dönemi

2.3.1. Marksist-Leninist Doktrin

Lenin, sosyalist devriminin başarılı bir şekilde planlanıp uygulamaya konulması açısından önemlidir bu durum sadece Rusya tarihinin akışını değiştirmekle kalmamış tüm dünyayı etkilemiştir. (Onay, 2007:162). Bunun üzerine aşağıda Lenin hakkında önemli bilgiler verilecektir.

Uzun ismi, Vlademir İliç Lenin, olan Lenin (Ulyanov) 10 Nisan 1870'de, Simbirsk kentinde dünyaya geldi, Lenin'in aile durumu ve yaşam şartları, Rus ortalamasının oldukça üzerindedir, Lenin'in devrim mücadelesine girmesine neden olan nedenleri arasında en önemlisi ağabeyinin Çar'a suikast düzenlemesi gerekçesiyle tutuklanıp öldürülmesi olarak düşünülmektedir. (Onay, 2007:162).

Lenin mücadele ettiği Ekim Devriminin başarısının ardından, Çarlık yönetiminin yapmış olduğu gizli antlaşmaları açıklamış ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesine karar vermiştir. Bunun sonucunda daha öncede belirtildiği gibi Almanya ve müttefikleri ile Rusya arasında, 3 Mart 1918'de, Brest- Litovsk antlaşması imzalanmıştır. Bununla birlikte Lenin St. Petersburg Marksistlerin çalışma çevrelerini işçi sınıfının kurtuluşu için Mücadele Birliği içinde birleştirmiştir. (Başar, 1965: 88).

Lenin'in önüne okuyabileceği, anlayabileceği ve uygulayabileceği bir sistem kuran Marks, sınıfsız toplum düzenine nasıl gidileceğini ortaya koymuştur. Marks'a göre kapitalizmin yapısında yıkım vardır, bu yıkım toplum nazarında sancılı olacaktır. İşçi sınıfı bu sancılardan ancak komünizm ile kurtulabilecektir. İnsanlık tarihinde bu sürecin ortaya çıkışı sanayileşme ile hız kazanmıştır. Çünkü bu süreç kapitalizmin yıkılışını ve işçi sınıfının devrimlerini içinde barındırmaktadır.(Vernadsky, 2015: 467).

Lenin'in ideolojik olarak Marksizm'i nasıl yorumlandığı konusu oldukça önemlidir. Çünkü Lenin Marksizm'i Mark'ın zamanından oldukça farklı olan bir dünyanın koşullarına uyarlamak için çaba göstermiştir. Lenin bunu yapar iken içinde işçi sınıfının durumunu, Rusya'nın mevcut sosyal ve siyasi yapısını hesaba katmıştır. (Sakal, 2013: 40).

Lenin, Marksist düşüncüyü geliştirerek, Mark'ın tanımlamış olduğu kapitalizmi uluslararası yönleriyle ele almış sömürge, yarı sömürge ve sanayileşmiş ülkelerin

durumunu kapitalist gelişmeler çevresinde incelemiştir. Lenin, Marksizm'e bir diğer katkısı ise kapitalist sisteme son vermek için işçilere liderlik yapacak aktif rolünü içinde barındıran bir tanım getirmiştir. Bu durum devrim taraftarları için belli bir günü beklemek yerine devrimi ortaya çıkarmak için hazırlıklı olunması gerektiğine vurgu yapmıştır. (Vernadsky, 2015: 467).

Marks'ın aksine Lenin, çalışan işçi sınıfının burjuva fikirlerinin etkisi altında kalıp, kandırıldığından bunun önüne geçmek için proletarya'nın kendi kendine bir bilinç geliştirebileceğine inanmıştır. Lenin'e göre kapitalizm ile ancak bu şekilde mücadele mümkündür. Bu durumda Lenin ancak bir 'devrimci parti' çalışan sınıfına 'sendika bilinci' devrimci bilinçten sınıf bilincine yönlendirebileceğini ileri sürmüştür.

Bolşevik partisinin lideri olan Lenin, 1917 yılından önce de 'kendi kaderini tayin' sloganını sık sık dile getirmiştir. Bu kavram, milletlerin yabancı millet sisteminden siyasi olarak ayrılmaları ve bağımsız bir yapıda olmasıdır, belli bir bölgeye kültürel özerklik verilmesi de mümkün değildir. (Sakal, 2013: 40).

Erdoğan Başar'a göre; Leninizm, Marksizm'in daha fazla gelişmesidir. Başka bir deyişle Lenin, Marksizm'e yenilik getirmemiş ancak Marksizm'in içinde bulunan ilkeleri dokunmamıştır. Marksist ilkelere dayanan Lenin, Marksizm'i geliştirerek, onu yeni koşullara ulaştırmayı başarmıştır. (Başar, 1965: 89).

Lenin, Marks ve Engels'in fikirlerini geliştirirken 1917'den önce bile, devletlerin yalnız iç politikada değil, dış politika alanında da sorunların çok yönlü bir çözümlemesini yapabilmeleri onun sınıfsal özünü ve nesnel tarihsel içeriğini değerlendirmeleri için işçi sınıfı partisinin çağrıda bulunduğunu tekrar tekrar vurgulamıştır.

Lenin, burjuva toprak sahibindeki iktidarın dış politikadaki programında, komünist partisinin dış politika ve diplomasiyi belirlerken işçi sınıfının ve tüm emekçi halkın temel çıkarlarını, proletarya enternasyonalizmi ilkelerini ve sosyalist fikirleri gözetmiştir. (İvanov, 1976: 31).

Marks'ın kurumsal yapıtını örgütlenme şekli ise olayların içindeki bulunduğu geçerli durum ve bunların analiz edilmesini başarmıştır. Dağ bunu şu şekilde belirtir. Leninizm, siyasal açıdan değerlendirmek gerekirse, yönetimin ele alınmasına yönelik önemli bir stratejidir. Bu aslında partinin proletaryanın mücadelesinin değişime yön vermesindeki rolünü göstermiştir. (Dağ, 2004:2 80).

Lenin'i farklı yapan proletaryanın mücadelesini yönlendirmek için olayları teorik düzenden pratiğe taşımıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Marksizm'i değişen dünya koşullarına uyarladı.

Buna kapitalizm teorilerini küreselleşen ekonomiye göre değiştirmeyi gerektiren emperyalizm ve sömürgecilik güçleri, işçi sınıfının muhafazakarlığı ve Marksizm'in Rusya gibi çoğunluğu köylü olan ülkelerde uygulanması konusu da dâhil olmuştur. Lenin'in devrimci iyimserliği yeni düzenin oluşturulmasında köylülerin rolünü yeniden değerlendirilmesinden ileri gelmekteydi.

Marks Engels ve genel olarak Marksistler öğretilerinde köylüleri yok saymış ve onları küçük üreticilerle olarak burjuvalarla aynı sınıfa sokmuştur. Lenin ise proletarya ve parti tarafından doğru şekilde yönlendirmeleri durumunda yoksul köylülerin devrimci bir güç olabileceği sonucuna varmıştı. Nisan Tezleri'nde burjuva devriminin sosyalist devrimine dönüştürülmesi çağrısı yaptığında yoksul köylülerin devrimci dalganın bir parçası olduklarını belirtmiştir. (Riasanovsky, Steinberg,2016: 506).

Leninizm Marksizm'in bir adım ilerisi olarak görülmüş, çünkü proletarya diktatörlüğünü sağlayan teori ve taktikleri kapsamıştır.

Riasanovsky ve Steinberg' e göre Marksizm-Leninizm bilimsel temeller üzerine kurulduğundan bu ideolojinin tek doğru olması takipçileri için önemlidir. Bu ideoloji kimilerine göre ılımlıktan uzak ve dışlayıcı olarak görülmüş ve içinde şiddet unsurları barındırdığına inanılmıştır. Marksizm ve Leninizm, Marks ve Lenin dışındaki kişilerce uygulamaya konulduğunda, dini bir yapıya bürünmekte ve Sovyet komünistlerince dini kaldırmayı amaç edinmiş ve din adamlarına ve inanç sahiplerine olumsuz politikalar uygulamıştır.(Riasanovsky ve Steinberg, 2016: 507).

Yukarıda anlatılan bilgilerin ışığında, Lenin'in ilkelerini şu şekilde özetleyebiliriz. İhtilal hareketi mutlaka bir doktrine dayanmalı ve bu Marks'ın doktrini olacaktır. İşçi sınıfı ihtilali gerçekleştirme yolunda gerekli olan bilinci kendi çabası ile kazanamayabilir bu nedenle bu bilinci sağlamak aydınların temel görevidir. Bu bilinci kazanan işçiler ne istediklerini bildiklerinden dolayı kendi kendine hareket edebilmelidirler.

Lenin'in başarısı Marksizm'den bir şey eksiltmeden bunu o dönem dünyanın içinde bulundurduğu koşullara uyarlaması olmuştur. Lenin iktidar döneminde Savaş Komünizmi ve Yeni Ekonomik Politikası ile savaş döneminin olumsuz etkilerine karşı ortaya çıkmıştır.

2.3.2. Savaş Komünizmi ve Yeni Ekonomik Politika

Savaş Komünizmi: Bolşevikler 1917 Kasımı'nda Rusya'da yönetimi ele almıştı ancak önemli olan nokta gücün istikrar ile ayakta kalmasıdır. Ayakta kalabilmek için çabalayan Bolşevikler, kontrolleri altında bulunan bölgede halkı ve kaynakları harekete geçirmişlerdir. Bu süre zarfında Lenin önderliğinde 'Savaş Komünizmi' olarak bilinen oldukça katı bir rejim kurulmuştur. Komünist Yönetiminin devamını sağlamak uğruna bu sistem devam etmiştir. (Riasanovsky ve Steinberg, 2016: 509).

Lenin, kaleme almış olduğu "Sovyet Yönetiminin Acil Görevleri" başlıklı kitabında, ülkenin sorunlarına dikkat çekmiştir. Örneğin; ulaştırma sisteminin yetersiz olduğu, köylünün dağınık bir yerleşim sistemini seçmesi ve büyük bir ülkede halkı beslemenin bu denli zor olduğu koşullarda askeri güçten yararlanarak, kırsalda bulunan mevcut gıda maddelerine el koymak zorunda olduğunu dile getirmiştir. (Kagarlitsky, 2007: 398).

Devletin ayakta kalabilmesi ve rejimin gerekliliklerini yerine getirmesi için özel girişimi de ortadan kaldırılması gerekmiştir. Bunun üzerine devlet, maden, metalürji, tekstil, elektrik, kereste, tütün, reçine, deri, çimento sanayilerini eline almıştır. Süreç gıda ve diğer yaşamsal gereklilikleri karne ile dağıtılması ile devam etmiştir. 19 Şubat 1918 tarihinde, tüm toprakların kamulaştırıldığı açıklanmıştır. (Riasanovsky ve Steinberg, 2016: 515). Savaş Komünizmi'nin uygulamaya konulması, rejimin gereklilikleri halkın alınamayacağı kadar hızlı şartları bakımından da ağır olmuştur. Tepki ile karşılaşan Savaş Komünizmi yerini NEP'e bırakmıştır.

Yeni Ekonomik Politika (NEP): Savaş Komünizmi uygulandığı dönem boyunca ürünlerin paylaşılmasının ticari yöntemler ile değil devlet eliyle yapılmasına neden olmuştur. Halkın direnciyle karşılaşılan bu uyguma üretim oranının düşmesine açık sıkıntısını başlatmıştır. NEP (New Economic Policy) planının amacı ise ekonomiyi canlandırmak, iş gücünü korumak ve yeniden üretimi sağlamaktır. Ekonomiyi alt üst eden Savaş Komünizmini sürdürmenin Sovyet Yönetimini tehlikeye sokması üzerine Mart 1921'de stratejik bir geri adım olarak Yeni Ekonomi Politikası (NEP) kabul edilmiştir.

NEP'in kabul edilmesiyle birlikte malların tesliminde gerekli mükellefiyet dışarıda bırakılmış bunun yerine köylüye üretilen ürünlerinin belli bir kısmını

satabilme imkânı sunan *ayni* vergi konmuştur. İşçilere istedikleri işe geçiş hakkı, on işçiden daha az işçi çalıştıran küçük işletmeler millileştirme haricinde yabancı işletmelere bazı ödümler verilmiştir. (İrge, 1995: 116).

Savaş Komünizmi'nin ardından uygulanmaya başlayan Yeni Ekonomik Plan “fazla ürüne el koyma” sisteminin yerine yiyecek maddesiyle ödenen bir vergi getirmekle beraber tahılın büyük kısmı artık köylülerde kalabilmesini ve piyasada alınıp satılabilesine imkân sağlamıştır. (Kagarlitsky, 2007: 400).

NEP, uygulamada köklü bir geri dönüşle para sistemi ve piyasa ekonomisi geri getirilmiş; ticari işletmeler *nepmen* denilen yeni iş adımları sınıfına bırakılarak büyük ölçekli işletmeler ve doğal kaynaklarda kamu mülkiyeti korunmakla birlikte, kapitalist işletme tekniklerden yararlanılmıştır. (Hekimoğlu, 2007: 47).

Yeni ekonomik politika bir uzlaşma yolu arama başka bir deyişle sosyalizme giden yolda ülkenin maddi yeterliliğini sağlama açısından sosyalizme giden yolda bir sapma meydana getirmiştir. (Riasanovsky ve Steinberg, 2016: 507). Lenin ülkenin kalkınması yolunda GOELRO politikasına, yani ülkede sanayinin güçlenmesi için elektrik enerjisinin kullanımının yaygınlaştırılmasına da büyük önem verilmiştir. Sovyetlerde 1920 yıllarında Yeni Ekonomi Politikası uygulaması ile ülke sanayi alanında önemli hamlelerde bulunmuştur. Böylece ülke “Tarım Toplumu” olmaktan çıkarak “Endüstri Toplumu” halini almıştır. (Hekimoğlu, 2007: 47).

NEP, ilk yıllarda iç savaşın ve savaş komünizminin tahribatını onarmış, hayatın normalleşmesini sağlamış olsa da zaman içinde çeşitli krizlere neden olmuştur. 1923 yılında meydana gelen Makas Krizi endüstri ürünlerinin fiyatlarının artmasına, tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durum Komünist Parti içinde de çeşitli tartışmalara neden olmuştur. (İrge, 1995: 116).

NEP'in uygulanmaya konmasına uluslar arası tepki ise; Avrupa'daki devlet ve iş adamları çevrelerinde memnuniyetle karşılanması olmuştur. Onların olaya bakış açısına NEP, kapitalist sisteme bir ayrıcalığı içinde barındırmıştır. Genel kanıya göre bu ayrıcalık ülkenin zayıflığını yansıtmıştır. Bu bakış açısı Rus doğal kaynaklarının sömürülmesi için de umutları yeşertmiştir. (Vernadski, 2015: 392).

Bu yıllarda yeni kurulmuş olan Sovyet hükümetinin öncül planlarından bir tanesi dünya devletleri ile ilişkilerini normal düzeyde tutması olmuştur. Rusya'nın teklifi üzerine Amerika 1920 yılının Aralık ayında Rusya ile Amerikan özel şirketlerinin ticari ilişkiler kurmasına müsaade etmiştir. 1921 yılının Mart ayında

İngiltere, Mayıs ayında da Almanya ile Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) arasında ticari ve sanayi anlaşmaları yapılmış, onları takiben Norveç, Avusturya, İtalya, Danimarka, Çekoslovakya devletleri Rusya ile benzer anlaşmalar imzalamıştır.” (Hekimoğlu, 2007: 47). Bu durum, Sovyet Rusya hükümetinin dış politikasında başarılı hamlesi olmuştur. Çünkü Sovyet Rusya hükümetinin tanınması ile sonuçlanmıştır.

NEP süreci devrimin ve savaşın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için planlanmıştır. Toprak dağıtımı, serbest pazar uygulaması gibi sistemlerle köylünün belli oranda refah sağlamasına neden olmuştur. Ancak refah ortamının sağlanmasının yanı sıra toplumsal farklılaşmalara da neden olmuştur. *Kulak* denilen büyük toprak sahipleri toplumsal sistemde önem kazanmaya başladılar. *Nepman* denilen orta sınıf da bu sistem sayesinde zengin olmuştur. NEP, üretime, sosyalizme, kooperatifçiliğe izin vermiştir. Bolşevik Devrimine bir ihanet olduğu tartışmaları eşliğinde 1921-1927 ye kadar sürmüştür. Stalin döneminde bu sisteme son verilmiştir.

2.3.3. 1921- 1927 Dönemi Siyasi Yapı

Sovyetler Birliği'nin iç ve dış tutumu komünist ülkeye dayanmaktadır. Komünist teori'ye göre üretim, dağıtım ve değişim araçlarının Komünist Partisi kişiliğinde toplanarak toplumun bir baskıcı aracı olduğunu ve bu durumun ortadan kalmasını hedeflemiştir. Kapitalist düzeni ortadan kaldıran ihtilal ile komünist toplum arasında 'proletarya diktatörlüğü' diye geçici bir devre olduğunu söylemektedirler bu yüzden, Sovyet Rusya, sistemlerine 'komünist' değil, 'sosyalist' ve cumhuriyetler grubuna da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği demişlerdir.

1917 'den beri Sovyetler Birliği'nin dış politikasının ideolojik altyapısını kuran Karl Marks, (1818-1883), F. Engels (1820-1895 ve Lenin'dir (1870 -1924). Rus halkı, Lenin'den Rusya'nın sosyalizm ile dünyanın en ileri devleti olacağını düşüncesini benimsemiştir. (Strong, 1998: 20). Lenin, halkın asıl dostlarının Marksistler olduğunu söylemiş ve ekonominin denetlenmesi, çalışma disiplini, proletarya diktatörlüğünün sağlanması işçi sınıfı ve köylü sınıfının ittifakını savunmuştur. (Ataöv,1964: 83-84).

1921-1927 yılları arasında, Sovyetler Birliği'nde 1936'ya kadar hâkim olacak siyasi reformlar ve devlet mekanizmaları son şekillerini almıştır. Siyasi yapı 1917'de

Bolşevikler, bütün güçlerin Sovyetlere verilmesi sloganıyla yola çıkmışlar ve bu prensip Rusya’da siyasi karakteri belirlenmesi açısından önemli bir etken olmuştur.

İlk Sovyet Cumhuriyeti’nin birinci Anayasasında belirtilen Sovyet meclis sistemi, birlik üyelerinin hükümetlerinde uygulayacakları sistem olacaktı. Anayasal hükme göre siyasi güç açısından en yüksek kurum tüm Rusya Sovyetleri Kongresi idi. Sene de en az bir defa toplanacak olan kurum, gerektiği zaman yetkileri elinde bulunduracaktı. Üyelerine dokunulmazlık verilmiş ve Komite Başkanları’nın izni olmadan tutuklanmaları yasaklanmıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne dönüşmüştür, bu durum daha geniş bir federasyon kurma ihtiyacından doğmuştur. Tüm Sovyetler Birliği Kongresi seçilmiş ve bu kongre Tüm Birlik İdare Komitesi’ni seçmiştir. Bu komite iki komisyondan oluşmaktaydı: Birlik Sovyeti ve Milletler Sovyeti’dir. Milletler Sovyeti; her otonom yapıdaki Sovyet Cumhuriyetinden 5 temsilci ve her Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyet bölgesinden birer temsilci içermekteydi. Seçimler ise farklı aşamalarda yapılmıştır. köyler, ilçeler ve illeri için. Her meclisin üyeleri kendilerini bir üst kademede temsil etmeleri amacıyla belli sayıda temsilci seçmişlerdir. (Vernasky, 2015: 407- 408).

Bolşevik rejimin Rusya’da egemen olmasının ardından partinin denetimi altında Sovyetler ya da İşçi Konseyleri, başta fabrikalar ve ordu birlikleri olmak üzere neredeyse bütün ülkede kurulmaya başlanmıştır. Böylece, iktidar son derece iyi örgütlenmiş ve disiplinli partinin eline geçmiştir. Sovyet iktidarını kabul edenlere temel gereksinimlerin, sağlayacak malzemeler dağıtmıştır. Partinin gücü kurulan iki örgütle daha da artırılmıştır. Bunlar “Karşıdevrim, Sabotaj ve Mali Spekülasyona Olağanüstü Rus mücadele Komisyonu, ÇEKA (daha sonra KGB adını aldı) ve 1918 Ocak ayında Troçki tarafından kurulan “Kızıl Ordu” böylece devrimin ilk üç ayı içinde Bolşevik siyasal sisteminin dört temel dayanağı ortaya çıkmıştır. (Bodur, 2013:187).

Sovyetler (işçi konseyleri), partinin kontrolü çerçevesinde fabrikalar ve ordu birlikleri dört bir tarafta kurulmuştur bu iktidarın ne kadar planlı bir organizasyon olduğunu göstermiştir. İki örgütün inşa edilmesi oldukça güçlü bir iktidarın temeli olmuştur. Karşı Devrim, Sabotaj ve ileride ortaya çıkabilecek fiyat dalgalanmalarının önüne geçebilmeyi hedeflemiştir. Olağanüstü Rus Mücadele

Komisyonu ve Ocak 1918 yılında kurulmuş olan Kızılordu, Troçki tarafından kurulmuştur. (İrge, 1995: 40).

1918-1923 arasında organize edilen Sovyet sisteminde güç Komünist Parti'nin elinde olmuştur. Her birim komünistlerin haberdar olduğu ve gözlemlediği bir yapının içindeydi bu yüzden bir muhalefetin çıkmasına izin verilmemiştir. Kısaca bu yıllarda Komünist Parti'nin diktatörlüğünden bahsetmek mümkün olmuştur. (Vernasky, 2015:407- 408).

Sovyetler Birliği'nde milliyetçilik konusu şu çerçevede incelenmiştir. Milliyetçilik ile ilgili dört kavram kullanılmıştır. Bunlardan ilki Burjuva milliyetçiliği, kozmopolitlik, proletarya enternasyonalizmi ve Sovyet yurt severliğidir. Sovyetlerde sık olarak Sovyet yurtseverliğini ve proletarya enternasyonalizmini kullanılmıştır. Kullanımındaki Temel gerekçe ise “ilerici, ihtilalcı ve evresel” olarak görmeleridir. (Ataöv, 1962:139).

1921-1924 Dönemi Siyasi yapısı, Ekim Devrimi ve yeni rejimin siyasi işleyişini, uluslar arası platformda yaşayabileceği bir sistem haline geleceği açısından önemlidir. Lenin'in ardından Sovyet Rusya'nın kaderini belirleyecek önemli bir isim olan Stalin ele alınacaktır. Öyle ki tezde Stalizasyon olarak belirtilen dönemin aktörü olan Stalin, hem diplomatik başarısı hem de ülke içinde ve dışında ortaya koyduğu uygulamaları ile dikkat çekmiştir.

2.4. Stalin Dönemi

1879 Yılında doğan Gürcistan'da doğan Stalin, hayatının erken dönemlerinde Lenin ve Marks'ın fikirleriyle tanışmıştı kişisel hayatında da bu sistemi benimseyen Stalin Sosyal Demokrat Parti'ye dâhil olmuş ve 1903 yılında parti bölümünde Bolşeviklere katılma kararı vermiştir. Stalin benimsediği devrimci eylem ve amaçları nedeniyle tutuklanma ve sürgün süreçlerinden geçmiştir. Devrimci eylem amaçlarının gerçekleşmesi için oldukça çok çalışan Stalin, zaman içinde Lenin'in dikkatini çekmeyi başarmıştır. (Onay, 2007:180).

Bolşeviklerin ilklerinden olan Stalin, 1917'nin tarihi olaylarında önemli bir rol oynamış ve Ekim Devrimi'nden sonra ulusal azınlıklar için ilk komiser olmuştur. Stalin'in yönetimi ele alma çabası 1922'de Parti genel sekreterliğine getirilmesiyle başlamıştır.(Rıasanovsky ve Steinberg, 2016: 535).

Kamenev ve Zinoviyeve ile birlikte Stalin, Lenin'in ardından 'ikinci adam' olarak görülen Troçki'nin Parti liderliği konumunu ele geçirmesinin önüne geçmiştir. Troçki'nin siyaset hayatı, parti'nin Ocak 1924'teki 13. Kongresinde 'Menşevik' olmakla suçlanmasının ve 'sürekli devrim' tezinin Lenin karşıtı ilan edilmesinin ardından sona ermiştir. Troçki 1928'de sürgüne gönderilene Sovyet Rusya'nın siyaset sahnesinden tamamen silinmiştir.

Troçki'nin sürgüne gönderilmesi ile Stalin en önemli rakiplerinden birini bertaraf etmiştir. Stalin 1920'lerin sonunda henüz yeterince güçlü bir konuma sahip değildir, Kamenev ve Zinoviyeve gibi komünistlerin düşüncesine belirli noktalarda ihtiyaç duymuş olsa da, Bu iki isim zaman içinde Stalin'in politikalarını eleştirdikleri gerekçesiyle görevlerinden uzaklaştırılmıştır. (Sakal, 2013: 47).

Stalin, 1924'ten 1929'a kadar geçen beş yıl içinde tüm muhaliflerini çeşitli yollar ile bertaraf ederek "bizden olmayan bize karşı" şeklinde gerek iç gerekse dış politikada çok sert bir bakış açısına sahip olmuştur. Sovyet komünizmi, Lenin'in idaresinden çok Stalin'in idaresi sırasında köklü bir şekilde etkilenmiştir. Stalin'in en önemli ideolojik farklılığı "Tek Ülkede Sosyalizm" doktrini'dir. (Heywood, 2013a: 141, Uludağ, 2011: 208).

Bununla birlikte Stalin 'kollektivizasyon' adlı politikasını uygulamaya koyarak, ülkede ki tüm malları devletleştirmek, mahsullere el koymak, ihracatı artırmak, Sovyet sanayisini ve ordusunu güçlendirmek için kaynak oluşmak olmuştur. Stalin bu planlarını gerçekleştirmek istemiştir. Bu yolda kendisine engel olacak tüm muhalifleri 'kulak' diye damgalayarak, onlara karşı çok acımasız politikalar yürütmüştür. (Onay, 2007:182).

Genel olarak Stalinizm ve Leninizm arasındaki ilişkiyi ele almak gerekirse; Lenin yeni sistemin uygun bir işleve kavuşması bakımından yetersiz olan bir ülkede devrim yapma kararını vererek bu devrimi başarılı bir devrim olarak sonuçlanmıştır. Tasarlanan hedeflere hemen hemen ulaşılmış, ancak bir süre için Rusya'nın sanayi bakımından zayıflığı ülkede sosyalizmin daha geniş bir başarı kazanmasını tehlikeye düşürmüştür. Bu zayıflığı ortadan kaldırmak için Stalin sanayiye güçlendirme yoluna gitmiştir.

Aslında genel olarak bakıldığında Klasik Marksizm'in bakış açısından Rus devrimi çelişkiler zinciriydi. Tarihsel süreçte bu tersine çevrilerek; Marksist düşüncenin tüm mantığına göre ileri düzeyde sanayileşme devrime öncelik

verilecekti. Rusya’da ekonomi önemli bir konuydu sadece politik gelişmenin yönünü belirlemekle kalmamış buna ek olarak politik sistem, ekonomik sistemde reform ve düzenleme yapmak için kaldıraç işlevi görmüştür. (Verndasky, 2015: 469).

Stalin, Sovyetler Birliği’nde sosyalizme özgü üretici güçleri kurarak ve geliştirerek sosyalist toplumun ve ona uygun insanların oluşacağına inanmıştır. Tek ülkede sosyalizm, için üretici güçlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece Sovyetler Birliği sosyalizmi de bir kalkınma yöntemine dönüştürmeyi başarmıştır. (Kuranel,1986: 1961) . Tek ülkede sosyalizm fikrini, Stalin 1928’de Lenin’in Yeni Ekonomik Politikası sürecini sonlandırmış, birbirini izleyen beş yıllık planlar hazırlamıştır. Bu Plan 1937’de SSCB toplam sanayi üretiminde ABD’nin ardından dünyada ikinci sıraya yerleşmiştir.

2.4.1. Stalin ve Beş Yıllık Planlar

K. Marks, 1948 tarihli Komünist Manifestosunda, kapitalistlerin harekete geçirdiği sanayileşmenin, eninde sonunda kendisini özgürleştirecek olan işçi sınıfının aynı zamanda hem genişletip hem de sömürdüğünü ilan etmişti. Stalin ise bu sorunu Rusya’yı Marksist- Leninist ideolojiye göre yeniden tasarlayarak çözüme kavuşturmuştur. Bu yolla Stalin köklü bir özgürlük geleneği olmayan tarım ülkesini, hiçbir özgürlüğü olmayan sanayileşmiş bir ülke olmaya zorlamıştır. (Gaddis, 2008: 17).

Stalin, Sovyet ekonomisi yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönem planlı ekonomiye geçiş olarak da adlandırılır. Planlara başlanıldığı sırada dünyada beşinci sırada olan Sovyetler Birliği, daha sonraki aşamalarda ekonomik anlamda ABD’nin arkasından ikinci sırada gelecektir. (Vernasky, 2015:418). Bu açıdan 1928 ve 1939 yılları Rusya’da asıl devrimlerin olduğu yıllar olarak kabul edilir. (Riasovky ve Steinberg, 2016: 537). Beş Yıllık Planlar getirmiş olduğu toplumsal değişme ile Sovyet sistemini ortaya çıkarmıştır.

İdeolojik olarak Marksizm köylü ülkesinin sanayileşmesi için bir plan sağlamamakla birlikte sanayileşmenin sosyalist devrimin sonucu değil, ön şartı olması gerektiğini düşünmekteydi.

Büyük ölçüde kırsal olan nüfuzun üzerinde ‘proletarya diktatörlüğü’ kurularak devrimin bu yabancı sınıf ortamında boğulmasını önlemek üzere şartların hızlı şekilde

sağlanması gerekmiştir. Benzer şekilde, tarımın kamulaştırılması burjuva, mülkiyet ve üretim sisteminden kolektif bir ekonomiye, sosyalizme geçiş olması açısından önemli bir adım olarak görülmüştür. (Rıasovsky ve Steinberg,2016:537).

Birinci Beş Yıllık Plan'ın (1928-1932) amacı ağır endüstriye başlamak, tarımsal üretimi artırmak olmuştur. İlk plan köylülerin tepkisiyle karşılaşmış bu nedenden dolayı üretim de düşüş meydana gelmiştir. İkinci Beş Yıllık Plan (1933- 1937) ilk planın eksikliklerini tamamlamak üzere uygulanan plan, amaçlarına ulaşmış üretim artmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Plan (1938- 1942): Ülkenin her bölgesinin kalkınması hedeflenmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Plan (1946-1950) hem endüstri ve tarımı savaş öncesi duruma getirmek, hem de üretimi artırmak ön görülmüştür. Ağır endüstri ve askeri malzeme imalatına öncelik verilmiş ve artış sağlanmıştır. Beşinci Beş Yıllık Plan (1951- 1955) endüstriyel ham maddeler konusunda planlanan hedefler gerçekleştirilmiş, ulaştırma ağları geliştirilmeye çalışılmış ve ağır endüstri geliştirilmiştir, ağır endüstri Sovyet Rusya için önemli bir konudur. (Ataöv,1964: 126-127).Bütün bu Beş Yıllık Kalkınma planlarının sonucunda büyümeler hedeflenmiştir sadece Sovyet Rusya toprakları içinde değil aynı zamanda Orta, Doğu Avrupa ve Balkanlarda dâhil olmak üzere ekonomik planlar uygulamaya konulmuştur.

Stalin'in Ekonomik Planlarını büyümeyi ve gelişmeyi sağlamış olmasına rağmen Örneğin; Birinci Beş Yıllık Plan sonucunda 1.500'den fazla fabrika kurulmuştur. Tarımda özel mülkiyetler yerine kolektif çiftlikler (Kolhoz) ya da devlet çiftlikleri (sovhoz) kurulmuştur. Fakat bu iş kanlı biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu uğurda milyonlarca insan ölmüş ya da öldürülmüştür. (Akşin,2014: 205, Mc Neill, 1989: 457).

1920'lerde kaynak açısından zengin olan Sovyetler Birliği ilkel tarım ağına dayanan sanayi gücüne sahip yapıdaydı, Devlet planlaması ve zorunlu yatırım nedeniyle sanayi üretimi iki katına çıkmış daha sonra üç ve dört katlarına çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Sovyetler Birliği en gelişmiş ülkelerin ölçeğinde bir sanayi ve askeri güç haline gelmişti. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi bu süreçleri hızlanmış 1920'lerin sonunda yüzde 80'ini kırsal olan ülke, 1950'lerin başlarında giderek kentleşmiş ve eğitim seviyesi yükselmiştir. (Shearer, 2006: 192).

Stalin yukarı da bahsedilen rakamlardaki büyümeleri sağlamış bir lider olsa da kendisine muhalefet eden herkesi acı bir şekilde cezalandırmıştır. Stalin, ülkede iktidar rejimi kurmuş ve kural uygulayıcıları Stalin'i ilahlaştırmışlardır. Ülkede kimse Stalin'in emir verdiğinin aksine bir davranışta bulunmaya cesaret edememiştir. Stalin'in acımasız rejiminin kurbanları yelpazesi ise oldukça geniştir, bunların başında; muhalifler, ideolojik olarak Stalinci olmayan parti temsilcileri, bir takım ordu mensupları, kulaklar ve tüm din adamları gelmektedir. (İrge, 1995: 61). Sürgün edilen milyonlarca köylü ve zoraki çalışma kampları dolmuştur.

2.4.2. Stalin Döneminde Sovyet Dış Politikası

SSCB dış politikası, barış ve halklar arasında işbirliği politikası olarak adlandırılmıştır. Sovyet sisteminin siyasal ve ekonomik anlamda olumlu bir gelişim göstermesi için dış politika araçlarının SSCB halklarının birlik ve dayanışma içinde yaşamaları için önemlidir. Sovyetler Birliği, sosyalist ülkeler arasında kurtuluş hareketlerini açıkça cesaretlendirmekte, iyi ilişkiler kurma yolunda politikalar geliştirmekte barış içinde bir arada yaşama ilkesi çerçevesinde emperyalizme karşı direnci hedeflemiştir. (Novosti, 1977: 63)

1936 yılına gelindiğinde Stalin, bir diktatör rejimi kurmuştur ve rejim Stalinci anayasa SSCB'nin gelişmesinde büyük bir adım olarak görülmüştür. Komünist Parti'nin ve Proletarya Diktatörlüğünün devamı anlamına gelmiştir.

Sovyet kongrelerinin yerini devletin en üst yasama organı olarak çift meclisi Yüksek Sovyet almaktaydı. Bu meclislerden biri olan Birlik Sovyet'i, tüm Sovyet halkını temsil ediyor ve her 300.000 kişi için bir vekil oturuyordu. Diğeri ise Uluslar Sovyet'iydi ve ulusal grupların temsilcileri bulunuyordu. Uluslar Sovyet'inde seçim süreci şöyleydi: Birlik cumhuriyetlerinin her birinden 25 delege, her özerk cumhuriyetinden 5 ve her ulusal bölgeden bir temsilci katılacaktı. (Risanovki ve Steinberg, 2016: 551).

Sovyetler Birliği'nin devrimden sonraki dış politika yapısı şu şekildedir. II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetlerin Polonya topraklarına girmesi ve orada İngiltere ve Fransa'yı karşısında bulmasının ardından Sovyet Rusya, ilk dönemlerde Batı ile olan ilişkilerinde çok radikal adımlar atmak istememiştir. Özellikle 1919-1920 yıllarında Almanya ve Macaristan'da yapılan komünist hükümet darbelerinin başarısız olması,

Sovyet Rusya'nın komünizmi önce Sovyet Rusya'da yerleştirilmesi ve sağlamlaştırılması kararına varmışlardır. (Sander, 1989: 22).

Stalin'den bahsederken, Stalin'in Tek Ülkede Sosyalizmin savunucusu olduğunu belirtmiştik. Lenin'in temellerini attığı sosyalizm sistemini kurmak ve güçlendirmek isteyen Stalin rakiplerini tasfiye, sürgün, hapis cezası, idam gibi uygulamalarla iktidarını sağlamlaştırıyordu. Stalin, kendisini içten bir darbenin yıkamayacağından emindi ancak dışarıdan gelen bir saldırıdan endişe etmekteydi, bu nedenlerden dolayı Stalin buna neden olacak etkenleri de ortadan kaldırmak istemiştir, bu dönemde Sovyetlerin üç şeye ihtiyacı vardır. Bunlardan ilki para ve sermayedir, bu önemlilik ancak diplomatik tanınma başarıyı getirirdi bu yüzden Sovyetler Birliği 1917- 1939 yılları arasında bir tarafsızlık ve saldırmazlık politikası çerçevesinde hareket etmiştir. (İrge 1995: 64).

1925-1930 yılları arasında izlediği politika Oral Sander'e göre şöyledir. Sovyetler Birliği'nin bu dönemde izlediği politika Avrupa'da barışın bir süreliğine de olsa sağlanmasına neden olmuştur. Sander bu süreci ikiye ayırmaktadır. *Görelî Güçsüzlük Dönemi*: bu dönemde Sovyetler Birliği ideolojik amaçları ancak gücünü artırdığında uygulayabilirdi, bu ancak denge politikası ile mümkün olabilirdi. (1989: 22).

Sovyet Rusya yeni bir rejimin temsilcisi olarak ayakta kalabilmek ve geniş kitleleri etkilemek için Batı'nın desteğini ve güvenine ihtiyaç duymuştur. Bunun içinde Batı ile ilişkilerin olumlu olması ve hatta Batı'dan ekonomik ve teknik yardım almak istemişlerdir. Batı, Sovyet Rusya'nın rejiminden dolayı hemen tanımak istememiş olsa da zaman içinde diplomatik tanıma süreci gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği, sırasıyla İtalya Ocak 1921, Şubat 1924 İngiltere, Ekim 1924'de Fransa, ABD ise 1933 yılında tanınmıştır. (Armaoğlu, 1991: 88)

Yeteneklerin artması dönemi: Sovyetler Birliği 2. Dünya savaşının ardından güçlü bir devlet olarak çıkmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin mevcut yapısı, ideolojik hedeflerin gerçekleştirebileceği ve somut bir politika olarak uygulanabileceği olgunluğa ulaşmıştır. Bu süreç Sovyet ideolojisine yakınlık duyan ve yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin var olmasına zemin hazırlamıştır. (Sander,1989: 22).

Oral Sander Stalin dönemi dış politikayı şu şekilde değerlendirmektedir. Stalin yeni kurulan rejimin gücünü artırmak için çalışmaktadır kaygısı rejimin ayakta

kalmamasıdır. Dış müdahalelerin desteğiyle rejimin zarar görmesinden korkan Stalin dış politikasını buna göre şekillendirmiştir. Bunun için kendisinin para ve sermaye, ticaret ve diplomatik tanınmaya ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. Bunun bir sonucu olarak 1917-1939 yılları arasında tarafsızlık ve saldırmazlık politikası izlemiştir. Bu politikanın ilk meyvesi Almanya ile yapılan Rapolla Antlaşmasıdır. (Sander,1989: 22). Ancak daha sonra yukarıda bahsedilen tarafsızlık ve saldırmazlık politikası değişime uğramıştır.

II. Dünya Savaşı süreci ve Soğuk Savaş'ın ilk yıllarına ilişkin Stalin dönemi dış politikasının yapısı Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere arasındaki büyük İttifak kavramıyla tanımlayan Roberts'a göre, bu ittifak Stalin tarafından dört aşamada değerlendirilmiştir (2005: 43-44).

İlk aşamada, Mihver devletlerinin yenilgiye uğratılması ve Avrupa'nın Nazilerden kurtarılması için gerekli askeri ve siyasi bir araç olmasının yanı sıra büyük güçlerin etki alanlarının belirginleşeceği anlaşmaların çerçevesini oluşturmuştur. *İkinci aşamada*, 1943 sonrasında, savaş sonrası güvenlik düzenini sağlayacak ve koruyacak üçlü Büyük Güçler barışını ifade etmiştir. *Üçüncü ve savaşın sonuna yaklaşıldığı aşamada*, yani Sovyet ordularının Doğu Avrupa'da avantaj elde ettiği süreçte, Stalin için Avrupa'da Sovyet güvenliğinin ve çıkarlarının komünist ve sol yönetimlerle garanti altına alınacağı bir halkların demokratik Avrupa'sı barışı fikri öne çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından gelen yıllarda ve Soğuk Savaş'ın da başlarını ifade eden *dördüncü ve son aşamada* ise Stalin, Batı devletlerine yönelik geleneksel politikaya dönüş ifade eden sınırlı ilişki yapısına ağırlık vermiştir. Artık Büyük İttifak sadece barış içinde bir arada yaşama ve işbirliği için bir çerçeve olarak görülmeye başlanmıştır. (2005: 43-44).

Batı'da gözlemlenen anti-Sovyet ve anti- komünist yaklaşımlar bu dönüşte önemli rol oynamıştır. Sonuçta Stalin, 1947 sonlarından itibaren Büyük İttifak'tan Sovyetleri ayırmış ve klasik Soğuk Savaş söylemi olan iki kutup kalıbında dış politika söylemlerine yönelmiştir.

Stalin döneminde dış politika yaklaşımı, genellikle Komintern'in yabancı komünist partileri karşısında durumu güçlendirmek ve Sovyet çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik politikaların uygulanması için gerekli çeşitli sosyal ve siyasal kurumların oluşturulması şeklinde kendini göstermiştir. Gönlübol'a göre devletlerin arasında olan gerginlik ilişkilerinden beslenenler Sovyet silahlı kuvvetleri,

ağır endüstri yürütücöleri ve Komünist Parti'nin profesyonel üyeleri ve ideologlar olmuştur (Gönlübol, 1993: 269-270).

Tüm bu bilgiler ışığında Sovyet Rusya'nın kurulduğu andan itibaren olan Sovyet Rusya dış politikasını özetlemek gerekirse, ilk bölümde de üzerinde durulduğu üzere Kapitalizm ve sosyalizm birbirine zıt iki farklı sistemdir. Sosyalizm Sovyet Rusya tarafından yayılmacı bir siyaset ile genişleme hedefinde olmuştur. Dolayısıyla bu durum kapitalizm ve komünizm arasında bir çatışma ortamı yaratmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde sıcak savaştan neden olacak davranışlardan da kaçınmak asıl mesele olmuştur. Stalin, Sovyet Rusya tarihinde gücü ve totaliter tavırlarıyla bilinmektedir. Her ne kadar tarafsızlık ve saldırmazlık antlaşması ilk zamanlar dikkate değer adımlar olmuş olsa da Stalin yayılmacı politikasından hiç vazgeçmemiştir.

2.5. Stalin Sonrası Sovyet Dış Politikası

Stalin'in ölümü Sovyet Rusya'da çeşitli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlere geçmeden önce sonra dış politika temellerini ele alalım.

Sovyet yazarlarına göre, Sovyet Rusya'nın Dış Politikası dört ana temele bağlıdır. Diğer sosyalist devletlerle birlikte sosyalizm ve komünizmin gereklerini yerine getirmek (Komünizm), sosyalist devlet ve halkların dostluk ve kardeşliğini sağlamak (enternasyonalizm), ulusal bağımsızlık savaşlarını desteklemek ve sömürüye son vermek (emperyalizm karşıtlığı), barış içinde bir arada yaşamak, (barışçılık) yeni bir dünya savaşından insanları korumaktır. (Tellal, 2000: 54).

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. 21. 22. Kongreleri sırasıyla 1956, 1959 ve 1961 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Sözü geçen kongrelerde Sovyet siteminin ülke içindeki ve dışındaki politikasını yön verecek olan parti plan ve programı onaylanmıştır. Bunun yanı sıra Sovyet Rusya'da devlet ile parti bütün olarak görüldüğünde parti ve liderleri gerek iç ve gerekse dış politikaya tek elden yön vermişlerdir. (Sander,1967: 3).

Kruçev döneminde Sovyet Rusya'da politika anlamında çok büyük değişiklikler olmuştur. Kruçev anılarında Stalin'in yıkılması gereken bir put olduğu ileri sürmüştür. Hapislerde binlerce insanın bulunduğunu, bunların Stalin yüzünden olduğu dile getirerek Stalin'i eleştirmiştir. Bununla birlikte bir zamanlar Lenin'in Stalin'in kişilik bozukluğu konusunda uyardığını dikkat çekerek Stalin'in yaptığı

yolsuzlukları da 20. Parti Kongresinde açıklamıştır (O dönemin şartlarında aslında bu söylevin gizli kalması gerekiyordu ama aslında hiçte öyle olmadı, söylevin kopyalarını kardeş komünist partilerde elden ele dolaşması için tedbir aldık. Polonya Komünist Partisi de bu yolla bir kopyasını ele geçirmişti ve bu bilgi yayılmaya başladı.). (Kruşçev, 1971: 435).

Yeni Sovyet liderleri içte Stalin devri baskısını hafifletmek, dışta ise Sovyet politikasına daha gerçekçi bir yön vermek için Stalin mitinin yıkılması gerektiğini anlamış ve Sovyet Rusya'nın politikalarının gözden geçirilmesi ve değişiklikler yapılması için çalışmalara başlamıştır.

Stalin'den sonra liderler dünya çapında Stalin'in kişisel ihtiraslarını içeren bir politika devralmışlardır. Sovyet liderleri durumlarını gözden geçirmek kapitalist dünyaya karşı yeni bir teknik ve plana ihtiyaç duymuşlardır. Sovyetlerin dış politikasının nerelerde ve ne şekilde değiştiği konusunda örnekler şu şekilde olmuştur.

Sovyet Rusya'nın Batı Avrupa'ya karşı tutum ise daha yumuşak, daha ustaca ve daha inandırıcı olmuştur. Sovyet dış politikasının asıl amacı Sovyetler Birliği ve Sovyet imparatorluğunu korumak olduğuna göre Batı Avrupa'ya karşı açıkça ifade edilmeyen Sovyet amacı dünya kuvvet dengesini Sovyetler lehine değiştirmektir. Sovyetlere göre bu amaç, A.B.D. üs ve kuvvetlerinin Avrupa'dan çıkması, Batı Almanya ile müttefikler arasındaki bağların bozulması sonucu Almanya'nın Sovyet kontrolünde birleşmesi ve böylece Avrupa'da Sovyetlere elverişli bir zeminin kurulması sonucu gerçekleşebilir. (Sander, 1967:3)

Bu politika Sovyetler Birliği, Türk toprakları üzerindeki iddialarından vazgeçirmiş. Yunanistan, İsrail ve Yugoslavya ile normal diplomatik ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Özellikle Yugoslavya ile 1948'den beri bozuk olan ilişkileri düzeltmek ve tekrar Sovyet Kampı'na çekmek amacıyla 1955 Mayıs ve Haziran aylarında Kruşçev ile Bulganin Belgrat ziyaretine gitmişler. Orada Tito ile görüşmüş Sovyet Politikasında olan hatalardan dolayı Tito'dan özür dilemiştir.

Avusturya'ya karşı olan Sovyet tutumu 1955 Mart ayında değişiklikler göstermiştir. 15 Mayıs 1955'te Avusturya Devlet Antlaşması imzalanmış Bloklara katılmamak kaydı ile Avusturya bağımsızlığını kazanmıştır. Sovyetler askerlerini çekmişlerdir.

1948- 1953 arası Polonya, Bulgaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Arnavutluk tam anlamı ile Sovyetler Birliğinin uyduları

durumunda olmuştur. 14 Mayıs 1955'te 20 yıl süreli Varşova Paktı kurulmuş, paktın ilk müdahalesi 1956 Macaristan ayaklanmasını bastırmak olmuştur. (Sander, 1967:3-6. Tellal, 2000: 55).

Sovyetler Birliği'nin 20. Kongresinde ikinci bir ideolojik değişiklik *barış içinde bir arada yaşama* ilkesidir, Ancak bu görüş Marksist-Leninist felsefe ile taban tabana zıttı. Çünkü Lenin, "Imperialism, the Highest Stage of Capitalism" adlı kitabında emperyalizm devrimde savaşın kaçınılmazlığından bahsetmiştir. Yapılacak iş, teorinin yeniden gözden geçirilmesiydi. Kruşçev Lenin'in, bu tezini, Emperyalizm daha geniş bir dünya sistemi olduğu zamanlar ortaya koyduğunu; o devirlerde savaş istemeyen toplumsal ve politik kuvvetlerin emperyalist kuvvetlere savaştan vazgeçmeleri konusunda tazyik yapamayacak kadar zayıf bulduklarını dile getirmiştir.

Üçüncü önemli nokta ise *Sosyalizmde Ayrı Yollar*: 1948 yazında Yugoslavya-Sovyet Rusya ilişkilerinde meydana gelen soğukluğun ortadan kaldırılması için bu iki ülke bir araya gelmiştir. Stalin'in aksine Kruşçev Yugoslavya ile anlaşmaya varmak istemiştir. Bu tarihten sonra bütün komünist devletler "Sovyetler Birliği'nin örneğini izleyeceğiz, başarıya varmanın yollarını Sovyetlerden öğreneceğiz" gibi sloganları kullanmaya başladılar. Marks, Lenin ve Engels'den sosyalizme varmada ayrı yollarla ilgili bütün aktarmalar yasaklanmıştır.

Kruşçev'in o dönemki konuşmalarından anlamaktayız ki, Sovyetler Birliği 20. Kongrede Yugoslavya ile uzun süren bir mücadeleden sonra "sosyalizme varmada ayrı yollar" tezini kabul etmiştir. Lenin'in "Bütün milletler sosyalizme varacaklar" dır. Bu, kaçınılmaz bir gerçektir; fakat hepsi aynı yoldan gitmeyecekler, her biri demokrasinin ve proleter diktatörlüğünü şu ya da bu şekline kendi yöntemlerince katkıda bulunacaklardır. Sözüden etkilenmiştir. (Sander,1967: 16).

Dördüncü nokta ise *Etki alanını Genişletme Politikası*: Ekonomik Nüfuz ve Taraksızlar noktasıydı, rejimin asıl hareket noktası milletlerarası durumun çok dikkatli bir analizini yapmak ve bundan en fazla ifadeyi sağlamaktı. Sosyalist olsun ya da olmasın bütün devletleri kazanmak istemiştir. Kruşçev'in 1956 yılında 20. Kongre'de "Barış İçinde bir arada yaşama Sloganı" yumuşama dönemini meydana getirmiştir. (Gönlübol, 1993: 270. Sander,1967: 16).

SSCB'nin Dış Politikasını ele alırken Andrey Andreyeviç Gromiko'yu hesaba katmak gerekir, Gromiko, SSCB'nin 28 yıl aralıksız Dış İşleri Bakanlığı görevini yapmış başarılı bir diplomattır. Stalin'den Gorbaçov'a kadar uzanan süre içinde

Gromiko siyasi hayatta etkin bir isimdir. Savaş sırasında SSCB, önce faşist ardından kapitalist devletler ile aynı safta yer almıştır. Stalin'in ölümü, 'Tek Ülkede Sosyalizm' politikasının terk edilmesi SSCB tarihinde bir dönemi kapayıp başka bir dönemi açmıştır. Yukarıda anlatıldığı üzere 1956'da toplanan 20. Kongre'nin ardından Gromiko Dış İşleri Bakanlığına getirilmiştir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi Kruşçev döneminde gerçekleşen önemli bir olaydır, bu dönem Sovyet tarihinin akışını değiştirmekle birlikte Gromiko'nun oynadığı rolü de gözler önüne sermiştir.

20. Kongre'de Stalin karşıtlığı ortaya çıkmış gerek iç gerekse dış politikada Stalin'in uygulamaları eleştirilmiştir. 20. Kongresi olmadan, Batı'nın uygulamaya koyduğu "saldırgan çevreleme politikasını bertaraf etmeye yönelik hamleler yapılmıştır. NATO'nun arkasından kurulan Balkan Paktı, SEATO, Bağdat Paktı gibi askeri ittifaklar karşısında olaya müdahil olmayan bir tutum izlense de Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO'ya üye olması ile birlikte 1955 yılında Varşova Paktı kurulmuştur. Kruşçev Döneminde barış içinde bir arada yaşama politikasının ortaya konulması ve uygulama geçirilmesinde rol oynayan Gromiko, Brejnev döneminde de politikada oldukça etkin bir isimdir.

Brejnev dönemi Soğuk Savaşın yumuşa evresi olarak bilinmektedir, tezin ilk bölümünde Soğuk Savaşın Yumuşama evresinde gelişen olaylara değinilmiştir. 1976 yılında gerçekleşen 25. Kongre'de Brejnev şöyle demiştir: "Yumuşama sınıf savaşı gerçeğini değiştirmedir, değiştirmez. Biz yumuşamayı sosyalizme ve komünizme barış içinde geçişin bir aşaması olarak görüyoruz." Diye ifade etmiştir. (Tellal, 2007: 356-368).

Mihail Gorbaçov, Mart 1985 yılında Komünist Parti Genel Sekreteri olmuştur, Gorbaçov'un görev başına gelmesinin ardından ilk etki yaratan önemli olay Nisan 1986'da Çernobil'de yaşanan nükleer reaktör patlaması olmuştur. Gorbaçov'un en dikkat çekici adımı "perestroyka" (yeniden yapılanma) ve "glasnost" dur. Glasnost, genel manasıyla hukukun üstünlüğü ve insan hakları temelinde anayasal ve demokratik bir devletin kurulması ya da yeniden kurulması anlamına gelmektedir. Bu durum parti ile devletin birbirinden ayırarak yönetimin odak noktasının partiden devlete yönelmesini gerektirmiştir. Bu partinin tek başına başat bir unsur olmasının önüne geçmiştir. Bu durum yönetimi denetleyebilen ve yönlendirebilen, temsilci

meclislerinin de olduğu “Yüksek Sovyet” demektir (Hobsbawn, 1996: 551). Gorbaçov dönemi ilerleyen bölümlerde daha kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

2.6. SSCB’de Siyasal Kurumlar ve Dış Politika

Sovyetler Birliği’nde siyasal, ekonomik ve sosyal yönetim Sovyetler Birliği, Komünist Partisi’nin (KP) etkisi dâhilinde meydana gelmiş, siyasal sistem parti tarafından ortaya konulmuştur. (İrge, 1995: 81). Sovyetler Birliğinde egemenlik genellikle bir kişiye bağlanmıştır; tek kişinin iktidarında devlet ve parti ilişkisi önemlidir çünkü kurumsal olarak, parti ve devlet kompozisyonunda ilk olarak politikayı hazırlanmak ikincisi ise bu politikayı yürütmek demektir. Partinin temel görevi politikayı belirlemek, anlaşmaya varılan kararların ise devlet organlarına resmileştirilecek ve devletin bir eylemi durumuna getirilmesidir. Parti ve devlet sistemin üst kademelerini çoğu zaman aynı kişiler ellerinde tuttuklarından, bu ikilik tamamen ortadan kalkmış, mekanizma kişiler düzeyinde tel elde toplanmıştır. (Gönlübol, 1993: 300)

Parti Kongresi: Parti ve devlet yapısındaki en üst yapı, tüm ülkede ki parti temsilcilerini bir araya getiren Parti Kongresidir. Merkez komitenin, kontrol komisyonunun ve diğer merkezi organların çalışma raporlarını kabul etmek dış politikada önemli hususları belirlemek ve konuşmaları değerlendirmek parti ve devlet politikasının temellerinin belirlenir. (Gönlübol, 1993: 300). Dört yılda bir toplanılan kongre, partinin en üst organıdır. (İrge, 1995: 86).

Merkez Komite: Toplanılan kongrelerde, parti içinde meydana gelen işleri Merkez Komite yürütmektedir. Senede bir veya iki kez toplanan komitenin çalışmaları birkaç gün sürebilmektedir. SSCB’de karar organının, parti işlerini fiilen yöneten Parti Merkez Komitesi Presdiyumu’dur. Demokratik merkezîyetçilik ilkesince, son karar verme işlemi bu kurum tarafından üstlenilmiştir.

Parti Presidiyumu: Sovyetler Birliği’nde Parti Presidiyumu ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki ilişki kendine has bir özelliğe sahiptir. “Diğer ülkelerle olan ilişkilere egemen sınıflar arasında sürekli bir çatışma gözü ile bakıldığından, parti merkezi, Dışişleri Bakanlığı üzerinde daima sıkı bir denetim kurmuştur.” (Gönlübol, 1993:301- 302).

Politbüro: Bu makam, devlet ve parti üzerinde sözü geçen kişilerin daimi üyeliklerinden meydana gelen organdır. Politbüro, siyaseti yönlendirici gücü olarak

bilinmektedir, diğerkurumlara alınmış kararları kabul ettirecek güce sahiptir. Aynı zamanda politbüro toplantı sürecinin dışında idareyi eline alan Merkez Komitenin sürekli bir yürütme organıdır. (İrge, 1995: 89).

Parti Sekreterliği: SSCB’de Parti Sekreterliği “Parti örgütleriyle asıl temas halinde olan ve parti görevlilerinin çalışmalarını izleyen kurum Parti Sekreterliğidir. Teorik olarak karar alıcı bir yapıda olmayan parti sekreterliği, merkez komitesinin idari aygıtıdır. Kadrolar ile ilgili işler ve partinin kararlarının uygulanması ile ilgilenmektedir. (İrge, 1995: 94).

Sovyet komünist partisi, dolayısıyla Sovyet sistemi içinde en güçlü tek kişi Parti Genel Sekteridir. Parti kararlarının Presidiyum’da alınmasına karşılık, bu kararlar sekreterlikçe yürütülür. Hatta Parti Genel Sekreterliği görevini işgal eden Stalin ve Kruşçev ile bugünkü (1993) sözde kolektif önderlik dönemlerinin gerçek niteliği göz önünde bulundurulunca, Parti Presidiyum’unca alınan kararlara dayanak olan önerilerin aslında Parti Genel Sekreterliğinden geldiğini söylemek yanlış olmaz.” (Gönlübol, 1993: 302).

Sovyetler Birliğinde genel olarak politikanın özellikle dış politikanın parti organlarınca saptanmasına karşılık, bu politikanın yürütülmesi görevi, devlet organlarına verilmiştir bu şu şekildedir. 1. Yüce Sovyet 2. Yüce Sovyet Presidiyum’u 3. Bakanlar Kurulu.

Yüce Sovyet: Yüce Sovyet makamının görevleri arasında kanun yapmak, Presidiyum’un ve Bakanlar Kurulunun kararlarını kabul etmek, barışın ve savaşın ilanı ülkede meydana gelebilecek değişiklikleri saptamak, cumhuriyetlerin kurulmasını ve topraklarının ele geçirilmesini konusunda anlaşmaya varmak gibi görevlere sahiptir. (Gönlübol, 1993: 303) Yüce Sovyet sisteminde devlet iktidarının zirvedeki organı olan yüksek Sovyet halklarının tümünü temsil ederken birlik meclisi ile üye devletleri temsil eden Uluslar meclisi olarak iki meclisten meydana gelmektedir. Bu meclislere büyük çoğunluğu partide kayıtlı olan üyeler ile partiye yakınlığı ile bilinen kişiler mevki sahibi olabilir. (İrge, 1995: 77)

Yüce Sovyet Prezidiyumu Yüce Sovyet olmadığı sırada yetkilendirilmektedir. (Gönlübol, 1993: 303)Yüksek Sovyet Prezidiyum’u Milletvekilleri tarafından kararlaştırılan üyelere meydana gelen resmi olarak bir devlet başkanı, başkan yardımcısı, 15 federe cumhuriyeti temsil eden, 15 başkan yardımcısı, 1 sekreter ve

parti yönetiminin ortada gözükmeyen yüksek görevlilerden oluşan 16 düzenli üyeden oluşmaktadır. (İrge, 1995: 79).

Bakanlar Kurulu: Sovyet dış politikasını asıl yürüten organ, hükümetin en yüksek yürütme ve yönetme organı olan Bakanlar Kuruldur. Hükümet işleri, Yüce Sovyet ve onun Presidiyum'u tarafından seçilen bu kurulca görünmektedir. Bakanlar kurulunun yetkinliği en üst seviyede olan Bakanlar Kurulu Başkanındır. Bu başkanlığın batıdaki karşılığı genellikle başbakanlık görevi karşılık gelen bu makama, en yüksek görevlerden birini elinde bulunduran kişiler atanır. Bakanlar Kurulu Başkanı ile Başbakan yardımcıları, Bakanlar Kurulu Presidiyum'unu oluştururlar. (Gönlübol, 1993: 303) Bakanlar ise Yüksek Sovyet tarafından atmakta ve Yüksek Sovyet'in sorumluluğunda hareket etmektedir. (İrge, 1955: 80)

2.7. Orta Avrupa ve Balkanlara Yönelik Yayılma Politikasının Ana hatları

II. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler, ABD ile birlikte dünyayı etkileyecek bir güç olarak çıkmıştı. Sovyetler Birliği'nin olarak, elinde bulundurduğu güç ile Avrupa'da yönlendirici bir güç olma yolunda ilerleyecek potansiyele sahip olmuştur (Davies, 2011: 1158).

Lenin, döneminde Sovyetler Birliğine destek olmak için askeri güç yerine tüm dünyadaki sosyalistler kullanılmıştır. 1920 ve 1921 yıllarında yeni komünist partiler sosyalist partilerden ayrılarak Lenin'in disiplinli, merkezi yönetimli ve uluslararası bir organizasyon olarak Komintern'e katılımı ile birlikte tüm partiler Moskova'ya bağlanmıştır. Moskova'ya bağlanmak, Sovyet Rusya'nın uygun gördüğü kararların dışına çıkamamak anlamına gelmiştir. Buna bağlı olarak "İnanlara göre komünizm Moskova'daki merkezi ile asırlık bir din gibidir." (Roskin ve Berry,2014:113).

Ancak Sovyetlerin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine girmelerini kolaylaştıran önemli etkenler vardır bunlardan bir tanesi bu ülkelerde demokratik geleneklerin olmayışıdır, ekonomik yapının tarıma dayalı olması da diktatörlüklere kolaylık sağlamıştır. Doğu Avrupa'yı bir bütün olarak ele alırsak, bölgede komünist yönetimlerinin kuruluşu dört aşamada gerçekleşmiştir.

2.7.1. Kurtarma Aşaması

Sovyet ordusu bir kurtarıcı rolünde Doğu Avrupa ülkelerine girmiştir. Armaoğlu'na göre Sovyetlerin askeri işgaline Batılılar destek vermiştir. Bunun o dönem şartlarında nedeni Alman ilerleyişe son vermek istemeleridir. Kızıl Ordu'nun bunu başaracaklarına inanmışlardır. Sovyetler Orta Avrupa ve Balkan coğrafyasında, hâkimiyet sağlamak için öncelikle direnme örgütleriyle temas kurmuşlardır ve bu örgütlerden taraftar kazanmışlardır. Ayrıca Nazi işgalinin ardından Moskova'ya kaçmış olan komünist önderler 1945 yılında Sovyet ordusu ile birlikte topraklarına dönmüşler Sovyetlerin desteğiyle de yönetimi ele almışlardır. (Sander, 1996: 213, Armaoğlu,1991: 432).

2.7.2. Koalisyon Kabineleri

Sovyetlerin hâkimiyet kurmadaki ikinci aşaması Koalisyon Kabineleri kurmak olmuştur. 1945 Yalta Konferansında, 'Kurtarılmış Avrupa Hakkında Demeç', serbest ve demokratik seçimler için gerekli tedbirler alınmaya kadar, Sovyetlerin işgal altındaki topraklarda geçici hükümetlerin kurulmasını ve hükümetlerde bütün siyasi partilerin ve siyasi eğilimlerin temsil edilmesi istenmekteydi. Aslında hiçbir parti tek başına güç sağlayacak durumda değildi. Bundan dolayı koalisyon kabineleri şeklinde bir yapı meydana gelmiştir. Kabinelerde komünistler ülkelerin İç İşleri, Adalet Bakanlıkları, Enformasyon Bakanlıklarını alması, güvenlik mahkeme, basın ve radyoları ele geçirmelerine doğal olarak ülkeleri kolayca kontrol altına almalarına neden olmuştur. (Armaoğlu, 1991: 433).

1946 yılında koalisyonlar aşamasında "Vatan Cephesi", "Demokratik Cephe" ve "Ulusal Cephe" gibi adlarla kurulmuştur. Komünist, Sosyalist, liberal ve çiftçi partilerinin girdiği koalisyonlara Hitler ile işbirliği yapan partiler alınmamıştır. Bu koalisyon hükümetleri temel hak ve özgürlüklerin sağlanması ve Sovyetlerle sıkı ilişkiler bulunmaktaydılar. (Sander,1996: 213)

Harita 2. Orta Avrupa ve Balkanlarda Halk Demokrasileri 1945- 1965

(Kinder, H. Hilgemann, W. 2006: 508).

2.7.3. Muhalefet Partilerinin Tasfiyesi

Sovyetler, muhalefet partileri tamamen ortadan kaldırmadan bölge ülke topraklarından çekilmek istememişlerdir. (Armaoğlu, 1991: 433).

1947 yılında ise öteki partilerin tasfiyesi meydana gelmiştir. Önemli bakanlıkları makam ve mevkileri elinde bulunduran komünistler bütün hükümeti ele geçirmeye başlamışlardır. Tasfiye gerekçeleri ise Hitler ile işbirliği yapan herkesi casuslukla suçlayıp etkisiz hale getirmek olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi

demokrasi geleneği olmayan bu coğrafyada bu süreç çok da zor olmamıştır. (Sander,1996: 213).

2.7.4 Yerli Komünistlerin Tasfiyesi

1948 yılında, tüm bu aşamaları gerçekleştiren yerli komünistlerin tasfiyesi başlamaktadır. Bunun nedeni ise Stalin'in Orta Avrupa ve Balkanlar'da milliyetçi tutumların ağır basacağından kuşkulandır. Bu politikanın amacı uyduların tam anlamıyla Sovyet Rusya'ya bağlanmaları için bu ülkelerde Moskova'nın dediği politikaların dışına çıkmayacak kişilerin iş başına getirilmesidir. Tito örneğinde olacağı gibi yerli komünistler belli bir aşamadan sonra ülkelerini Sovyet etkisinden çıkarmaya çalışabilirdi bu yüzden politikanın amacı Moskova'dan ayrı düşünen liderlerin başa geçmesini engellemektir. (Sander,1996: 214).

Örneğin; Macaristan'da çok partili seçimler Kasım 1945'de yapılmış ve Komünist Parti ancak % 17 oranında oy alabilmişti. İktidardaki koalisyonda, komünistler 15 üyelikten ancak 4'nü alabilmiş, Temmuz 1947'de yapılan bir sonraki seçimlerde Komünistler biraz daha iyi sonuçlar elde ettilerse de seçmenlerin ancak %21, 5'inin desteğini kazanabilmişlerdir.

Polonya'da ise yönetim, 1945'te, Moskova yandaşlarının ve savaş sırasında Londra'da yerleşmiş olan mülteci yönetiminin temsilcilerinin katılımıyla kurulmuştur.

Çekoslovakya'da Komünistlerin nüfuzunun güçlü olmasına karşın, Moskova Komünist Partisi'ni destekleyen politikalar belirgin şekilde ölçülü olup, Liberal güçlerin katılımıyla bir koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Devletleştirme kararları yalnızca solun değil merkezdeki güçlerin önemli bir kesimin de desteğini aldı ve orta ölçekli girimcileri etkilememiş, İşçi konseyleri işletmelerde çalışmaya başlamıştı. 26 Mayıs'ta özgür seçimler yapılmış Komünistler, % 38 oranında oy almıştı. Çekoslovakya'da muhalif partileri dağıtılmış ve yasa dışı ilan edilmiştir uyumsuzluk gösterenler sindirildi ya da Batı'ya sürülerek tüm üretim sektörleri devletleştirilmiştir. (Kagarlitsky, 2007: 442; Langlois v.d., 2000: 281; Armaoğlu, 1991: 434).

İşgal atındaki Almanya topraklarında ise iki devlet ortaya çıkmıştır. Batıdaki Almanya Federal Cumhuriyeti idi. "Batılı güçlerin bölme politikasına tepki olarak" Sovyet bölgesinde Alman Halk Kongresi toplanmıştır ve 11 Ekim'de "Alman

tarihindeki ilk işçi ve köylü devletinin, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin doğuşu ilan edilmiştir. (Kagarlitsky, 2007: 442; Langlois v.d., 2000: 28)

Sovyetler Birliğin Orta Avrupa ve Balkanlarda hâkimiyet kurmasını Oral Sander; İç ve Dış Hazırlayıcı faktörler olarak ikiye ayırmıştır. İç Hazırlayıcı nedenlerde bölge ülkelerinin tarih boyunca sahip oldukları demokrasi anlayışıdır. Sander'e göre Çekoslovakya hariç diğer ülkelerde demokratik bir gelenek olmadığı için SSCB'nin bölgede değişimi sağlayabilecek bir güç konumuna gelmiştir. Orta Avrupa ve Balkan coğrafyasının Hitler rejimi tarafından işgal edilmesi ve ülkelerdeki belli kesimlerin Hitler taraftarı olması, ancak kimilerinin Hitler rejimini desteklemeyip bağımsızlık istemesi SSCB'nin bu ülkelerde faşizm ve emperyalizme karşı direniş sloganı doğal olarak SSCB'nin taraftar bulmasını kolaylaştırmıştır.

Dış Hazırlayıcı faktörler coğrafi çıkarları konu almıştır. İlk bölümde de bahsedildiği üzere Moskova Yüzdeler Antlaşmasında Orta Avrupa ve Balkan ülkeleri SSCB ve diğer Batı Bloğu ülkeleri arasında yüzdeler halinde parçalanmıştır. SSCB'nin tampon bölgeleri, uydu devletlerini belirlemiş ve geniş bir coğrafyayı kontrol altına alma yoluna girmiştir. (Sander, 1996: 211-212).

Bu bilgiler ışığında ilk aşamada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Orta Avrupa bölgesi ülkelerine yönelik politikaları, ülkeler ile olan ilişkiler, ülkelerin yapısı ve ülkelerde rejime karşı olan tepkiler genel olarak Soğuk Savaş dönemi çevresinde ele alınacak ve yorumlanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SSCB'NİN ORTA AVRUPA'YA YÖNELİK POLİTİKASI

Hitler Nazizm'i Orta ve Doğu Avrupa'da, Batı'da yaptığından çok daha fazla zulüm yapmıştır. Askeri baskılar, sömürüler, soykırımlar ve zorbalıklar bu rejimin karakterini özetlemiştir. Sovyetlerin Nazi işgalini püskürtme amacıyla sahneye çıktığı Orta Avrupa'da sosyalizm/komünizmi bir gecede inşa edilmemiştir. Bu süreç ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Sovyet sisteminin Orta Avrupa'da yerleşmesi için belirli koşullara ihtiyaç duyulmuştur bu koşulları şöyle sıralayabiliriz: Yerel Komünist Partinin gücü, Kızıl ordunun konumu, Rus rejime karşı tutum Müttelikler Denetleme Komisyonunun varlığı ya da yokluğu bunlara ek olarak coğrafi konumun önemi de oldukça büyük bir öneme sahip olmuştur. Örneğin Romanya, Polonya ve Almanya gibi ülkeler doğu ile batı arasında tampon görevi görmüş, güvenlik arayışlarının merkezinde olmuştur. (Best, Hanhimaki, Mailolo, Schulze, 2012: 247).

Orta Avrupa'da her koalisyon hükümetinde “Anavatan Cephesi”, “Birlik Hükümeti”, ya da antifaşist partiler bloku” komünistlerin kilit bakanlıkların yetkilerine sahip olmaları asla bir tesadüf olmamıştır.

Parti'ye emniyet örgütü ve güvenlik güçleri üzerinde söz hakkı sağladığı kadar gazetelere yayın hakkı tanıyan ya da basılmalarını engelleme yetkisini de elinde tutan İçişleri Bakanlığı. Tasfiyeleri, mahkemeleri ve yargıçları denetleyen Adalet Bakanlığı; toprak reformlarını ve dağıtımını sağlayan, buna bağlı olarak milyonlarca köylüye toprak çekip sadakatlerini satın alacak konumda bulunan Tarım Bakanlığı. Komünistler aynı zamanda “Nazilikten arındırma” komisyonları, bölge ve işçi sendikalarında da kilit mevkilere gelmişlerdir. (Judt, 2009: 173).

Orta Avrupa Cumhuriyetleri 1945'li yıllarda Çek Cumhuriyeti hariç kendi demokrasilerini oluşturacak altyapılara sahip değillerdi. Sovyetler Birliği, yerli halkın içerisindeki komünistler ile iş birliği sağlarken bu durumu dikkate alarak olayı dikkatlice gözlemlemiştir. Sovyet rejimi içerisinde yer alan ülkelerin her birinin rejime karşı yaklaşımı aynı değildi. Orta Avrupa'da Sovyetler Birliği sistemini

benimsetmek amacıyla her yolu denemiş ve rejime karşı duran herkesi en ağır şekilde cezalandırmıştır. (Kagarlastky, 2007: 441).

Bu bölümde SSCB'nin Orta Avrupa Devletleri olan Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Doğu Almanya'ya olan politikaları ele alınacaktır. SSCB'nin II. Dünya Savaşı'nın ardından Doğu Bloğu'nu oluşturma çabaları her ülkenin dokularına göre farklılık göstermiştir.

3.1. Çekoslovakya

Çekoslovakya toprakları tarihi açıdan Çeklere ait olan Bohemya, Morevya, Silezya ile Slovakya'dan meydana gelmiştir. (Altuğ,1994:1) Avusturya- Macaristan imparatorluğu altında yaşayan Çekler, I. Dünya Savaşından sonra diğer azınlıklar ile birlikte bağımsız olmak için harekete geçmiş, Thomas Masaryk, Edourd Beneş gibi liderler 18 Ekim 1918 yılında Paris'te Çekoslovak Milli Konseyini kurmuşlardır. Avusturya Macaristan imparatoru bu karara karşı çıkmış ve dağılmayı önlemek amacıyla bir bildiri yayınlamıştır bu yayınlanan bildiride azınlıkların bir federasyon içinde örgütlenebileceklerini duyurmuştur ancak azınlıklar bu kararı kabul etmemiş ardından Prag Ulusal Konseyi, 29 Ekim 1918'de Çekoslovak Cumhuriyetini ilan etmiştir.

30 Ekim'de Slovak Milli Konseyi tarafından tanınmıştır. Kasım ayında ise Çek ve Slovakların oluşturmuş olduğu 201 kişilik meclis oluşturulmuş ancak Bohemya Almanları ile Slovakya Macarları oluşturulmuş olan yeni devletin varlığını kabul etmek istememişler bu yüzden mecliste temsil edilmemişlerdir. (Öncü, 2014:162, Bodur, 2013: 179) . Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Saint Germain en - Laye Antlaşmasıyla Çekoslovakya Cumhuriyeti kurulmuş ve uluslararası hukukun içerisine müdahil olmuştur. (Dursun, 1993:254).

29 Şubat 1920'de kurucu meclisin kabul ettiği anayasa demokratik parlamenter rejimini öngörerek etnik çoğulculuk ve idari kadro eksikliği önemli bir problem olmakla birlikte iki savaş arasında demokrasi başarıyla uygulanmıştır. Azınlıkların Südet Almanları Çekoslovakya'ya pek destek olmamışlar ve Almanya'da Hitlerin iktidara gelmesiyle beraber milliyetçi eylemlerini giderek artırarak Almanların gözünün Berlin'e, Polonyalıların Varşova'ya ve Macarların Budapeşte'ye dönük

olması ülkede milli birliğin sağlanmasını zorlaştıran temel unsur olmuştur. (Dursun, 1993:254).

İki savaş arası dönemde Çekoslovakya diğer Orta Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında özel bir öneme sahiptir. Çünkü kurulduğu 1918 tarihinden itibaren liberalizm ve burjuva demokrasisi çerçevesinde kalmıştır. (Uslu, 2008: 151).

II. Dünya Savaşı başlamadan Çekoslovakya yapılan barış antlaşmasıyla parçalara ayrılmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi Südetler bölgesi Almanya'nın etkisi altında bir bölgeydi. 29 Eylül 1938 yılında Münih Konferansına göre bu bölge dört aşamada Almanya'ya bırakılmıştır. 2 Ekim 1938'de Polonya Teschen, Macaristan ise Slovakya sınır çizgisi işgal etmiştir. Bunların üzerinde ülkenin içinde bulunduğu mevcut etnik unsurlar bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir.

Çekoslovakya'nın etnik bünyesi şu şekildedir. 6.5 Çek, 2.2 milyon Slovak, 3.1 milyon Alman, 747.000 Macarlar, 459.000 Rutenler, 76.00 Polonyalılar, 180.000 Yahudi unsurlarından meydana gelmiştir... Slovak ve Çekler arasında ise eskiden beri süregelen bir çatışma hüküm sürmekte idi Çekler Avusturya idaresinde yaşamış eğitim seviyesi daha yüksek ve aydın insanlara sahip bir yapıya iken, Slovaklar ise Macaristan idaresinde yaşamış ve köylü kitlenin daha ağır bastığı bir yapıya sahip olmuştur.

Her iki etnik unsurunda Katolik olmasına rağmen Çekler *anti-klerikal* (kilise karşıtı), Slovaklar ise dindar bir yapıya sahip olmuşlardır. (Armaoğlu,1991.181-182) bu farklılıklar ayrılıkçı hareketlere zemin hazırlayacaktır. Ayrılıkçı hareketlerinin ardından Çekoslovakya hükümeti Kasım ayının 1938 yılında Prag yönetimi federal bir sistem kabul etmiş ardından bu federal sistemde Slovakya ve Rutenya'ya özerklik verilmiştir.

Slovak bağımsızlık hareketinin liderliğini Nazi eğilimli Slovak Halk Partisi organize etmiştir. Bunun üzerine Hitler, Slovakya'nın bağımsızlığını kazanmasından yana bir tavır takınmış neticede Slovakya bağımsızlığını kazanmıştır. Çekoslovak yönetimi bu duruma karşı çıkarak müdahale etmiştir. Bu durumu fırsat bilen Hitler 15 Mart 1939'da Prag'ı işgale başlamıştır. (Dursun, 1993:254). Hitlerin işgal gerekçesi ise 'hayat sahası' politikası ile açıklamaktaydı. Bu politika ile Hitler, Almanların yaşadığı tüm toprakları Almanya'nın sınırları içerisine dâhil edilmesini istemektedir. (Armaoğlu, 1991:289).

Almanya'nın işgali altında kalan Çekoslovakya, Müttefiklerce kurtarılmış ve ülkede koalisyon kabinesi kurulmasına karar verilmiştir. Bu süreçte E. Beneş Çekoslovakya'nın ilk devlet başkanı seçilirken, Komünist Parti Başkanı Klement Gottwald başkanlığında koalisyon hükümeti meydana gelmiştir. (Dursun, 1993:254)

Sovyetler Birliği, Londra'da bulunan Çekoslovak hükümeti ile 18 Temmuz 1941' bir antlaşma imzalamıştır. Sovyet Rusya'nın politik hedefleri kapsamında bu antlaşmanın amacı Almanya'ya karşı ortak hareket etmektir. Bu bağlamda SSCB Yüksek Komutanlığı ve Çekoslovakya Yüksek Komutanlığı arasında bir antlaşma imzalanmış bu antlaşmaya göre Sovyetler Birliği, Çekoslovakya askeri birliklerinin SSCB topraklarında barınmalarına imkân sağlamıştır. (Gromiko, Zemskov, Zorin, Semtanov, Harlamov, 2013:163).

Diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Çekoslovakya'da da II. Dünya savaşı sırasında anti –faşist örgütleyicisi olma görevini Komünist Parti üstlenmekteydi. Ancak Çekoslovakya'nın diğer bölge ülkelerinden farkı Komünist Parti ülkede savaştan önce 20 yıllık yasal bir parti durumundaydı. (Özbakır, 1988:202).

Savaşın ardından Çekoslovakya siyasal ve ekonomik açıdan kendine has bir yapıya sahipti. Almanya'nın işgalinin ardından kurtarılan ülke Batı ülkelerine belli nedenlerden dolayı tepki duymuştur. Bu durum elbette Doğu'da güç unsuru olan Sovyetler ile yakınlaşmaya neden olmuştur. Bunun nedenlerin en önemlisi yukarıda da bahsedilmiş olan 1938 Münih Düzenlemesinde Südetler bölgesinin dört aşamada Almanya'ya verilmesidir. Bu düzenleme ile ayrıca (Teschen bölgesinin Polonya'ya, Macaristan'a da Slovakya şeridinden bir toprak verilmiştir) düzenleme de İngiltere, Fransa ve İtalya Almanya'ya toprak vererek Almanya'yı yatıştırdıklarını iler sürmüşlerdir Yatıştırma Politikası çevresinde düşünülen bu planda Çekoslovakya'nın iradesi hiçe sayılmıştır. (Sander, 1996: 55. Bekcan, 2016:106).

Bu durum Çekoslovakya tarafından 'Batını bir ihaneti' olarak yorumlanmıştır. İngiltere ve Fransa sözlerinde durmayarak Çekoslovakya'yı Hitlerin politikası karşısında yalnız bırakmıştır. Almanya tarafından işgal edilen ve parçalara ayrılan Çekoslovakya, bundan sonraki aşamalarda Batı'ya da güvenmemeyi tercih etmiştir. Bunun üzerine Çekoslovakya, güvenliğini sağlamak için Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya başlamıştır (Sander, 1996:194).

Bu arada batılı devletler Çekoslovakya'nın Sovyet etkisi altına girmemesi için Marshall Planı çerçevesinde yardım etmek istemişler ancak Sovyetlerin baskısı ile bu Çekoslovak yönetimi bu yardımı geri çevirmiştir. Komünist Gottwald'ın bu kararı Çekoslovakya'da karışıklıklara neden olmuştur. Ülkede meydana gelen karışıklıklar komünist olmayan kimselere karşı sert politikalar uygulanmasını ve sonucunda da komünist olmayan 12 bakan istifaya zorlanmıştır. İstifaya zorlana bakanların yerine ise komünistler yerleştirilmiştir

Çekoslovakya, Sovyet Rusya'ya günden güne yaklaşan bir çizgide ilerleyerek, Moskova eksenli bir politika gütmeye başlamıştır. E. Beneş'in istifa etmesi sonucunda komünist kimselerin ülke yönetimine hâkim olmalarını daha kolay bir hal almıştır. Böylelikle Çekoslovakya'da mevcut olan çoğulcu demokrasi son bulmuştur. (Dursun, 1993:255).

Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'nin öncülüğünü yapmış olduğu sosyalizm Çekoslovakya'da neden kabul gördüğü konusunda Oral Sander'in oldukça değerli tespitleri vardır. Sander' göre; Çekoslovakya'da sosyalizm için ortam çoktan hazır duruma gelmiştir. Çünkü 'Büyük endüstriye sahip olan Yahudiler ya Nazilerce öldürülmüş ya da ülkeden kaçmışlardır' Yine ekonomik sahalarda büyük oranda söz sahibi olan Avusturyalıların Çekoslovakya'nın kuruluşu ile ülkelerine dönmeleri Devletleştirilecek toprak ve sanayi imkânı sağlamıştır. (1989: 194). Sonuç olarak, Çekoslovakya'da sahipsiz kalan olan topraklar, iş yerleri fabrikalar devletin malı olabilecekti dolayısıyla Çekoslovakya'da komünist sistemin hâkim olması ve uygulanması çok zor olmamıştır.

Batılıların Doğu ve Batı arasında köprü konumunda olan ülke olarak nitelendikleri Çekoslovakya, 1947'nin sonuna kadar bir koalisyon hükümetiyle devam etmiştir. 1948- 1960 yılları arası Çekoslovakya için halk demokrasileri dönemidir. Halk demokrasileri döneminde Çekoslovakya'da Batı ile olan ilişkiler yerini, Sovyetler Rusya ile olan ilişkilere bırakmıştır. Öyle ki Sovyet sistemi örnek alınarak yeni bir anayasa ortaya konulmuştur.

3.1.1. Çekoslovakya'da Stalizasyon

Çekoslovakya'nın Sovyet Rusya ve Sovyet rejimine yaklaştığı dönemde, rejimin uygulanması aşamasında yönetim dine ve dini liderlere karşı acımasız

politikalar yürüterek manastırları ve kiliseleri kapatmış ve kilisenin bütün mal varlıklarına el koymuştur. Bunun yanında din işlerinin devletin kontrolü altına olmasına karar verilmiştir.

Milliyetçiler ve liberallerde, yeni rejim karşısında en ağır şekilde cezalandırılarak etkisiz hale getirilmişlerdir. Rejimin gereği olarak ÷lkede bütün topraklar ve üretim merkezleri devletleştirilmiştir. (Briggs, Clavin, 1997:391. Dursun, 1993:255.)

1940 tarihlerde Çek ve Slovak bölgelerinde siyasi hayat şu seyirdeydi. Çeklerin bölgesinde Komünist Parti, Sosyalist Parti, Halk Parti (demokrat ağırlıklı) ve Ulusal Sosyalist Parti (Merkez Sol). Ulusal Sosyalist Parti iki savaş arası dönemin liderleri Thomas Masaryk ve Edward Benes'in partileridir. Slovakya'da ise. "Komünist Parti ve Demokratik Parti" varlık göstermiştir. (Uslu, 2008:152).

Kızıl Ordu'nun 4 Ekim 1944 yılında Slovakya'ya girmesi ardından, Çekoslovak hükümetinin kurulması akabinde 4 Nisan 1945'te Milli Cephe çatısı altında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Koalisyon Hükümeti yayınladığı programda Çek ve Slovakların eşit olduğu yönünde karar vererek bunların dışındaki unsurların ihracını konu edinmiştir. 1945 yılında komünistlerin ağırlıklı olduğu kişiler özellikle Zdenek Fierlinger önderliğinde kurulmuş olan koalisyon hükümetinde Komünist Parti, stratejik öneme sahip İç İşleri ve İstihbarat Bakanlıkları gibi önemli makamları elinde bulundurmuştur.

1946 yılında, diğer unsurların ihracı konusu çerçevesinde Macaristan ile yapılan bir antlaşma ile yaklaşık 500.000 Macar Çekoslovak topraklarından ayrılmıştır. Alman ve Macarların ihracının ardından boş kalan topraklar köylülere dağıtılmıştır. 1945 Ekiminde gelindiğinde ise banka, maden ve çeşitli sanayi sektörleri devletleştirilmiştir. (Altuğ, 1994: 10-11, Uslu, 2008:152).

26 Mayıs 1946 yılı parlamento seçimlerinde Komünist Parti, ÷lke genelinde oyların % 38.2'sini elde ederek birinci sıraya yerleşmiştir. Bu zaferin ardından 1947-1948 tarihlerini kapsayan bir ekonomik plan uygulamaya koyulmuş, Sovyetler Birliği ile çeşitli iş birliği antlaşmaları yapılmıştır. (Altuğ, 1994: 11).

Komünist Parti Çeklerden çoğunluk oy almıştır bunun nedeni parti söylemlerin milliyetçi bir söylemle hareket etmesidir. Nazi işgali sırasında komünistlerin Nazilere karşı gösterdiği tavır onların başarılı olmasının anahtarıdır. Slovakya'da Komünist

Parti oy çokluğu açısından Demokrat Partiden sonra gelmiştir. Bunun nedeni Çek ve Slovaklar arasında meydana gelen milliyetçilik sorunlarıdır.

1946 seçimlerinin ardından yeni Koalisyon hükümeti Komünist Parti genel başkanı Klement Gottwald başkanlığında kurulmuştur, 1946 seçimlerinde Slovak kesiminde Demokrat Parti'nin daha çok oy olması Çekoslovakya'da, Çek komünistlerini harekete geçirmiştir. Slovak Cumhuriyetine başkanlık eden Tiso'nun yargılanıp idam edilmesi çeşitli gösterilere zemin hazırlamış. Benes, Slovak faşistlerinin kendisini öldürmeyi tasarladığını ileri sürerek Slovakya'da birçok kişiyi tutuklatmış ve bu durum Slovakya özerk hükümetini oluşturan komiserler konseyinde bir krize neden olmuştur. (Uslu, 2008:152-153).

3.1.2. Prag Darbesi

Komünistler, komünizm sistemini benimsemek istemeyenlere karşı saldırı politikası aracılığı ile bunu gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu çerçevede ilk hedef 1946 Mayıs ayında %62 oy almış Slovak Demokrat Partisi olmuştur. 1947 sonunda komünist işçilere silahlar verilmiş, işçiler Prag'da güç gösterisi yapmıştır.

İşçi Merkez Konseyi ve Köylü Birliği komünist yöneticilerin kontrolü altındadır ve darbeyi 15 Şubat toplantısında da şu ifadelerle "Eğer demokratlar sosyalizme giden savaş yolu beğenmiyorsa hızlı gideni seçebiliriz, gelecek Pazar ki işçi toplantısına buna karar verecektir" haber etmektedirler. (Altuğ, 1994: 16).

Hükümet krizi 20 Şubat 1948 tarihinde 12 bakanın istifası ile ortaya çıkmıştır. 20 Şubat tarihinde Ulusal Sosyalist Parti üyesi bakanların görevlerinden istifa etmeleriyle baş gösteren bu kriz esas olarak komünistlerin gizli polis teşkilatında artan etkinliklerini protesto etmelerine bağlı olarak patlak vermiştir. Bununla birlikte, istifayı önceleyen günlerde SSCB Dışişleri bakan yardımcısı Valerian Zorin'in Prag'a yaptığı ziyaretlerin de istifayı tetikleyici etki yaptığı söylenebilir. Ziyaretin Çekoslovak yönetimine Moskova direktiflerini iletme amacıyla yapıldığı yönünde oluşan fikir, komünist ve komünist olmayan bakanlar arasındaki mesafenin daha da açılmasına neden olmuştur. (Uslu, 2008:153).

Hükümette meydana gelen krizlerin yanında halkın rejimden duyduğu memnuniyetsizlik her geçen gün etkisini artırmaktaydı. Buna bağlı olarak ülkenin dört bir yanında halk tepkisini ayaklanmalar ile gösterecektir.

3.1.3. Pilsen Ayaklanması

Antonin Zapotocky Cumhurbaşkanı başkanlığına, Viliam Sirosky Başbakan ve Antonin Novotny de Komünist Partisi lideri seçilmiştir. Bu dönemde Çekoslovakya ekonomisi iyi durumda değildi, enflasyon her geçen gün artış gösteriyordu, Sovyetlerin ağır sanayi politikası sonucunda endüstrileşmenin ileri boyutlarda olması, tarım üretiminde azalmayı da beraberinde getirmişti. Bütün bunlar ülkede fiyat artışına neden olmuş öyle ki fiyatlar iki katından beş katına çıkmıştır.

Hükümet enflasyonu frenlemek amacı ile para operasyonuna başvursa da bu sorunu çözmekten ziyade daha da zor duruma sokmuştur. Halk ve işçiler ülke içinde baş gösteren mevcut ekonomik bunalımdan zarar görmüştü, hükümet enflasyonu önlemek için satın alma gücünü düşürmekteydi. Bu önlem halk nazarında büyük tepki çekmiştir.

1 Haziran sabahı Pilsen'deki Lenin fabrikalarında (Skoda fabrikaları) çalışan 5000 işçi sokaklara dökülerek gösterilere başlamıştır. Bu olayları takiben Ostrova'da, çelik fabrikaları işçileri ve Pragda'ki makine endüstri işçileri de ayaklanmıştır. Fakat en önemli hareket Pilsen'de baş göstermiştir. Orada işçiler belediye binasını basarak gördükleri her şeye zarar vermişler rejime yönelik tepkilerini göstermek için Sovyet Rusya bayraklarını yakmışlardır.

Güvenlik güçleri ayaklananlara engel olmaktan ziyade onlarla birlikte hareket etmişlerdir. Ülkede meydana gelen bu gelişmeler Çekoslovakya Komünist Partisi (ÇKP)'de görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Zapotocky, ülkenin mevcut olan ekonomik sıkıntıdan ancak rejimin yumuşatılarak ve liberalleşmeye yönelik önlemlerle önlem alınabileceğini ileri sürmüştür. Buna karşılık Komünist Partisi lider Novotny ülkede olan bu ayaklanmaların önüne geçebilmek için sert önlemler alınması gerektiğini dile getirmiştir, Nitekim Novotny, Moskova tarafından desteklenmiş Nisan 1954' de yapılmış olan Politbüro toplantısına Kruşçev de katılmıştır. (Armaoğlu, 1991: 460).

3.1.4 Halk Demokrasisi ve Sosyalist Cumhuriyet

1948 Nisan ayında yeni hükümet 50 hektarın üzerindeki ve 50'den fazla çalışanı olan fabrikaları devletleştirmiş, 9 Mayıs 1948 anayasası Çekoslovakya'yı bir halk demokrasisi haline getirmiştir. Mayıs ayında seçimler yapılmıştı tek bir partinin yarıştığı yarışta Milli Cephe kazanmıştır. Beneş'in yerine Gottwald cumhurbaşkanı, Zaptock ite başbakan olmuştur. Sosyal Demokrat partide tasfiye işlemlerinin bitmesinin ardından Komünist Parti ile birleşmiştir. 1949-1955 yılları arasında ilk beş yıllık ekonomik planlar hazırlanmış ve uygulanmaya koyulmuştur. (Altuğ, 1994: 17).

1950 yıllarda, tasfiyeler hız kazanarak devam etmiştir ancak Çekoslovakya'da bu süreç daha sert şekillerle meydana gelmiştir. Genelde parti önderlerinin Moskova'da eğitim almış kişilerden seçilmiş olması ülkede görüş ayrılıklarının önüne geçmeyi hedefleyen başarılı bir teknik olarak bilinmiştir. Ancak Çekoslovakya'da bu durum biraz farklıdır. Gottwald gibi savaş yıllarını Moskova'da geçirmiş liderlere karşı ülke içerisindeki muhalefet kanatları örgütlenmiş ve Çekoslovakya'nın sosyalizme nasıl geçeceği konusunda fikirlerini ortaya koyabilen yerel halkın içerisinde ön plana çıkan birkaç liderde mevcuttu. Komünist Parti'nin bağımsızlık potansiyeli ortaya koyan en büyük gösterge ise bağımsızlık hareketinin şiddetidir. (Özbakır, 1988: 202).

1960'lı yıllarda ÇKP form yanlısı bir komünist muhalefet oluşmaya başlamıştır. Çekoslovakya'nın bir sanayi ülkesi olması Çekoslovakya'yı diğer doğu bloğu ülkelerinden ayıran önemli bir özelliktir. Ancak ülkede Sovyet sisteminin kabul edilmesi ve ardından yapılan kamulaştırma işlemleri, 1960 yıllara gelindiğinde Çekoslovakya ekonomisinde çatlaklar meydana getirmiştir.

1963'lü yıllarda ülkede liberalleşmeye duyulan bir arzu burjuva partilerince desteklen reform programı Çekoslovakya'ya özgü bir durumdur. Reformun kuruluş safhasında piyasa ekonomisinin denendiği bir aşama olmuştur. (Skala, 1990: 350).

27 Haziran 1968 tarihinde aydınlar "İki Bin Kelime" başlıklı bir manifesto yayınlamışlardır. Bu bildiriye Millet tarafından Sosyalizmin kabulündeki en büyük etkenin bir şeylerin olumlu yönde değişeceği kanaatidir. Fakat sosyalizm içinde olumlu bir etki bulunmamaktadır. Bununla birlikte sosyalizm ülkede ihtiyaçları karşılamaktan ziyade problem yaratan bir rejimdir. (Altuğ, 1994: 18).

Bu süreçte *Prag Baharı* denilen olayın ilk ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır. Çekoslovakya köklü bir komünist altyapısı oluşturmasına rağmen ülkede liberalleşmeye duyulan arzu SSCB'nin hoşuna gitmemiştir. SSCB, liberalleşmeden

yana olan isimlerin tasfiyesini istemiş nitekim bu istek partinin içinde tepkilere neden olmuştur bunun üzerine Siyasi Hukuk ve Siyasi Bilim Enstitüsünde' kurulan bir komisyona "Sosyalist bir toplumda siyasi sistemin gelişimi" konusunda bir rapor hazırlanmıştır.

1965 tarihinde Prag'da öğrenciler daha çok imkân istemiş ve özgürlük için harekete geçmiştir, öğrencilerin rejim karşıtı gösterilerine polis müdahale etmiştir. 1967 yılında dördüncüsü düzenlenen yazarlar kongresinde ülkede basın yayın üzerinde adil olmayan baskının ortadan kaldırılması partinin merkez komitesine iletilmiştir.

1965- 1967 yıllarında mevcut olan sisteme duyulan tepkiler su yüzüne çıkmaya devam etmiştir. Çekoslovakya'da Çek nüfusunun 9.4 milyon, Slovak nüfusunun ise 4.2 milyon olması iki unsur arasında bir takım eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Çeklerin ekonomik ve siyasal anlamda baskın unsur olmaları, Slovakları muhalefet cephesine itmiştir. Slovaklar, ÇKP'nin başında olan Novotny'e eşitlik istedikleri çağrısında bulunmuştur.

Ülkede aydın, öğrenci ve Slovak muhalefetinin tepkisi Çekoslovakya'da mevcut dengeleri değiştirmiştir. ÇKP'nin, 3-5 Ocak 1968 yılında gerçekleştirdiği parti merkez komite toplantısında Parti Birinci sekreterliği ve Devlet Başkanlığı birbirinden ayrılmış Novotny ise sekreterlik görevinden alınmış onun yerine Dupçek getirilmiştir. Dupçek'in görevi alması yeni değişiklikleri de beraberinde getirmiştir.

"Çekoslovakya Komünist Partisi Eylem Programı" aynı yıl ÇKP tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu belgede sosyalizm yeni bir boyut kazanması için demokrasi ile birleştirilmesi, ülkede eşitliğin sağlanması, inanç özgürlüğü, basın yayın özgürlüğü ve çok partili demokratik bir sisteminin geleceğinden de bahsedilmiştir.

Çekoslovakya Komünist Partisi Eylem Programını inceleyen SSCB, "sosyalizm revizyonu" adı altında kökten değişimlerin yapılacağını (yani sosyalizmden kapitalizme doğru bir eğilim) olduğunu ileri sürmüş ve çok sert tepki vererek şiddetle karşı çıkmıştır. ÇKP yönetimi SSCB tarafından sert bir dille uyarılmış, Macaristan'da meydana gelen rejim karşıtlarına olan müdahalesini hatırlatarak ile gözdağı vermiştir. Varşova Paktı üyeleri, Sovyet Rusya ile hem fikir olarak Çekoslovakya'da meydana gelen reform taleplerinden memnun olmadıklarını ifade etmiştir. (Kip, 2016: 74-76).

Bu gelişmeler üzerine Nisan ayı içinde bir eylem programı yayınlanmıştır. Temmuz ayında ise Varşova'da toplanmış olan ülke komünist parti sekreterleri (Bulgaristan- Jivkov, Doğu Almanya-Ulbricht, Macaristan-Kadar, Polonya-Gomulka ve Sovyetler Birliği- Brejnev) bir mektup yazmışlardır, bu mektupta Çekoslovakya'nı Pakta bağlılığından endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Dubček'e bir toplantının gerekliliğinden bahsetmişlerdir ancak bu durum Çekoslovakya'da tepki ile karşılanmıştır. (Özbakır, 1988: 205).

Bununla birlikte ÇKP, 18 Temmuz 1968'de mektubunda, Marksist- Leninist ilkelere, sosyalizme ve sosyalizmin gerekliliklerine bağlı oldukları yanıtını ile Varşova Paktı ülkelerine cevap vermiştir. 2 Ağustos 1968 tarihinde Dubček yaptığı radyo konuşmasında gerçekleştirmek istediği politikalardan vazgeçmeyeceğini bir kez daha vurgulamıştır. . (Kip, 2016: 76. Armaoğlu, 1990: 568).

Bu gelişmeler üzerine SSCB 20 Ağustos'ta Varşova Paktı üyeleri olan Sovyetler Birliği, Polonya Halk Cumhuriyeti, Doğu Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Macaristan Halk Cumhuriyeti ve Bulgar Halk Cumhuriyeti birlikleri Çekoslovakya'yı işgal etmiştir. (Altuğ, 1994: 20). Varşova Paktı'nın, Çekoslovakya'ya olan müdahalesini Yugoslavya ve Romanya haksız bulmuştur.

Bu işgalin ardından SSCB, Dubček'e imzalamaları için bir antlaşma direktmiştir. 15 madde olan bu antlaşmada en önemli hedef olarak, Komünist Parti'nin öncü rolünü arttırmak, anti-sosyalistlere karşı mücadeleyi hız kazandırmak ve Devletin önemli mevkilerine Marksizm ve Leninizm'e sınıksız bağlı insanların görev alması hedeflenmiştir. (Armaoğlu, 1991: 569).

Çekoslovakya'da dünyanın gözü önünde olan bu olaylar büyük endişelere neden olmuştur. Bu durum dünya da bu hareketi destekleyen ve desteklemeyenler olarak bölünmüştür. Yugoslavya, Arnavutluk gibi ülkeler SSCB'yi haksız bulurken, Varşova Paktı dışında Batı Berlin, Portekiz, Kıbrıs tarafından SSCB haklı bulunmuştur. (Armaoğlu, 1991: 570). Bu harekete, Fidel Castro, Biz Çekoslovakya'nın kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele ittiğine inandığını belirterek destek vermektedir (1969: 23).

Çekoslovakya'da olan bu gelişmelerin ardından Brejnev, *Brejnev Doktrini* adını alacak olan yeni egemenlik kavramını ortaya koymaktadır. Yeni egemenlik kavramına göre, Sosyalizme karşı iç ve dış kuvvetler tarafından ülke içerisinde kapitalist sistemin tesis edilmesi amacıyla belirli bir sosyalist ülkede girişimlerde

bulunursa, bu durum sadece o ülkenin meselesi olmaktan çıkarak tüm sosyalist ülkenin meselesi haline gelecektir. (Armaoğlu, 1991:571). Bu açıklama bir ülkede meydana gelen ve rejimi tehdit edici nitelik taşıyan unsurlara müdahaleyi haklı gösteren bir açıklama olmuştur.

Çekoslovakya Batı ve Doğu arasında bir köprü görevi görmekteydi. II. Dünya Savaşından önce Çekoslovakya'da batı temelli bir demokrasi anlayışı mevcuttu komünizmin benimsenmesi Çekoslovak kadrosunun içinde liberal, milliyetçi ya da demokrat olmayacağı anlamına gelmiyordu. Ekonomik sebeplere gelecek olursak, 1948'de Çekoslovakya'nın Sovyet kontrolü altına girmesi ekonominin tamamen Sovyet sistemine göre düzenlenmesi anlamına gelmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Çekoslovakya'da gelişmiş bir sanayi kültürü vardı, Sovyetlerin ağır sanayi politikasının ardından ülkede tarım ve hafif endüstrinin geride kalmasına neden olmuştur. Ekonomik yapıda bu türden bir dengesizlik sosyal hayatı da etkilemiş çeşitli problemlere neden olmuştur.(Armaoğlu, 1991: 565).

Bütün bu olanlar protestolara yol açmıştır. 1953 Pilsen işçi ayaklanması bu ayaklanma Sovyetlerin desteği ile sert bir şekilde bastırılmıştır. 1960'lı yıllarda iyice kötüye giden ekonomi nedeniyle huzursuzluklar artmış hükümete karşı hareketler şiddetlenmiştir. 1960 yılında yeni bir anayasa ile devletin adı Çekoslovak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

1987 yılında Gorbaçov'un önderliğinde Glasnost ve Perestroyka politikası Çekoslovakya'da, 1968 Prag Baharı ve 1977 yılında aydınların bir araya gelip 77 şartı ile demokratikleşme ve insanca yaşam istekleri dile getirilmişti ülke içinde meydana gelen huzursuzluklar değişimi zorunlu kılıyordu.

Nitekim 1989 yılında gelindiğinde Çekoslovak Komünist Partisi içinde çözümler meydana gelmekteydi, 28 Aralık 1989'da Dubçek, Parlamento Başkanı Vaclav Havel ise devlet başkanı seçilmiştir. Havel önderliğinde 41 yıl içinde komünist uygulamalar terk edilmiş Pazar ekonomisine geçiş ve çok partili demokrasi süreci başlamıştır. (Bodur, 2013: 849).

3.2. Polonya

3.2.1 Polonya – Rusya İlişkilerine Tarihsel Bakış

Petro döneminde Rusya üç ana istikamete doğru yayılma politikası içerisindeydi. (i) Baltıklara çıkmak için İsveç (ii) Kara Avrupa'sına hâkim olmak için Polonya (iii) Denizlere hükmetmek için Osmanlı Devleti. Bu yayılmacı politika II. Katarına döneminde oldukça hız kazanmıştır.

Rusya'nın geniş coğrafyalarda söz sahibi olma isteğinin kilit noktası Polonya idi. O dönemde yayılmacı politika izleyen tek ülke Rusya değildi, Prusya ve Avusturya'da geniş ve jeopolitik özelliği olan topraklarda hâkim olmak istemekteydi. Polonya coğrafi konumu nedeni ile tarihi boyunca hedef ülke haline gelmiştir. Bununla birlikte yukarıda bahsedilen üç ülke 1772 yılında birinci taksimini, 1793 yılında ikinci taksimini ardından 1795 yılında ise üçüncü taksimini tamamlayarak Polonya'yı haritadan kaldırmışlardı.

Dönemin politikasında başat rol oynamak için ilerleyen Napolyon, Rusya ile 9 Temmuz 1807 tarihinde imzaladığı Tilsit antlaşması ile Varşova Büyük Dukalığı şeklinde bağımsız bir Polonya Devleti kurulmasını sağlamıştır. Bu sayede Varşova Büyük Dükalığı, Fransa ve Rusya arasında tampon görevi görecekti ve Polonya'nın stratejik öneminden faydalanabilecekti. 1812 yılında Moskova seferine çıkan Napolyon'un başarısız olması akabinde önemi büyük olan Viyana Kongresine zemin hazırlamıştır.

Kongre'de Polonya üzerine de önemli kararlar alınmıştır. Bu karara göre hem Rusya hem de Prusya'ya karşı tampon bir bölge oluşturmak için Polonya yeniden düzenlenmiştir. Böylelikle iki devlet de bu kazançlı çıkmıştır bu süreçte 1831'e kadar devam eden Polonya'nın içinde bulunduğu duruma "Kongre Polonya'sı" adı verilmiştir.

1815 tarihinde Polonya halkı ne Rusya ne de Prusya devletlerini tanımadıklarını ilan ederek isyan etmişlerdir. Bu karara karşı çıkan Rusya ve Prusya, Polonya topraklarına asker göndererek ayaklanmayı şiddetle bastırmıştır. Bu ayaklanma Polonya- Rusya ilişkileri için oldukça önemli bir süreçtir. Çünkü Polonya hiçbir zaman Rusya'nın boyunduruğu altında yaşamak istememiştir.

Tarihinde Rusya tarafından Ruslaştırma, Prusya tarafından ise Cermenleştirme politikalarına maruz kalan Polonya, I. Dünya Savaşı'na kadar Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya işgali altında yaşamıştır. 1918 yılında W. Wilson düzenlemesi ile birlikte Polonya'nın bağımsızlığı öngörülüyordu nitekim 28 Haziran 1919'da Versay antlaşması Polonya'nın bağımsızlığı resmiyet kazanmıştır.

Bağımsızlığını kazanan Polonya'nın topraklarının belirlenmesi oldukça farklı politik hedefleri olan Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ı yakından ilgilendirmekteydi. Almanya'nın hedefi Doğu Prusya koridorudur, Almanya'nın istediği diğer bir bölge ise Yukarı Silizya'dır, Polonya hükümetinin ısrarları üzerine Milletler Cemiyeti 12 Ekim 1921 tarihinde kömür-çelik sanayisi bölgesini Polonya'ya bırakmıştır. Bununla birlikte Teschen bölgesi için Polonya ile Çekoslovakya Drava vadisinde, Avusturya ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı içerisinde ise anlaşmazlıklar meydana gelmiştir.

Baltık Devletleri, Finlandiya ve Polonya'nın uluslar arası sisteme entegrasyonu aşamasında Paris Barış Konferansı ile Polonya-Rusya sınırı İngiltere Dış İleri Bakanı Lord Curzon'un önerisi çerçevesinde Curzon hattı denen bir çizgi ile kesinleşmiştir. Ancak bu karar bölge halkının Polonyalı olmadığı daha çok Beyaz Rus ve Ukrayna halkı olduğu gerekçesi ile Polonya halkını memnun etmemiştir, Bunun üzerine Sovyet Rusya 'ya savaş açan Polonya 19 Mart 1921 Riga Antlaşması ile isteklerini elde etmiştir. Sovyet Rusya'nın bu kararı benimsememesi ileride Polonya'nın dördüncü taksimine zemin hazırlayacaktır.

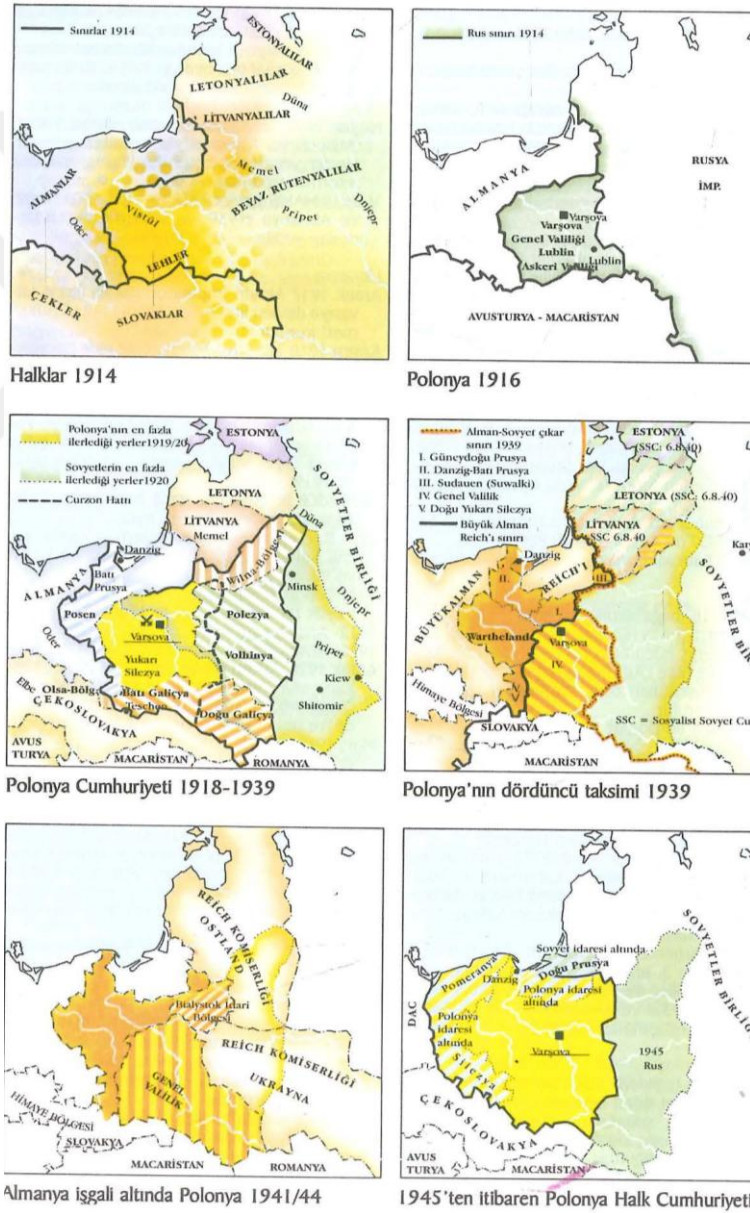
İki savaş arası dönemde Polonya tarihinde Fransa'nın kendisini Alman ve Rus tehdidine karşı bir tampon olarak görmesi değişmemiştir. Bu politikanın gereği olarak Fransa, Versay düzenini koruma yolunda 1920'lerde Küçük Antant adlı oluşumu kurmuştur. Fransa'nın, Alman ve Rus tehdidine karşı Polonya'ya güven vermesi Polonya, Finlandiya ve üç Baltık ülkesinin katılımı ile 13 Mart 1922 Varşova Antlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre bu ülkelerden herhangi birine savaş açıldığında diğerleri ortak düşmana karşı birlikte hareket edeceklerdi. (Dilek, 2013: 1130-1134).

1934 yılında Polonya ve Almanya arasında bir Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır, Ekim 1938 Münih Antlaşması ile Polonya, Olsa bölgesini sınırları içine almıştır. 1939 Mart ayında Polonyalılar, Almanların Danzing'in Reich'a ilhakını, koridordan geçen, dokunulmazlık çerçevesinde kara ve demiryolu bağlantısı

kurulmasını, bununla birlikte daha yakın bir Almanya-Polonya işbirliği isteklerini reddetmişlerdir. Bu süreçte İngiltere ile kredi Fransa ile de askeri antlaşmalar imzalanmıştır. Buna karşılık 1939 Nisan ayında Hitler Almanya- Polonya Dostluk antlaşmasını feshetmiştir. (Kinder, Hilgemann, 2006: 433).

1 Eylül 1939 Almanya ardından, 17 Eylül tarihinde Kızıl ordu tarafından işgal edilen Polonya II. Dünya savaşının ilk mağdur ülkesi konumundadır. Varşova halkı Hitlerin ordusunun havadan ve karadan tüm saldırılarına karşı bir ay boyunca direnmeye çalışmış mücadele etmiştir. (Nadi, 1973:159, Paraf,1968:122).

Harita 3. İki Savaş Arası Dönem Polonya Sınır Değişimi

(Kinder, H. Hilgemann, W.2006:432)

3.2.2 Sovyet Rusya ve Polonya

Alman işgali üzerine Sovyetler Birliği 17 Eylül 1939 yılında Polonya'yı işgal etmiştir. Savaş sonrası düzenin sağlanılmaya çalışıldığı düzenden Sovyetler Birliği 1944 sonlarına doğru Polonya İşçi Partisi Lublin Komitesi'ni geçici hükümet olarak tanımıştı ancak müttefik ülkeleri İngiltere ve Amerika Lublin hükümetini tanımak için ortaya belirli koşullar koymuştur. Bu koşulla göre Lublin Komitesine mevcut diğer partilerinde dâhil olması idi.

Bu partilerin başat olanı Polonya Komünist Partisi idi. Parti içinde ki faaliyetler ile göze çarpan Wladislaw Gomulka ve Boleslav Biurut gibi komünistler zaman içinde komünist olmayan partileri etkisiz hale getirmişlerdir (Polonya Köylü Partisi lideri Stanislaw Mikolaj sürgüne gönderilmiştir) (Best, Hanhimaki, Mailo, Schulze, 2012: 248).

Polonya'da komünist rejimin güç sahibi olmasında Sovyetler Birliği'nin desteği ile olmuştur. 1944 Temmuz ayında "Lublin Komitesi'nde" Sovyetler tarafından kurulmuştur. (Judt, 2009: 176).

Polonya'da komünist partilerinin güçlenmesinde çeşitli nedenler vardır, bunlardan ilki PKP (Polonya Komünist Partisi)'nin diğer partilere göre iyi örgütlenmiş olması sayılabilir. Diğer bir neden de tıpkı Çekoslovakya örneğinde olduğu gibi II. Dünya Savaşında Naziler tarafından yakıp yıkılan, mal sahiplerinin yok edildiği Polonya' da toprakların çabucak devletleştirilmesine olanak hazır hale gelmiştir.

Aslına bakılırsa yukarıda Polonya-Rusya ilişkilerini ele aldığımız bölümde Polonya halkının milliyetçi ve dinine bağlı insanlar olduğunu dile getirmiştik. Tarih boyunca Polonya halkı, Rus sisteminin bir parçası olmak istemesi ile tanınmaktadır. Sovyetler Birliği, Polonya'da olumsuz bakış açısını ortadan kaldırma ve bölgede yayılcı, yönlendirici bir etkiye sahip olabilmek için yerli komünistler aracılığıyla bağ kurmuş, daha yumuşak bir politika izleme yoluna gitmiştir (Örneğin 1950 yılına kadar Katolik kilisesi ve faaliyetlerine karışılmamıştır.) (Best vd. 2012: 248).

1941 yılına gelindiğinde SSCB hükümeti tıpkı Çekoslovakya hükümetinde olduğu gibi Polonya hükümetini, Hitler Almanya'sına karşı birlikte mücadele için çağrıda bulunmuştur. Skorsky hükümeti antlaşma için çeşitli şartlar ortaya koymuş bu

şartlar Rusya'nın Batı Ukrayna ve Batı Belarusya sınırlarından vazgeçmesini talep etmiştir. Ancak Sovyetler Birliği bu talebi kabul etmemiştir.

Sovyet hükümetinin bu konudaki ısrarlı tutumu, Polonya sürgün hükümetindeki bazı isimler tarafından kabul görülmüştür. Bunun üzerine 30 Temmuz 1941 yılında antlaşma imzalanmıştır. Bunun üzerine Sovyetler, 1939 yılında ki antlaşmanın geçersiz sayılmasını ve iki hükümet arasındaki diplomatik ilişkilerin en üst düzeyde yeniden kurulmasını ve her iki hükümetin karşılıklı olarak savaş zamanında her alanda yardım ve destekte bulunacağı yükümlülüğünü belirlemektedir. Bu anlaşma dâhilinde Sovyet hükümeti, SSCB toprakları içerisinde Polonya tarafından bir ordu kurulmasını kabul etmiştir. (Gromiko vd. 2013:164).

Sovyet Rusya- Polonya birlikteliği Stalin ve Skorsky'nin 3-4 Aralık 1941 tarihinde SSCB hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti hükümeti arasında dostluk ve karşılıklı yardım bildirisinin imzalanması ile birlikte önemli bir aşamaya gelmiştir. Bu birliktelik faşist güçlere karşı birlikte mücadele etmek ve iki ülke arasında ilişkilerin dostane bir şekilde devam etmesini amaçlamıştır. SSCB, Polonya ordusunun güçlendirmek için 365 milyon ruble borç ve çeşitli askeri teçhizat yardımında bulunmuştur. (Gromiko, 2013 vd. 164).

Sovyet Rusya ilhak ettiği topraklarda kazanılan zaferlerden sonra Sovyet Rusya'ya bağlı komünist rejimlerin kurulmasını her fırsatta vurgulamıştır. Sovyet Rusya tüm bu politikalarını belli stratejiler çevresinde hazırlamıştır. İlk hedef Sovyet rejimin kabul edilmesi kesin gözüyle görülen ülkelerde askeri güçlerin kendi menfaatlerine göre düzenlenmesi olmuştur. (Alaçam, 1943: 161).

Sovyetler Birliği, Polonya halkının gönlünü Almanya'ya karşı olan mücadelesine destek vererek kazanmıştır. 1943 yılında bu mücadeleyi kurumsallaştırmak için Sovyetler Birliği topraklarında yaşayan Polonyalıları birleştirmek için Polonyalı Yurtseverler Birliği kurulmuştur. Bu birliği girişimleri doğrultusunda "Tadeush Kosciushko" adında bir Polonyalı askerlerden oluşan bir tümen kurulmaktadır. 12 Ekim 1943'te kurulan bu tümenin Kızıl Ordu bünyesine dâhil edilerek Alman ordularına karşı mücadele etmeye başlamaktadır. (Gromiko vd. 276).

Fransa ve İngiltere, Polonya'ya yardım için geldiklerinde ülke yıkık bir durumdaydı. Savaş devam ederken 1940 yılında sürgün hükümeti İngiltere'de konuşlanmıştır. Komünist Partisi'nin önde gelen isimleri de Sovyetler Birliğine sığınmışlardır. Bütün bunlar olurken ülkede direniş örgütleri bunlar sırasıyla

Anavatan Ordusu (AK), Halk Ordusu(AL), Polonya İşçi Partisi (PPR), organize olup hareket etmişlerdir. PPR ilerleyen zamanlarda Polonya Komünist Partisi'nin resmi adı haline gelmiştir.

Sovyetlerin yardımı ile Polonya'da Lublin Komitesi adı altında yeni geçici bir hükümet kurulmuştur. Moskova, Polonya'da bir koalisyon hükümeti kurulması fikrine destek vermiştir. Bunun üzerine Geçici hükümeti Polonya İşçi Partisi lideri Wladislaw Gomulka, sürgündeki hükümet başkanı Stanislaw Mikaolajczyk'ı Başbakan yardımcılığına getirtmiştir. Yirmi kişiden oluşan hükümetin on yedi üyesi Lublin Komitesine mensup olmuştur. (Tülümen, 2001: 9- 10).

1945 yılına gelindiğinde, Polonya Köylü Partisi'nden Stanislaw Mikolajczyk Aralık ayında 600.000 üyeye ulaşmıştı, bu sayı komünistlerin Polonya İşçi Partisindeki üyelerin on katıydı. Zaten sürgüne gönderilmiş olan hükümetin başkanı, Sovyetler tarafından dışlanmış, ülkede istenmeyen insan haline gelmiştir. Nitekim 1947 Parlamento seçimlerinde "Demokratik Blok" oyların %80'ini almıştır, %10'luk oran ile sınıfta kalan Mikolajczyk ülkeden uzaklaştırılmıştır. (Judt, 2009: 177).

3.2.3 Polonya Poznan Ayaklanması

Stalin'in ölümünün ardından Doğu Bloğun da çeşitli hareketlenmeler meydana gelmiştir. Bunun etkisi Polonya'ya da yansımıştır. Polonyalılar tarih boyunca dinlerine, geleneklerine bağlı milliyetçi bir karaktere sahip olmuştur.

20. Yüzyıl'da Almanların işgalci ve acımasız olan Alman zulmünden korkmuştur ancak bu korkudan baskın gelen bir korku daha vardı o da Stalin ve Stalin'in komünist rejimi ülkeye dayatmak için güttüğü sert politikaları olmuştur. Bu yüzden Stalin'in ölümü Polonya halkı için sevindirici olmuştur.

SSCB, Orta ve Doğu Avrupa coğrafyasında Polonya'nın kilit bir konuma sahip olması nedeniyle Polonya üzerinde sıkı bir etkiye sahip olmuştur. Polonya'nın askeri paktın merkezi olması yüzünden ülkede asker sayısı fazlasıydı.

Polonya'nın ekonomik durumu günden güne kötüye gitmekteydi. Polonya'da hürriyet isteyen kimseler 1977 yılında, "İçişleri Savunma Komitesi" ve "İnsan Hakları ve İnsan Hakları ve Hürriyetlerini Savunma Hareketi" gibi gizlice kurulan örgütler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği özellikle Polonya üzerinde sıkı bir

denetim kurmuş ve bu yüzden Polonya'da örgütler çok rahat hareket alanı bulamamışlardır. (Ergün, 1967: 22).

Stalin öldüğü sırada Polonya Komünist Partisi'nin başında Bierut vardı ancak o da Stalin gibi diktatör bir karaktere sahiptir. 1954 yılının Mart ayında yapılan parti kongresinde, Bierut'un diktatörlüğüne son verilmiş ve kolektif liderlik başlatılmıştır. Devlet başkanlığına ise ılımlı yapıya sahip Zawadski ve Başbakanlığı da Cyrankiewicz getirilmiştir.

Bu değişiklik ülkede havanın yumuşamasını da beraberinde getirmiş liberalleşme rüzgârları esmiştir. 1954 Aralık ayında gizli polis teşkilatı ortadan kaldırılmış, binlerce mahkûm serbest bırakılmıştır. Bu değişimler ekonomik alanda da değişimlere sebebiyet vermiştir.

1953 Ekiminde Merkez Komite'nin aldığı bir kararla, endüstri yatırımlarına milli gelirin %25'i ayrılmış iken, bu nispet %19-20'ye indirilmiş ve yine tüketici fiyatlarında da indirim yapılmıştır. Bierut 1956 Martı ayında, ölümü Sovyet karışıklığının canlanmasına neden olmuştur. Parti liderliğine Ochab getirilmiştir. Bununla beraber Sovyetlere karşı duyulan tepki sesleri gün geçtikçe daha da şiddetlenmeye başlamıştır. Yayınlanan bir af kararnamesi ile 25.000 siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır.

17 Haziran 1956 yılında Poznan'da uluslar arası bir fuar açılmış, 29 Haziran'da ağır endüstri fabrika işçileri ayaklanmaya başlamışlardır. İşçiler yaşam koşullarının düzeltilmesi, imkânların artmasını istemişlerdir. (Sander,1989: 300).

Poznan'da 28 Haziran 1956'da ayaklanan işçiler. Buradaki Zispo otomobil, vagon ve askeri malzeme fabrikalarında 15.000 kadar işçi çalışmakta ve 1955 yılından beri bir takım problemleri dile getirmişlerdir. Bunların başında çalışma normlarının ağırlığı, ücretlerin yetersizliği gibi meseleler başta gelmiştir. Bunların yaklaşık %40'ı Komünist Parti üyelerinden oluşmuştur, bu üyeler problemleri Varşova'ya Parti Merkezine ilettikleri halde herhangi bir sonuç alamamışlar bunun üzerine Varşova'ya bir heyet daha yollamışlar ancak heyetin tutuklandığına dair söylentiler ortamı germiştir. Bu gelişmelerinin ardından 28 Haziran'da, işçiler toplanarak şehrin merkezine doğru yürümeye başlamışlar, halk ve gençlerin katılımıyla yürüyüş büyümeye başlamıştır. İşçiler, ücretlerin arttırılmasını ve fiyatların düşürülmesini isteyen pankartlar taşımaktaydı. Bu ayaklanmalar sonucunda 54 kişi hayatını kaybetmiş, 300 kişi yaralanmış ve 320 kişi ise tutuklanmıştır (Armaoğlu,1991: 473).

Ülkede çeşitli ürünlere %60' lara kadar zam uygulanması Polonyalıları ayağa kaldırmıştır. Gdansk ve Szczecin'deki tersane işçilerinin öncülüğünde ülkede ayaklanmalar başlamıştır. Ayaklanmanın önderleri bu harekete "Dayanışma Sendikası" adını vermişlerdir. Bu hareketin sesin günden güne daha çok çıkması hükümeti rahatsız etmiştir.

ABD ve Batılılar, Dayanışma Sendikasını desteklemişlerdir. Bu desteklemelerin ardından SB, Polonya'ya daha sert bir tutumla yaklaşmaya başlamıştır. 1981 Şubat ayında yapılan ilk iş PKP liderliğine Savunma Bakanı General Wojciech Jaruzelski getirilmektedir. Bu olayla birlikte artık olay SSCB'nin desteklediği Jaruzelski ve Walesa liderliğindeki Dayanışma Sendikası arasında devam etmektedir. Aralık 1981 yılında ilan edilen sıkıyönetimle sendikanın faaliyetlerine son verilmiştir. (Bodur, 2013: 782).

Kruşçev döneminde Polonya olan ilişkiler epey gergin bir duruma gelmiştir. Kruşçev'in Varşova'ya gelmesi ve Gomulka hükümetini, 800 tank buraya geliyor diyerek tehdit etmesi, Gomulka tarafından sert bir şekilde karşılanmıştır. Polonya'da halkın ayaklanması, Moskova tarafından bastırılmak istenmiş ve tanklar yola çıkmıştır ancak Kruşçev'in bundan vazgeçmesi, Polonya'nın "özgür sosyalizm" politikası kabul ettiğinin bir kanıtı olmuştur, bu sırada Poznan'da ayaklananlar serbest bırakılmaya başlanmıştır. (Ergün, 1967: 22).

3.2.4. Polonya'nın SSCB'den Uzaklaşması

Stalin dönemi Sovyetler Birliği'nin rejim yerleştirmek için uyguladığı politikalarından en önemlisi Roma Katolik Kilisesi'nin etkinliğini kırmak olmuştur. 1956'ya kadar Polonya, bu politik hedefler doğrultusunda kiliseye karşı yaptırımlar uygulanmıştır. 1947 yılına gelindiğinde resmi beyanlarda, kamusal yazılarda ve propaganda araçlarında kilise hiyerarşisi ve rahipler sınıfına karşı ideolojik baskılar artmıştır.

Marksist-Leninist ideolojinin Sosyalist toplumu inşa yönetiminde sınıfsız bir topluma ulaşabilmek için alışılmış düzen unsurlarından biri de bireysel ekonominin devamını mümkün kılan köylülüktür. Bu kurum hem sınıfsız toplumun ekonomik yapısını bozmakta, hem de köylü emek sınıfının etkinliğini zayıflatmaktadır. Bu yönüyle de köylülük, tarihsel bir yanlıgı unsuru olmaktadır. Komünist rejimi

Polonya’da egemen kılmak için ekilebilir arazinin %80’inin bireysel ailelerin kontrolünden çıkarılarak kolektifleştirilmesi, köylülerin ise işçi sınıfına dâhil olması gerekmektedir. Katoliklikle köylülük ve toprak arasındaki ilişki Polonyalıları bütünüyle komünist rejim tarafından ilişki, Polonyalılar tam anlamıyla komünist rejim tarafından çevrelenmişlerdir. (Elmas, 2015: 88).

Sovyetler Birliği, Polonya’nın stratejik konumun önemimin daima farkındaydı, bu yüzden Polonya’da oldukça sıkı bir denetim kurmuştu, en küçük bir müdahaleye bile izin vermemekteydi, Varşova Paktı’nın merkez konumunda olması çok sayıda askeri içinde barındırıyordu, bununla birlikte Polonya’nın ekonomik durumu oldukça kötüydü.

Polonya’da daha fazla özgürlük isteyen hareketler 1977 yılında, “İçişleri Savunma Komitesi” ve “İnsan Hakları ve Hürriyetlerini Savunma Hareketi” gibi bir takım kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur fakat Sovyetler Birliği’nin sıkı denetimleri yüzünden aktif olunamamıştır.

1980 yılında hükümetin et fiyatlarına %80 zam yapması bununla birlikte gıda maddelerine ek %25 zam uygulaması ayaklanmalara zemin hazırlamıştır. (Bodur, 2013:7819).

1980 yılındaki Gdansk tersanesindeki grevler, ayaklanmalar beraberinde mücadeleden, yeni ve kendiliğinden örgütlenmiş bir sendika programı doğurmuştur. Ülkenin ekonomik, siyasi ve askeri koşullarının giderek kötüye gitmeye devam etmesi, 1981 yılına gelindiği halde ülke içerisindeki tansiyonu düşürmeyip rejime karşı tepkileri giderek körüklemekteydi. Sonuç olarak, parti genç üyelerini kaybetmektedir. 1987 yılına gelindiğinde parti üyelerinin sadece yaşlılardan ibaretti. (Yücel, 2003: 353).

1989’da siyasi çoğulculuk yolunda ilk adım atılmış, haziran ayında parlamento seçimleri yapılmıştır. 1945’ten beri tüm Doğu Avrupa’nın ilk komünist olmayan başbakan yönetiminde koalisyon hükümeti Eylül ayında göreve başlamıştır. Polonya Halk Cumhuriyeti yıkılmış ve tarihi Polonya Cumhuriyeti doğmuştur. Avrupa’nın özgürlüğe gidecek yolu Polonya açmıştır. (Roberts, 1999: 674).

Polonya’da SSCB’nin rejim politikaları bu şekilde ele alınmıştır. Aşağıda diğer önemli Orta Avrupa ülkesi olan Macaristan ele alınacaktır.

3.3. Macaristan

3.3.1. Macaristan'da Komünist İktidar Dönemi

19 Mart 1944 yılında Macaristan Almanya tarafından işgal edilmiştir. 1944 yılında Macaristan'da sürekli hükümet değişimleri meydana gelmiş ülke Alman ve Rus müdahalelerinin arasında kalmıştır. 13 Şubat 1945 yılında Kızıl Ordu Budapeşte'ye girmiş ve bahar ayında var olan çatışmalar durmuştur.

1945 Nisan ayında Sovyet ordular, Alman güçlerini ülkeden çıkartmıştı ancak II. Dünya Savaşı Macarlar için çok büyük kayıplar ile sonuçlanmış binlerce insan ölmüş, binlercesi ise Alman ve Ruslara esir düşmüştür. (Güngörmüş, 2010: 72).

Macaristan'da komünist rejimi aslında yeni değildir. Bela Kun önderliğinde 5 Ocak 1919'da Macaristan Komünist Partisi kurulmuştur. Bela Kun, Rusya'dan Macaristan'a gelerek komünist rejimi ülkede inşa etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Macaristan, komünizme yeterince ilgi göstermemiştir. 1919 yılında Macaristan ve Romanya arasında çeşitli toprak problemleri baş gösterirken, 20 Mart 1919'da maden işçileri ve sendikacılar komünist bir oluşumda bir araya gelmek istemişler ve Macaristan Sosyalist Cumhuriyet Konseyleri'ni ilan eden bir bildiri yayınlamışlardır. Bela Kun liderliğinde Macaristan Sovyet Cumhuriyeti kurulmuş ancak halk komünistleri desteklememiştir. (Bodur, 2013:192).

II. Dünya Savaşı bitmek üzereyken Sovyet ordularının Macaristan'a girmesinin ardından Sovyetler Birliği sol partileri desteklemiş ve komünist partinin iktidara egemen olmaları için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. 1945 öncesinde kendi rızası doğrultusunda veya zorunlu olarak Sovyetler Birliği içerisinde yaşamış, yani kısmen sürgünde bulunmuş orada eğitim görmüş ve daha sonra devlet yönetiminin değişmesiyle birlikte kendi ülkelerine dönerek veya yönetim değişmediği halde kaçak yollarla giderek faaliyetler yürüten kişiler önemli rol oynamaktadır (Güngörmüş, 2010: 77).

Macaristan'da komünistler Çiftçi Partisini etkisiz hale getirerek işe başlamışlardır. Macaristan'da iktidar sahibi olabilmek için mücadele veren komünistler 1947 seçimlerinde %22 oy almalarına rağmen tüm kararlar komünistler tarafından alınmakta idi öyle ki Müttefik Kontrol Komisyonun fethiyle, Sovyet

Birliklerinin Macaristan'dan çekilmelerini sağlayacak Barış Antlaşmasını da durumu değiştirmeye yetmemiştir. (Ergün, 1967: 14).

Macaristan'da komünistlerin idareyi ele almaları tek bir seferde olmamıştır. Macaristan Komünist Partisi, 1945- 1947 yılları arasında netleşen seçim sonuçlarının ardından koalisyon hükümetleri arasında yer almış ancak birçok Sovyet uydularında olduğu gibi Macaristan'da da İçişleri Bakanlığı gibi önemli bakanlıklarda görev alan komünistler yönlendirici bir güce sahip olmuşlardır. Bu aşamanın ardından muhaliflerin gerçekleşmiştir. Örneğin; dönemin İçişleri Bakanı Laszlo Park, 1945 seçimlerinde oyların %57'sini almıştı ancak Park'ın itibarsızlaştırma politikasının sonucunda görevinden uzaklaştırılmıştır. (Best vd. 2012: 249).

1945 yılında yapılan genel seçimlerden galip çıkan Független Kisgazdapart Bağımsız Küçük Çiftçi Partisi kırsal kesimdeki vatandaşların arasında olduğu kadar kentlerde de taraftar bulmuş bir partidir. Bununla birlikte Bağımsız Küçük Çiftlik Partisi büyük güçlerin de desteği ile genel seçimlere katılan ancak gerekli oyu alamayan sosyal demokratlar ile Ulusal Köylü Partisi adı altındaki köylü-çiftçi kesiminin temsilci parti ve Macar Komünist Parti ile koalisyona giderek hükümet kurmuştur. Sovyetlerin isteği doğrultusunda oluşturulan bu koalisyon hükümetinin başına Zoltan Tildy'i getirilmiştir. (Güngörmüş, 2010: 77).

Özellikle 1944- 1945 yılları arasında Macar Komünistler, Sovyet Rusya politikaları aracılığıyla ideolojik, psikolojik ve saldırgan bir yol ile Moskova'dan dönmüşlerdir. (Lazar, 1989: 216) .

Bunların en kilit rol oynayacak ismi, Macaristan'da iktidarı ele geçiren Matyas Rakosi idir. Matyas Rakosi, Stalin'in sözünden çıkmayan bir isim olduğundan "küçük Stalin" lakabı verilmiştir. Sovyet uydusu haline gelen Macaristan, Sovyetler Birliğinin tüm politikalarına kapılarını açmıştır. (Ergün,1967: 14).

1945'de Almanların ülkeden çıkarılması savaşın ardından Macaristan'da sosyalist yönetimlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Rakosi, sosyalizm anlayışını kendi ülkesine uyarlamak için ülkenin yerel dokusuna dikkat etme amacıyla yola çıkmıştır. (Lazar, 1989: 219).

Sosyalist yönetimin ilk işi toprak reformu olmuş ve üç yıl içinde sanayi kolları ve fabrikalar devletleştirilmiştir. (Bahadınlı, 1970: 79). Bunun örneklerinden bir tanesi Rusya'nın sanayi politikası sonucunda tarım ülkesi olan Macaristan, buğday ithal etmeye başlamıştır. (Ergün,1967: 14).

1949- 1956 yılları arası Macaristan için önemlidir. Önemli olmasının en büyük sebebi ise parti içerisinde yer alan yöneticilerin, bu yıllar içerisinde halka karşı güvensizlik beslemeleri ve yönetimi zorla ellerinde tutmak istemeleri onları birçok yanlış işe itmiştir. Bu durum siyasi, sosyal ve iktisadi hayatta bir takım karışıklıklara neden olmuştur. (Bahadınlı, 1970: 81).

1946 yılında Sovyet talimatları doğrultusunda yapılmış olan genel seçimlerin ardından 1 Şubat 1946'da ülkede cumhuriyet ilan edilmiş, devlet başkanlığına Zoltan Tildy'i getirilmiştir. (Güngörmüş, 2010: 78).

1946 yılında ilan edilen MHC (Macaristan Halk Cumhuriyeti) yeni bir devlet anlayışını da beraberinde getirmiştir. Macaristan, halk demokrasisi haline getirilmiş, tek parti olan komünist partisi iktidarı eline almıştır. Bütün tasfiye işlemlerinin tamamlanmasının ardından Sovyet Rusya örnek alınarak proletarya diktatörlüğü yerleştirilme çabalarına girişilmiş Rus sistemi örnek alınarak kanunlar koyulmuştur. (Trelat, 1972: 60).

10 Şubat 1947 yılında Paris Barış Antlaşması Macaristan için kaybettiği toprakları almak için umut etmiştir ancak bu antlaşma ile Çekoslovakya bu antlaşma ile Macaristan'dan toprak kazanmıştır dolayısıyla bu Macarların antlaşma Macaristan'ın aleyhinde olmuştur. Bu arada hükümetin içinde bulunan komünistler türlü oyunlarla seçimlerde adil olmayan işler yaparak 1947- 1948 yılları arasında ülkede hâkimiyet kurmuşlardır.

Bunun hareket noktası ise Sovyetler Birliği ile imzalanmış olan "Barış ve Dostluk Antlaşması" ve 1947 yılında hazırlanan "Stalin Anayasası" olmuştur. Barış ve Dostluk antlaşması Sovyet işgalinin olduğu sırada devletin bütün unsurlarının Sovyet elinde tekrar düzenlenmesi ve değiştirilmesini de beraberinde getirmiştir.

31 Ağustos 1947'de yapılan seçin sonuçlarında MCK iktidarı ele geçirmek için yaptığı adil olmayan politikalar ile iktidara gelmeyi başarmıştır. Ülke içinde Sovyet sistemine dönüşüm sosyal, siyasal ve ekonomik alanda geniş kapsamlı değişiklikler hız kazanmıştır.

1948 yılına gelindiğinde ise Macaristan'da için komünizm iktidarı sağlanmıştır. Matyas Rakosi'nin diktatörlüğünde ülkede radikal değişimler meydana gelmiş ve Macaristan Cumhuriyeti, Macaristan Halk Cumhuriyeti olarak devam etmiştir. Macaristan'da 1947 yıllarının başından itibaren Komünist Partisi,

Küçük Toprak Sahipleri Partisine karşı yürüttüğü şiddetli bir propaganda sonucunda, birçok kişi ağır şekilde cezalandırılmıştır (Güngörmüş, 2010: 78-79, İrge, 1995: 205).

Muhalefetin örgütlenmesine karşı müdahale edilmiş, Sosyalistler ve komünistler birleşmeye zorlanmış ve diğer bütün muhalefet partileri feshedilmiştir. Bu süreçte anti-komünist direnmenin kalesi olan Katolik kilisesi çeşitli yollarla etkisiz hale getirilmiştir kilise liderleri yargılanarak hapse atılmıştır. Mayıs 1949 seçimlerinde oyların %95'ini alarak iktidarı ele geçirmişlerdir. (Ergün, 1967: 14).

Kuşkusuz Macaristan'da kilisenin etkisiz hale getirilmesi, din adamlarının yargılanması özellikle 1949 yılında Macar Katolik dünyasının lideri olan Kardinal Mindszenty'in etkisiz hale getirilmesi tepkilere neden olmuştur. Matyas Rakosi 1948-1953 yılları arasında uyguladığı Sovyetizasyon politikalarına hız vererek tarihe damgasını vurmuştur.

1949 yılında arazilerin tamamen devletleştirilmesi yaşam koşullarının günden güne daha kötüye gitmiştir, devlet yönetimi tamamen Stalinci bir anlayışa bürünmüş, uygulamalar halkın beklentilerine göre değil Sovyet Rusya'nın direktiflerine göre düzenlemesine neden olmuştur.

Sistemde meydana gelen değişikliklerin Macaristan'ın yapısı dikkate alınmadan adeta bir yama gibi dikilmesi sorunları çözmekten ziyade toplumda sorunlara neden olmuştur. Örneğin ağır sanayinin gelişmesi, tarımda açıklıklara neden olmuştur, Sovyetlerin üçüncü dünya savaşı beklentisi uydu devletlerinde temel beslenmeden ziyade silah sanayi üretmeye başlamıştır.

Siyasi yapının değişmesinden korkan komünist iktidar, kendileri karşı koyabilecek güçteki muhalifleri sürgüne göndermiş ve Macaristan'da yeni rejim ve uygulamalara karşı gelenler cezalandırılmışlardır, Stalin'e son derece bağlı olan MCK sadece muhalif unsurlara karşı değil komünist partisi içinde Titoizm yapanlarda etkisiz hale getirmekten tereddüt etmemiştir (Güngörmüş, 2010: 80-81).

3.3.2 Imre Nagy Hükümeti

Stalin'in ölümünün ardından Matyas Rakosi'de tahtan çekilmiş onun yerine ise daha ılımlı bir komünist olan Nagy iktidara gelmiştir. Nagy döneminde uygulanan ideolojik baskı siyasi, eğitim ve kültür hayatı olumsuz etkilemiştir sansür uygulamaları halk tarafından tepkilere neden olmuştur. (Güngörmüş, 2010: 84).

Nagy başbakan olur olmaz rejimin sert yaptırımlarına duyulan tepkiyi önlemek için yumuşatma yoluna gitmiş ve köylülerin kolektif çiftliklere girme yükümlülüğünü ortadan kaldırarak köylüye toprak mülkiyeti tanımış, üretime hız vermiş ve bu durum halk tarafından olumlu karşılanmıştır.

Sovyet yetkilileri ve Kruşçev, Nagy'yi Sovyet rejiminin çevresinden çıkmakla suçlamış ve Rakosi taraftarları Nagy hükümetinin politikalarından hoşnut olmamıştır. Bunu nedenler üzerine Nagy'yi görevden uzaklaştırmışlardır. Bu durum halk ve aydınlar tarafından tepki ile karşılanmış ve halk arasında rejim karşıtı sesler ve baskılanan milliyetçilik duygunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu akımın merkezi Petöfi Kulübü idi bu kulüp 1955 yılında genç aydınlar tarafından kurulmuştur. (Armaoğlu, 1991: 476).

Nagy'nin görevden alınmasının ardından Başbakanlığa A. Hedegus getirilmiştir. Bu dönem de 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova Paktına üye olunmuştur. Hedegus döneminde Rakosi hükümeti destekçilerinin sesleri çıkmaya başlamış, Nagy dönemindeki yumuşak yeni hükümetin göreve gelmesi ile birlikte yerini tekrar sert ortama bırakmıştır. Macar halkı herkesin eşit bir şekilde fikirlerini beyan edebileceği demokratik bir ortam istediklerini dile getirmişlerdir.

3.3.3. 1956 Macar İhtilalı

Stalin'in ölümü ve 17 Haziran 1953'teki Doğu Berlin Ayaklanması Macaristan'da da etkisini göstermiştir. Sebep genel olarak diğer ülkelerde de olduğu gibi ekonomik şartların gün geçtikçe kötüye gitmesidir. Poznan ayaklanması Macar halkı tarafından desteklenmiştir, bunun üzerine 23 Ekim günü Macaristan'da da ayaklanmalar başlamıştır. (Armaoğlu, 1991: 476).

1956 yılında doğru demir perde ülkelerinde çeşitli hareketlenmeler meydana gelmeye başlamıştır. Yugoslavya'nın doğu bloğundan kopması, doğu bloğu ülkelerinde Stalin'in ardından iktidara gelen Kruşçev döneminde dengelerin değişmesine neden olmuştur. (Ergün, 1967: 23).

Kiraly'e göre 1956'da Macaristan'da cereyan eden olayların belirli kişiler ve örgütler tarafından değil özgürlük isteyen gençler tarafından gerçekleştirilmesi dünyayı şaşkına çeviren bir devrim hareketidir. (Kiraly, 2006: 8).

21 Ekim 1956 tarihinde Macaristan'da üniversite öğrencileri, Komünist Partisi'ne bir ulti­matom çekerek “Daha fazla özgürlük ve daha iyi hayat şartları” istemişler ve bu talebin iki hafta içinde gerçekleşmemesi takdirde ayaklanacaklarını dile getirmişlerdir. Bunun üzerine gençler sokaklara çıkmaya başlamışlardır. SSCB'nin politika ve baskıları gün yüzüne çıkıyor, gençlere sokaklara dökülerek baskıcı politikaların son bulmasını istemişlerdir.

Nagy yeni hükümetin başına geçerek ayaklananların isteği olan Stalin heykelini kaldırmıştır. Ancak Nagy hükümeti bu kanlı ayaklanmaya karşı, Varşova Paktı uyarınca Macaristan adına Sovyetler Birliği Kuvvetleri Komutanlığına yardım etmek amacıyla başvuruda bulunmuştur. (Ergün, 1967: 23). Bu açıklama göstericilerin, Nagy hükümetinin Sovyetlere sadık olması sonucuna vararak tepki göstermişlerdir. Bunun üzerine Sovyet tankları Macaristan'a girmiştir. Andor Heller “Artık Yoldaş Yok” adlı kitabında şunları yazmıştır:

Binlerce silahsız işçi ve öğrenci alanda parlamento binasının önünde toplanmışlardı. Amaçları hükümete bir dilekçe vermektir bazı köşelerde de gelişi güzel birkaç Sovyet tankı duruyordu. Tarım bakanlığının damında mevzilenen AVHAVos (gizli polis) birden bire kalabalığın arkasına ateş açtı. Ateşin nereden geldiğini bilemeyen Rus askerleri, bunun kendilerini hedef tuttuğunu sanarak birden tanklardan ateşe başladılar. Biraz sonra meydan altı yüz kadar ölü ve yaralı ile dolmuştu. (Ergün, 1967: 23).

Bu durum halkın çok büyük tepkisine neden olmuş işçi ve öğrenciler silahlanmaya başlamışlardır. Artık Macar halkı için “Ölümden ya da özgürlükten başka bir yol yoktu”. Macar işçileri başarıya ulaşmaya kadar greve devam etmek istemişlerdir. Nagy grev hakkının sağlanacağı, Sovyet emperyalistlerinin en yakın zamanda ülkeden çıkarılacağı ve verilen müddete kadar silahlarını teslim edenlerin suçlu sayılmayacaklarını, yaşam kalitesinin artacağını söylemiş olsa da halkın davranışların da bir değişiklik meydana gelmemiştir. (Ergün, 1967: 31). Macar halkı şunları istemiştir:

Macaristan'daki tüm askeri birlikleri geri çekilmeli, SSCB ile Macaristan arasında tam olarak eşit ekonomik ve politik ilişkiler kurulmalı. SSCB, Macaristan'ın iç işlerine hiçbir biçimde karışmamalıdır. SSCB- Macaristan ticaret antlaşmasının açıklanması ve SSCB- Macar savaş tazminatının ne biçimde ödendiğinin kamuoyuna açıklanması gerekmektedir. Macar Komünist Partisinin genel kongresini yapması ve yeni bir lideri seçimle iş başına getirmesi gerekmektedir. Bununla beraber çok partili

gizli oylama ile seçimlere gidilerek Macaristan ekonomisinin kendi doğal kaynakları yararına düzenlenmesi istenmiştir. İşçilerin işten çıkarılma kurallarının belirli bir biçimde hazırlanması ve grev hakkının onayı, çiftçi bireylere ve kooperatif üyelerine eşit haklar verilmesi gerekmektedir. Geleneksel Macar bayrak işaretinin yerine getirilmesi de önemli konular içinde yer almıştır. (Ergün, 1967: 46).

Sovyetlerin, sert müdahaleleri, halkı tek bir çatı altında toplamış, ayaklanmalar ülkenin dört bir köşesine yayılmış ve Milli İhtilal Komiteleri kurulmuştur. 4 Kasım'dan sonra Sovyetlerin müdahaleleri daha da şiddetlenmeye başlamıştır. Sovyet güçleri Budapeşte'ye doğru ilerlemiş ve ayaklanmaları çok kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bu acımasızlığın ardından Macar Milli ayaklanması sona ermiştir. Nagy iktidarına ikinci kez son verilmiş ve Sovyet yanlısı Janos Kadar iktidara getirilmiştir. (Bodur, 2013: 565).

1956 ayaklanması ülkede ciddi kayıplar ile sonuçlanmıştır, ülkenin büyük bir aydın çoğunluğu yargılanmış, hapse atılmış ve ülkede bir göç dalgası meydana gelmiştir.

3.3.4. Janos Kadar ve Siyasi Restorasyon

Janos Kadar'ın iktidara yeni bir sosyalist anlayışla gelmiştir. 1956 ayaklanması ülkede çok büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Halk, zorbacı rejim uygulayıcılarının acımasız politikalarına dayanamadığını 1956 ayaklanmasıyla göstermiştir, yukarıda da bahsedildiği üzere ülkede can ve mal kayıpları oldukça fazladır. Kadar böylesi bir ortamda iktidara gelmiştir, birçok Macar aydını ve siyasetçisinin hapse atılması sonucunda Kadar'ın ilk işi af çıkarmak olmuştur. Kadar, sosyalizm ve komünizmi harmanlayarak ülkenin yaşam standartlarını yükseltmeye çalışmıştır, geçmişten ders alma yoluna giden Kadar halkın sorunlarına eğilmiştir.

Doğu ve Batı arasında farkın hissedildiği yıllarda sadece Sovyet sisteminin taklitçisi olmanın yanı sıra batı dünyasında meydana gelen gelişmeler de yakından takip edilmiş, çağdaşlaşma ve modernleşme çabalarına girilmiştir. Katolik kilisesine yapılmış olan baskı yerini yumuşamaya bırakmıştır. (Güngörmüş, 2010: 123).

SSCB ülke içindeki sorunlar ile meşgulken Gorbaçov, Brejnev Doktrinin çökmüş olduğunu açıklarken, SSCB açısından Macaristan'ın artık stratejik bir

öneminin kalmadığını açıklaması Macaristan'da köklü değişimin isteklerini körükleyen en önemli olay olmuştur diyebiliriz. (Güngörmüş, 2010: 143).

Macaristan Batı ile ilişkilerini olumlu anlamda geliştirmek için çaba harcamıştı. Nitekim 1989 yılına gelindiğinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Oluşturulan çok partili devlet düzenine en olumlu cevabı Macar Sosyalist İşçi Partisi vermiştir. Kadar görevinden çekilirken onun yerine geçen Matyas Szürös, 23 Ekim 1989 tarihinde Macaristan Cumhuriyetini ilan etmiştir. Macaristan'da Sovyet sistemi eski idealleri öldürmeye çalışmış ancak bunun yerine yeni bir gaye koyamamışlardır. Hürriyet, demokrasi kavramları ile yeni bir dünya oluşturacaklarını söyledikleri halde sadece zulüm ve vahşet getirmişlerdir. (Güngörmüş, 2010: 145. Tevetoğlu, 1972: 29).

Macaristan, coğrafi konumu itibarıyla Doğu Bloğu ve Batı Bloğu arasında tampon bölge olmuştur. Koalisyon hükümeti döneminden (Küçük Mülk Sahipleri Partisi, Milli Köylü Partisi, Sosyal Demokrat ve Komünist Parti) komünist parti Sovyet eliyle başarılı olmuştur. Sovyetler Macaristan'daki yapıyı kendi eleriyle oluşturmadığı sürece Macar halkının sosyalizm/komünizm gibi rejimlere çok fazla ilgisi olmamıştır.

Sosyalist rejimin uygulayıcıları Macaristan topraklarında ülkeyi çok iyi bir idare ile yönetememişler bundan dolayı Macar halkı Polonya'da meydana gelen ayaklanmalar ile de cesaret bularak ayaklanmışlardır, ancak Sovyet Rusya Macaristan'da emsali görülmemiş bir kıyım yapmıştır. 1956 Macaristan tarihinde Sosyalizme karşı güçlü bir direniş olmasına karşın Macaristan kukla hükümetleri hayatta kalmayı başarmıştır. Kadar döneminde Macaristan, Doğu ve Batı arasında kalmış, ideolojik olarak Sovyet Rusya'ya bağlı olursa da halkın Sovyet rejimine baskı ve tepkisi, Batı ile yakınlaşmayı zorunlu kalmıştır.

Sovyet Rusya'nın kendine bile hayrı dokunmayacağı siyasi ekonomik ve toplumsal yapıdaki çözülme Macaristan'ın da kopmasına neden olmuştur. Nitekim 1988 ve 1989 yılları demokrasiye geçiş dönemi başlamış ve hedef gerçekleştirilmiştir. Macaristan'da Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Dönemindeki tutumu yukarıdaki gibidir. Diğer bir stratejik Orta Avrupa ülkesi ise Almanya'dır. Aşağıda Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya yönelik politikası ele alınacaktır.

3.4. Doğu Almanya

3.4.1 Almanya'da Komünist Parti

II. Dünya Savaşının ardından Almanya'da, sosyalist rejim Alman Demokratik Cumhuriyeti aracılığı ile kurulmuştur. Bu durum Alman tarihi için şu sebeplerden dolayı önemlidir. Marks ve Engels Almanya'da doğup büyümüş ve ikinci bölümde de bahsedildiği üzere bilimsel sosyalizmin temelleri Almanya'da atılmıştır.

Avrupa'da Hitler'in iktidara geldiği dönemde Hitler rejimi bütün Avrupa'da adeta terör estirmiştir bu yıkıcı rejimin etkilerinden arınabilmek için Alman komünistleri Sovyet Rusya'nın yardımıyla işçileri, aydınları ve sosyal demokratları güçlerini birleştirerek komünizmi uygulama yoluna gitmişlerdir. (Saydan, 1969: 8).

Hitler'in iktidarı döneminde Alman Komünist Partisi çeşitli baskı ve tepkiler nedeniyle etkisiz hale getirilmiştir bu baskının ortadan kalkmasının ardından komünistler tekrar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Almanya'da, Komünist Parti I. Dünya savaşının hemen ardından 1919 yılında kurulmuştur. Bu parti Rusya bir kenara bırakılırsa Avrupa'da kurulmuş en eski partidir. Kökenini Sosyal Demokrat Partisi içerisinde yer alan sol görüşlü kişilerden almaktadır. Yeni kurulmuş bir parti olmasına rağmen 1924 yılında yapılan seçimlerde oyların %13'ünü almıştır. (Berkes, 1946: 175).

3.4.2 Savaş Sonrası Almanya ve Alınan Kararlar

8-9 Mayıs 1945 yılında Almanya savaştan yenik düşerek müttefiklere teslim olmuştur, Bunun üzerine Almanya'nın da durumunu ele almak üzere Yalta Konferansında toplanan ABD, İngiltere, Sovyet Rusya ve Fransa'nın yönetiminde dördü işgal idaresi kurulması kararlaştırılmıştır. Bu atmosferde Almanya, Polonya meseleleri önemli bir sorun teşkil etmiştir. (Gözaydın, 2007: 12).

Bu konferansta kararlaştırılan konular Almanya'nın Nazilikten (Nazilerin resmi ve resmi olmayan tüm görevlerden alınması) ve militarizmden arındırılması, silah üretiminin tamamen durdurulması için ABD, SSCB ve İngiltere bir araya gelmiştir. Çeşitli görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı bu konferansta siyasi olarak Nazi rejimi karşıtı kimselerin yönetimine öngörülmüş ve dört parti ortaya çıkmıştır. Sosyal Demokrat Parti, Komünist Parti. Hıristiyan Demokrat Birliği ve Liberal Demokratik

Parti. Bu partiler bir araya gelerek ortaya bir plan hazırlamışlardır hazırlanan planın maddeleri şu şekildedir.

İlk hedef Almanya'yı, Hitler'cilik kalıntısından kurtarmaktır, bunlara bağlı olarak Nazi ideolojisine karşı mücadele etmek ve Almanya'nın hızlı bir şekilde iktisadi kalkınmasını sağlamak. Bunlara ek olarak halkın gereksinimlerini sağlayacak ekonomik yardımlarda bulunmak, Kanunun hâkim olduğu demokratik bir devlet esası üzerine kanunu ve nizamı kurmak, din hürriyetini teminat altına almak, Bütün milletlerin güvenini sağlamak, işgal makamlarına karşı olan görevini yerine getirmek. (Berkes, 1946: 201. Saydan, 1969: 9).

Almanya'nın çöken sisteminin yeniden yapılandırılması için 11 Haziran 1945 tarihinde Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi bir eylem programı yayınlamıştır. Bu plan Hitler rejiminin tüm kalıntılardan temizlenmesi, Almanya'da sistemin yeniden düzenlenmesi, ülkede demokratik bir yapı için yeni reform planlarını öne sürmüş bu eylem programı Almanya'da geniş yankı uyandırmıştır. (Saydan, 1969: 9-10). Almanya'da Hitler sisteminin karşıtçıları harekete geçerek komünist, işçi ve sendikalar organize çalışmayı kararlaştırmışlardır.

Almanya'nın savaştan yenik düşmesi çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmiştir savaştan önce tüm Almanya'nın başkenti sayılan Berlin, Sovyet Rusya'nın işgali ile birlikte ilk bölümde de belirtildiği üzere dört işgal bölgesine ayrılmıştır. SSCB Berlin'i Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin başkenti olarak görmüştür. (Yaradılış, 1971: 23).

Dünya kamuoyu Almanya'nın Nazi kalıntılarında tamamen temizlenmesi, demokratik bir sistemin kurulması gerektiğine inanmıştır. SSCB, Almanya'yı yenilgiye uğratan bir devlet olması nedeniyle Almanya'da reform yapma fikrine sıkı sıkıya bağlı olmuştur. Batılı devletler ve Sovyet Rusya, Yalta Konferansı'nda kararlaştırılan Almanya politikasını tekrar gözden geçirmek ve kararlaştırmak üzere Potsdam Konferansında bir araya gelmişlerdir. (Saydan, 1969: 11). Potsdam Konferansına geçmeden önce Yalta'da kararlaştırılan diğer bir önemli konu da, Yalta Konferansında, Roosevelt Alman iş gücünün Avrupa için savaş tazminatı kapsamında olmasını önermiştir...

Stalin Sovyet kayıplarının karşılanması için Alman ağır sanayisinin %80'ine, savunma sanayisinin ise tümüne el koyulmasının altını çizmiştir. Stalin, Roosevelt'in Almanya'nın parçalanma önerisiyle anlaştığı halde en çok üzerinde durduğu konu

Almanya'nın sanayi makine ve araç gereçler biçiminde tazminatları alması olmuştur. Bu yolla Stalin, hem Rus sanayisini yeniden var etmeyi hem de yakın gelecekteki Almanya'nın tekrar Rusya'yı tehdit edecek konuma gelme ihtimalini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.(Özen ve Kolasi, 2016: 140-141).

3.4.3 Sovyetler Birliği ve Alman Sosyal Demokrat Partisi

SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa'nın katılımlarıyla Potsdam Konferansı'nda şu esaslara dayanmıştır. Bütün Almanya'da ekonomik hayatın liberal bir ortam kazanması, Alman militarizminin yok edilerek her türlü milliyetçilik faaliyetlerinin yasaklanması, Demokratik bir Almanya oluşturma yolunda Nazilerin tüm görevlerden uzaklaştırılması. (Saydan, 1969: 11).

Sovyetler Birliği ve batılı müttefikler aynı hedefler doğrultusunda kararlar alsada bu durum zaman içinde Sovyetler Birliği'nin Almanya'da çeşitli faaliyetler yürütmesi nedeniyle değişecektir. Bunlardan birisi Sovyetler Birliği'nin planı ile Sosyal Demokrat Parti'nin, Komünist Parti ile birleştirilmesidir. Bu yolla Sovyetler Birliği, Berlin ve Doğu Almanya'da ki sosyalist seçmenleri elde etmeyi amaçlamıştır.

1946 yılına gelindiğinde Komünist Parti ile Alman Sosyal Demokrat Partisi (ASDP) Berlin'de bir toplantı düzenlemişler ve birleşme kararı almışlardır. Bu karar ile Almanya Birleşik Sosyalist Partisi'ni kurmaya karar vermişlerdir. Parti bir beyanname yayınlamıştır bu beyannamenin en önemli maddeleri şu şekildedir.

Almanya Birleşik Sosyalist Partisi halkın haklarını, fikir hürriyetini ve vicdan hürriyetini tahtı temine alacak antifaşist demokratik parlamenter bir cumhuriyet kurma partisidir. Aynı zamanda faşizm ve militarizm kökten temizlenmesini amaç edinmiştir. Kurmak istediğimiz devlet gerçek anlamıyla Demokratik bir devlettir. Almanya Birleşik Sosyalist Partisi, Alman ekonomisini kalkındırmak, harap olmuş şehirleri yapmak, sanayiye geliştirmeyi amaçlar. Aynı zamanda Almanya'da demokratik bir toprak reformu planlamaktadır. (Berkes, 1946: 205).

Avrupa'da batılı devletler komünizm partinin zamanla Sovyet Rusya'nın desteği ile büyüüp gelişeceğinin korkusunu yaşamışlardır. 1946 yılında ABD ve İngiltere işgal bölgelerini birleştirmek ve bu işgal bölgeleri için bir anayasa hazırlamaya giriştiler. Bunun üzerine ASDP, Kasım 1946'da Almanya'yı bir bütün olarak gören bir anayasa teklifi ortaya atmaktadır. 1947 yılında yine ASDP,

Almanya'nın demokratik parti ve örgütler tarafından temsil edilmesi ve tek bir Alman devletinin kurulması amacıyla bir referandum yapılmasını yönünde girişimlerde bulunmuştur. Buradaki en önemli amaç ise eskisi gibi güçlü ve tek bir Alman Devleti oluşturmak ve anayasa hazırlamaktır. (Saydan, 1969: 12).

Teklif Batılılar tarafından reddedilmiş ve Marshall Planının alınması kararlaştırılmıştır. 1947 yılında Almanya konusu görüşmek üzere dış işleri bakanlıkları Londra'da toplanmışlar, ASBP idarecileri Almanya'nın birleştirilmesi ve gerçek bir barışın kurulması için Alman Halk Kongresi'nin bir araya gelmesi için bir çağrıda bulunmuşlardır.

Almanya'nın bütün bölgelerinde tertiplenecek toplantılarda seçilecek delegeler fabrikalardan, partilerden örgüt ve sendikalardan seçilecek delegeler fabrikalardan, partilerden örgüt ve sendikalardan seçilecek heyetler bu Halk Kongresine katılacaklardır ve bütün Alman Halkını temsil edecek olan bu kongrede Londra Konferansına Almanya adına katılacak delegeleri kongrede Londra Konferansına Almanya adına katılacak delegeleri seçecekti. (Saydan, 1969: 13).

Ancak Batı Almanya temsilcilikleri bu kararı reddetmiştir.

3.4.4 Almanya'nın İkiye Bölünmesi

1 Haziran 1948 tarihinde Batılı Müttefikler, Londra'da toplanarak, bağımsız bir Batı Alman Devleti kurulduğunu ilan etmişlerdir, buna ek olarak parlamento konseyi biraya gelip anayasa hazırlığı yapmıştır. Almanya'nın ikiye bölünerek batı kısmında bir devletin tesis edilmesi kararına Almanya'daki Amerikan, İngiliz ve Fransız askeri valileri Eylül ayında işgal bölgelerinden seçtikleri 65 kişiyi bir araya getirmiş ve 'Parlamento Konseyi' adını verdikleri kurul tarafından gene aynı isimde bir anayasa oluşturmuşlardır. (Ataöv, 1969: 236). Bonn anayasasının oluşması birlikte Batı Almanya Federal Cumhuriyeti şekillenmeye başlamıştır.

Bu ilanın ardından Sovyetlere danışılmadan hedeflerin gerçekleşmesi yolunda ülkeye "mark" para birimi tanıtılmış, ABD'de bu para basılmış ve Batı Almanya'ya gönderilmiştir. Sovyet yetkililer bu duruma tepki göstermiş Doğu Almanya markını piyasaya sürmüşlerdir. Bu gelişmeler üzerine Batı Almanya ve Berlin demiryolu SSCB tarafından kapatılmıştır. Batı Almanya'yı zor duruma sokan bu durumun

üzerine Müttefikler Almanya'yı bir sürü havadan temel malzemeler fırlatarak beslemiştir. (Judt, 2009: 188).

Bu süreçte ayrı iki Alman devleti oluşturma yolunda ilerleme kaydedilmekteydi. Bu durumsa en iyi örnek ise; Mayıs ayı içerisinde Hür Berlin Üniversitesinin açılması ve yine aynı yılın ağustos ayı içerisinde Batı Berlin Polis Örgütünün kurulmasıdır. (Gürel, 1971: 213). 1949 tarihinde, Batı Almanya parlamentosu Batı Alman Devletinin anayasasını kabul edilmiş, batılı devletlerinin onayı ile Mayıs ayında yürürlüğe girmiştir kasım ayında parlamento seçimleri yapılmış, seçimlerinde ardından Aralık ayında *Adenauer* hükümeti kurulmuştur. Böylece Batılıların desteği ile Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuş ve Almanya ikiye bölünmüştür. (Saydan, 1969: 13).

Batılı güçlerin bu politikasına karşılık, Sovyetler Birliği, Sovyet bölgesinde Alman Halk Kongresini kurmuş ve 11 Ekim 1947 yılında Demokratik Alman Cumhuriyet'ini ilan etmiştir. (Kagarlitsky, 2007:440). 1947 Doğu Almanya'nın geleceğinin şekillendiği önemli bir dönem olmuştur.

Sovyetler Birliği 30 Kasım 1948 tarihinde, Doğu Almanya' da Berlin'de komünistler için bir belediye meclisi kurmuş ve bunu tanımıştır. Batı Berlin'de de 5 Aralık 1948'de belediye seçimleri yapılmış ve orada da ayrı bir belediye kurulmuştur. Almanya'nın ikiye ayrılması ile birlikte Berlin'de bölünmüştür. SSCB, Batıların desteği ile kurulmuş olan Federal Almanya Cumhuriyetine(FAC) tepki göstermiştir. Bunun üzerine Sovyet hâkimiyeti altındaki bölgede Demokratik Alman Cumhuriyeti 'ni (DAC) kurmuştur. (Armaoğlu, 1990: 447).

İlk seçimlerde cephe %99'luk oy oranı ile sonuçlanmış ve üretim araçlarının devletleştirilmesi 1953 yılında yoluna girmiştir. (Davies, 2011: 1168). DAC'ın kuruluşu halk devriminin bir ürünü değil, dışarıdan gerçekleştirilen bir devrimdir. Bu devrim ile kazanılan zafer Alman işçi sınıfına Kızıl Ordu tarafından dayatılmıştır. (Minnerup, 1990: 101).

Komünist Parti'nin, DAC'ne yönelik başat rolleri 1968 ve 1974 anayasalarında belirtilmiştir. Politbüro, DAC'de, toplumun siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını rejime adapte etmeye çalışmaktadır. En önemli amaçlarının Hristiyanlar, milliyetçiler, çiftçiler ve arta kalan burjuva unsurlarının sosyalist devlet ile bütünleşmesi olmuştur. (Minnerup, 1990: 113).

DAC'ın Comecon'a üye olması oldukça önemli bir gelişmedir.. DAC diğer uydu devletleri ile kıyaslandığında ekonomik olarak en gelişmiş ülke konumundaydı. DAC'ın bu üyeliği aynı zamanda FAC ekonomik yapısı arasındaki farklılıkların artmasına neden olmuştur.

Ulbrich, ülkede sosyalizmin temellerini kurma yolunda emin adımlarla ilerlemiş, bu dönemde rejim karşıtı kimselerin sesi kesilmiştir. Sovyetler Birliği, Demokratik Almanya Cumhuriyetini koruyup kollayacağını sözünü vermiştir. Ekonomik anlamda iyileştirme politikaları başlamıştı, 1963 yılının Haziran ayında Yeni Ekonomik Yönetim ve Planlama sistemi, uygulamaya konulmuş ve ekonomide düzelmeler meydana gelmiştir. (Minnerup, 1990: 107).

Comecon örgütünün en gelişmiş ülkelerinden olan Doğu Almanya ve Çekoslovakya'dır. Ancak bu durum elbette, ekonomimin ihtiyaçları karşıladığı anlamına gelmektedir. Nitekim ekonomik hayatın ihtiyaçları karşılamaması nedeniyle Doğu Almanya'da ayaklanmalar meydana gelmiştir.

3.4.5. Doğu Berlin Ayaklanması

1953 yılına gelindiğinde Sovyet sistemin çıktıkları belirlemekteydi bu sistemin bir sonucu olarak Doğu Almanya'da ekonomik durum gün geçtikçe kötüleşmekteydi. Yaşamı sürdürmek için elzem tüketim maddeleri sınırlıydı ve karne ile dağıtılmaktaydı, ekonominin kötüye doğru gitmesi bunu bile zorlaştırmış bunun üzerine Doğu Almanya'nın Komünist Partisi lideri Walter Ulbrich, yardım almak için Sovyet Rusya'ya başvurmuştur.

Sovyetlerin Ulbrich cevabı ise ülkede mevcut rejim politikalarının hafifletilmesi yönünde olmuştur. Bu uyarıyı dikkate almayan Ulbrich, kendi bildiğini yapmış, halkın daha çok çalışmasının sorunları çözeceğini sanmıştır. Şartların daha da ağırlaşması halkın tepkisine neden olmuş, liberaller bu duruma tepki göstermiştir. . (Armaoğlu, 1991: 467).

Ağır komünizm politikası Doğu Almanya'nın halkının içinde yaşamak istemedikleri bir sistem haline gelmiştir. Bu nedenle halk, Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya gitmenin yollarını arayıp oraya kaçmaya çalışmıştır. Doğu Almanya halkı, sert şartlar altında daha fazla ezilmek istememiştir. Doğu Berlin'de ise işçiler, hayat pahalılığından şikâyetçi olmuştur. Buna bağlı olarak fiyatların düşürülmesi,

özgürlük ve gizli seçim sisteminin gelmesini isteyen sloganlarla ayaklanmışlardır zamanla ayaklanmalar genel grevlere dönüşmüş kızıl bayraklar yakılmıştır.

Haziran 1953'te işçiler önemli sanayi merkezlerinde ağır çalışma kurallarına karşı, rejime yönelen grev ve gösterilere hazırlanmışlardır. Bu hareket Stanilizm'e karşı ilk kitlesel işçi sınıfı hareketi olup, komünist kadrolar tarafından örgütlenmiştir. Bu hareket Hıristiyan Demokrat Birlik ve Liberal Demokrat Parti'nin bileşimi olan Sosyal Demokrat Parti tarafından ekonomik ödünlerin tanınması ve ardından Sovyet tanklarıyla düzenin sağlanmasıyla birlikte tasfiyeler başlamıştır. (İrge, 1995: 214).

Sovyetler, tıpkı diğer Orta Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ayaklanmayı bastırmak için sert müdahalelere başvurmuştur. 17 Haziran'da Sovyet kuvvetleri Doğu Berlin ve öteki şehirlerde çıkan ayaklanmaları tek tek bastırmışlar. (Armaoğlu, 1991: 467).

1960 başlarında Willy Brant liderliğinde Federal Almanya'da sosyal demokratların başlattığı Doğu Almanya ve diğer Varşova Paktı ülkeleriyle ilişkileri normalleştirme politikası Doğu Almanya'da etkisini hissettirmiştir. Doğu Almanya'nın mevcut politikalarından memnun olmayan kesimler Batı Almanya'ya göç etmenin yollarına aramaya koyulmuştur.

Ulbrich rejimi 1958'de Batı Almanya'nın kişi başına gıda maddesi tüketimi ve sanayi tüketim malları üretimine erişip onu aşmak için tarımın kolektifleştirilmesi sürecini başlatmıştır. Bu politikalar gıda ürünlerinde kıtlığı beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda Batı Almanya'ya kaçanların sayısını kaçanların sayısında artış meydana gelmiştir. (İrge, 1995: 215).

Bu göçleri önleyebilmek için Yasadışı Sınır Geçişi yasası ile cezai yaptırımlar uygulansa da bu duruma tam olarak bir çözüm olmamıştır. Yasanın işlememesi üzerine göçlerin önüne geçilmesi amacıyla tel örgüler ile örülmüş sınır bölgesine Berlin Duvarı'nın inşası başlamıştır. (Aydın, 2016: 28).

3.4.6. Batı Almanya ve Ostpolitik Dönem

1969 yılında Alman dış politikası oldukça önemli bir değişime doğru gitmiştir. 1949 yılından itibaren Federal Almanya Cumhuriyeti' nin yeniden yapılandırılmasının beri Batı entegrasyonun arka planda bırakılarak Doğu'ya yöneldiği dönemi kapsamaktadır.

Batı Almanya'nın Batı- entegrasyonu basit bir tercih olmanın ötesindeydi. Ülkenin Doğu ve Batı olarak bölünmesi bu süreci zorunlu kılmıştır, Adenauer döneminde Batı'nın güvenini kazanmak ve Batı bloğunun bir parçası olmak 1949 yılında Avrupa Konseyi üyeliği, 1955'te NATO'ya giriş ve Fransa ile olan ilişkilerin yeni bir çerçeve inşa edilmesi ile FAC, uluslararası sistemde hatırı sayılır bir yer edinmişti. Doğu ile ilişkilerin arka plana atıldığı dönemde, Almanya'nın mevcut sorunlarının çözümünde SSCB kilit rol oynayacak bir ülke konumundaydı, dolayısıyla 1955 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik teklif FAC tarafından kabul görmüştür. Willy Brandt döneminde uygulanan Ostpolitik, SSCB ve diğer uydu devletler ile ilişkilerin gelişmesini hedefleyen önemli bir dönem olmuştur. (Özer, Karadağ, 2017: 135)

Doğu-Batı ilişkilerinde 1967 Ostpolitik (Doğu'ya açılma) olarak da adlandırılan bu politika üç unsur üzerine dayanmıştır. Bunlar; (i) SSCB ile doğrudan anlaşma sağlanması (ii), Uydu devletler ile ilişkilerin normal hale getirilmesi, bu politikanın sonucunda FAC, Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya ile antlaşmalar imzalamıştır. (iii) Doğu Almanya'yı ayrı bir unsur olarak tanımaksızın, "geçici bir anlaşmaya" varılması. Bunun yanında FAC, Almanya'nın fiziki olarak bölündüğü kabul etmekle birlikte, Alman milletinin bölündüğünü kabul etmemiştir (Bodur, 2013: 666). Ostpolitik, FAC'ın geliştirdiği önemli bir politikadır, bu sayede Doğu Bloğu ile ilişkiler geliştirilmiş, sorunların çözüme kavuşması önemli bir adım atılmıştır.

3.4.7 Doğu ve Batı Almanya'nın Birleştirilmesi

II. Dünya Savaşının ardından, Müttefik Devletler arasında paylaşılan Almanya, tıpkı Avrupa'nın bir minyatürü gibi Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştı, Almanya Batı Bloğu ve SSCB arasında birçok anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiştir. Doğu Almanya'da meydana gelen ayaklanmalar, çeşitli sorunlar, Batı Almanya'ya doğru olan göçlerin ardından Doğu ve Batıyı ikiye bölen Ulbricht tarafından inşa edilen Berlin Duvarı, 9 Kasım 1989 yılında önce geçişe açılmış daha sonrada yıkılmıştır.

Sovyetler birliği, Berlin Duvarının yıkılmasına karşı çıksa da bu durum sonucu değiştirmemiştir. Doğu Almanya'da yaklaşık 500.000 asker bulundurmaktaydı, 18 Mart 1990 tarihinde yapılan seçimler sonucu koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bunun

üzerine Sovyet Rusya, Almanya'da hâkimiyeti elinde tutmak için ekonomik olarak yardımda bulunabileceğini dile getirmiştir.

Almanya'yı ikiye bölen güçler, Almanya durumunu tartışmak üzere Doğu Berlin'de 4+2 adıyla bilinen bir toplantıda bir araya gelmişler ve Almanya'nın birleştirilmesini kararlaştırmışlardır. 1990 yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hız kazanması beraberinde İki Almanya'nın birleşmesinin de önünü açmıştır. Bu doğrultuda 16 Temmuz 1990 tarihinde Batı Almanya ile Sovyetler Birliği arasında Moskova'da bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre, iki Almanya birleşecek ve tam anlamıyla bağımsız bir devlet olacak, NATO'ya üye olabilecek ve Sovyet askerleri maksimum 3 veya 4 yıl içinde Almanya'dan geri çekilmesi kararlaştırılmıştır. 12 Eylül 1990 tarihinde imzalanan 4+2 Antlaşması sonucunda iki Almanya'nın birleşmesi kesinleşmiştir. Antlaşma 3 Ekim 1990 yılında yürürlüğe girmiş ve iki Almanya resmi olarak birleşmiştir (Uçarol, 2006: 988-989).

3 Ekim 1990 tarihinde, DAC tamamen ortadan kaldırılmıştı. Düzenlenen bir birleşme töreni ile FAC, eski DAC'yi kendi yapısı içine katmıştır. 1990 Aralık ayında ilk genel seçimler sürecinde birleşmenin ve uyum sürecinin hızlandırılması bakımından mevcut muhafazakâr-liberal komisyonu iktidarda kalmaya devam etmiştir. (Minervadergi, a.g.i.s :2017).

Almanya'nın II. Dünya Savaşında yenilmiş ve teslim olmuştur. Bunun ardından yukarıda bahsedilen konferansların sonucu olarak Almanya'nın, ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB tarafından paylaşılması kararı onaylanmıştır. Soğuk Savaş Döneminde ortaya çıkan çift kutuplu dünya düzeni, Almanya'da adeta bir minyatür gibi kendisini göstermiştir.

Almanya'nın Doğu ve Batı şeklinde ikiye bölünmesi sadece coğrafi bir bölünme değildir. Batı Almanya, ABD, İngiltere ve Fransa tarafından şekillendirilmiştir. Sovyetler Birliği, Doğu Almanya'nın kendileri için önemli olduğunu her defasında vurgulamışlar ve Doğu Almanya'yı etkileri altına almışlardır. Doğu Almanya' da tıpkı diğer uydu devletleri gibi Sovyet sisteminin etkisi altında şekillenmiştir.

Sovyetlerin desteğiyle Almanya'da sosyalizm ve komünizm uygulama yolunda önemli adımlar atılmıştır. Alman Sosyal Demokrat Partisi bu konuda önemli bir yer edinmiştir. Ulbirect, Doğu Almanya'da devletleştirilmeyi başlatmış, planlı ekonomiler uygulanmıştır Ancak zaman içinde DAC ve FAC arasında farklılıklar oldukça büyümüştür. DAC ekonomisi diğer Comecon ülkeleri ile kıyaslandığında iyi bir

durumda olsa bile genel tablo iyi durumda değildir. Ekonomik sıkıntı çeken halk 1957 yılında ayaklanmış, Batı Almanya'ya göç etmeye başlamıştır. Ulbirect bunun önüne geçebilmek için Berlin Duvarını inşa edilmiştir, Federal Almanya'nın kurulmasına bir tepki olarak kurulan Demokratik Almanya Cumhuriyeti 3 Ekim 1990 tarihinde birleştirilmiştir.

Sovyetler Birliği, savaş sırasında ülkelerinden sürülmüş olan komünistleri Moskova'da tek bit çatı altında toplamış ve Orta Avrupa'ya girerken sol örgütlerle temasa geçmiştir. Rejimin Orta Avrupa ve Balkanlara yerleşmesi için Stalin'in halk demokrasilerini kurmak esas alınmıştır. Ülkelerde bulunan mevcut komünistler tek başına hâkimiyeti ele almak yerine diğer sol gruplarla işbirliği yoluna gidecekti, bu hükümetler yeni anayasaların oluşturulması için girişimlerde bulunacak ve planlanan politikalar faaliyete geçirilecektir. Koalisyon hükümeti içerisinde önemli bakanlıkları ele alan komünistler eğer halk tarafından desteklenmezse, yeterli sayıda oy çıkmazsa iktidarı ele geçirmek için türlü yollara başvurmaları olası bir durum olacaktır (Bushkovitch, 2011: 414).

Doğu Bloğu ülkelerini ele aldığımız Orta Avrupa coğrafyasında meydana gelen ayaklanmalar üzerine 14-16 Kasım 1957 yılında 64 komünist partisinin katılımlarıyla Moskova'da bir konferans düzenlenmişti, bu konferansın ardından verilen mesaj şu idi; her ülkenin komünistleri belli ölçülerde farklı olabilir, bu farklılıklar hoş karşılanmalıdır. Bu yolla sorunların çözülmesi yoluna gidildiği takdirde problemler ortadan kalkacaktır.(Bodur, 2013: 574) Bu konferansın ardından ülkelerde daha yumuşak uygulamalara izin verilmiştir, elbette sorunlar kökünden çözülmediği, sistem kalıcı çözümler üretmediği için dağılma kaçınılmaz olacaktır.

SSCB'nin Soğuk Savaş Döneminde Orta Avrupa'ya yönelik politikası ele alınmıştır. Aşağıda SSCB'nin Soğuk Savaş Döneminde Balkanlarda bulunan ülkelere yönelik politikalar ele alınacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SSCB’NİN BALKANLARA YÖNELİK POLİTİKASI

Savaşın sonlarına doğru Müttefiklerin geleceğe dönük politikaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı devam ederken ve savaşın bitiminde Sovyetler Birliği Balkanlara yönelik rejimi yaymaya dönük politikalarına hız vermiştir. Yugoslavya ve Arnavutlukta komünist rejimlerin kurulması bununla birlikte diğer iki ülke olan Bulgaristan ve Romanya’nın da Sovyet Rusya eli ile sisteme dâhil edilmesi Sovyetlerin Balkanlara daha sıkı bağlarla bağlanmasını ve bölge ülkelerine yönelik stratejiler geliştirmesine zemin hazırlamıştır.

Balkan yarımadası Rus Dış politikasında tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Rusya’nın Balkanlara yönelik politikasının altında kök birliği, din ve kültür birliği yatmaktadır. Panslavizm tarih boyunca Rusların hareket noktası olmuştur.

II. Dünya Savaşından sonra ise Sovyet Rusya’nın politikasının amacı bölgeye Sosyalist düşüncüyü yaymak olmuştur yani Balkanlarda ve tüm Orta Avrupa’da bu düşüncüyü Sovyet modeli sosyalizmi inşa etmektir. Bölgenin çok dinli ve çok ulusal olması tüm bu hedefleri kolay kılmamış olsa da zamanla bir orta yol bulunmuştur. (Selmanaj, 2014: 97).

Harita 4. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Bölünmüş Balkanlar

(Gürkan, 1993: 149)

ABD Mayıs 1944 tarihinde imzalanan Yüzdeler Antlaşmasında, Balkanların Sovyetler Birliği ile İngiltere arasındaki etki alanlarına bölünmesini isteksizce onaylamıştır. Bu anlaşma SSCB açısından ise İngilizlerin, Yunanistan'da bulunan komünistleri etkisiz hale getirmesine seyirci kalmıştır. Sovyetler bu dönemde devrimci politikalarını uygulamaktan kaçınan bir tavır sergilemiştir. Yugoslavya'da ise Tito öncülüğündeki Partizanlar, Sovyetlerin baskısına karşın etki alanı planı doğrultusunda kralcılarla uzlaşmaya yanaşmamışlardır. (Gürkan, 1993: 128).

Balkanlar ve Orta Avrupa'da komünist yönetimlerin kurulması çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bunun ilk aşaması Alman işgalinden kurtarmaktır. Böylelikle SSCB, konumuz olan Orta Avrupa ve Balkan coğrafyasında taraftar toplayabilecektir. Hitler rejiminin desteğini ve iş birliğini istemeyen partiler ve halk bunun etkisinden

uzaklaşabilmek için, komünist partiler ile koalisyon kurmuşlardır. Ardından bu koalisyon kabinelerde muhalif unsurların tasfiyesi başlamıştır. İlerleyen aşamalarda yerli komünistler görevden alınarak onların yerine Moskova tarafından yetiştirilen ve Moskova'nın tüm emirlerine harfiyen uyabilecek komünistler görev başına getirilmiştir ve kilit görevlere sahip olarak yönlendirici ve değiştirici gücü elinde bulundurmuşlardır. (Kamil, 2007:484).

Balkan komünistlerinin Balkan federasyonu düşüncesi doğrultusundaki çabaları yoğunlaşmıştır. Ocak 1946'da federal bir Yugoslavya devletinin kurulmasından sonra Yugoslav birliklerinin yardımıyla Arnavutluk'ta da komünist iktidara gelmiştir. Aralık 1947'de Sovyet diplomatlarının etki altında bulunan o Romanya'da kral Mihail devrilmiş ve komünist partisi iktidara gelmiştir. Bulgaristan'da aynı yılın sonunda komünist partisi iktidara gelmiştir. (Kaya,1993: 28).

Sovyet Bloğu, Balkanlardaki siyasal yapıyı COMECON ve Varşova Paktı ile kurumsallaştırmıştır. Özellikle Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin yapısında belirli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk Çin ile iyi ilişkiler kurmuştur. (Gürkan, 1993:128).

1985-1990 arasında, Sovyet Komünist Partisi Birinci Sekreterliğine ardından devlet başkanlığına getirilen M. Gorbaçev'in getirdiği *Demokratikleşme ve Politik Yeninden Yapılaşma* amaçlı reformlar sisteminin yarattığı 'Dünya Devrimi' ve 'Demokrasi Devrimi' adını verdiği büyük olay SSCB, Orta ve Doğu Avrupa'dan sonra Balkanları da etkilemiştir. Bu döneme kadar Komünist Balkan ülkelerinde rejimin getirdiği giderek ağırlaşan ekonomik sorunlar; bir takım siyasi ve ekonomik baskılar, bunlara dayanan ilkel önlemler ve anlık sayılabilecek çözümlerle hafifletilmeye çalışılsa da örneğin Yugoslavya'da çözülmeye neden olmuştur. Stalin ve Tito arasındaki tartışmalar Balkanlara yönelik istikrarlarını nispeten değiştirmiştir. Bu durumdan haberdar olan Batılı devletler, Tito Yugoslavya'na askeri ve ekonomik destekte bulunmuştur. 1953'te ise İkinci Balkan Paktı (Türkiye Yunanistan, Yugoslavya) aracılığı sayesinde NATO ile ilişkiye geçmiştir. (Gürkan, 1993:128).

Balkanlar'da meydana gelen gelişmeler, Balkanlar Komünist iktidarların nasıl ve hangi aşamalarda gelindiği, Sovyet Rusya'nın bu ülkelere yönelik politikaları, SSCB ile olan ilişkilerden bahsedilecek ve değerlendirilecektir sırasıyla, Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya ele alınacaktır.

4.1 Yugoslavya

Yugoslav Devleti Birinci Dünya Savaşından sonra kurulmuştur. Yugoslavya'yı meydana getiren diğer bölgeler ise Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Karadağ, Slovenya ve Voyvodina idi. Bu devletin toplumsal ve siyasi gelişmelerinin yanı sıra önemli etnik ve dini farklılıkları bir bütün olarak kendi içindeki uyumu zorlaştırmıştır.

4.1.1 İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yugoslavya'nın Durumu

Almanya'nın Yugoslavya'ya saldırması karşısında Yugoslavya'nın, toprakları parçalanmıştır. Alman birliklerinin Yugoslavya'yı kısa sürede işgal etmesinin nedeni hakların arasındaki çekişmeler olmuştur. Kosova, İtalyan işgali altındaki Arnavutluk'a dâhil edilmiş, Karadağ ise İtalya'ya verilmiştir. Macaristan ise Kuzeybatı Sırbistan'ın Baranja ve Backa bölgelerini almış. Makedonya, Bulgaristan ve İtalya Arnavutluğu; Slovenya ise Almanya ve İtalya arasında paylaşılmıştır. (Crampton, 2007: 11 Jelovich, 2006: 312).

Hırvatistan Almanya'nın etkisi altında sadece görünürde bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bağımsız Hırvat Devleti aynı zamanda Bosna ve Hersek'i de içine alan bir yapıdadır. Almanlar Hırvatlarla yakın temas kurmak istemişler ancak dönemin Hırvat Köylü Partisi bu isteğe sıcak bakmamıştır.

Hırvat Devleti, Ante Paveliç önderliğinde faşist "ustaşa" örgütünü (Hırvatça asi ayaklanan) kurmuştur. Bu örgüt kendini diğer Yugoslavya halkından üstün görerek Sırp ve Müslümanlara karşı cephe almıştır.

Ustaşa hareketi Sırbistan'dan ayrılıp tamamen bağımsız bir devlet olmak istemekteydi. Devletin bir partisi olan Ustaşa, Sırp nüfusunu Hırvatistan ve Bosna'dan sürgün etmek ve Katolik olmayan unsurları da Katolikleştirmeyi esas gaye edinmiştir. Bu bağlamda ilk hedef Kiril alfabesinin ortadan kaldırılması ve Sırpça kökenli kelimelerin kullanılmasının yasaklanması idi. Burada Ustaşa' örgütünün asıl amacı; Sırp kesiminin üçte birini Hırvatistan ve Bosna'dan sürmek ve Katolikleştirmektir. (Bora, 1995: 51).

II. Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya'da Çetnik ve Partizan adı altında iki ayrı direniş örgütü daha ortaya çıkmıştır. Sırbistan'da Alman işgaline karşı tepkinin sonucu olarak Sırp hanedanı taraflısı General Draza Mihailoviç'e bağlı Çetnikler (çeteciler) Anavatan için Kurtuluş Ordusu adlı bir örgüt oluşturmuştur. Ancak kurulan bu örgütler sadece düşman unsurlara karşı savaşmanın yanı sıra diğer etnik unsurlara karşı mücadeleyi de içinde barındırmıştır. Bu bağlamda Mihailoviç'in hedefi; Yugoslavya'da tamamen Sırp egemenliğine dayanan bir sistem kurmak, Sırp topraklarından Sırp olmayan bütün milletleri kovmak, büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirmek, farklı unsurların ihracı örneğin Müslümanların Türkiye'ye gönderilmesi gibi konuları hedef haline getirmiştir.

Çetnikler yukarıda bahsedilen hedefleri uygulamaya koyma yolunda çok dışlayıcı bir tavırla yola başlamış olsa da bir süre Karadağ ve Doğu Bosna'da ortaya çıkan ve Yugoslavya'da örgütlenmeye başlayan federatif Yugoslavya yanlısı Komünist Parti lideri Josip Broz Tito'nun Partizanları ile işbirliği yapma kararı alacaklardır. Tito önderliğinde Partizanlar, işgal güçlerine karşı mücadelecî tavır ile Yugoslavya'da en güçlü direniş örgütü olmayı başarmıştır. Bu başarının devamı için Çetnikler ve Partizanlar 1941 yılına kadar Almanlara karşı birlikte mücadele etmiştir.

Partizanlar, Yugoslavya'da meydana gelen tüm etnik saldırıların son bulacağı savaşın bitiminden sonra Yugoslavya'da eşitlik, güvenliğin sağlanması ve reform sözlerini vererek güven alt yapısını kurmaya çalışmıştır, Tito'nun amacı Yugoslavya da komünist bir devlet yaratma yolunda sosyalist bir Yugoslavya için çalışmıştır.

Tito'nun ilk hedefi Yugoslav topraklarının düşman işgalinden kurtarılması idi, oluşturulan asker birlikler Yugoslavya'nın içinden her etnik unsuru temsil eden bir yapı içindeydi. (Crampton, 2007: 11, Nesrin, 2005: 63).

Çetnik ve Partizanlar, Alman ve İtalyan işbirliğine karşı birleşmiş olmalarına rağmen her iki tarafın da farklı amaçlara sahip olması (monarşi yanlısı Sırp lar ve Yugoslavya Komünist Partisi ise Sovyet yönetimine dönüşmüş Yugoslavya) aralarında zamanla bir iç savaş meydana gelmiştir.

Bu yolda Tito'yu Mihailoviç'ten ayıran nokta bütün Yugoslav halkının geleceğini düşünen planları olmasıdır. Mihailoviç ise sadece Sırp ların amaçları güdümünde hareket etmiştir. Bu politik hedef farklılıkları Sırp ların Batı Bloğu tarafından desteklenmesine neden olmuştur. (Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı devamı

gibi düşünülmesi)ne neden olmuştur. (Crampton, 2007: 11. Jelovich, 2006: 312. Bora, 1995: 53. Nesrin, 2005: 64).

SSCB yönetimi, etki alanlarının belirlediği Yüzdeler Antlaşmasında planlarının bozulmaması için Yugoslavya’da meydana gelen gelişmelere kulak vermemiştir. Stalin, Yugoslavya’daki antifaşist kurtuluş mücadelesine dar askeri ve jeo-stratejik düşünceler şeklinde yorumlamıştır. Elbette bu düşüncüleri faşist mihvare karşı SSCB-Batı ittifakının sarsılması kaygısını içinde barındırmıştır. Partizan hareketinin, düşmandan kurtarılan her birimde halkın karar süreçlerine katılımını örgütleyerek sosyalist bir toplumun nüvesini oluşturmayı hedefleyen programı, Batı’nın tepkisini çekeceği gerekçesi ile SSCB- Batı ittifakına hanel getirebileceği ihtimali ile Stalin tarafından tehlikeli bulunmuştur.

Batılı müttefikler, Partizan hareketinin önderi Tito’nun Sırp Mihayloviç’le anlaşma sağlamasını istemişler ve bu isteklerinin gerçekleşmesi için baskı yapmışlardır. Stalin’de Partizanların mücadelelerini Çetnikler ile çatışmadan hatta onlara tabi olarak bir “milli kurtuluş cephesi” mutakabatı çerçevesinde bağımsızlık mücadelelerine kendi siyasi renklerini vermeden sürdürmelerini istemiştir.

Batılı hükümetlerin genel politikası Tito’nun siyasi duruşu nedeni ile Londra’da bulunan sürgün hükümetini desteklemek olmuştur. Stalin dönem politikası sosyalist hedeflerin bir kenara bırakılarak anti- faşist mücadele talebi Tito tarafından kabul edilmiştir. Bu sayede Stalin, Batılıların partizanları desteklemesini sağlayacaktı. (Bora,1995: 54- 55).

Tito, Almanya’nın Sovyetler Birliği saldırısından sonra Partizan direniş örgüt, Yugoslavya silahlı kuvvetlerini oluşturmanın yanında, partinin orduyu siyasal bir aktör olarak meşrulaştırılması açısından yazarlar tarafından “kardeş ve birlik ve ulusların eşitliği” prensiplerini benimsemiştir. Tarihte ilk defa Tito, bütün Yugoslav halklarından önemli miktarda ortak bir neden için savaşma arzusuyla bir araya getirmiştir. (Kenar, 2005: 65).

Yugoslavya Komünist Partisi’nin liderliğinde örgütlenen Halk Kurtuluş Cephesi, Yugoslavya’da askeri ve siyasi anlamda belirgin bir güç haline gelmiştir. Üye sayısı Yaklaşık 6 ay içinde 10 binden 80 bine kadar ulaşmıştır. Partizan güçleri dört işgal gücüne karşı savaşmışlardır. Yugoslavya’nın yaklaşık üçte birini elinde tutan Alman birliklerine; Batı Slovenya, Dalmaçya ve Karadağ’ım bazı bölgelerinde İtalyan birliklerine; Kuzey Makedonya’dan Bulgar Birliklerine; Doğu Slovenya’daki

Macar birliklerine karşı sadece yabancı işgallere karşı değil, Alman işbirlikçisi faşist Sırp şovenizmine karşı da mücadele etmişlerdir. (Bora, 1995: 57).

Partizanların planlı çalışmalarının başarılı ile sonuçlanmasının ardından kurtarılan bölgelerde halk konseyleri kurulmuş ve kurulan halk konseylerinde halkın komünistlere güven duyması için çalışılmıştır. Yugoslavya topraklarında yerle bir olan toplumsal hayat normale döndürülmeye çalışılmış eğitim, ulaşım ve tarımı kapsayan düzenlemeler ortaya konulmuştur.

Tito' 26-27 Kasım 1942 yılında, Yugoslavya'nın geleceği ile ilgili fikirler geliştirmek için komünist bir Antifaşist Ulusal Kurtuluş Örgütü (AVNOJ) oluşturmuştur. AVNOJ kurulmasının ardından ilk toplantısını Bosna'da gerçekleştirmiştir. AVNOJ'un yürütme Komitesi hükümet işlevleriyle görevlendirilmiştir. AVNOJ toplantıda şu amaçları ortaya koyarak, Yugoslavya'nın tüm bölgelerini çeşitli anti-faşist partileri temsil eden tek yasama organını Yugoslav Halklarının Kurtuluşu Meclisi (HKM)'ne devretmiştir.

1943 yılında gerçekleşen ikinci toplantı da konsey Cumhuriyetlerin yaygın otonomiye esas alarak bir federal sistem ilan etmiştir bu yolla Yugoslavya Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Karadağ ve Bosna Hersek'i içeren ve Yugoslavya'nın ulusal grupların eşitliğine dayanan bir federasyon şeklini almıştır. (Kenar, 2005: 67).

Komünistler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra etki alanlarını hızla sağlamlaştırmıştır. Bu süreci kolaylaştıran temel faktör, komünistlerin hâkim olduğu partizan direniş ordusunun, Mihailovic'in çetniklerine karşı verdiği kıyasıya mücadelenin galip çıkması olmuştur. Öyle ki 1941- 1945 arası dönemde Çetnikler Sırp olmayanlara katliamlar yaparak silah zoruyla Sırplaştırma güdümünde olmuştur. Sonuç olarak II. Dünya savaşı sırasında meydana gelen bu iç savaş sonucunda Yugoslavya nüfusunun % 11 kaybedilmiştir.

1944'te Partizanlar mücadeleden galip gelen taraf olmuştur. İşgal unsurlarına karşı silah ile mücadele eden Partizanlar aynı zamanda etkin örgütlenmeden de yararlanmışlar siyasi kanatları olan Halkın Kurtuluş Cephesi kanalıyla yine birlik mesajları vererek çeşitli anti- faşist partiyi bir araya getirmeyi başarmışlardır. Stalin bu karışık ortamda faşistlere verilen mücadeleyi güçlendirme talimatı vermiştir. Daha sonra ise Sosyalist hedeflerini uygulama yönüne gitmiştir. Öyle ki 1944'ün yazına gelindiğinde partizanlar, Bosna Hersek, Karadağ ve Slovenya'da açıkça egemen güç

haline gelmiştir. Yugoslavya da bulunan komünist güç Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında konum itibariyle iyi durumdadır. (Crampton, 2007: 12).

29 Kasım 1945'te yapılan seçimlerde oy kullananların %90'lık bir oranla hükümeti destekler nitelikte oy kullanmışlardır. Seçimi Maraşal Josip Broz Tito liderliğindeki Halk Cephesi kazanmıştı. Bu ay içerisinde monarşi kaldırılmış ve "Demokratik Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Yeni anayasa ise Ocak 1946 yılında kabul edilmiştir. Partizanlar, antifaşist ittifakın buna ek olarak Ustaşa ve Çetniklere karşı yürütülen iç savaşın galibi durumunda olması Komünist Parti liderliğindeki, ideolojik bağlamda siyasal bir gündem oluşturmuşlardır. Tito başbakan, Subasiç ise başbakan yardımcısı olarak seçilmiştir. Tito'nun hükümet kurma yetkisi elinde bulundurması ile 28 kabine görevinden sadece 5 tanesi hariç hepsi partizanların eline geçmiştir.

Yeni anayasanın kabul edilmesi ile meclis düzenli bir yasama meclisine dönmüştür. Böylece komünist kontrol tam anlamıyla sağlanmıştır. Sovyet modeline uygun federal bir anayasa hazırlanmış ve 6 devletten oluşan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Bunlar, Bosna –Hersek, Hırvatistan, Makedonya Karadağ, Sırbistan ve Slovenya Sosyalist Cumhuriyetleri olmuştur. (Sander, 1989: 192. Crampton, 2007: 21-22. Jelovich, 2006: 312-313).

Yeni anayasa ile sosyalist sistemin Yugoslavya'da tam anlamıyla etkin olması için Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti (YFHC) hükümeti 1945-1947 arası dönemde planlı ekonomiye geçmek için maddi koşulları hazırlamıştır. Öyle ki, beş seneyi içeren 1947 ve 1951 yılları arası ilk kalkınma belgesi kabul edilmiştir. (Karatay ve Gökdağ, 2007: 12).

SSCB'nin liderliğini üstlendiği yeni rejim her ülkede olduğu gibi Yugoslavya'da da gereklerini yerine getirmeye başlamıştır. Ancak siyasi, sosyal, ekonomik ve dini anlamda çok büyük sıkıntı ve kısıtlamalara neden olan bu rejim Yugoslavya halkında memnuniyetsizlik yaratmıştır. Dini anlamda Yugoslavya'da; Komünistler ve Roma Katolik Kilisesi her zaman birbirini tehlike olarak görmüşler bu anlaşmazlık yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle doruğa ulaşmıştır.

Ekonomik anlamda; Toprak reformu kiliseyi mali açıdan zayıflattığı ve bu nedenle hayırsever kurumları yönetme becerisine zarar verdiği için, var olan uçurumu daha da derinleştirmiştir. Kilisenin onay vermediği diğer bir durum ise evlilik gibi önemli bir olayın sivil bir birliğe dönüştürülmesi olmuştur.

En yoğun tartışılan konu kilise ve devlet arasındaki tüm çatışmalarda olduğu gibi eğitim olmuştur. Katolik kilisesi yeni neslin fikirlerini komünist bir rejimin şekillendirmesinden rahatsızlık duymuştur. Devlet eğitime tamamen el koymuştur.

Başlangıçta Müslüman topluluğa saldırmamaya çalışan komünistler, 1946'da İslami mahkemeleri kapatmış içinde buldukları durum, alternatif bir adalet sistemine yer vermemiştir. (Crampton, 2007: 24. Jelovich, 2006: 315).

1945 Tarım Reformu Sözleşmesiyle geniş toprak parçaları devlet arazi fonuna devredilmiştir. Üretim araçlarını devletleştirme süreci başlamış, *Agrar* denilen toprak reformunun gerçekleştirilmesi ile toplumsal ilişkiler ve dengelerde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu uygulama toprağı olmayanlara topraklandırmış ve bireyin elinde bulunan toprak sayısını da sınırlandırmıştır. Daha 1945 yılı içerisinde sanayinin aşağı yukarı %80'ninde fazlası devletin eline geçmiştir. (Koca, 2007:139).

Komünistler hala tarım kooperatiflerinin kendi ekonomik ve ideolojik değeri kanıtlayacağını ve perakende kooperatiflerin kurulmasının ortak tutum almayı özendireceğini sanmışlardır kıtlık yaşanmıştır. Bu süreçte yetkililer, tahıla el koyanları ve stok yapanları cezalandırmıştır.

Diğer Doğu Avrupa komünist devletlerinin aksine, savaş sonrası Yugoslavya'sı federal bir zemin üzerinde oluşturulmuştu. Savaş dönemindeki bazı acı ulusal çatışmaları iyileştirme girişimi olarak Yugoslavya altı cumhuriyete bölünmüştür. Crampton, 2007: 24. Jelovich, 2006: 315).

4.1.2 Tito Döneminde Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinin ardından, yukarıda da anlatıldığı gibi Kasım 1945'te yapılan seçimleri Mareşal Josip Broz Tito liderliğindeki Halk Cephesi kazanmıştı. Akabinde Sovyet modeline uygun federal anayasa hazırlanmış altı devletten oluşan ve adı daha sonra Federal Yugoslavya Cumhuriyeti olarak değiştirilerek Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti kurulmuştur.

Harita 5. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti

(Kenar, 2005: 539).

Kardeşlik ve Birlik temellerine dayandırılarak kurulan YFSC, Yugoslavya’da Tito döneminde haklarının bir arada barış içinde yaşamışlardır. Bu politikanın başarılı olması Yugoslavya Komünist Parti’nin bulunduğu tek partili rejimin uygulanması ve halklara etnik ayrımcılık yapma fırsatının verilmemesi sayesinde olmuştur. Halk, ülkede Sovyetlerin etkisinde bir yönetim istememiştir bu durum Yugoslavya’da barış ortamının sağlanmasında etkin bir rol oynamıştır. Federal bir yapıya sahip olan Yugoslavya’da etnik farklılıklardan doğan problemler ve adaletsizliğin ortadan kaldırılması amaçlanmış uluslar üstü bir Yugoslav kimliği hedeflenmiştir. Bu hedef “Kardeşlik ve Birlik” Sloganı ile hayat bulmuştur. Nitekim Tito’nun ölümüne kadar bu politika ulusları birbirine bağlayan anahtar olmuştur. (Kenar, 2015: 71).

4.1.3. Yugoslavya ve Stalin

Yukarı da bahsedilmiş olan II. Dünya Savaşı sırasında SSCB ve İngiltere arasında yapılan Yüzdeler Antlaşmasında Yugoslavya Batılıların ve SSCB’nin ortak nüfuz bölgesi olarak belirlenmişti. Bu dönemde Stalin, Batı ile var olan ilişkilerin zedelenmemesi için partizanları desteklememiş savaş sırası ve sonrasında da Yugoslavya’nın yardım taleplerine olumlu cevap vermemiştir. Alman işgalinde

yardım göremeyen Tito, Stalin'e mesafeli bir tavırla yaklaşmış ve ilişkilerin eşitlik esasına göre dayanmasını istemiştir. Bunlara rağmen Tito SSCB'nin liderliğinde olan sosyalist rejimi benimsediğinden ve bir örnek olarak gördüğünden Stalin'in uygulamalarını taklit etmiştir.

Tito ilk zamanlarda bir örnek olarak gördüğü uygulamaları Yugoslavya ile SSCB'nin yapısındaki farklılıkları düşünerek daha sonra bu yöntemden vazgeçerek Yugoslavya'nın yapısına göre bir sistem yaratmaya çalışmıştır. (Abazi, 2007: 24).

SSCB yönetimi II. Dünya sırasında Yugoslav Devrimini veto etmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya'yı Yüzdeler Antlaşmasında %50-50 pazarlıklarına dâhil etmesi ve kuruluşunda kızıl ordudan yardım görmemesi kendi gücüyle ortaya çıkmış olan YKP (Yugoslav Komünist Partisi)'nin Sovyetler Birliğine daha mesafeli tavır takınmasına neden olmuştur.

Diğer bir sorun Sovyetler Birliği'nin Arnavutluk'un Yugoslavya ile birleşmesine karşı koymasından kaynaklanmıştır. Bulgaristan ve Yugoslavya'nın Balkan federasyonu tasarısını canlandırmak istemeleri Stalin tarafından Yugoslavya'nın Balkanlarda güç odağı olmak istemesi ve bir meydan okuma olarak algılanmıştır. (Kenar, 2005: 86).

Tito'nun kişiliği SFYC'nin (Sosyalist Fedaral Yugoslavya Cumhuriyeti) kurulmasında önemli bir faktör olmuştur. Yugoslavya, Tito'nun liderliğinde SSCB'den farklı bir çizgi izlemiştir. Stalin, Yugoslav siyasi sistemini "Titoizm" olarak adlandırılmıştır.

4.1.4. Yugoslavya'nın Kominform'dan Çıkarılması

II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB ve Yugoslavya arasında çeşitli anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Stalin, Tito'nun düşünce yapısı ve uygulamalarından rahatsızlık duymuş ve tehlikeli bulmuştur. Tito, sosyalist devletlerin birbiri ile dayanışma içinde olmasını isteyen bir dayanak olma taraftarı iken SSCB'nin uydusu olmayı kabul etmemiştir. Stalin, Tito'nun milliyetçilik yaptığını iddia ederek 1948 yılında Yugoslavya'yı Kominform'dan çıkarmıştır. (Kenar, 2005: 86).

Yugoslavya'yı mahkûm eden bu kararın ardından SBKP önderliğindeki "sosyalist blok" Yugoslavya'ya iktisadi boykot uygulamaya başlamıştır. Yugoslavya, ithalatının %46'sı, ihracatının %51'i ile bağımlı olduğu bir pazardan mahrum

kalmıştır. Yugoslavya Komünist Partisi bu zor durumun üstesinden gelmek için Batı ile iktisadi işbirliği aramaya yönelmiştir.(Bora, 1995: 65).

Ancak bu durum Tito'nun Sovyet modeli ekonomi planlamalarına devam etmesini engellememişti. Bu dönem SSCB'den kopuk ancak Stalinci politikaların izlendiği bir dönem olmuştur. Sıkıntılı dönemlerin getirdiği sorunlar daha da büyümüştür iste bu dönemde Tito, bunların altından kalkabilmek için yeni arayışlar bulma yoluna gitmiştir. (Abazi, 2007: 25).

Stalin'in Tito'yu Kominform'dan çıkarmasının nedeni Stalin kontrol altına almakta zorlanacağı biriyle iş yürütmek istememiştir. Tito içinde bulunduğu zor durumun dezavantajını avantaja çevirmek için yeni bir blok inşa etmiştir.

Bağlantısızlık Politikası ve özellikle de özyönetim sistemi ve bu şartlarda oluşan ekonomik yapıyı kapsayan Yugoslav modeli sosyalizm. Tito, özyönetim anlayışıyla tek parti içinde öz yönetimi içinde etnik uyumun kurulmasını ve dış politikada bağlantısızlık anlayışla dünya barışına hizmet edilmesini amaçlamıştır. (Kenar, 2005: 70).

4.1.5. Tito ve Bağlantısızlar Bloğu

Kominform'dan ihraç edilen Tito, uluslar arası anlamda daha etkili olabilmek amacı ile yeni bir ideolojik yapı arayışına girmiştir. Soğuk Savaşın şiddetini artırdığı dönemde Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılan sistemin gerekliliğini bildiğinden ikisinin de tam olarak içinde olmak istememiştir. Bununla birlikte Tito, kendisini ideolojik olarak komünist Bloğa, fakat maddi yapı içinde olarak Batı Bloğa uygun görmüştür.

Nitekim 1961'de Yugoslavya Devlet Başkanı Tito, Hindistan Başkanı Nehru, Mısır Cumhurbaşkanı Nasır, Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno ve Gana Cumhurbaşkanı Nkrumah, Belgrad toplantısında bağlantısızlık kavramının kendi dış politika hedeflerini daha iyi anlattığı konusunda birleşmişlerdir. (Kenar, 2005: 899).

Bağlantısızlar grubu Doğu ve Batı Bloğu dışında kalan alan için kullanılmış bir terimdir. Bu 'Üçüncü Dünya' şeklinde tarif edilmiştir. Aslında bu ülkeler esas itibarıyla iktisadi anlamda 'yoksul ve az gelişmiş' siyasal anlamda büyük çoğunluğu 'tarafsız' ve / veya 'bağlantısız' yine büyük çoğunluğu da önemli güç merkezlerinin 'çevre'sinde ve yine çoğu, kuzey yarı kürede yer alan bu merkezlere göre 'güney'deydiler. Fakat 'Üçüncü Dünya' terimi o yıllarda dünyanın iki parçası olan

Batı ve Doğu blokları dışında kalan üçüncü parçayı ifade etmek açısından diğerlerine göre daha net bir nitelemeyi temsil etmekteydi. (Sönmezoğlu, 2009: 4).

Bu şekilde Tito Stalin'in "dünyanın iki kampa bölündüğünü, doğacak üçüncü bir bloğun kapitalist bloğa hizmet edeceği" yolundaki görüşünü doğru olmadığını göstermiştir. Moskova'dan bağımsızlık, fakat komünist sisteme bağlılık Yugoslavya'yı, Soğuk Savaş Döneminde, Doğu Bloğu ve Batı Bloğu arasında önemli bir konuma koymuştur. (Kenar, 2005: 899).

Her iki uç blokta Yugoslavya'nın diğer tarafa geçmesini istememişler bundan dolayı farklı zamanlarda Yugoslavya'ya yakınlaşmışlardır. Tito içinde bulunduğu konumu başarıyla kullanarak her iki taraftan da mali, ticari ve askeri yardım konusunda fayda sağlamıştır.

Tito'nun SSCB'den kopmasının ardından 1953 yılında Yugoslavya Komünist Partisi, rejimim eksik ve başarısız politikalarını düzeltme yoluna giderek Özyönetim adı verilen yeni bir sistem geliştirmiştir.

1963 yılına gelindiğinde tüm kurum ve kuruluşlar yönetim organlarını toplumun tüm kesimleri için seçme hakkına sahip olmuşlardır. Aynı zamanda özyönetimsel olarak iş, çalışma, koşulları ve gelir paylaşımı konusunda da kurum ve şirketlerin gelişmesi için karar alma hakkını kazanmışlardır. Bu durum ile anayasa açıkça öz yönetimi kurmuştur. Buna ilişkin Anayasanın bir maddesinde "*işçi insanların özyönetim hakkını çiğneyen her davranış yasadışıdır*" demiştir.

1963 anayasası ile birlikte devletin ismi de değişerek YFHC yerine Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti(YSFC) olmuştur. Öz yönetim, halk eşitliği, Yugoslavya topraklarında yaşayan tüm ulus ve halkların kardeşlik birliği, Yugoslavya'nın bağlantısız dış politikasında özyönetimin ayrılmaz bir parçası olarak 1974 anayasasında da yer almıştır. (Koca, 2007: 16-17).

Stalinizm'de güç devlette toplanır iken, Yugoslavya'da gücün Yugoslav işçilere devredilmesine karar vermişlerdir. Böylece "Sosyalist İşçilerin Özyönetimi Sistemi" oluşturulmuştur. Stalinist modelli ekonomiden vazgeçilmiş bunun yerine tarımın özelleştirilmesi başlanmıştır. Pazar alanları büyümüş ve dış dünyaya açılım sağlanmıştır. Bütün bunlar Batı ile Yugoslavya'yı birleştiren adımlar olmuştur. (Kenar, 2005: 91).

Yugoslavya özyönetimcilerin ikinci kurultayında YKP (Yugoslavya Komünist Partisi) Yugoslavya Komünist Birliği (YKB) olmuştur. 27 Mayıs 1974 yılında

Belgrad'da meydana gelen kurultayda Tito "Ülkemizde öz yönetimin daha da gelişimi ve bu konuda Yugoslavya Komünistler Birliği'nin Rolü" adlı raporunda toplumsal ve ekonomik anlamda çok büyük bir ilerleme meydana geldiğini dile getirmiştir.

Yugoslavya, o dönemin sosyalist ülkelerine kıyasla daha iyi ekonomik koşullara ve işsizlik oranlarının bir hayli düşüktür. Tito, Yugoslavya'nın mevcut yapısı ile devam edebileceğini öncülüğünü üstlendiği Bağılantısızlar bloğu ile de ulus ve halkların eşitliğine dayanan toplum düzeninde savaş olmadan bir arada yaşamının mümkün olduğunu dile getirmiştir (Koca, 2007: 18). Tito'nun bağımsız karakteri gelişmekte olan ülkeler için önder olmuş bu Bağılantısızlık hareketi daha etkili olmuştur. Öyle ki, Bağılantısızlık hareketine 50'den fazla ülke katılmıştır. Tüm bu başarılar Tito'nun içeride ve dışarıda saygınlığını artırmıştır.

1960 ve 1970'li yıllar boyunca Tito etkin bir şekilde bir arada yaşamak için ilk koşul olan halkların kurtuluşu, bağımsızlığı ve eşitliğini ilk sıraya koymuştur. Bunlar kadar önemli olan ulusların her türlü siyasal ve ekonomik bağıllık biçimlerinin kaldırılması ve içişlere karışılmasına son vermek için mücadele etmeyi hedeflemiştir. (Kenar, 2005: 89. Arı, 1999: 192. Bodur, 2006: 826).

Bu gelişmelerden sonra Yugoslavya, Doğu Bloğundan sürekli tepki görmüş bunun üzerine 1953'te Balkan Paketi'ne üye olmuştur. Batı Bloğu ise kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. ABD, Yugoslavya'yı Batı Bloğuna çekmek için ekonomik yardımlar sağlamıştır. 1955 yılında Sovyet-Yugoslav ilişkisi düzenlenmeye başlamış, Yugoslavya yukarıda bahsedilen Tarafsız Bloğun öncüsü olmuştur.

Tito'nun ölümüyle Yugoslavya'yı bir arada tutan kilit taşı kırılmıştır. Tito Yugoslavya'da diğer gruplara karşı üstün olma hayalini, hincını yöneten bir güç olmuştur. Bu dönemlerde Tito, Yugoslav halklarının kimliğinden öte bir üstün kimlik olan Yugoslav kimliğini tesahup etmesini arzulamıştır.

Yugoslavya'da sosyalizmin uygulanış yöntemi diğer ülkelerden farklı bir hal almıştır. Bir takım endüstri kuruluşları çalışanların ortak mülkü sayılmaktaydı. *Öz yönetim sistemi* olarak da adlandırılan bu sistem bir tür kapitalizmdir. Federasyon'un içinde bulunan he ülke eşit bir ekonomik yapıda değildir. Örneğin Hırvatistan ve Slovenya daha çok endüstrileşmiştir. Güneyde bulunan Makedonya, Karadağ Sırbistan'ın gelir düzeyi düşük bir seyirdeydi, bu dengesiz ekonomik gelir dağılımı farklı talepleri de beraberinde getirmiştir. Bağılantısızlar Bloğu'nun liderliğini

üstlenen Tito, Hırvatistan ve Slovenya'yı Avrupa Birliği ile bütünleştirmek istemiştir. Tüm geliştirme fonlarına rağmen ekonomik farklılıklar da ki farklılık azaltılamamış tam tersine derinleşmiştir. 1968, 1917 ve 1974 yıllarında anayasa değişiklikleri yapılmıştır. (Küpeli, 2000: 87).

Dağılmanın diğer önemli bir nedeni ise Komünist rejimlerin zayıflaması olmuştur. Bu zayıflamalar her cumhuriyette aynı hızla olmamıştır ancak bu çözülme coğrafya'da birbirini etkileyen olaylar çevresinde ilerlemiştir. Bütün bunlar demokratikleşme ve liberalleşme taleplerini doğurmuştur bunda sosyalist bloğun lideri olan Sovyet Rusya'nın gücünün zayıflamasının da etkisi büyüktür. (Karatay ve Gökdağ, 2007: 26).

Yugoslavya'nın dağılmasına neden olan birçok faktör vardır. Ülkenin çok uluslu ve dinli yapıya sahip olması, cumhuriyetler arasındaki ekonomik gelişmiş farklıların bulunması vb. (Abazi, 2007: 31). Yugoslavya'da etnik uyum 1980 yılında Tito'nun ölümüyle bozulmuştur. Sırp'ların ve Hırvatların ardından Arnavutlar arasında 1980'lerin başlarında Cumhuriyet statüsü kazanmak için Kosova'da eylemler başlatmışlardır. Kosovalılar, otonomi talebinde bulunmuşlar ancak Sırp'lar bu isteğe çok büyük bir tepki ile karşılık vermiştir. Gösteriler can ve mal kayıpları ile sonuçlanmıştır.

Slovenya, Yugoslavya'da coğrafi konum olarak en batıda yer almaktadır. Geleceklerini Batıda gören Slovenya ayrılıkçılığı isteyen bir yapıya bürünmüştür. (Karatay ve Gökdağ, 2007: 31) bu süreçte federal ordunun desteğini de arkasına alan Sırp'lar, Yugoslavya genelinde hegemonya kurma hevesine kapılmışlardır.

Özellikle 1989 yılında görülen ekonomik siyasal bunalım, Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Aynı yıl Doğu Bloğunda görülen yenileşme hareketleri Yugoslavya'ya da yansımış ve 1990 yılında çok partili düzene geçilmiştir.

Tito'nun ölümünden sonra toparlanamayan ülke, 1991 yılında başlayan cumhuriyetler arasındaki iç savaşlar sonucunda parçalanmıştır. 23 Aralık 1990' da Slovenya, Ocak 1991'da Makedonya, 25 Haziran 1991'de Hırvatistan, Mart 1992'de Bosna- Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. (Selmanaj, 2014: 35)

1985-1990 döneminde, Sovyet Komünist Partisi Birinci Sekreterliğine ve daha sonra devlet başkanlığına gelen Michail Gorbachev'in getirdiği *Demokratikleşme Ekonomik ve Politik Yeniden Yapılaşma* reformlar sisteminin yaratmış olduğu adına

Dünya Devrimi veya *Demokrasi Devrimi* adını verdiği sistem Doğu Bloğunu etkilemiştir. Ancak bu sistem, Yugoslavya’da ayrı sonuçlar yaratmıştır. Yugoslavya bir federasyondur, din, mezhep ve kültür farklılıkları, etnik sürtüşmeler Tito’dan sonra alevlenmiştir.

Avrupa’da bir iç savaşın çıkmasına neden olan hareket, Sırbistan’ın “Büyük Sırbistan“ imgesini gerçekleştirmek hedefiyle başlatılan eylemdir. Böylece, 6 federe cumhuriyet ve 2 özerk ili teşkil eden Yugoslavya parçalanmıştır (Gürkan,1993: 129). Karadağ ve Sırbistan birleşerek Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyetini kurmuşlardır. Voyvodina ve Kosovo’da özerk olarak bu federasyonun içinde kalmıştır. Karadağ 21 Mayıs 2006 tarihinde referanduma gitmiş ve 3 Haziranda bağımsızlığını kazanmıştır.

Sırbistan’ın karşı çıkmasına rağmen Kosova’da 17 Şubat 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna Hersek’e gelince 1992-1995 yılları arasında dünyanın gözü önünde özellikle (NATO, AGİT) katliamlar gerçekleşmiştir. Kasım 1995 yılında Dayton Antlaşması imzalanmıştır. (Bozkurt, 2010: 55)

SSCB, Yugoslavya’nın II. Dünya Savaşı sırasındaki zor durumunda Yugoslavya’nın içinde vermiş olduğu mücadeleleri Yugoslavya’nın geleceği ve yararını düşünmek yerine salt kendi çıkarı çerçevesinde yönlendirmeye çalışmıştır. Bunun en önemli örneği Yüzdeler antlaşmasıdır. Tito, Stalin’in isteklerini ilk yıllarda yerine getirse de bir süre sonra Titoizm adı verilen kendine ait bit sistem yaratarak Stalin’in her isteğini yerine getirmeyecektir.

Tito, SSCB’den farklı yol izlemesinin nedenleri vardır. Tito Yugoslavya’nın kendine has bir durumu olduğunu her fırsatta dile getirmiş Yugoslavya’nın mevcut federal yapısı, dolayısıyla Yugoslavya yönetimin benimseyeceği politikalarda Yugoslavya’ya uygunluk taşınmalıydı. Stalin, Tito’nun politikasını milliyetçilik yapmak ve sosyalizmden çıkmak olarak tanımlamış ve Tito’yu Kominform’dan çıkarmıştır. Stalin kendisine uydu olamayacak bir devletin varlığında rahatsız olması, Tito’yu yeni arayışlara sürüklemiş Tito, Bağlantısız Bloğu’nu kurarak Doğu ve Batı arasında stratejik bir yer edinmiştir.

Yugoslavya’nın ardından ele alınacak ülke Yugoslavya ile birlikte kilit rol oynayan Arnavutluk’tur.

4.2. Arnavutluk

Arnavutluk, Balkanların diğer önemli ülkesidir. Arnavutlukta komünist hareketler Kral Zago döneminde ortaya çıkmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır bu nedenlerden ilki: Arnavut toplumu bir sanayi toplumu olmadığı için burjuvazi ve işçi sınıfı gelişmemiştir toplum tarım ağırlıklı bir yapı oluşturmuştur. İkincisi; Komünist hareket örgütlenme aşamasında, Yugoslavya'dan destek almıştır. Üçüncüsü; Partizan hareketin ortaya çıkması ve taban bulması yabancı güçlerin işgaline karşı olduğu için kısa sürede güçlenmiştir. Dördüncü etken ise; komünist hareketin örgütlenmesi askeri ve sivil kanattan oluşmaktadır. Bir küçük burjuvazi hareketidir. Çünkü topraksız köylü sınıf tabanını oluşturmuştur. (Ağırseven, 2015: 39).

Hitlerin 1941 yılında Sovyet Rusya'ya saldırması Arnavut Komünistleri tetiklemiş bu durum onların tek bir çatı altında toplanmasına zemin hazırlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın Arnavutlar açısından en önemli sonucu Arnavutların tek bir çatı altında toplanmış olmalarıdır.

Faşist hareketlerine karşı direniş başlan Arnavutlar, Yugoslav komünistlerinin de el uzatmasıyla 1942 Kasım ayında 'Partiya Komüniste Shqiptare' yani Arnavut Komünist Partisi kurmuşlardır. Parti lideri ise Enver Hoca'dır. (Brahaj, 2009: 14).

Aslında o dönem Arnavutluk'ta bir işçi sınıfı bulunmadığı gibi tarımda ihtiyaç fazlası bir üretimde mevcut değildir. Ancak Enver Hoca önderliğinde Avrupa'da komünist sistemi ilk benimseyen ülkelerden biri olmuştur. Arnavutluk'ta oluşan bu sistem de tıpkı Yugoslavya'da olduğu gibi Sovyet yardımı olmadan kurulmuştur.

4.2.1. Arnavutluk'ta Komünist Hareketin Başlaması

Arnavut Komünist Partisi (Arnavutluk Emek /İşçi Partisi) Enver Hoca birlikte var olmuş, beslenmiş ve gelişmiştir. Enver Hoca'nın benimsediği sistem ise Marksist –Leninist sistemdir.

Arnavutluk Komünist Partisinin gelişimi üç bölümde özetlemek mümkündür.

İlk dönem: işçi hareketi ile örgütlü komünist hareketinin başlangıcından Arnavut Komünist Partisi(AKP) kuruluşuna kadar (Kasım 1941) olan süre.

İkinci Dönem: (Kasım 1941-Kasım 1944) Partinin faşist istilacılara (İtalyan ve Alman) ve içerideki destekçilere karşı Arnavutluk halkının kurtuluşunu örgütlemek yönlendirmek ve zaferi gerçekleştirmek için giriştiği faaliyetlerini ortaya koyduğu süreyi içermiştir.

Üçüncüsü: Parti'nin, sosyalist toplumu inşa mücadelesi kapsamıştır. Tüm kurtuluş için gayet savaşan bu örgütler küçük olup ortak amaçlar için çalışmıştır. (Özkan, 2017: 96 - 97).

Yukarıda anlatılan bilgiler öncülüğünde süreç şu şekilde örgütlenmiştir: Arnavut Komünist Parti Kongresi, kuruluşuyla birlikte Tiran'da çalışmalarına başlamıştır. Farklı seslerin olduğu toplantılarda gruplar Arnavutlukta proletarya'nın olmayışı nedeniyle ülkede faşist yönetimi savunmuşlardır. Zaman içinde farklı sesler susturulmuştur.

1942 yılında Tiran yakınlarında AKP konferans düzenlemiş ve bu konferansta Ulusal Kurtuluş Platformu kabul edilerek Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (UKC) temelleri atılmıştır. Enver Hoca Arnavut Komünist Partisi'nin Geçici Merkez Komitesini yürütmüş bununla birlikte Tiran Bölge Komitesi Siyasi Sekreterliğinin de sorumluluğunu almıştır. Parti'nin ana görevi ülkede bulunan faşist harekete karşı direnmektir. (Ağırseven, 2015: 39 - 40).

Komünistler, halkı organize ederek başarılar kazanmaya başlamışlardır. AKP Mart 1943 yılında Ulusal Konferansını gerçekleştirmiş. O yılda Musollini'nin iktidardan düşmüş olmasının da etkisiyle konferansta bir ulusal kurtuluş ordunun kurulması kararlaştırılmıştır. Almanlar bu kuruluştan rahatsız olmuşlar ve denetimi ele almaya karar vermişlerdir bunun üzerine Tiran'da geçici bir hükümet kurmuşlardır.

Almanlar her ne kadar ülkede bağımsızlığı tanıyacaklarını, güvenlik güçlerinin varlığına müsaade edeceğini söylemiş olsa da, komünist güçler bu açıklamaları yetersiz bulmuş dağlara çekilerek işgalci güçlere karşı koymaya devam etmişlerdir. Enver Hoca liderliğindeki komünistler Ulusal Kurtuluş Ordusu (UKC) 3 yıl süren mücadeleler sonucunda 29 Kasım 1944 ülkeyi tüm işgalcilerden temizlemiştir. (Göktaş, 1995: 8 - 9).

İşgalci güçlere karşı kazanılan bu zafer ile ülke Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin gücünü ve inancını göstermiştir. 24 Mayıs 1944 yılında Permet'de Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin kurulması yolundaki temel atılmıştır. 26 Mayıs 1944 yılında Anti Faşist Milli Kuruluş Komitesi kurulmuş ve bu geçici hükümetin başkanlığını da Enver Hoca getirilmiştir. Bu yıl içerisinde ülkede millileştirme hareketi başlamış, Alman ve İtalyan mülklerine el konulmuştur. Milleştirme hareketinden sonra genel seçimler yapılmıştır.

Bahsedilen bu seçimlerde AKP oyların %93.16'sını alarak iktidara gelmiş ardından Kurucu Meclis 11 Ocak 1946 yılında Arnavutluk'un bir Halk Cumhuriyeti olduğu ilan edilmiştir. Yeni kurulan Arnavutluk Halk Cumhuriyetinin Başkanlığı'na da Enver Hoca seçilmiştir. Oluşturulan meclis, 1946 Mart'ında yeni bir anayasa yürürlüğe koydu. Monarşi kaldırılmış ve Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu noktada hazırlanan anayasa Yugoslavya'daki ve Sovyetler Birliğindeki anayasalar ile benzerlik taşımaktadır. (Crampton, 2007: 39. Jelavich, 2006: 316).

4.2.2. Arnavutluk ve SSCB

1919 Mart ayında Lenin önderliğinde Komintern çalışmalarına başlamıştı Komintern'in ikinci toplantısında 41 ülke ve 200 delege katılmıştı bu toplantılarda Lenin, komünist ideolojinin liderinin Sovyet Rusya olduğunu, örgütlenme ve tüm faaliyetler de Sovyet Rusya'nın örnek alınması gerektiğinin vurgulamıştı. Bu bağlamda Arnavutluk daha o tarihlerde komünist ideolojisine olan ilgisi ile dikkat çekmekteydi.

Arnavutluğun sosyalizme olan yakınlığı 1924 Haziran ayında Fan Noli döneminde başlamıştır. Aynı dönemde Moskava'dan bir heyet gelmesi batılı devletler tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştı. Fan Noli, Bolşevizm'i desteklemekle itham edilmiştir. (Özkan, 2007: 250).

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Arnavutluk'un yanında olan ülke Yugoslavya idi. AKP 1941- 1948 arasında Yugoslavya ile ortak hareket etmiştir. Yugoslavya, Arnavutluğun işgalcilere karşı mücadelesi ve komünist rejimin etkin güç olmasına destek vermiştir. Ancak Yugoslavya ile Arnavutluğun arası zaman içinde açılmaya başlamıştır.

1948-1961 yılları arası SSCB ile Yakınlık Dönemi'nin başlangıcı olmuştur. Arnavutluğun Sovyet Rusya etkisi altına girmesi 22 Şubat 1949 yılında COMECON'a girmesi olmuştur. Bu durum Sovyet Rusya'nın da değerli madenlere kavuşmasını sağlamıştır. (Özkan, 2017: 250).

Stalin'in, Yugoslavya'yı izole etmesinin ardından Stalin Arnavutluk ile olan ilişkileri geliştirme yolunda politikalar izlemiştir. Stalin daha önce Arnavutluğa ekonomik yardım sözü vermişti Yugoslavya ile Arnavutluk arasındaki bağlar kopunca Stalin bu sözünü gerçekleştirmiş ve Enver Hoca'ya 'Ulusal Lider' unvanını vermiştir.

Enver Hoca yaptığı bir açıklamada halkın veya partinin K. Marks'ın Lenin'in ve Stalin'in sisteminde olduğunu ve Sosyalist Arnavutluk'un gelecek neslini partililerin denetimi altında yönetileceğinden Komünist ve herhangi bir parti tutmayan yurttaşların Arnavutluk onların şanslı eğiticisi Stalin'e karşı saygı duyduğundan bahsetmiştir. (Göktaş, 1995: 10). Bu sözler Enver Hoca'nın SSCB ile aynı çizgide olduğunu göstermiştir.

SSCB, Arnavutluğu kendi politikaları çerçevesinde yönlendirmiştir. Bunun üzerine Arnavutluk 1955 yılında önce Varşova Paktı'na daha sonra Birleşmiş Milletler Örgütüne üye olmuştur. Sovyetler Birliği Arnavutluğa maddi yardımlarda bulunmuştur. 1948- 1961 yılları arasındaki bu yardım Arnavutluğun modernizasyonunda tarım ve sanayinin gelişmesine oldukça katkı sağlamıştır. Sovyetler Birliği bu dönemde eğitim alanında da kendi isteklerinin uygulanmasını sağlamıştır. Dinsel inanç ve uygulamalara kısıtlamalar getirilmiş ve insanların kişisel kimliğinden arınıp sosyalist kimliğe bürünmelerini istemiştir. Askeriyeden sanata Sovyet etkisi epey hissedilmiştir.

Ocak 1957 yılında SSCB, Arnavutluk'a 18.5 Milyon dolarlık kredi avansı sağlamış, aynı yıl Nisan ayında ise ülkenin 105 milyon dolarlık borcunu kapatmıştır. Kasım ayında ise Arnavutluk ile 40 milyon kredilik bir antlaşma imzalamıştır. 1959 yılının başında Arnavutluk'un 3. Beş Yıllık Kalkınma Planını finanse etmiş 75 milyon dolarlık, petrol ve sanayinin gelişmesi için 8.75 milyonluk kredi üstlenmiştir.

1950, 1960 ve 1961 de yaklaşık 4500 Arnavut öğrenci Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkelerde eğitim görmek için gitmiştir. Sovyet uzmanlar ise Arnavutluk'ta petrol sondaj, maden jeoloji, inşaat ve benzeri alanlarda çalışmışlar ve Arnavutlukta eğitim vermişlerdir. Ticaret alanında ise SSCB'den alınan kredilerle bu alandaki açık büyük ölçüde kapatılmıştır.

Sovyetler, Arnavutlukta çeşitli sektörleri ele almışlardır; Öncelik hedeflerin petrolün kontrolü daha sonra bankacılık, maden, haberleşme dalları, polis kısaca ekonomik ve tüm siyasi alanları kontrol etmişlerdir. (Özkan, 2017:256). SSCB bu yardım karşılığında Arnavutluktan siyasi bağlılığın yanı sıra ekonomik beklentiler içine de girmiştir.

Arnavutluk ağır sanayi alanında gelişmeyi arzu ederken SSCB ise Arnavutluğun tarımsal gelişimi yönünde beklentilere sahipti. Enver Hoca'nın polemiklere neden

olmasının yegâne sebebi de Sovyetler Arnavutluk'un tarımda ilerlemesine vurgu yapmasına karşı çıkmasıdır. (Ağırseven, 2015: 69).

Stalin'in ölümünün ardından ilişkiler zayıflamaya başlamıştır. Kruşçev döneminde ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.

Bu yöntem farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu farklılık Kruşçev'in sloganı olan "Barış içinde bir arada yaşama, rekabet ve sosyalizme giden barışçı yol" ve politika uygulamalarından kaynaklanmıştır. Enver Hoca Marksist-Leninist öğretin parçalarını oluşturan savaş ve barış, devrim ve sınıf mücadelesi konularına dayanan anlayışı Kruşçev yönetimi ile ilişkilerin kopma nedenlerinden en temel olanıdır. (Özkan, 2017: 257).

23 Ekim 1961 yılında Moskova'da toplanan Dünya Komünistleri Kurultayında Enver Hoca ve Kruşçev arasında sert tartışmalar meydana gelmiştir. Kruşçev, Arnavutluk tarafından ihtiyaç duyulan kredi verilmesini reddetmiştir. Stalin'in ideolojilerinin yok edilmesini ileri süren Kruşçev, Yugoslavya'nın kendi yönetim modelini övmesi Enver Hoca tarafında eleştirilerek onu emperyalizm ajanları ile iş birlik tuttuğunu ileri sürmüştür (Özkan, 2017: 266).

Bu olaylardan sonra Enver Hoca Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. 1961-1985 yılını kapsayan bu süreç'te Sovyet önderlerin yerini Çinliler almıştır. 1961 yılın Eylül ayında ise Varşova Paktından resmen çekildiğini açıklamıştır. Arnavutluk 1990 yılına kadar SSCB ile olan ilişkilerini durdurmuştur. (Göktaş, 1995: 19).

Enver Hoca'nın politik anlayışı kendine has bir niteliğe sahiptir. Arnavutluk tıpkı Yugoslavya gibi Sovyet Rusya'dan destek görmemiştir. Bu desteği sağlayan Arnavutluk'ta AKP'nin kurulmasını sağlayan ülke Yugoslavya olmasına rağmen Enver Hoca, Tito'nun Balkan Federasyonu kurma yolunda Arnavutluğu' da bu yapının içine dâhil etme planları Enver Hoca tarafından desteklenmemiştir. Özellikle 1948 yılında Tito'nun Kominform'dan ihracı Yugoslavya ve Arnavutluk arasındaki ilişkileri koparmıştır.

Arnavutluk bu olayların ardından SSCB ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Enver Hoca Marksizm ve Leninizm'in ateşli savunucusuydu ve bu yolda ilerlemek istiyordu, Stalin'den sonra yönetimi ele alan Kruşçev'in politikaları Enver Hoca tarafından kabul görmemiş ve SSCB'den uzaklaşarak Çin Halk Cumhuriyeti ile yakın

ilişkiler kurmaya başlamıştır. Yugoslavya ve Arnavutluğun SSCB'den yardım almadan sosyalizmi kurmuşlardır. Bundan sonra ele alınacak ülke ise Bulgaristan'dır.

4.3. Bulgaristan

Balkan ülkelerinde Komünist partilerin kurulması ve gelişmesini sağlayan iç ve dış etkenler vardır. İç etkenler olarak, komünist partilerin yapısında aramak gerekir. Doğu Avrupa ülkelerinde, örneğin Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da komünist partileri işçi yoğunluklu iken, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'daki partiler entelektüel karakterli idi. Dolayısıyla bu partilerin üye sayıları ve etkinlikleri ekonomik gelişmelerle birlikte devlet yapısına göre değişiklik göstermiştir.(Jelovic, 1999: 312)

II. Dünya Savaşında Bulgaristan stratejik bir konumda olması nedeniyle önemlidir. Soğuk Savaş sisteminin getirdiği çift kutuplu ortamı içinde Bulgaristan Doğu Bloğu'nun içinde yer almıştır.

4.3.1. Bulgaristan ve Sosyalist Oluşum

Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi 1919 yılında Üçüncü Komünist Enternasyonal Kongresine katılmış ve bunun ardından adını 'Bulgaristan Komünist Partisi olarak değiştirmiştir. (Bahadınlı, 1970: 25).

Bulgar Komünist Partisi daha 1919 - 1923 yılları arasında işçi sınıfının desteklediği bir partiydi öyle ki o yıl yapılan oylama da %25 oy almıştır. Balkan coğrafyasında komünist partilerinin en güçlü olduğu ülkeler Yugoslavya ve Bulgaristan olmuştur. Komünist partilerin, iktidara sahip olmaları önemli makamlarda etkin rol oynamalarını sadece Sovyet işgali ile ilişkilendirmek bu anlamda doğru olmaz. (Kamil, 2007: 484).

Bulgaristan'da sosyalist kurumları şu şekilde özetlemek gerekirse: 1905 Birinci Rus Devrimi ve 1917 Ekim Devrimi Bulgaristan'ı çok derinden etkilemiş pek çok Bulgar sosyalisti bu devrimde aktif rol oynamıştır. 1906 yılında maden işçilerinde meydana gelen grev Georgi Dimitroff tarafından yönetilmiştir. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi sürekli

olarak savaş aleyhinde çalışmış ve halklar arasında barış, sınıflar arasında savaş sloganı yayılmıştır. (Bahadınlı, 1970: 24-25).

Bulgaristan'da Komünist partinin kurulması ve gelişmesini sağlayan iç ve dış etkenler arasında iç etken kategorisinde Bulgaristan'da kaybeden ve kazanan değil, yenen ve yenilen sınıflar vardır, Bulgaristan halkının Nazilerle işbirliği yapmış olması Sovyet Rusya tarafından işgal için uygun bir neden olmuştur. Komünist temsilciler II. Dünya savaşı yıllarında ciddi bir güç elde etmeye başlamıştır (Kamil, 2007:484). Alman işgali sırasında Bulgaristan'da komünist rejimin kurulması savaş dönemi Bulgaristan siyasetinde önemli bir rol oynamış olan Vatan Partisi halkın desteğini kazanmıştır. (Jelovic,1999: 312). Dönemin Vatan Partisi, bir program yayınlamıştır bu programın bazı maddeleri şu şekildedir.

Atlantik beyannamesi gereğince, Bulgaristan halkının diğer Balkan haklarıyla anlaşmaya varması ve Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği, İngiltere ve diğer halklar ile sıkı dostluk ve işbirliği çerçevesinde milli menfaatlerini güvence altına almak. Halkın siyasi haklarını, özellikle basın, toplantı ve cemiyet kurma haklarını iade etmek, anayasa aleyhtarı kanunları yürürlükten kaldırmak, Halkın geçimini yaşanılabilir kılmak kolaylaştırmaktır. (Dimitrov, 1970: 6).

Balkanlarda komünist yönetimlerin iktidara gelişlerinde dış etkenleri ele almak gerekirse birincil olarak zamanın o dönemki şartlarıdır. Daha önce de belirtildiği gibi II. Dünya Savaşı, dünya tarihinde insanlığın görmüş geçirilmiş etkisi en büyük olan savaştır.

Soğuk savaş döneminde ABD ve SSCB'nin toplumsal ve ekonomik hayat anlayışlarını kabul ettirmeye yönelik çabalarının aktif olduğu bu dönemde bu amaçlarını birer birer gerçekleştirilirken ülkelerdeki Sovyet taraflı güçler, Moskova'ya bağlı partiler ve liderler kullanılmıştır. Balkan ülkelerinde başarıya ulaşmak için tampon bölgeler oluşturmuştur.

Sovyetlerin yeni durumdaki amacı bu bölgelerin kendisine yönelik tehditle atlama taşı olarak kullanılmasını önlemektir. Sovyetlerin güvenlik çemberi kurma kaygısının kurbanları Romanya ve Bulgaristan'da olmuştur. Diğer ülkelerde sistem farklı bir yapıdadır. Yunanistan, İngilizler tarafından kurtarılırken, Yugoslavya ve Arnavutluk bunu kendi imkânlarıncaya sağlamıştır. Yine de bütün belli politik hedefler doğrultusunda Tito 1948'e Enver Hoca'da 1961'e kadar Moskova yanlısı politikalarını sürdürmüşlerdir. (Kamil, 2007: 484).

İkinci Dış etken olarak da; 1938 Münih Barışı ile Batılı Devletler, Almanya'nın Doğu Avrupa ve Balkanlara ilerlemesine zemin hazırlamıştır. İngiltere ve Fransa, Almanya'nın saldırgan tavırlarından kaçınmak için söz konusu barış antlaşmasını imzalamışlardır. Böylece ilk olarak Orta Avrupa ve Balkanlar Almanya'nın etkisi altına girmiştir. Bunun üzerine SSCB politikalarını ortaya koyarken ilk olarak bölgeleri Alman işgalinden temizlemek, bölgede Alman taraftarı olmayan kesimlerle anlaşp koalisyon kabineleri kurmak ve daha sonra koalisyon kabineleri içindeki aykırı kişilerin tasfiyesini sağlamak olmuştur. (Kamil, 2007: 484).

4.3.2. Bulgaristan Vatan Cephesi

9 Eylül 1944 yılında Sovyetler Bulgaristan'a savaş ilan etmiş Bulgaristan herhangi bir direniş gösterecek güçte olmadığı için teslim olmuştur. Daha önce komünistlerin desteğiyle kurulmuş olan ve içinde komünistlerin ağırlıklı olduğu 'Vatan Cephesi' Sovyet ordusunun desteğinde ayaklanmış ve Sofya'da denetimi eline almıştır. 9 Eylül 1944 yılında Sofya'da yönetim askeri bir darbe ile gerçekleşmiştir. Hükümet temsilcileri tutuklanmış ve Almanya ile ilişkilere olan nokta koyulmuştur.

Bunun üzerine Bulgaristan'da bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümetin adı Vatan Cephesidir. Cephenin içinde hükümetin temsilcileri, komünistler, çiftçi partisi, siyasal çevre grubu ile ikişer kişiden oluşan sosyal demokratlar ile bağımsız entelektüeller bulunmaktaydı. (Bilgin, 2007: 485).

Sovyetlerin daha önce yetiştirdikleri Bulgar Komünistleri Georgi Dimitrov ve Vasıl Kolarov Sovyet Rusya topraklarından Bulgaristan'a gönderilerek yeni rejimin liderleri konumuna gelmişlerdir. Koalisyon ortakları "Milli Komite" adı altında yeni siyasal sistemin oluşumu için yetkilendirilmişlerdir. Ardından Bakanlar Kurulu oluşturulmuştur, komünist idareleri ülkenin iç ve dış siyaseteni yönlendiren önemli bakanlıkları ele geçirmişlerdir. Özellikle (İçişleri ve Adalet Bakanlıkları) İlk yıllar komünist iktidarın sağlamlaştırılması ve 1948 yılına kadar Bulgaristan topraklarında muhalefet güçlerin etkisiz hale getirilmesi çabaları ile geçmiştir.

1946 yılında monarşiye son verilmiştir. Kurulan yeni iktidar yayınladıkları programda anayasal özgürlükler, belediyelerin özerk olması, eğitim, tarım reformları ve sosyal yapılanmalar hakkında komitelerin oluşturulması... gibi konuları kapsamıştır. Bununla birlikte "Halk Mahkemeleri" kurulmuştur.

Bu mahkemelerde çeşitli tutuklamalar ve ölümler gerçekleşmiştir. Çıkarılmak istenen konularda eskiden görev almış bakanlar, din adamları ve askeri personeller yargılanmak istemiştir. Halk mahkemelerinin 1944 yılının Aralık ve Nisan 1945 aylarında 9. 155 kişiyi yargıladıkları, bunların 2.730'nı ölüm ile sonuçlanmıştır. Bunların yanında 1, 305 kişi ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. Bütün bu süreçler Sovyetlerin destekleri ve yönlendirmeleri ile gerçekleşmiştir.

Bulgaristan, Vatan Cephesinin kararı ile Sovyet Rusya'nın yanında savaşa katılmıştır. Almanya'ya karşı verilen bu savaşta Kuzey Yugoslavya, Güney Macaristan ve Doğu Avusturya'nın kurtarılmıştır. Bu savaşta Bulgaristan'ın verdiği kayıplar 34. 000'e ulaşmıştır. Savaşın devam ettiği süre zarfında komünist rejimin ülkede egemen olması Moskova desteği, Vatan Cephesi ve Bulgar Komünist Partisi eliyle meydana gelmiştir. (Gürkan, 1993: 131. Bilgili, 2007: 485).

8 Eylül 1946'da bir referandum yapılmış ve bu referandumun ardından Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 27 Ekim 1946'da Bulgaristan Halk Cumhuriyeti anayasası kabul edilmiştir. Vatan Cephesi'nin bu başarısı üzerine Georgi Dimitroff'un başkanlığında hükümet kurulmuştur. (Bahadrlı, 1970: 32).

4.3.3. Bulgaristan ve SSCB

Bulgar komünistler bu yıllarda tamamen Sovyetizasyon politikalarına başlamış, hayatın birçok bölümü Sovyet danışmanlar yardımıyla biçimlendirilmiştir. Dimitroff hükümeti kolektif çiftlikleri kurmuş ve Bulgaristan ekonomisi giderek Sovyetlere bağlanmıştır. Sivil havacılık, kurşun, çinko, uranyum çıkarma Sovyet şirketlerinin desteğiyle sağlanmıştır. 1949 yılında Bulgaristan COMECON'a 1955 yılında BM Örgütüne ve Varşova Paktına üye olmuştur. Ekonomide ki yeniden yapılanma, kolektifleştirme köylülerin direnmesine ayaklanmasına neden olmuştur. (Crampton, 2007: 164). Bulgaristan Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ile sıkı sıkıya bağla bir politika yürütmüştür.

Bulgaristan'da komünistlerin iktidarı ele geçirmeleri kolay olmuştur. Kızıl Ordu 1944 yılından ülkeye girişinden itibaren diğer muhalif partilerin tasfiyesini sağlamıştır. 1946 yılında Georgi Dimitroff Komünist Parti genel başkanlığına getirilerek 10 Eylül 1946'da yapılan referandum sonucunda Bulgaristan Halk Cumhuriyeti olmuş, monarşi kaldırmış ve pek çok kişinin halk mahkemelerinde

yargılanarak idam edilmesini sağlamıştır. Bulgar ordusu Macaristan ve Avusturya'da savaşmak üzere Kızıl Ordu'nun emrine verilmiştir. Bulgar sistemi tamamen Sovyet modeline dönüşmüştür. (Gürkan, 1993: 132).

1944 yılından sonra Bulgaristan Sovyetler Birliği ile en yakın ilişkileri olan devlettir. Bununla birlikte Sovyet sistemini, Sovyet uzmanların talimatları ile aynen uygulamış ve Bulgar ekonomisi Sovyetler tarafından yönlendirilmiştir. Sovyet sistemi endüstriye özel bir önem vermiş bu durum özellikle Bulgaristan'da diğer ülkelerde olduğu gibi Bulgaristan'da da endüstriye vurgu yapılmış ancak tarım gerekli ilgiyi görmemiştir. (Jelavic, 2007: 394).

Bulgaristan'da Sovyet sistemi faaliyetlerinin ekonomi üzerine yoğunlaşmıştır. 1944'ten sonra sanayinin devlet denetiminde olması yönünde önemli karar alınmıştır. 32 banka merkez banka çatısı altında birleştirilerek, Şubat 1948'de dış ticaret üzerinde hükümet tekeli kurulmuş Dimitrov hükümeti, tarımı kolektifleştirme toplama konusunda zorlayıcı önlemler almıştır. (Crampton, 2007: 163).

Bulgaristan ekonomisi zaman içinde Sovyetlere daha fazla bağımlı hale gelmekteydi. Çünkü Bulgaristan'da meydana gelen reform süreci dağınık olmanın yanı sıra fırsatçı bir seyir izlemiştir. Buna ek olarak halkın yararını düşünmemiştir.

Bunun sonucu olarak rejime tepki duyulmasına neden olmuş, halkın silahlanarak direniş göstermesine neden olmuştur kolektifleştirme amacı insanları topraklarından göçe zorlamasıydı bu hareketin amacı, yeni sanayi atılımı için iş gücü oluşturacak işçi sınıfı inşa etmek olmuştur.

Bu planlardan en çok etkilenen verimli arazide yaşanan Dobruca bölgesinde yaşayan Türklerin göçe zorlanmasıydı. Ocak 1952'de yaklaşık 162 bin Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye gönderilmiştir. (Crampton, 2007:164).

Bulgaristan'ın bu şekilde yöneten kişi 1954 yılından 1989 yılına kadar ülkeyi yöneten Teodor Jivkov olmuştur. Onun döneminde Bulgaristan tamamen Sovyet sistemine tabi olmuştur.

Jivkov'un yönetime gelmesi Sovyet sistemine olan yakın yapısı sayesinde olmuştur. Jivkov ülkesi için çeşitli reformlar yapmaya çalışıyordu bunu kendi ülkesine göre yapmaktan ziyade Sovyet ve Çin modelini örnek almaktaydı. Jivkov,

Kruşçev yönetimin ardından Brejnev yönetimi ile de ilişkilerini sağlam bir temelde kurmak istemiştir. (Crampton, 2007:170).

35 yıl iktidarda kalmayı başaran Jivkov, Stalinci bir politikayı benimsemesi nedeniyle Gorbaçov'un glasnost ve perestroykasının gelişmelerinden etkilenmesi hemen olmamıştır. (Erol, 2006: 670).

Gorbaçov, Jivkov'u "Perestroyka'dan fazla etkilenmemesine karşın 'glasnost'a kayıtsız kalmakla suçluyordu." Jivkon'un iktidarı sarsan olaylardan birisi Sofya'da 9 bin kişinin yaptığı gösterilerdir. "Halk "demokrasi" ve glasnost" diye isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Bulgaristan Komünist Partisi, 9 Kasım 1989 da yapmış olduğu toplantı da Jivkov'u istifaya zorlamıştır." (Crampton, 2007: 174 Erol, 2006:671). Jivkov'un yerine Mladenov, komünist rejimin başına getirilmiştir.

Bulgaristan Parlamentosu, 3 Nisan 1990'da çok partili hür ve serbest seçimleri öngören yeni seçim kanunu kabul etmesi ile Demokratik Güçler Birliği ile hükümet arasında varılan anlaşma ile iki turlu seçimlerin 10 ve 17 Haziran 1990 tarihinde iki turlu yapılması kararlaştırılmıştır.

1946 yılında yapılmış olan tartışmalı seçimlerden sonra ülkede üst üste gerçekleştirilen gösteri ve grevler üzerine hükümet uzlaşma girişimlerinde bulunsa da, gösteriler ve artan çatışmalar, başkan Lukanov 29 Kasım'da istifaya zorlamıştır. Fakat istifaya rağmen tepkiler devam etmiştir. Bunun üzerine Devlet Başkanı Jeleu, 7 Aralık'ta hiçbir partiye dâhil olmayan Dimitar Popov'u yeni hükümet kurmakla yetkilendirmiştir. Başbakan Popov 43 yıl sonra Bulgaristan'ın ilk koalisyon kabinesi kurulmuş ve bu kabine 19-20 Aralık 1990 gecesi parlamento tarafından kabul edilmiştir. (Erol, 2006: 672).

Yukarıda Bulgaristan'ın diğer Balkan ülkelerine karşılaştırıldığında SSCB'nin politikalarına tam bağlı olduğuna değindik. Aşağıda SSCB'nin Romanya'ya olan politikalarına değinilecektir.

4.4. Romanya

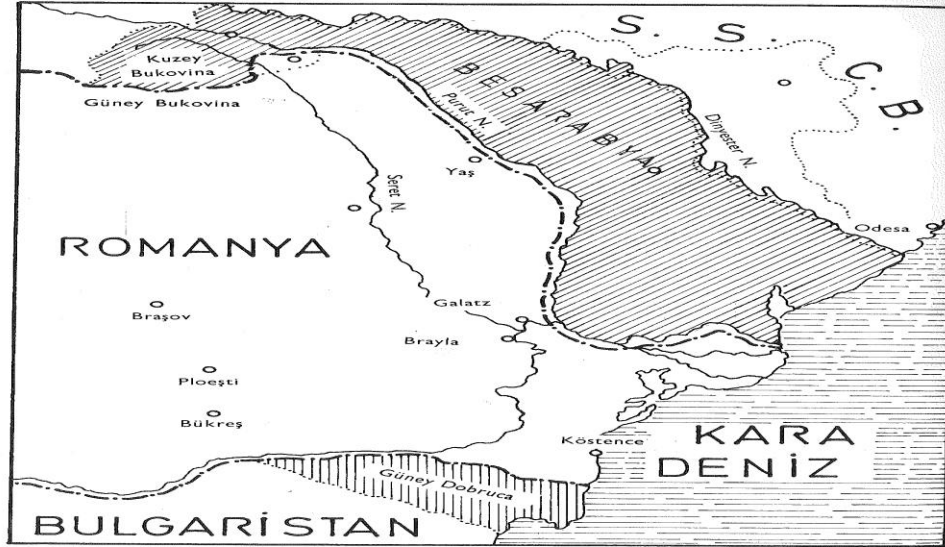
Romanya, I. Dünya savaşında topraklarını en çok genişleten bir devlet konumundaydı, Avusturya'dan Bukovina'yı, Macaristan'dan Banat'ı, Rusya'dan Besarabya'yı ve Bulgaristan'dan da Dobruca'dan biraz toprak almıştı. Çevresindeki ülkelerden kazandığı toprakları kaybetmesi Romanya'yı Fransa'ya doğru yakınlaştırmıştı.

1930-1933 yılları arasında Romanya siyasi hayatında istikrarsız bir dönemdi, buna ek olarak ülkede ekonomik sıkıntılarda baş göstermekteydi. Dönem Avrupa'sı faşizm ve Nazizm etkisi altındaydı bu durum Romanya siyasi hayatına da yansımıştır. Bununla birlikte Codreanu'nu önderliğinde bu çapta bir siyasi teşkilat oluşturulmuştur. (Armaoğlu, 1991:184).

1939 yılında Romanya, Almanya ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmişti öyle ki Mart 1939 yılında iki devlet arasında ticaret antlaşması imzalanmıştı. (Gürkan, 1993: 108) Romanya'da Alman rejimi ses getirmiş savaş sırasında da hükümet ve halk tarafından desteklenmişti.

II. Dünya Savaşının bitimine yakın Alman ordularının geri çekilip bunun yerine Sovyet ordularının kontrol sağlama sürecini başlatmıştır. Savaşın ardından Romanya'nın sınırında değişiklikler meydana gelmiştir, Romanya SSCB ve Bulgaristan'a toprak vermiştir.

Harita 6. Savaş sonrası Romanya Sınır Değişiklikleri

Romanyanın 2. Dünya Savaşı sonunda S. Rusyaya ve Bulgaristana verdiği topraklar.

854

(Armaoğlu, 1991: 854).

İlk bölümde de ele alınan Yalta Konferansı'nda bahsedildiği gibi SSCB'nin bu coğrafyada ilerlediği kabul edilmiş ve savaşın ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde serbest seçimler yapılacağı maddesi kabul edilmiştir ancak Stalin serbest

seçimlerin bir yana bırakılıp direkt olarak bu bölge ülkelerinde sosyalist rejimi yerleştirmek istemiştir. (Hacısalihoglu, 2007: 551).

4.4.1. Romanya ve SSCB

Romanya’da sosyalist rejimin kurulma aşaması SSCB’nin askeri müdahalesi ile başlamıştır. Rus askerleri 1944 yılında Romanya’ya girmiştir. Komünistler bu fırsatı anında değerlendirmiş Sosyal Demokratlar, Yurtseverler Partisi üyeleri ve Sağcılar Cephesi ile birleşerek “Ulusal Demokratik Cephe”yi (Milliyetçi Çiftçi, Sosyal Demokrat ve Komünist Partileri) kurmuşlardır. Kral tahtan uzaklaştırılarak, Rusların yardımı ile “Romanya Halk Cumhuriyeti” kurulmuştur. Bunun üzerine Romanya, Almanya ile ilişkilerini kopararak müttefiklerin yanında yer almıştır. (Hacısalihoglu, 2007:552. Erol, 2006: 679).

SSCB’nin ülkede kontrolü ele geçirmesi mevcut hükümetin idare gücünü zayıflatmıştır. Öyle ki, ülke içerisinde bulunan Sovyet Yüksek Komutası ve Kızıl Ordu hükümete doğrudan müdahale edebilirken, gösterileri yasaklıyor ve kendi aleyhinde çıkan gazetelerin basımına engel olabiliyordu. Ayrıca eski devlet adamları faşist olmakla suçlanarak mahkemeye sevk ediliyor ve bu şekilde siyaset sahnesinden siliniyorlardı. (Hacısalihoglu, 2007: 552).

Bunun sonucunda Stalinci politika’nın uygulayıcılarından olan Ghergoiu – Dej ve Ana Paker adlı komünist politikacılar 1945 Ocak ayında Moskova’ya giderek, Sovyet liderleri ile görüşmüştür. SSCB’nin desteğini alan Gheorghiu- Dej önderliğindeki komünist grup Romanya’ya döndükten sonra hükümete karşı muhalefetini artırmıştır.

SSCB’nin de desteği üzerine Radesco hükümet devrilmiş ve 6 Mart 1945 yılında, Dr. Petru Groza, liderliğinde Romanya’yı komünist rejime taşıyacak yeni bir hükümet kurulmuştur. (Hacısalihoglu, 2007: 553).

Stalin’in kukla hükümetleri iktidarlarını sağlamlaştırmak için kargaşa ve terör uygulamıştır. Partinin kendisi, Avrupa’nın diğer yerlerinde de olduğu gibi, terör’ün ilk kurbanlarından biriydi. Parti, 1944 yazının başında 900’den az üyeye sahipken bu sayı baş döndürücü bir hızla arttı. Şubat 1948’de üye sayısı 750 bine ulaşmıştı.

Kasım 1948’de parti kartları “soruşturma” için toplanmış ve Aralık 1955’te 465 bin kişi yani toplam üye sayısının %44’ü, kariyerlik ve önceden Demir Muhafızlar

ile işbirliği yapmak ya da dış unsurlarla temas kurarak uzlaşmak için suçlardan ihraç edilmiştir. Bu yolla zayıflatılan bir partinin daha büyük ideolojik güvenilirliği olacağına ve korku yoluyla çizgisinin korunacağına inanılmıştır. Tutuklama ve yargılamalardan tamamen vazgeçilmese de bunlar formalite üzerinden ileri gidememiştir. Tutukluluk çoğunlukla çalışma kamplarına sevk edilme anlamına gelmiştir. Geçerli bir tahmine göre 1949-1960 yılları arasında suçlananların sayısı 549.400 iken, 1950'lerin başında çalışma kamplarına gönderilenlerin sayısı 100 bine ulaşmıştır .(Crampton, 2007: 176).

Groza hükümeti Sovyet desteği ile kurulmuş bir azınlık devletiydi ve Romenlerin çoğunluğunu temsil etmiyordu. Romenlerin çoğu Rus ve komünizm karşıtıydı. Ülkenin en büyük partisi Milliyetçi Çiftçi Partisi ve Liberal Parti'den hiçbir temsilci kabine alınmamıştır. Groza hükümeti 22 Mart 1945'te yeni bir toprak reformu yaparak 1.100.000 hektarlık araziye topraksız köylülere dağıtmıştır. 19 Kasım 1946 yılında savaş sonrasının ilk genel seçimleri yapılmış ve Başbakan Groza önderliğinde 'Demokratik Partiler Bloğu' seçimi %79,86'lık bir oy oranıyla kazanmıştır. Kısa süre içinde devletleştirme hız kazanmıştır. (Hacısalıhoğlu, 2007:553). Sovyetlerin, tek parti yönetimi, ekonominin tek elden yönetilmesi çabalarına hız kazandırmaya devam etmiştir.

Gheorgi- Dej, ekonomik olarak tıpkı diğer uydu devletler gibi kamulaştırma modeli izlemiştir. Ulusal Demokratik Cephesi'nin çeşitli tasfiye işlemlerinin ardından bu cephe dağılmış, bunun yerine "Halk'ın Demokratik Cephesi" kurulmuştur. Sovyetler kendisine muhalif olan partileri siyaset sahnesinden silmek amacıyla Romanya'daki birçok önemli parti liderlerini görevden alarak hapse atılmasına neden olmaktadır. Komünistler ve Sosyal Demokratlar 1947 yılında birleşerek Romanya İşçi Partisi kurulmuşlardır (Hacısalıhoğlu, 2007: 553. Erol, 2006: 679).

4.4.2. Romanya ve Stalizasyon

Romanya Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından *Ulusal Demokratik Cephe* dağılmış yerine "Halkın Demokratik Cephesi" kurulmuştur. Kurulan yeni hükümet, bir manifesto yayınlamış ve bu manifestoda, Romanya'yı endüstrileşmeyi ve dış politikada Sovyetler Birliğine bağlılığını kabul etmiştir. 1948 yılında Romanya yeni bir anayasa kabul etmiştir. Hükümet, ekonomik planlama, bankaların ve

endüstrinin devletleştirilmesi ve din kurumlarının hükümet denetimi altında bulunması gibi önlemler almıştır. Komünist Partisi ile Sosyal Demokratik Parti “Romanya İşçi Partisi” adı altında birleştirilmiş diğer siyasi partiler geçerliliğini tamamen kaybetmiştir. (Gürkan, 1993: 130).

1946 yılından muhalefet gazetelere baskılar uygulanmış, 1947 yılının Ağustos ayı içerisinde muhalif köylü ve yenilikçi partiler resmi olarak kapatılmıştır. Stalinci Dönem olarak adlandırılabilen dönem içinde Gherghi Dej iktidarı dönemdir. Stalin’in 1953 yılında ölmesinin ardından Romanya’da Sovyetlerden uzaklaşma görülmüştür. Buna en iyi örnek ise ortak önderlik sistemi kaldırılarak iktidarın tek bir kişinin elinde toplanması ilkesi benimsenmesi kabul edilmesidir. 1956 Şubatı ayı içerisinde toplanan 20. Sovyet Komünist Parti Kongresi’nde alınan kararlar doğrultusunda, Romanya’da da Stalin’in düşüncelerinden arındırma programı uygulanmaya koyulmuştur. (Jelavich, 2006: 308. Erol, 2006: 680).

Stalin’in ölümünden sonra milli komünizme en hızlı karşı koyan sosyalist ülke Romanya olmuştur. Ve Romanya bunu yaparken gayet ustaca bir politika ile hareket etmiştir. Romanya bağımsızlık hareketi Polonya ve Macaristan’daki gibi ayaklanmalar çıkmış birçok kişi hayatını kaybetmiş fakat sonuç olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Bu yoldaki en önemli rolü ise Romen Komünist Partisi üstlenmiştir (Armaoğlu, 1991: 482)

4.4.3. Çavuşesku ve SSCB’den Kopuş

27 – 31 Temmuz 1963 tarihleri arasında Romanya, Yugoslavya Çin ve Arnavutluktan sonra SSCB’den ayrı bağımsız bir politika izleme sürecine girmiştir. Bunun çeşitli gerekçeleri vardır. (i), Romen halkı, Slav değildir, Latin kökenlidir. (ii), Romanya’nın 1945 yılını dışında Sovyet Rusya ile politik ilişkiler bağlamında bir geçmişi yoktur, (iii) Sovyet Rusya ve Romanya arasında toprak anlaşmazlıkları vardır. Romanya için hassas bölgeler olan Beserabya, Kuzey Bukovina’yı Romanya’ya layık görmemiştir.

1963 yılında gerçekleşen Comecon toplantılarında SSCB’nin, Romanya’yı petrol ve ham maddeye ihtiyacını karşılaması yolunda bir kaynak olarak görmesi anlaşmazlıklara neden olmuştur. Ekonomik olarak sadece Doğu Bloğuna bağlı kalmak istemeyen Romanya 27- 31 Temmuz tarihlerinde Fransa’yı ziyaret ederek teknik ve

bilimsel işbirliğini öngören bir anlaşma imzalamıştır. Batı Bloğu ile bağımsız ilişkiler kurmak isteğini her fırsatta ortaya koyan Romanya, Varşova Paktı'nın uygulamalarına şiddetle karşı çıkan bir ülke olmuştur. (Bodur, 2013: 637-638).

Ekonomik anlamda diğer Doğu Bloğu ülkelerinden farklı seyir izleyen Romanya siyasal anlamda da yeni bir döneme adım atacaktır. 1965 yılında Romen İşçi Partisi yeniden Romanya Komünist Partisi adını almış ve Nicolae Ceausescu (Nikolay Çavuşesku) partinin genel sekreterliğinden parti başkanlığına geçmiştir. Çavuşesku'nun ilan ettiği anayasa Sovyet kontrolünü azaltıcı nitelik taşımıştır. Bu yıllarda Batı ile yakınlaşmaya yönelik politikalar üretmiştir.

Çavuşesku ülke içinde komünistlerin tasfiyesine gitmiştir. 1989 yılında hükümete karşı olan gösterileri kanlı bir şekilde bastırmaya çalışmış daha sonra aynı yıl kendisi yakalanarak idam edilmiştir.

Çavuşesku'nun öldürülmesinin ardından göstericiler tarafından kurulan ve başkanlığına Ion Iliescu'nun getirildiği Milli Selamet Cephesi, 1990 Mayıs'da yapılan seçimlerde büyük bir zaferle çıkmıştır. Iliescu döneminde demokratik önlemler alınmış, Liberal ve pazar ekonomi politikası başarı ile uygulanmıştır. (Bodur, 2013: 1989). 1996 yılında yapılmış olan seçimde Anti- Komünist bir koalisyon seçimi kazanmıştır. Emil Contantinescu yeni başkan olarak seçilmiştir. Romanya, AB ve NATO'ya üye olma yolunda ilerlemiştir. (Bozkurt, 2008: 4-5).

Sovyetlerin Ruslaştırma politikasına karşılık Romanya Latinleştirme politikasını başlatmıştır. Stalin'in ölümünden sonra Çin ile ilişkileri geliştirme yoluna gitmiş ve Batı'ya yakınlaşmıştır. Romanya, Sovyetlerin sistemine kendisini çok fazla ait hissetmemiştir. Macaristan ayaklanması ve Çekoslovakya'da meydana gelen Sovyet terörüne karşı çıkan Romanya, Sovyetlerin her politikasını onaylayan bir ülke olmamıştır. (İrge, 1995: 210).

Romanya Komünist Partisi başından beri Moskova'dan bağımsız bir siyaset izlemiştir. Romanya'daki komünist rejim gelişmeleri, ülkede Sovyet askerinin bulunmasına rağmen, diğer sosyalist ülkelerden çok farklı bir seyir izlemiştir. Romen Komünist Partisi lideri Gheorghiu Dej'in elinde bu ülke daha başlangıçtan itibaren Moskova'dan kopmadan bağımsız bir duruma doğru gitmiştir. Romanyalıların Slav değil Latin ırkından olması önemli bir neden olmuştur.

Romanya'da komünizm fazla itibar görmemiştir. Bu yüzden Sovyetlerin komünizmi yerleştirmesi büyük çaba gerektirmiştir. Diğer Balkan ülkeleri ile

kıyaslandığında Romanya'da komünizm çok cılız durmuş bu yüzden Moskova'nın desteğine en çok ihtiyaç duyan ülke Romanya olmuştur.

Romanya ve Bulgaristan savaş tazminatı ödeyerek Sovyet işgal ordularına yardım etmek zorunda bırakılmıştır. Sovyetler Birliği hâkimiyet altına aldığı toprakların kaynaklarını bir sömürgeci devlet gibi acımasızca kullanmıştır. Komünist ülkelere ihraç ettiği ürünleri en yüksek fiyatta satarak kendi aldığı fiyatın maliyetini ise en az da tutmuştur (Jelavic, 2006: 392).

1947 yılından sonra Komünist Devletler kendi endüstrileşme ve çağdaşlaşma programlarını başlatmışlardır. Stalin döneminde geliştirilen Sovyet modeli uygulanmıştır. Bu modelde endüstriye önem verilmiş, her bölgenin üretim faaliyetlerini, en iyi ürettiği ürünler düzeyinde yoğunlaşma olmamıştır.

Bölge Esasına Dayanan Ekonomik Kalkınma Sistemini teşvik etmek yerine Sovyetler başlangıçta, bütün devletler, birbirine benzer ekonomilere yönlendirmiştir. Tarıma çok az fonlar ayrılmıştır, bu sistemde en çok sıkışan köylüler olmuştur, bunun nedeni onların kalkınmaya engel olduğu düşüncesidir. Köylülerin kırsal kesim proletaryasına dönüştürülmesi için *Devlet Çiftlikleri* ve toprakların ve havanların ortaklaşa kullanıldığı *Kolektifler*'in kurulması olmuştur. Bu sistemler köylüler tarafından tepkiyle karşılanmış ve direniş göstermelerine neden olmuştur. (Gürkan, 1993:154)

SSCB, rejimi Balkanlar da Komünistlerin politik ve ekonomik programları toplum yapısı üzerinde parçalayıcı bir etkiye neden olmuştur. "Küçük mal ve mülk sahipleri de, büyük iş adamı mal ve mülklerini yitirmek zorunda kalmışlardır... Hukukçular doktorlar devlet memurları haline gelmiştir. İşçiler yine patronların emrindedir ancak bunlar devlet ve partiyi temsil etmişlerdir." (Gürkan, 1993:157)

Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan da gerçekleştirilmesi için sözler verilen istihdam güvenceleri sağlanmıştır. Ancak bunun karşılığında dinsel inanç manevi hayata kısıtlamalar getirilmiştir. İnsanların özünü oluşturan maddi ve manevi miraslar göz ardı edilmiş okullar sadece komünist toplumu inşa etme yolunda eğitim vermek için zorlanmıştır. Doğu Bloğunda yer alan tüm ülkelerin, Batı ile olan ilişkileri sınırlandırılmıştır. (Gürkan, 1993: 166)

Yukarıda SSCB'nin Balkan ülkelerine yönelik politikaları dönemin şartları çerçevesinde ele alınmıştır. Beşinci Bölümde ise SSCB'nin Dağılmasının alt yapısını hazırlayan koşullar ve bu koşulların Doğu Bloğu'na yansımalarına değinilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİNİN ZAYIFLAMASI VE DAĞILMASI

Stalin'in idaresinin ardından N. Kruşçev ve Brejnev dönemlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Stalin döneminde uygulanan politikalar birer birer terk edilerek bunların arasında kitle terörü, baskıcılık ön önemlileri arasındadır. Stalin sonrası dönemde diğer ülkeler ile ilişkilerin normalleştirilmesi önemli bir kaygı olmuştur. (Davisha ve Parrott, 1994: 13)

SSCB zaman içinde gücünü kaybetmeye başlamıştır ekonominin kötüye gitmesi, teknolojiye geri kalınması, ekonomik problemler huzurluklara sebebiyet vermiştir. 1948'de Stalin ve Tito arasında meydana gelen gerginlik Yugoslavya'nın Sovyet Bloğundan çıkmasına neden olmuş, 1961 yılında Arnavutluk, Çin eksenine altına girme başlamıştır. Orta Avrupa'da ise Doğu Almanya 1953, Çekoslovakya 1953 ve 1968'de, Macaristan 1956, Polonya 1956, 1979 ve 1980-81'de ayaklanmışlar ardından Sovyetler Birliği'nin desteğiyle sert müdahaleler ile bastırılmıştır. (Roskin ve Berry, 2016: 121).

Brejnev'in Çekoslovakya müdahalesinin ardından Brejnev Doktrinini şu sözlerle ifade etmiştir. "Sosyalizmi inşa etmenin doğal kuralları vardır. Bu kuralların dışına çıkmak, sosyalizmden sapıldığı sonucunu verir. Bununla birlikte sosyalizm sistemine karşı duran iç ve dış kuvvetler, belli bir sosyalist ülkelerin gelişmelerini, kapitalist sisteme doğru uyarılma yoluna giderlerse o ülkede sosyalizm davasına yönelik bir tehdit oluşursa, (aslında bu durum sosyalizm davasına ve sosyalist milletler topluluğunun güvenliğine yönelik ciddi bir tehlikedir). Bu durum tek bir ülkenin problemi olmaktan çıkıp, bütün sosyalist ülkeleri ilgilendiren bir mesele olmuştur." (Bodur, 2013:687).

Brejnev'in sözlerinde de anlaşıldığı üzere bundan sonra gerçekleşen herhangi bir ayaklanma, reform ve sosyalizmi yumuşatma girişiminde SSCB müdahale etmekten çekinmeyecektir.

SSCB'nin dağılmasını hazırlayan belirli koşullar vardır. Bunlar tezde şu çerçeveler dâhilinde ele alınmıştır; Milli Güvenlik Alanında Sovyet Görüşünün

Değişmesi, Sovyet Ekonomisinin Yeniden Yapılandırılması, Marksist İdeolojisinin Çözülüşü, aşağıda bu çerçeveler açıklanacak ve Doğu Bloğunun parçalanması hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

5.1. Milli Güvenlik Alanında Sovyet Görüşünün Değişmesi

Bu politikanın en önemli sonucu SSCB'nin güvenlik olarak tampon bölgelere ihtiyaç duyulmadığını sonucuna varmış ve özellikle Doğu Avrupa'da mevcut tampon bölgelerinden askeri kuvvetleri çekmeye başlamıştır. Bu sürecin ardından Orta ve Doğu Avrupa'da Sovyet rejiminin baskıları azalmış ve çok partili sistemin uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Polonya'da komünist olmayan hükümetin kurulması, Sovyetlerin askeri güç kullanmamasının ardından Berlin Duvarı'nın yıkılması, Çekoslovakya'da seçimleri Prag Baharının lideri olan Dubçek'in kazanması, Romanya'da Çaveşuşku'nun katliamlarına rağmen, iktidarı elinden alınmış ve idam edilmiştir. Arnavutluk'ta Enver Hoca'nın ardından, Ramiz Alia ülkede yeni bir siyasal yapı oluşturma yolunda iktidarı ele almıştır. (Acar, 2007: 398-399).

5.2. Sovyet Ekonomisinin Yeniden Yapılandırılması

Gorbaçov Sovyet ekonomisinin, dünya rekabet listesinde tutabilmesi için ticaret hacmini genişletmek istemiştir bu bağlamda Gorbaçov'un planına göre Batılı finans gruplarıyla iş birliğine gidilmesi, ülkenin yabancı sermayenin yatırımlarına açık olması, batılı şirketlerle iş birliğinin geliştirilmesi bunun yanında uluslararası para fonuna (IMF) üyelikte söz konusu olmuştur. Temelde uzun bir süreç gerektiren bu planlamada devletin ekonomik sistem üzerindeki etkisinin daraltılması, tarım reformunun gerçekleştirilmesi, mal çeşitliliğinin artırılması, üretim tekniklerinin verimli hale getirilmesi ve bürokratik yapının ve işleyişin reform edilmesi amaçlanmıştır (Acar, 2007: 402).

Gorbaçov 'Perestroika' adlı kitabında şu şekilde ifade etmiştir: "Perestroika kitle girişimi demektir. Demokrasinin, sosyalist öz yönetimin kapsamlı gelişmesi, girişimcilik ve yaratıcılığın teşviki, daha iyi bir düzen ve disiplin, daha çok açıklık toplumumuzun bütün alanlarında eleştiri ve öz eleştiri demektir" (Gorbaçov, 1988: 36). Gorbaçov döneminde sisteminde belirginleşen çatlaklar onarılmaya çalışılmış

ekonomi Glasnost ve Perestroyka ile düzenlenmeye çalışılmış ancak bu sistemler rejimi ayakta tutmak için yetersiz kalmıştır. Gorbaçov'un yeni ekonomik reformlarını uygulamak için Sovyetler Birliği'nin eski uygulamalarını ortadan kaldırmış ancak yeni uygulamaları eski uygulamalarının yerini tutamamıştır. (Roskin ve Berry, 2014 : 126).

Bu politikalar büyük umutlarla ortaya konmuş olsa da var olan durumun iyiye doğru gitmesi bir kenara durumu daha da vahim noktalara taşımıştır, halk arasında muhalefet kişiler duruma tepkisini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır, bu süreci bağımsızlık talepleri izlemiştir. (Kamolov, 2004: 13).

5.3. Marksist-Leninist İdeolojinin Çözülüşü

Sovyet sistemi daha önce de belirtildiği üzere Marksist-Leninist ideolojinin temelleri üzerinde var olmuştur. Ancak zaman içinde bu durum değişime uğramıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin var olmasının ve hayatta kalma anayasası olarak kabul edilen temel ideoloji zaman içinde meydana gelen bazı sorunlara cevap verememiştir. Marks'ın ön görüşüne göre kapitalizm er ya da geç ortadan kalkacaktı ve bu yok oluş sosyalistlerin mücadeleleri sayesinde gerçekleşeceğine inanmıştır. Ancak kapitalizm her geçen gün daha büyüyen bir sistem haline gelmekteydi ve değişim gösteriyordu, Gorbaçov bir yazısında, Sovyet sisteminin içinde var olan yaklaşımların yanında farklı yaklaşımlarında kabul edilebilir olduğunu dile getirmiştir. Marks'ın sınıf çatışmaları konusundaki, Gorbaçov kitabında "Bu çatışma düşüncesi, barışçı iş birliği ve karşılıklı ortak bağımlılık ilkelerine dönüştürülmelidir" (Acar, 2007: 404). Bu durum Marks'ın sınıf çatışmaları tezine farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Kruşçev, gerçek üstü politikaları nedeniyle 1964 Kremlin darbesiyle iktidarına son verilmiştir. Kruşçev döneminde önemli üç gelişme şu şekildedir.

'Sosyalizme giden farklı yollar' siyaseti üzerindeki yanlış anlamalar, Doğu Avrupa'nın tamamında büyük gerilimlere, Macaristan'da açık bir ihtilafa ve Çin ile vahim bir çatlağa yol açmıştır. Askeri alandaki bilimsel gelişmeler ve ilk yapay uydu Sputnik'in uzaya fırlatılması ABD ile şiddetli bir rekabete ve 1963 Küba füze krizine yol açmıştır. (Davies, 2011: 1160).

Stalin'in iktidarda olduğu dönemde (1945-1953), Orta Avrupa ve Balkanlar'a Sovyet sistemi dayatılmıştır, bu dönemde Sovyetlerin özel ilgilendiği ülkeler Doğu Almanya, Polonya ve Romanya'dır. Sovyetler, Demir Perde ülkelerine Sovyetizasyon politikalarını kullanırken yukarıda da belirtildiği üzere yerli komünistlerin desteği, danışman ve uzmanların yardımlarıyla yerel unsurlarla işbirliği sağlanmıştır...(Davies, 2011: 1168).

5.4. SSCB'nin Ekonomik Yapısı

Rus bürokrasini ekonomik anlamda bir kapitalizm olarak gören Cliff'e göre SSCB bu yönüyle Batılı devletlerden farklıdır. Sovyetlerde bütün üretim araçları devlete ait olduğu için uydularında meydana gelen bir gelişme Sovyetlerin payı anlamına gelmektedir. Yani Sovyet bürokrasisinin baskı altında tuttuğu ulusların bulunduğu bölgelerdeki sınaî gelişme, Sovyetlerin kendi sınaî gelişmesinin doğrudan bir parçası olarak görülmüştür. Sovyet yayılmasının emek gücünü kullanım biçimi budur (1990: 202).

Uydulardan satın aldığı ürünleri kullanmak için Sovyetlerin düşük fiyatlar ödediğini kanıtlayan çok sayıda istatistik var. Örneğin, 16 Ağustos 1945 tarihli Rusya-Polonya antlaşması, Polonya'nın aşağıda belirtilen miktarlarda kömürü Rusya'ya özel bir fiyatla (ton başına 2 dolar olduğu söylenir) teslim etmesini şart koyuyordu: 1946'da 8 milyon ton, 1947 ile 1950 arasında yılda 13 milyon ve daha sonra Almanya'nın işgali devam ettiği sürece yılda 12 milyon ton. Bu kömür Rus ürünleriyle değil, Almanya'nın Rusya'ya verdiği tazminatla ödenecekti. Bilindiği kadarıyla Polonya bu iş karşısında hiçbir şey almadı. Herhalde dünya pazarında kömür fiyatının ton başına 12-15 dolar olduğu bir sırada ton başına 2 dolardan 12-13 milyon ton kömür,Rusya'ya ton başına 10-14 dolar, toplam olarak yılda 120-180 milyon dolarlık net kar bırakıyordu (Cliff, 1990: 202).

Andican'a göre Sovyet ekonomisinin taze paraya ihtiyacı vardı; Çünkü Comecon ekonomik anlamda zayıf bir örgüttü ve Sovyet dış ticareti sert paraya ihtiyaç duymaktaydı. Buna ek olarak Batı dünyasının teknolojisine de geriden takip etmesiyle, teknolojik anlamda bir rekabet gücüne de sahip değildi (Andican, 1991: 25).

1970'lerde aşırı birikimin yol açtığı dünya krizi 1980'li yıllarda bir borç krizinin yaşanmasına neden olmuştur. 1970'li yıllarda reform olarak gerçekleştirilen 'takas stratejisi' çökmeye başlamıştır. Bu dönemlerde SSCB ve Doğu Bloğunda iç krizler birbirini ardına patlak vermiştir. Sovyet ekonomik sistemi büyüme hızını düşmekteydi. Ham madde ve enerji sorunu baş göstermiştir (Kagarlatsky, 2007: 457).

Yukarıda ifade edildiği üzere Sovyetler Birliği'nin parçalanmasına neden olan başlıca problemlerin başında ekonomik sorun gösterilmektedir. Sovyetler Birliği'nin kontrolü altında olan Doğu Bloğu ülkelerinin yapılarını göz ardı eden SSCB, tek bir merkezden durumu yönetmiş ve sorunları çözmeyen bu tutum ayaklanmalara ve muhalif unsurların güçlenmesine neden olmuştur. (Onay, 2002: 101).

5.5. Uyduluktan Bağımsızlığa Doğu Bloğunun Çözülüşü

Sovyetler ile yolunu en erken ayıran Tito, Sovyet yardımı olmadan ülkesini düşman işgalinden kurtarmıştı, Tito çok uluslu bir yapıya sahip olan Yugoslavya'yı, Stalin'in dayatmaları olmadan idare etmek ve uygun politikalar uygulamak istemiştir. 1945'te kurulan Yugoslavya Federal Halkı Cumhuriyeti, 1946 yılında anayasasını kabul etmiştir, 1948 yılında Stalin, Tito'yu Kominform'dan ihraç etmiştir. Tito bundan sonra özyönetim sistemini geliştirmiş ve Bağlantısızlar grubuna liderlik yapmıştır. Kruşçev döneminde Tito ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmış ancak Stalin tekrar Doğu Bloğu'nun bir parçası olmak istememiştir. (Davies, 2011: 1168).

Kruşçev iktidarı döneminde ülkede Stalin'in bir put olduğu ve bunun yıkılması kararlaştırılmıştı.

Dağılmanın ilk kıvılcımlarını; Macaristan ayaklanması, 12 Kasım 1989 Berlin duvarının yıkılması ve Prag ayaklanmaları işte bu hareketle Davies şunu ifade etmiştir: "Polonya'da on yıl, Macaristan'da on ay, Doğu Almanya'da oh hafta ve Çekoslovakya'da... on günde gerçekleşti" (Davies, 2011: 1191).

Macaristan Komünist Partisi, 9 Ekim 1989'da Marksizm'den vazgeçip, Macaristan Sosyalist partisi adını aldı ve 23 Ekim 1989'da Macaristan'ın resmi adı Macaristan Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Macaristan çok partili sisteme geçilmiştir. Bir süredir çeşitli olaylara sahip olan Polonya Komünist Partisi Merkez

Komitesi 6 Ocak 1990'da kendini feshetmiş ve Sosyal Demokrasi Partisi adını almıştır.

Daha önceleri Sovyetler Birliği'ne ve komünist sisteme karşı önemli hareketler görülen Çekoslovakya'da devletin adı, 29 Mart 1990'da Çekoslovakya Federal Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. 1990 Haziran ayında yapılan seçimlerin ardından, Slovak Ulusal Partisi'nin başını çektiği Slovakya'nın otonomisini isteyen hareketler gündeme gelmiştir. Bunun sonucu olarak 1991 Mart ayında yeni bir federal anayasanın kabul edilmesi kararı verilmiş ve Çek ve Slovak Cumhuriyetleri federal sisteme son vererek, ayrı bağımsız bir devlet olma yoluna gitmiştir.

26 Kasım 1990'da ülkede Komünist Partisi'nin öncülüğüne son verilmiştir. Bulgaristan'da, 15 Ocak 1990'da Komünist Partisi'nin tekeli öngören anayasa maddesi ortadan kaldırılmış ve bu parti Bulgaristan Sosyalist partisi adını almıştır. Romanya'da 20 Mayıs 1990'da ilk defa demokratik ve serbest seçimler yapılmıştır. Doğu Almanya, 3 Ekim 1990'da, Batı Almanya ile birleşmiştir. 12 Aralık 1990 tarihinde Arnavutlukta yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir. (Uçarol, 2006: 987, Bodur, 2013: 850).

Bu gelişmeler üzerine, Doğu Bloğu ülkelerinin ekonomik sorunlarını çözme ve geliştirmek için kurulmuş olan Comecon, 28 Haziran 1991 tarihinde, üye devlet delegelerinin protokol imzalamasıyla sona ermiş, Varşova Paketi de üye devletlerin kararıyla 1 Temmuz 1991'de resmen sona ermiştir (Uçarol, 2006: 987).

3 Aralık 1989 yılında ABD Başkanı G. Bush ve Gorbaçov Malta'da bir araya gelmişler ve Soğuk Savaş sisteminin sona erip, yerini kalıcı barış ortamının egemen olacağı bir döneme girildiğini belirtmişlerdir.(Bodur, 2013: 848).

1991 yılına gelindiğinde Sovyet Rusya'da ekonomik koşullar oldukça kötü durumdaydı, ülkede aydın kesim reform taleplerinde bulunuyordu, Gorbaçov hükümeti tüm bu taleplere ilgisizdiler ancak muhalif kesim adeta bir çığ gibi büyümeye devam ediyordu. Rejim karşıtları uygun zamanı bekleyip bu sistemi yok etme fırsatı arayışındaydılar. Nihayet bu fırsat 1991 yılının Ağustos ayında Gorbaçov'un Kırım ziyaretinde vuku bulmuştu.

İçişleri ve Savunma Bakanları, ayrıca üst düzey bir takım yetkililer, acil durum ilan edip iktidarı ele geçirerek bütün bu reform sürecini bitirmeye karar verdi. Şehre birkaç asker getirdilerse de, fazla destek bulamamışlardır. SSCB hükümetinin

başındaki Yeltsin, muhalefete önderlik ediyordu. Sovyetler Birliğinin çöküşü gerçekleşmiştir. (Bushkovitch, 2012: 432).

SSCB'nin tek elden yönetme politikası, özellikle Orta Avrupa'da hareketlenmelere neden olmuştur. Özellikle 1968 Prag Baharı siyasi bunalımı, Sovyet politikalarının gerçek yüzünü ortaya koymuş ve inandırıcılığını yitirmesine neden olmuş, bazı ülkelerinin anayasalarında değişiklikler yapılmasını sonucunu doğurmuştur (Yücel, 2003: 353).

Çarlık Rusya'nın devrilmesinin ardından iktidarın ve sistemin değişmesi Sovyet Rusya'yı meydana getirmiştir. Coğrafya olarak geniş topraklara sahip olan Sovyet Rusya tüm dünyayı etkileyecek bir sistemi deney imlemiştir. Sovyet sistemi Orta ve Doğu Avrupa'da çok derin etkilere sahiptir öyle ki Sovyet Rusya'nın yıkılmasının ardından bile Orta Avrupa ve Balkanlarda güç boşluğu meydana gelmiş, Sovyet sisteminin getirdiği olumsuz etkileri özellikle ekonomik anlamdaki yapının düzeltilmesi zaman almıştır. (Viotti, Kauppi, 2014: 92).

Sovyetler Birliği'nin liderliğinde oluşan Doğu Bloğunda meydana gelen değişiklikler, Sovyet sisteminin Orta Avrupa ve Balkan devletlerinde tek başına iktidar olması, ülkelerde ortaya çıkan ekonomik, siyasi sorunlara çözüm üretilmemesi, geride kalmışlık Doğu Bloğunda sarsılmalara neden olmuş, demokrasiye geçişler başlamış ve SSCB dağılmıştır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında tarihi süreç göz önünde bulundurularak Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş döneminde Orta Avrupa ve Balkanlara yönelik politikaları ele alınmıştır. Konu hem tarih aralığı hem de coğrafi olarak geniş bir kapsamın aşağıda yer alan sonuç değerlendirmesine ışık tutacak şekilde ele alınarak, mevcut literatürün önemli kaynakları ışığında değerlendirilmiştir.

Hitler Almanyası'nın II. Dünya Savaşı sonunda tesliminin ardından Sovyetler, Orta Avrupa ve Balkanlarda etkin ve yönlendirici bir güç olmak için sistematik politikalar çerçevesinde ideolojik yayılcılığını blok politikası kapsamında uygulamaya koymuştur. Savaştan İngiltere ve Fransa'nın oldukça güçsüz çıkması, Sovyetler'in politik hedeflerini kolaylaştırmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulduğu andan yıkılışına kadar dünya tarihinde önemli yönlendirici bir güç olmuştur.

Sovyet sisteminin kurucularından biri olan Lenin, sosyalizme farklı bir boyut getirmiş ve kendi sistemini yaratarak bu rejimi sadece Sovyet Rusya'nın değil uluslararası politikanın bir konusu olarak görmüş kapitalizm ve emperyalizm karşısında dünya halklarını birleşmeye çağıracağı bir araç olarak haline getirmiştir. Lenin'in aslında ilk kaygısı rejimi ayakta tutmak için önce Sovyetlerde siyasi, ekonomik ve askeri yapıyı düzenlemek olmuştur. Savaş komünizmi, Yeni Ekonomik Politikalar ile ekonomi düzeltilmeye çalışılmıştır. Siyasi ve askeri anlamda ise yeni düzenlemeler ile Sovyetler gücünü toplamaya başlamıştır. Lenin'in ölümünün ardından Sovyetler tarihinde bir diktatör olarak adlandırılacak isim olan J. Stalin yönetimi devralmıştır.

Stalin Dönemi tez çalışmasında Stalinizm başlığı ile ifade edilmiştir. Stalinizm olarak adlandırılan dönemde Stalin'in politikalarının tek otoriter güç olarak kabul edilerek doğrudan kabul edilmesidir. Stalinizm içinde sorgulamaya ve muhalefet unsurlara imkân vermemiştir. Stalin döneminde parti ve devlet tamamen birleşmiştir. Orta Avrupa ve Balkanlarda Halk Demokrasileri dönemi başlamış, ülkelerde planlı ekonomi politikaları uygulamaya konulmuş, muhalif unsurlar bir bir temizlenmiştir.

Komünizm sisteminin birincil politikalarından olan devletleştirme, halkın refah seviyesini artıran ve eşitlik sağlayan bir rejim olmadığı bilakis ülkelerde kıtlık gibi sorunlara neden olmuş ve bu sistem halk tarafından tepki toplamıştır. Orta Avrupa ve Balkan ülkelerinde de süreç Stalizasyon Dönemi olarak ele alınmıştır. Bahsedilen bu dönemde Stalin, Halk Demokrasileri adı altında, Stalin tarafından desteklenen liderlerin başa geçirilmesi, koalisyon kabinelerin kurulması ve bu koalisyon kabinelerinde komünist ve sosyalist kişilerin kilit bakanlıklarda görev alması, daha sonra ise rejime muhalif olan ve desteklemeyen kişilerin tasfiyesi sağlanmıştır. Bu dönem uydu devletler Sovyetler Birliği'nin politikalarıyla neredeyse tek elden yönetilmişlerdir.

SSCB'nin, Balkanlara yönelik politikaları Orta Avrupa'daki uygulamalardan farklılık göstermektedir. Balkanların en güçlü ülkesi olan Yugoslavya, Alman işgalinden Sovyet yardımı olmadan kendisi çabası ile kurtulmuştur. Çok dinli ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan Yugoslavya'da Tito farklı etnik unsurları tek bir çatı altında toplamış ve geleceğe yönelik planlar hazırlamıştır. Stalin, Tito'nun politikalarının Sovyet sisteminin dışında olduğunu ileri sürmüş ve Tito'yu Kominform'dan çıkarmıştır. Tito Yugoslavya'sı, Doğu ve Batı Bloğu arasında bir nevi öngören stratejik politikalar ile ayakta kalmıştır. İdeolojik olarak Doğu'ya ancak ekonomik ve gelişmişlik yöntemleri olarak Batı'yı örnek olan Yugoslavya yeni bir sistem geliştirmiş ve Bağlantısızlar Bloğu'nun öncülüğünü yapan ülkelerden biri olmuştur.

Arnavutluk da tıpkı Yugoslavya gibi, Alman ve İtalyan işgalinden kendi çabası ve Yugoslavya'nın yardımı ile kurtulmuştur. Arnavutluk Komünist Partisi lideri Enver Hoca, Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılmasının ardından Sovyetler ile yakınlaşmıştır. Kruçev döneminde Sovyetlerle arasının açılması sonucu Çin ile ilişkiler geliştirilmiştir. Dolayısıyla Arnavutluk politik olarak kendisini destekleyen ve fayda sağlayan devletlerle iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir

Bulgaristan, Sovyetler'in en sadık ülkesi olarak önemli bir yer edinmiştir. Romanya ise köken olarak Latin olmasından dolayı aslında Sovyet sistemini benimsememiştir. Sovyetlerin Romanya'da iktidarının sağlanması Gherghi Dej döneminde olmuştur. 1950'li yıllara gelindiğinde devletleşme politikalarında önemli bir aşama kat edilmiştir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Orta Avrupa ve Balkanlara yönelik politikalarının etkili olmasının çeşitli nedenleri vardır. Elbette bu her ülkede aynı hızda olmamış, ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Ancak rejim değişikliklerini ilk etapta gerçekleştirmiş olması anlamında SSCB'nin başarılı olması sağlam bir plan dâhilinde gerçekleşmiş ve genel olarak şu aşamalardan geçmiştir:

İlk aşama, Orta Avrupa ve Balkan ülkelerini Almanlardan kurtarmak olmuştur. Hitler Almanya'sı Avrupa'da birçok ülkeyi işgal etmiştir. Dönemin Avrupa'sı Hitler'i durdurmanın tek yolunun Kızıl Ordu'ya bağlı olduğunu kabul etmiş bununla birlikte Sovyetler Birliği, Orta Avrupa ve Balkanlara girerken kendisini bir işgalci devlet olarak görmekten ziyade bölge ülkelerini Nazi işgalinden kurtaran bir kurtarıcı olarak göstermiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Avrupa'yı Nazi işgalinden temizlerken aynı zamanda Orta Avrupa ve Balkanlar'da kendisine yayılmacı bir gelecek inşa etmenin yollarını da açmıştır.

İkinci aşama, bölge ülkelerinde komünist partilerin yer aldığı koalisyon kabinleri kurmak olmuştur. Öncelikle işgal altında bulunan topraklarda geçici hükümetlerin kurulması ve bu hükümetlerin bütün siyasi taraflar tarafından temsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu sistem Sovyet Rusya lehine olmuştur çünkü Sovyetler bu kararı uygulamaya koyarken stratejik davranmıştır. Ülkelerde önemli bakanlıklar özellikle İçişleri, dışişleri, adalet, enformasyon bakanlıkları gibi devlet yönetimlerinde etkili olan stratejik bakanlıklar neredeyse tamamen komünist/sosyalist kişiler tarafından ele geçirilmiştir.

Diğer bir aşama ise muhalefet partilerinin tasfiyesiyle gerçekleştirilmiştir. Özellikle 1947'den sonra koalisyon hükümetlerinde yer alan ya da muhalefette kalmış olan diğer partilerin tasfiye işlemine başlanmıştır. Muhalif unsurlar Nazilik ve casuslukla suçlanıp cezalandırılmıştır. Bu tasfiyelerin gerçekleşmesi rejime karşı olanlara ders niteliğinde olmuş ve muhalefet edebilecek yapıdaki kişilerin gözü korkutulmuştur. Bu bağlamda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bölgede hegemonyasını kurması sağlanmıştır. Son olarak yerli komünistlerin tasfiyesi ile, Orta Avrupa'da Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Doğu Almanya, Balkanlarda ise Yugoslavya, Arnavutluk Bulgaristan ve Romanya'da böylelikle Moskova peykinde komünist rejimler kurulmuştur.

Bu ülkelerde Sovyet rejiminin gereklilikleri uygulanarak bütün üretim araçları devletleştirilmiş, mülk sahipleri mülksüzleştirilerek, Sovyet tipi sanayileşme

başlatılmıştır. Doğu Bloğu da bu şekilde meydana gelmeye başlamıştır. Ancak bu süreç çok büyük sorunları da beraberinde getirecek ayaklanma ve grevlerin de yolunu açmıştır.

Özellikle Macaristan ayaklanması Stalin tarafından oldukça kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu durum sosyalist blokta sarsılmalarında habercisi olmuştur. 1968 Prag Baharı ise Çek halkının talepleri ve memnuniyetsizliklerinin göstergesi olarak, ülkedeki rejimin sarsıntılarını göstermiştir. Sovyetlerin ülkeye müdahale edip dengeleri istediği gibi değiştirmesi halkı sistemden uzaklaştırmış ve aksine sisteme karşı hareket etmesi yönünde teşvik etmiştir. Poznan ve Doğu Almanya'da da meydana gelen ayaklanmalar bu durumu açıkça ortaya koyan diğer örnekler olmuştur.

Sovyet politikaları çeşitli aşamalardan geçmiştir. Lenin döneminde rejimin kurulması ve sağlamlaştırılması, Stalin döneminde ise tek elden yönetim, sistemin yaygınlaştırılması, hem Sovyetler Birliğinde hem de uydu devletlerde rejime muhalif olan unsurların temizlenmesi ve sürgüne gönderilmesi gibi çeşitli acımasız uygulamalar ile rejim sağlamlaştırılmıştır. Ancak bu sağlamlaştırma politikası çürümeyi de beraberinde getirmiş, 1953 yılında Doğu Almanya ve Çekoslovakya'da, 1968 yılında Macaristan'da, 1956 yılında Polonya'da ayaklanmalar ve isyanları ortaya çıkmıştır.

Kruşçev döneminde, Stalin yıkılması gereken bir put olarak görülmüş, Stalin'in uygulamaları terk edilmiş, Stalin'in kişi ve karakterindeki liderler yönetimlerden uzaklaştırılmıştır. Gorbaçov dönemi politikaları SSCB'nin adeta dağılmasını kolaylaştırmıştır. Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları, sistemin getirdiği sorunları ve problemleri çözmemiş ve dağılmaya doğru giden süreç hızlanmıştır. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin uydusu olmuş Orta Avrupa ve Balkan devletlerinin kendilerine has gelişmelerinin yanı sıra Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmelerden de etkilenerek sistemlerindeki dönüşümlerde etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'nde Stalin sonrası yaşanan dönüşüm, bu devletlerin de sistemlerinde değişimlerini tetiklemiş ve/veya bu ülkelerin istikrarsızlıklarının altyapısını oluşturan sorunlar gün yüzüne çıkarak, kendi dinamikleriyle çözülme yoluna gidilmiştir.

SSCB'nin dağılmasının etkisi günümüzde bile halen hissedilmektedir. Komünizm daha kurulduğu ilk yıllardan beri siyasi, sosyal, ekonomik ve dini anlamda çok radikal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Orta Avrupa ve Balkanlar'da Siyasi anlamda ülkeler demokratik sistemden tamamen uzaklaştırılarak tek bir

partinin hâkim olduğu, farklı seslere buna izin dahi verilmediği bir süreç yaşamıştır. Aslında bu süreç Doğu Bloğu ülkelerinde bir demokrasi kaybıdır. Komünist sistem yapısı aslında Orta Avrupa ve Balkanlar'ın tarihi ve kültür yapısına da oldukça zıttır. Bu coğrafya insanları genel olarak milletine ve dinine bağlı bir yapıya sahiptir. Avrupa tarihinde meydana gelmiş olan ayaklanmaların alt yapısını oluşturan en temel faktör kişilerin milli varlığına yapılmış bir saldırıdan kaynaklanmıştır. Aslında SSCB'de milletlerin hassas noktasına bu noktada çok dikkat etmemiş, milli varlığa ve kişilerin tarihi, geleneği ortak bir Sovyet tarihi yaratma uğruna göz ardı edilmiştir. Bunun en iyi örneği Polonya'dır, tezde Polonya- Rusya ilişkilerinin tarihine bu nedenden dolayı değinilme gereği duyulmuştur. Macaristan'da aynı şekilde milli kimlik oldukça önemlidir bu bağlamda 1848 İhtilalı ile 1956 İhtilalı birbirleri ile belli noktada benzerlik taşımaktadır. SSCB, başta Macaristan olmak üzere ayaklanmaları çok sert müdahaleler bastırarak, ülkelerde egemenliğini tank ile sağlama yoluna gitmiştir. Tezin kapsadığı Ortodoks/Katolik hatta Balkanlar'da Müslümanların dini faaliyetleri devlet tarafından kısıtlanmış ve sınırlandırılmıştır, bu kısıtlama rejime duyulan tepkinin artmasında çok nemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. SSCB'nin çözülmesine neden olan en önemli faktör kuşkusuz ekonomidir. Sanayinin geliştirilmesi uğruna tarımın bir kenara itilmesi üretimsizliği beraberinde getirerek kıtlığa zemin hazırlamıştır. Teknolojik bakımında da zamanın gerisinde kalan SSCB için dağılma kaçınılmaz olmuştur. SSCB'nin dağılması Orta Avrupa ve Balkanlar'da bir güç boşluğu yaratmıştır. Almanya birleşirken, Yugoslavya parçalanmış ve iç savaş meydana gelmiştir, Bosna'da tüm dünyanın gözü önünde tarihe geçecek soykırım ve katliamlar yaşanmıştır.

EK: KRONOLOJİ

1945

- 17 Ocak 1945 : Varşova'nın Sovyetlere dahil olması
- 20 Ocak 1945 : Sovyet Rusya ile Macaristan arasında mütareke yapıldı.
- 4-17 Şubat 1945 : Yalta Konferansı
- 13 Şubat 1945 : Budapeşte'nin işgal edilmesi
- 23 Nisan 1945 : Sovyet Rusya'nın Berlin'e girmesi
- 7 Mayıs 1945 : Almanya'nın teslim olması
- 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 : Postdam Konferansı
- 29 Kasım 1945 : Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması.

1946

- 5 Mart 1946 : Churcill'in antikomünist Fulton Söylevi ile Soğuk Savaş Dönemi resmen başladı.
- 18 Mayıs 1946 : Savaş yıllarında Romanya'da diktatörlük yapan M. Antonescu ülkenin uğradığı durundan sorumlu tutulmuş ve idama mahkûm edilmiştir.

1947

- 10 Şubat 1947 : Savaşın kaybedenleri İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan barış antlaşmalarını imzalamışlardır.
- 25 Şubat 1947 : Sovyetler Birliği, işgal ettiği ülkelerde komünist partilerin yerleşmesini sağlamak için bütün muhalefeti tasfiye hareketine başlamıştır.
- 12 Mart 1947 : Truman'ın Kongredeki mesajı sonucunda Truman Doktrinin ortaya çıkması
- 5 Haziran 1947 : ABD Dış işleri Bakanı George Marshall, savaşın ardından Avrupa'yı ekonomik açıdan kalkındırmayı öngören Marshall Planını üretti.
- 23 Eylül 1947 : Bulgar muhalifi Petkov idam edilmiştir.

5 Ekim 1947 : Kominform kurulmuştur.

1948

10 Mart 1948 : Çekoslovakya'da Sovyetlerin darbesi ile komünistler görev başına gelmiştir.

1 Nisan 1948 : Sovyetler Birliği, Batı Almanya ve Batı Berlin arasındaki ulaşımı kesmiş ve giriş çıkışlar yasaklanmıştır.

25 Şubat 1948 : Prag Darbesi gerçekleşmiştir.

28 Haziran 1948 : Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılması.

30 Kasım- 5 Aralık 1948 : Doğu ve Batı Berlin'de iki ayrı belediye kurularak, iki ayrı idare ortaya çıkarılmıştır.

1949

5-8 Ocak 1949 : Comecon'un kuruluşu.

4 Nisan 1949 : NATO kuruldu.

23 Mayıs 1949 : Federal Almanya Cumhuriyetinin Kurulması.

7 Ekim 1949 : Sovyetler Birliği, Demokratik Alman Cumhuriyetini kurmuştur.

1953

5 Mart 1953 : Stalin'in ölümü.

1955

14 Mayıs 1955 : Doğu Bloğuna üye devletler NATO'ya karşı Varşova Paktını kurdu.

1956

25 Şubat 1956 : Sovyetler Birliği Komünist Parti 20. Kongresinde N. Kruşçev, Stalin'in yıkılması gereken bir put olduğunu dile getirdi ve de-Stalizasyon sürecini başlattı.

28 Haziran 1956 : Polonya'da Poznan ayaklanması meydana geldi.

3 Ekim 1956 : Macaristan İhtilali yani Milli ayaklanması başladı.

1957

14-16 Kasım 1957 : Doğu Bloğu'nun içinde birlik ve beraberliği güçlendirmek için 64 Komünist Partisi Moskova Konferansını gerçekleştirmiştir.

1961

13 Ağustos 1961 : Berlin Duvarı inşa edildi.

1-6 Eylül 1961 : Bağlantısız 25 ülke, Tito önderliğinde bir konferans düzenlemiştir.

10 Aralık 1961 : Arnavutluk- SSCB arasında diplomatik ilişkiler koptu.

1963

27 -31 Temmuz 1963 : Romanya Moskova'dan ayrı bir politika izleme yoluna girmiştir.

1966

1 Aralık 1966 : Federal Almanya Cumhuriyeti, Ostropolitik dönemi başlattı.

1968

21 Ağustos 1968 : Sovyetler Birliği önderliğinde Varşova Paktı ülkeleri Çekoslovakya'yı işgal ettiler.

12 Kasım 1968: : Sovyetler, gerekli gördükleri anda, sosyalist ülkelere müdahale hakkını tanıyan bir doktrin ilen ettiler bu "Brejnev Doktrini" olarak bilinmektedir.

1970

12 Ağustos 1970 : FAC ile Sovyetler Birliği, Moskova Antlaşması ile Avrupa'daki sınırların dokunulmazlığını kabul etti.

1972

26 Mayıs 1972 : ABD ile SB arasında SALT I Antlaşması imzalandı.

1977

6 Ocak 1977 : Çekoslovakya’da politikacılar ve aydınlar, 77 Bildirisini yayınladılar.

1979

18 Haziran 1979 : ABD ile SB arasında SALT II Antlaşması imzalandı.

1980

14 Ağustos 1980 : Polonya/Gdanskta işçiler “Dayanışma Sendikası” bünyesinde grev ve gösterilere başladı.

1985

11 Mart 1985 : Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekterliğine Mikhail Goraçov getirilmiştir.

1987

22 Ocak-7 Kasım 1987 : Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka süreni başlattı.

1989

9 Kasım 1989 : Bulgaristan’ı 35 yıldır yöneten Tudor Jivkov, halkın yoğun gösterileri neticesinde Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevinden alındı.

3 Aralık 1989 : ABD Başkanı G. Bush ve SSCB Devlet Başkanı Gorbaçov Malta’da bir araya gelerek Soğuk Savaş Dönemine son vermişlerdir.

22 Aralık 1989 : Romanya’da N. Çavuşesku aleyhinde meydana gelen gösteriler neticesinde Çavuşesku idam edildi.

29 Aralık 1989 : Çekoslovakya Devlet Başkanlığına Vaclav Havel gelmiş ve komünist iktidar dönemi son bulmuştur.

1990

- 15 Ocak 1990 : Berlin Duvarı yıkılmıştır.
- 15 Ocak 1990 : Bulgaristan komünist partisinin tekeli öngören anayasa maddesi ortadan kaldırılmış ve bu parti Bulgaristan Sosyalist Partisi adını almıştır.
- 20 Ocak 1990 : Yugoslav komünist partisi kongresinde Komünist partinin öncü ve tekel durumuna son verilmiş çok partili düzen kabul edilmiştir.
- 4 Şubat 1990 : Slovenya, komünist partisi adını değiştirerek “Yenilik Partisi” olarak değiştirerek Yugoslavya Komünist Partisinden ayrılmıştır.
- Şubat 1990 : Hırvatistan komünist partisi adını “Demokratik Değişiklik Partisi” yapmıştır. (22 Nisan’da seçimi kazanmıştır.)
- 15 Şubat 1990 : Arnavutlukta ilk serbest seçimler yapıldı.
- 2 Nisan 1990 : Bulgaristan’da Milli Meclis çok partili rejim ve özgür seçim kanununu kabul etmiş ve komünist partinin adı Bulgaristan Sosyalist Partisi’ne çevrilmiştir.
- 20 Mayıs 1990 : Romanya 1937 yılından itibaren ilk kez seçim yapılmış ve Milli Esenlik Cephesinin kazanması ile Iliescu Cumhurbaşkanı olmuştur.
- 16 Temmuz 1990 : Sırbistan komünist partisinin adı “sosyalist” olmuştur.
- 25 Temmuz 1990 : Hırvatistan’da “sosyalist” sözcüğü çıkarılarak, “Hırvatistan Cumhuriyeti” ilan edilmiştir.
- 28 Ağustos 1990 : Slovenya halkı yapılan referandumla bağımsız olmuştur.
- 28 Eylül 1990 : Yugoslav hükümeti Kosova ve Voyvodina eyaletlerine özerklik vermiştir.
- 3 Ekim 1990 : Doğu Almanya, Batı Almanya ile birleştirilmiştir.

1991

- 1 Nisan 1991 : Varşova Paktı dağıldı.
- 25 Haziran 1991 : Yugoslavya’da iç savaş başladı.
- 28 Haziran 1991 : Comecon iş birliği sona erdi.
- 19 Ağustos 1991 : Sovyetler Birliği komünist partisi kendisini feshetti.
- 3 Aralık 1991 : ABD Başkanı G. Bush ve Gorbaçov Malta’da Soğuk Savaşın sona erdiğini ilan ettiler.

KAYNAKÇA

- Acar, C. (2007).*Soğuk Savaş, Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*. Ankara: Ötüken.
- Abazi, B. (2007), *Yugoslavya Sisteminin Yıkılışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ağırseven, N. (2015). *Enver Hoca Dönemi ve Sonrası Arnavutluk*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Akalın, C.(2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye I*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akşin, S. (2014).*Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alaçam, S. (1943).*Polonya*. İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu.
- Altuğ, Y. (1994). *Çekoslovakya Sorunu*, Ankara: TTK.
- Andican, A. (1991). Sovyetler Birliği'nin Geleceği Üzerine Düşünceler. *Türk Yurdu Dergisi*, 43(11), 24-28.
- Arı, T. (1999). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa.
- _____ (2010).*Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa: MKM.
- Arıboğan, Ü., Ayman, G. ve Dedeoğlu, B. (2000). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Faruk Sönmezoğlu (Derleyen), İstanbul: Der.
- Armaoğlu, F. (1991). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1980*.Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ataöv, T. (1964).*Sovyet Dış Politikasının Ana Hatları*. Yayımlanmış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Enstitüsü, Ankara.
- _____ (1969).Bugünkü Almanya Sorunu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*,XXIV (231), 231-244.
- Aydın, Y. (2016). Doğu Almanya Yazınında Göç ve Sürgün.*Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57(28), 27-32.
- Bahadınlı, Y. Z. (1970). *Dört Sosyalist Ülke, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya*. İstanbul: Hür.
- Bakır M, Karadağ M. (2006). Post Sovyet Rusya'da Demografik Kriz: Kalpgahın Zayıflayan Atardamarı. İhsan Çomak (Editör), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: Tasarım, 69-86.
- Başar, E. (1965).*Sosyalizm Sözlüğü*. Ankara: Toplum.
- Beer, M. (1969). *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi*. İstanbul: Kıtış.
- Bekcan, U. (2013). Devrimden Sonra Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 68(4), 73-102.

- Bekcan, U. (2016), Sovyetler Birliği'nin Savaş Öncesi Döneme Bakışı (1933-1939): Nazilerin Avrupa'yı İşgalinin Sorumlusu Kim? *Uluslar arası İlişkiler Dergisi*, 13(50), 101-118.
- Berkes, N. (1946). *Siyasi Partiler*. İstanbul: Yurt ve Dünya..
- Best A., Hanhimakı, J. M., Maiolo, J. Ve Schulze E. K. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. (Çeviren: Taciser Ulaş Belge). Ankara: Siyasal.
- Bilgili, C. (2015). *Yalta Konferansı'na Göre Sovyetler Birliği'nin Asya Politikası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bodur, H. (2013).*Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Yeditepe.
- Bora, T. (1995). *Bölgesel Sorunlar, Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*. 2. Baskı. İstanbul: Birikim.
- Bozkurt, G., S. (2008).Geçmişten Günümüze Romanya'da Türk Varlığı. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 5(17), 1-31.
- _____ (2010). Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, X (2), 51-95.
- Brahaj, S. (2009). *Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Briggs, A. Clavin, P. (1997).*Modern Europe 1789- 1989*. London: Longman.
- Bushkovitch, P. (2016). *Rusya'nın Kısa Tarihi*. (Çeviren: Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Carr, E.H. (2004). *Bolşevik Devrimi 3/1917-1923*. (Çeviren: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis.
- Castro, F. (1969). *Çekoslovakya Meselesi*, (Çeviren: Cengiz Çandar).İstanbul: Habora.
- Cliff, T. (1990).*Rusya'da Devlet Kapitalizmi*. (Çeviren: Ali Saffet ve Tarık Kaya). İstanbul: Metis.
- Crampton, R.J. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*. İstanbul: Yayın Odası.
- Çakmak, H. (2003). *Avrupa Güvenliği*, Ankara: Akçağ.
- Dağ, A. E. (2004).*Uluslararası İlişkiler Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Anka.
- Davies, N. (2011). *Avrupa Tarihi*.2. Baskı. Ankara: İmge.
- Davut, D. (1993).Çekoslovakya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8. İstanbul: Divantaş, 253- 258.
- Dawisha K. andParrot B. (1994).*Russia and the New States of Eurasia*. USA: Cambridge Universty.
- Deutscher, I. (1990). Polonya Komünist Partisi'nin Trajedisi. Ragıp Zarakolu (Derleyen), *Doğu Avrupa Dosyası*, İstanbul: Alan, 187-220.

- Dickhut, W. (1976).*Sovyetler Birliğinde Kapitalizmin Restorasyonu I.* (Çeviren: A. Sever).İstanbul: Komün.
- Dimitrov, G. (1970).*Halk Cumhuriyetine Doğru Bulgaristan.* (Çeviren: Sulhi Dönmez ve Sahir Ertan). İstanbul: Habora Kitabevi.
- Dilek, M. S. (2013). TBMM Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti (Lehistan) Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde İmzalanan Antlaşmalar ve Tarafların Dış Politika Yaklaşımları, *Turkish Studies International Peridocial For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkie Ankara.* 8(9), 1127-1147.
- Dukes, P. (1990). *A History of Russia*, London: TheMacmillan.
- Eley, G. (2008). *Demokrasiyi Kurmak, Avrupa Solunun Tarihi 1850-2000.* (Çeviren: Ahmet Yiğit Güney). İstanbul: Doruk.
- Elmas, R. (2015).*Sosyalizm Sonrası Polonya'da Kimlik Milliyetçilik İlişkisinin Politik Kültürel Yansımaları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Engels, F. (2003).*Anti- Dühring.* 3. Baskı. İstanbul: Eriş.
- Ergün, M. (1967).*Macar İhtilali.* İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited.
- Erkan, Ü. A. (2010). Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası. *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E Dergisi*, 8(1), 183-194.
- Erol, M. S (2006). Soğuk Savaş Döneminde Balkanlar (1945-1989). Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (Derleyenler). *Balkanlar El Kitabı I. Cilt*, Ankara: Vadi, 665-682.
- Evans, G. ve Newnham J. (2007).*Uluslararası İlişkiler Sözlüğü.* (Çeviren: H. Ahsen Utku).İstanbul: Gökkuşbu..
- Faulkner, N. (2013). *Marksist Dünya Tarihi, Neanterllardan Neoliberallere.* (Çeviren: Tuncel Öncel). İstanbul: Yordam Kitap.
- Gaddis, L. J. (2008).*Soğuk Savaş.* (Çeviren: Dilek Cenkçiler). İstanbul: YKY.
- Gorbaçov, M. (1988).*Perestroika.* (Çeviren: Kasım Yargıcı). İstanbul: Güneş.
- Göktaş, O. (1995). *Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gönlübol, M. (1993).*Uluslararası Politika.*4.Baskı. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Görgün, H. (2009). Sosyalizm. *Türkiye İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 386-388.
- Gözaydın, A.S. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Alanda Tehdit Algılamaları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Günaydın, A. V. (1977).*Sosyalist ve Radikal Sol Doktrinler Komünizm Strateji ve Taktikleri*. Ankara: Kadro.
- Güngörmüş, N. (2010).*Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)*. Ankara: Köksav.
- Gürel, Ş. S. (1971). Berlin Sorunu (1944-1971). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1(31), 207-229.
- Gürkan, İ. (1993). *Balkanlar*. Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV). İstanbul: Eren.
- Gürkan, Ü. (1968). S.S.C.B Siyasi Rejiminin Ana Hatları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(21), 155-198.
- Gromiko, A., Zemskov İ. N., Zorin V. A., Semyanov V. S. ve Harlamov M. A. (2013). *Uluslararası İlişkiler Tarihi Cilt 5*. (Çeviren: Ali Rıza Dırık). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Hacısalihioğlu, M. (2007).*Sosyalist Dönemde Romanya, Balkanlar El Kitabı Cilt II*. Ankara: Karam ve Vadi.
- Hart, L. B. (2015). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*.(Çeviren: Kerim Bağrıaçık).İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hekimoğlu, A. N. (2007). *Rusya'nın Dış Politikası I*. Ankara: Vadi.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. (Çevirenler: Bekir Berat, Bican Şahin, Mete Yıldızlı, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seilmişoğlu ve Atilla Yayla). Buğra Kalkan (Editör). Ankara: Liberte.
- _____ (2013a). *Siyasi İdeolojiler Bir Giriş*. (Çeviren: Özgür Tüfekçi). Ankara: Liberte.
- _____ (2013b). *Küresel Siyaset*. (Çeviren: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara: Adres Yayınları.
- Hobsbawn, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. (Çeviren: Yavuz Ologan).İstanbul: Sarmal.
- İrge, F. (1995).*SSCB'de Gorbaçev Liderliğinde Başlayan Radikal Reform Hareketlerinin Nedenleri, Reformların Hedefleri- Uygulanışı ile Doğu Bloğunda, Sovyet Cumhuriyetlerinde ve Ulusal Alanda Etkileri- Sonuçları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İvanov, K. (1976).*Lenincilik ve Sovyetler Birliği Dış Politikası*. İstanbul: Konuk.
- Jelavich, B. (2006).*Balkan Tarihi 20.Yüzyıl 2*. (Çeviren: Zehra Savan ve Hatice Uğur). İstanbul: Küre.
- Judt, T. (2009).*Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*. (Çeviren: Dilek Şendil). İstanbul: YKY.

- Kagarlitsky, B. (2007).*Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi*.(Çeviren: Esin Soğancılar). Ankara: Phoenix.
- Kamalov, İ. (2004). *Putin'in Dosyası KGB'den Devlet Başkanlığına*. İstanbul:Kaktüs.
- Kamil, İ. (2007). Komünizm Döneminde Bulgaristan. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (Derleyenler), *Balkanlar El Kitabı II. Cilt*. Ankara: Vadi, 483-498.
- Kasapsaraçoğlu, M. İ. (2009). *The Turkish Foreign Policy Decision Making Process During The Cold War (1945-1991)*. Unpublished Doctoral Dissertation, Boğazici University Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul.
- Kaya, A. (1993).*Balkanların Dünü-Bugünü- Yarını*, İstanbul: Harp Akademileri.
- Keat, R. and O'Neill, J. (1998). Socialism. Edward Craig (Ed.). *Routledge Encyclopedia of Philosophy Volume 8*. London and New York: Routledge, 879-886.
- Kelkitli, F. (2017). İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlarda Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72 (2), 423-443.
- Kenar, N. (2005).*Yugoslavya, Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*. Ankara: Palme.
- Kinder, H. Hilgemann W. (2016), *Dünya Tarih Atlası 2. Cilt*, (Çeviren: Leyla Uslu), Ankara: Odtü Yayıncılık.
- Kip, M. (2016). *SSCB'nin Doğu Avrupa (Macaristan ve Çekoslovakya) Müdahaleleri ve Türk Kamuoyu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kiraly, B.K. (2006). *Ten Truts of the Revolution*. (Editor: KarolyNagy). Budapest: Atlantic Reserach and Publications Public Foundation.
- Kissinger, H. (2002).*Diplomasi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kolasi, K. (2013). Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakülteler Dergisi*, 68(2), 149-179.
- Kolasi, K. ve Özen, Ç. (2016). ABD'nin Almanya Politikası ve Yapısal Belirleyenler: Savaş Sonrası Güç Asimetrisi ve Hegemonik Düzen İnşası. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 15(2), 125-160.
- Köse, İ. (2015). Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (19), 241-276.
- Kruşçev, N.(1971). *Kruşçev'in Anıları I*. (Çeviren: Mehmet Harmancı).İstanbul: Milliyet.
- Kuranel, A. R. (1986).*20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Çağdaş Liderler Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim.
- Küpeli, Y. (2000).*Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD*. Ankara: Öncü.
- Lazar, I. (1989). *Hungary Brief History*, Budapest: Corvina.

- Langlois, G., Boismenu J., Lefebvre L. ve Regimbald, P. (2000). *20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Nehir.
- Leffler, M. And Painter, D. S. (2015). *Origins of Cold War*. New York: Routledge.
- Lenin, V. I. (1970). *Marks ve Engels*. (Çeviren: S. Fırat). İstanbul: Köz.
- _____ (2004). *Marksist Öğreti*. (Çeviren: Tonguç Ok). İstanbul: Evrensel.
- Mandel, E. (1977). *Marksizm'e Giriş*. (Çeviren: Orhan Dilber ve Şadi Ozansü). İstanbul: Köz.
- Mazower, M. (2008). *Karanlık Kıta: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı*. (Çeviren: Dilek Cenckçiler). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____ (2013). *Hitler İmparatorluğu İşgal Avrupa'sında Nazi Yönetimi*. (Çeviren: Yavuz Alogan). İstanbul: Alfa Tarih.
- McNeill, W. H. (1989). *Dünya Tarihi*. (Çeviren: Alaeddin Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.
- Minervadergi (2017). Doğu Almanya Tarihine Kısa Bir Bakış, Web: <https://minervadergi.org/2017/06/25/ilayda-altinkaynak-yazdi-dogu-almanya-tarihine-kisa-bakis/>, 27 Aralık 2018'de alınmıştır.
- Minnerup, G. (1990). Doğu Almanya'nın Donmuş Devrimi. (Çeviren: Osman Akınhay). (Derleyen: Ragıp Zarakolu). *Doğu Avrupa Dosyası*, İstanbul: Alan, 101- 134.
- Nadir, N. (1973). *İki Sovyet Rusya ve Polonya*. 3. Basım. İstanbul: Tel.
- Novosti Ajansı Araştırma Kurulu, (1977), *Ekim Devriminin 60 Yılı*. (Çeviren: H. Aksoy). Ankara: Ser.
- Onay, Y. (2002). *Rusya ve Değişim*. Ankara: Nobel.
- _____ (2007). *Batı'ya Direnen Devlet Rusya*. İstanbul: Yeni Yüzyıl.
- Öncü, A. S. ve Ekinci, O. (2014). İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenilmeyen Gelişme 23 Ağustos 1929 Tarihli Alman Rus Paktı. *TSA18(2)*, 241-263.
- Özbakır, E. (1988). *Kara Kitap: Çekoslovakya*. İstanbul: İletişim.
- Özdemir, M., Çalışkan, S. ve Öztürk, F. (2017). Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol, *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 5(2), 62-79.
- Özer, B. Ve Karadağ, C.T (2017). Willy Brandt'ın "Ostropolitik"inin Alman Dış Politikasına Mirası, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, (?), 134-148.
- Özkan, A. (2017). *Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945-1985)*. Ankara: Nobel.
- Özdemir, H. (2012). *Avrupa Mantiğı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özsoy, İ. (2016). Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler. *Bilig*, (39), 163-194.
- Paraf, P. (1968). *Halk Demokrasileri*. (Çeviren: Zaven Biberyan). İstanbul: Pamel.

- Parker, G. (2006). *Cambridge Savaş Tarihi*. (Çeviren: Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Peterson, M. L. (2014). *The Cold War and the Change in the Nature of Military Power*. USA: Dissertation Publishing.
- Riasanovsky N. Steinberg, M. (2016). *Rusya Tarihi, Başlangıçtan Günümüze*. (Çeviren: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap.
- Roberts, J. M. (1999). *Yirminci Yüzyıl Tarihi*. (Çeviren: Sinem Gül). Ankara: Dost.
- Roberts, G. (2005). Stalin and Soviet Foreign Policy. In M. P. Leffler and D. S. Painter (Eds), *Origins of the Cold War An International History* (pp. 42-57). New York and London: Routledge.
- Safa, P. (1966). *Sosyalizm*. İstanbul: Ötüken.
- Sakal, B. H. (2013). *Başka Bir Dünya Savaşı (İkinci Dünya Savaşında Almanya Tarafında Savaşan Türkistanlılar)*, Ankara: Ötüken.
- Sampson, A. (1969). *Avrupa Nereye Gidiyor?*. (Çeviren: Nuran Ülken). İstanbul: Sander.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge.
- Sargent, T. L. (2005). Communism. E. Craig (Ed.), *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London and New York: Routledge, 130-132.
- Saydan, A. (1969). *Alman Milletinin Sosyalist Devleti, Alman Demokratik Cumhuriyeti*. Dresden: Tüstav.
- Selmanaj, E. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Balkan Sorununda Başat Aktörlerin Politikaları AB, ABD, Türkiye ve Rusya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Skala, J. (1990). Çekoslovakya 1968 Reel Sosyalist Sistemde Kriz ve Altedişi. (Derleyen Ragıp Zarakolu). *Doğu Avrupa Dosyası*, İstanbul: Alan, 344- 358.
- Somer, K. (1970). *100 Soruda Ekim İhtilali*. İstanbul: Gerçek.
- Sönmezoğlu, F. (2002). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der.
- _____ (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- _____ (2009). Bağılantısız Üçüncü Dünyadan Çevre Ülkelerine. *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42(4), 1-8.
- Stalin, J. (1974). *Anarşizm mi Sosyalizm mi?*. Ankara: Sol.
- Sürgevil S. ve Özgün, C. (2014). *Balkanlar II*. 2. Baskı. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Şimşir, N. (2010). *Rus Devlet Tarihi XVI. –XX. Yüzyıllar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Tellal, E. (2000). *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB- Türkiye İlişkileri 1953-1964*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

- Tellal, E. (2007), Sovyet Dış Politikası ve Gromiko, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (62/3), 349-377.
- Tevetoğlu, F. (1972).*Macar İhtilali 16. Yıldönümü (1956-1972)*.Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Trelat. V.B. (1972). *Duvar Dibi İdamları Budapeşte* (Çeviren: Füzuran Tekil).İstanbul: Yörük Geçit.
- Tunç, A. (2014). *Lenin Dönemi (1917-1924) Sovyet Rusya'nın Kafkasya ve Azerbaycan Politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Tülümen, T. (2001).*Komünizmin Çöküş Yılları, Çekoslovakya Hatıraları*. İstanbul: Boğaziçi.
- Uçarol, R. (2006). *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: Der.
- Uslu, A. (2008). Prag Darbesinden Prag Baharına Çekoslovakya'nın Yirmi Yılı (1948- 1968). *Politik Dergi* (6/7), 150-176.
- Uludağ, M. B. (2011), *Dünya Siyasi Tarihi*. İstanbul: Kriter.
- Vernadsky, G. (2015).*Rusya Tarihi*.3. Baskı. (Çeviren: Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak). İstanbul: Selenge.
- Viotti, P. R. Kauppi M.V. (2014). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*. (Çeviren: Ayşe Özbay Erozan). Ankara: Nobel.
- Yaradılış, İ. (1971).*Almanya ve Berlin Sorunu*. Ankara: Nam.
- Yücel, B. (2003). Yarı Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 335-364.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı :Neslihan ÜNLÜ
Doğum Yeri ve Tarihi :Niğde - 1994
Medeni Hali :Bekar
İletişim Bilgileri: neslihan993@gmail.com

EĞİTİM

2009-2012 : Üsküdar Cumhuriyet Kız Meslek Lisesi
2012-2016 : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü
Lisans Programı
2016- 2019 : Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Avrasya Araştırmaları ABD
Yüksek Lisans Programı

YAYINLARI

Ünlü, Neslihan (2017), “Azerbaycan Mücadelesinin Sembolü: Difai Partisi”, IV. Cilt
Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı.

